

Bib

"ΜΗ ΣΠΑΤΑΛΑΤΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΑΣ"

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΑΦΥΠΝΙΣΗ ΣΕ 15 ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΕΝΑ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μετέχοντες σπουδαστές :

Ειρήνη Πρέκκα

Κωνσταντίνος Στρούθος

Υπεύθυνη εκπαιδευτικός :

Ρίτα Καλοδήμου

Καθηγήτρια

Πτυχιακή για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική εργασία από
το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της σχολής επαγγελματιών Υγείας
και Πρόνοιας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας

Πάτρα Δεκέμβριος 1991

ΑΡΙΘΜΟΣ	527
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

Ρίτα Καλοδήμου

Καθηγήτρια

Δρ. Χρήστος Μουζακίτης

Καθηγητής

Δρ. Αμαλία JOHNSON Τουρνά

Καθηγήτρια

Αφιερώνεται στην Ρίτα
Καλοδήμου

Α Ν Α Γ Ν Ω Ρ Ι Σ Η

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους όσους βοήθησαν στην συγγραφή αυτής της μελέτης.

Ιδιαίτερα:

- Την καθηγήτρια μας Ρίτα Καλοδήμου για τις κατευθύνσεις και την ηθική συμπαράσταση που μας προσέφερε κατά την διάρκεια της συνεργασίας μας.
- Τις οικογένειές μας που τόσο υπομονετικά περίμεναν την λήξη αυτής της εργασίας.

Θα ήταν παράλειψη μας να μην ευχαριστήσουμε όλους εκείνους τους ανθρώπους που συνεργαστήκαμε μαζί τους και που οι ιδέες και η έγνοια τους για την δουλειά μας, μας έδωσαν το κουράγιο να ολοκληρώσουμε αυτή την εργασία.

- Την κυρία Μαρία Ζερβάκη, νομικό, μέλος της οικολογικής συνεργασίας πάτρας.
- Τον κύριο Ι.Δ. Ιωαννίδη για την ηθική του συμπαράσταση.
- Τον κύριο Αντώνιο Μάρκο που οι κατευθύνσεις του ήταν πολύτιμες για τη συγγραφή του πρώτου μέρους της πτυχιακής εργασίας μας.
- Τον κύριο Χρήστο Μουζακίτη που η βοήθειά του ήταν καθοριστική στη μορφοποίηση της μελέτης μας.
- Τους φίλους μας και ιδιαίτερα την Άννα που η βοήθεια τους, ξεπερνούσε την απλή συμπαράσταση.
- Την δακτυλογράφο μας Αθανασία Βέρρα, που κατόρθωσε, δίνοντας από τον προσωπικό της χρόνο, η εργασία αυτή να αποκτήσει "σάρκα και οστά" σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Ακόμα ευχαριστούμε τους:

- Τον κύριο Βλάση Βελλόπουλο, Περιβαλλοντολόγο, Βραβείο περιβάλλοντος, "Οι 500 Παγκόσμιοι".
- Τον κύριο Μιχάλη Δούμα, Βιολόγο
- Την κυρία Μαρία Καστρισιανάκη, Ειδική σε θέματα ανάπτυξης
- Τον κύριο Δημήτριο Λυκουρλή, Καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Την κυρία Εύα Οικονομίδου, Οικολόγο, καθηγήτρια τμήματος Βιολογίας, πανεπιστημίου Πατρών

Περίληψη μελέτης

Η μελέτη αυτή αναφέρεται κυρίως στην προσπάθεια σχεδιασμού του περιεχομένου της ύλης ενός μαθήματος ή άλλης εμπειρίας για το περιβάλλον και την οικολογία που θα προστεθεί στο αναλυτικό πρόγραμμασπουδών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι.

Αφετηρία για την προσέγγιση αυτής είναι η διαπίστωση της ανάγκης οικολογικής αφύπνισης, στην οποία θεωρείται ότι έχουν / χρέος να συμβάλλουν και οι Κοινωνικοί Λειτουργοί.

Η προσέγγιση του θέματος έγινε μέσα από την μελέτη βιβλιογραφικού υλικού για την διατύπωση του περιεχομένου του μαθήματος στο οποίο και κατέληξαν οι μελετητές μετά την πραγματοποίηση συναντήσεων με γνώστες του οικολογικού χώρου.

Ο σχεδιασμός του συγκεκριμένου μαθήματος προκύπτει μέσα από μια εκτενή θεωρητική διερεύνηση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση και το περιβάλλον του καθώς και την διατυπούμενη σήμερα οικολογική προβληματική, που όλα μαζί συμφωνούν με τους σκοπούς της μελέτης αυτής, είναι να "εισάγουν τον μελετητή στον οικολογικό προβληματισμό που θα αποτελέσει τη βάση για τη διατύπωση του στόχου και διαμόρφωση του περιεχομένου του συγκεκριμένου μαθήματος.

Μέσα από την όλη διαδικασία μελέτης προέκυψαν οι εξής διαπιστώσεις:

- Ο άνθρωπος σιγά-σιγά, απομακρύνθηκε από τις αρχές και αξίες εκείνες που τον συνέδεαν με το περιβάλλον και τη φύση γενικά κάνοντας μια στροφή σε πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης που επιβαρύνει το περιβάλλον.

- Η "ύβρις" που διέπραξε, ο σύγχρονος άνθρωπος πιστεύοντας ότι η φύση είναι μόνο για εκμετάλλευση, επέφερε την τιμωρία του. Σήμερα ανακαλύπτουμε ότι μας τιμωρούν τα τεράστια προβλήματα που δημιουργήσαμε από κοινού με την τεχνολογία.

- Η "κρίσιμη καμπή" που διέρχεται ο πολιτισμός μας μπορεί να ξεπεραστεί με μια "ολιστική και οικολογική άποψη", για τον άνθρωπο και το σύμπαν.

- Σημαντική είναι η ευθύνη του πολίτη στην προστασία του περιβάλλοντος που εμφανίζεται μαζί με την ανάγκη να γνωρίζει τα δικαιώματά του για προσφυγή ακόμη και σε ένδικο μέσα.

- Οι δύο επιστήμες Κοινωνική εργασία και Οικολογία είναι δύο χώροι με κοινούς σκοπούς και επιδιώξεις για την ανθρώπινη ευημερία.

- Ο εμπλουτισμός της κοινωνικής εργασίας από τη σκέψη και την πρακτική δράση των οικολόγων και περιβαλλοντιστών και η αναγκαιότητα διεπιστημονικής προσέγγισης των προβλημάτων για μια αποδοτική ανάλυση και επίλυση των οικολογικών προβλημάτων, δικαιολογεί την στροφή της κοινωνικής εργασίας από την επαγγελματική αποκλειστικότητα με προβλήματα Κοινωνικής Πρόνοιας, στην συνεργασία της με άλλες επιστήμες και ομάδες για την θεώρηση και αναθεώρηση κοινωνικών προβλημάτων.

Η εισαγωγή του μαθήματος της οικολογίας στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών καθίσταται αναγκαία αφού η αντιμετώπιση της σημερινής οικολογικής κρίσης δεν θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά αν δεν καλλιεργηθεί η κοινωνική αφύπνιση μέσα από την οικολογική παιδεία, σε όλες τις βαθμίδες της σχολικής εκπαίδευσης και κάθε τομέα ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	V

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Το πρόβλημα.....	1
- Σκοπός της μελέτης.....	3
- Ορισμοί όρων	6

II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ..... 18

III. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΑΤΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ: Ανάλυση βασικών εννοιών.....	22
1. Η έννοια "φύσις".....	22
2. Η έννοια του περιβάλλοντος.....	29
3. Η έννοια της οικολογίας.....	31
4. Η έννοια του οικοσυστήματος.....	43

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ: Ιστορική αναδρομή: η θεώρηση της φύσης από τον άνθρωπο.....	48
1. Προϊστορική εποχή.....	48
α. Ανθρωπομορφική αντίληψη της φύσης.....	48
β. Ο Υποβιβασμός της Πανδώρας.....	51
2. Ιστορική εποχή και Ελληνική αρχαιότητα.....	54
α. Η ιδέα της αναδημιουργίας της φύσης εκφρασμένη από Έλληνες φιλοσόφους.....	54
β. Η επιστημονική παρατήρηση της φύσης: Ελεατικοί φιλόσοφοι και Πλάτωνας.....	57

3. Η Χριστιανική κοσμοθεωρία.....	60
4. Μεσσαίωνας-Αναγέννηση: Στροφή προς την οργανική αντίληψη της φύσης	61
5. Η δραματική αλλαγή της εικόνας της φύσης από ζωντανό οργανισμό σε μηχανή.....	63
α. Το "πνεύμα του Μπέηκον", σταθμός για την απόρριψη της οργανικής, άποψης για τη φύση.....	63
β. Καρτέσιος: Στροφή προς το μηχανιστικό μοντέλο.....	65
6. Η θεωρία της εξέλιξης μετά τον Αναξίμανδρο.....	69
7. Η θεωρία της Γαίας.....	71
ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ: Η αρχαία "ύβρις" και "Ατη".....	77
ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ: Η σημερινή "ύβρις" της στάσης "έχειν" και η διαφορά από τη στάση "είναι".....	85
1. Προέλευση των όρων "ΕΧΩ" και "ΕΙΜΑΙ".....	85
2. Απ' το υπαρξιακό..... στο χαρακτηρολογικό "έχειν".	88
3. Τρόπος του "είναι".....	92
4. Αποτελέσματα της στάσης του "έχειν".....	95
ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΜΠΤΗ: Οικολογικός προβληματισμός - θέσεις μελετητών.....	102
ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΗ: Αιτίες οικολογικής απειλής.....	116
1. Η αέναη ανάπτυξη.....	116
2. Η πληθυσμιακή έκρηξη.....	119

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΒΔΟΜΗ: Πολιτική περιβάλλοντος και νομοθεσία στην Ελλάδα.....	124
1. Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα και η αποτελεσματικότητα της.....	124
α. Θεσμικό πλαίσιο.....	125
β. Δαπάνες προστασίας.....	126
γ. Αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής.....	127
δ. Μέτρα περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα.....	131
2. Η Κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος.....	132
3. Αρχές του διεθνούς δικαίου για το περιβάλλον.....	133
α. Το δικαίωμα πληροφόρησης και ενημέρωσης.....	133
β. Η αρχή της πρόληψης.....	134
γ. Η ευθύνη.....	135
δ. Η αποζημίωση.....	136
4. Δικαιώματα του Έλληνα πολίτη στην κοινοτική νομοθεσία.....	137
5. Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος.....	138
α. Η συμμετοχή.....	138
β. Τα στοιχεία της συμμετοχής.....	139
γ. Οι φορείς.....	140
δ. Η αρχή ο "ρυπαίνων πληρώνει".....	140
ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΓΔΩΗ: Η θέση των πολιτών και το οικολογικό κίνημα σε διεθνή Ευρωπαϊκό και Ελληνικό χώρο...	144
1. Ρίζες του οικολογικού κινήματος.....	144
2. Το οικολογικό κίνημα σε διεθνές επίπεδο.....	145

3.	Το οικολογικό κίνημα στην Ευρώπη.....	146
4.	Το κίνημα των Πρασίνων της Γερμανίας.....	147
5.	Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα.....	148

	ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑΤΗ: Η σχέση κοινωνικής Εργασίας και Οικολογίας.....	152
--	--	-----

IV	ΣΧΕΔΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΥΛΗΣ ΠΟΥ ΘΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΕΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ Τ.Ε.Ι. ...	162
----	--	-----

V	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.....	277
---	--------------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

A.	Νομοθεσία και οργανογράμματα.....	288
B.	Περιγράμματα μαθήματος Κ.Ε.Κ. ΣΤ' εξαμήνου.....	304
Γ.	Δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης.....	311
Δ.	Αλληλογραφία.....	331
Ε.	Ποίηση.....	337

	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	339
--	-------------------	-----

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Στον χώρο που ζούμε έχει δημιουργηθεί ένα αναπτυξιακό πρότυπο που ανατρέπει την οικολογική ισορροπία, και συνεπώς υπάρχει πλήθος προβλημάτων, τόσο στον τομέα του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και στον τομέα των ανθρωπίνων σχέσεων.

Η αλληλεπίδραση της υποβαθμισμένης σωματικής, ψυχικής υγείας και της αλλοτρίωσης του ανθρώπου, με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, είναι ιδιαίτερα αισθητή στην κοινωνία μας και αγγίζει πολίτες με τους οποίους εργάζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί. Η κατανόηση από την κοινωνικό λειτουργό των βαθύτερων αιτιών που απασχολούν σήμερα τον άνθρωπο σε ατομικό αλλά και διαπροσωπικό επίπεδο, απαιτεί γνώσεις αλληλεξάρτησης του ανθρώπου με το περιβάλλον που παρέχονται μέσω της Οικολογίας.

Η διατύπωση πρότασης-σκεπτικού από την καθηγήτρια-σύμβουλο της μελέτης αυτής, προς το Συμβούλιο του τμήματος Κοινωνικής εργασίας, για την εισαγωγή του κατ'επιλογήν μαθήματος Οικολογίας στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών, την Άνοιξη του 1990, έδωσε το έναυσμα στους μελετητές να διατυπώσουν την οικολογική προβληματική που δικαιολογεί την εισαγωγή του προτεινομένου μαθήματος, και να προβούν στην διαμόρφωση του περιεχομένου της ύλης αυτού, για τους παρακάτω λόγους:

- Σήμερα που η οξύτητα των κοινωνικοοικολογικών προβλημάτων μαστίζουν τον Νεοέλληνα, και λαμβάνοντας υπ'όψη ότι κανένας τρόπος αντιμετώπισης της οικολογικής κρίσης δεν θα ήταν αποτελεσματικός αν δεν περάσει και από τον σχολικό χώρο, εξάγεται η αναγκαιότητα της "οικολογικής παιδείας" σε

όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Η αφύπνιση της οικολογικής συνείδησης και η συνεπακόλουθη συνειδητοποίηση της περιβαλλοντικής ευθύνης, αποτελούν αξίες για τους αυριανούς πολίτες, οι οποίοι αναμένεται να επηρεάσουν με την ψήφο τους, τη νόμιμη πλειση τους, ή τη συμμετοχή τους, την περιβαλλοντική νομοθεσία και πολιτική.

- Ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός, καλείται εν όψει των οικολογικών προβλημάτων, ιδιαίτερα στην εργασία του με κοινότητα, να ευαισθητοποιήσει, να ενημερώσει και να κινητοποιήσει τους πολίτες και ιθύνοντες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με απώτερο στόχο να ευεργετήσουν σύμφωνα με το σκεπτικό "Σκέψου συνολικά και δράσε τοπικά".

- Για να είναι πρόσφορη, αποτελεσματική και αποδοτική η ανάλυση και η επίλυση των πολυδιάστατων και πολύπλοκων κοινωνικοοικολογικών προβλημάτων του συνολικού περιβάλλοντος, χρειάζεται πολύ-επιστημονική αντιμετώπιση και συνεργασία ειδικοτήτων.

- Η διεύρυνση του σημερινού οικολογικού προβληματισμού σε οξύτερα κοινωνικά ζητήματα και η ανάδειξη των τοπικών προβλημάτων σε κύρια προτεραιότητα και θέμα δράσης από τις οικολογικές ομάδες, καθιστά εμφανή τη σχέση κοινωνικής εργασίας - οικολογίας, και δικαιολογεί την στροφή των κοινωνικών λειτουργών από την επαγγελματική αποκλειστικότητα με προβλήματα κοινωνικής πρόνοιας, στην συνεργασία με οικολογικές ομάδες για την θεώρηση και αναθεώρηση των κοινωνικών προβλημάτων.

Για την εκπλήρωση των εκπαιδευτικών επιδιώξεων του μαθήματος, εκτός από την μελέτη θεωρητικού υλικού, κρίνεται

βοηθητική η ύπαρξη παράλληλης εμπειρίας οικολογικής ευαισθητοποίησης των σπουδαστών κοινωνικών λειτουργών, καθώς και η δυνατότητα σύνδεσης του μαθήματος με το ευρύτερο πρόγραμμα σπουδών και την κοινότητα της Πάτρας.

Η ευεργετική, βιωματική και ερευνητική διαδικασία οικολογικής παιδείας μπορεί να προσφέρει γνώσεις και δεξιότητες, από το περιβάλλον, μέσα στο περιβάλλον και για το περιβάλλον, αλλά και να διαμορφώσει ευνοϊκές στάσεις, νοοτροπίες και δράσεις στους μελλοντικούς πολίτες του πλανήτη μας.

2. ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ

Με αφετηρία,

- Την κρίση συνείδησης για την περιβαλλοντική καταστροφή και την κοινωνική αδικία που επιφέρει απροκάλυπτα η ανθρωπινή απληστία και αλαζονία της δύναμης στην χρήση των πηγών αυτού του πλανήτη.
- Τη διαπίστωση της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνική ολιγαρχία και οικολογική καταστροφή.
- Την παγκόσμια πια επισήμανση για την προτεραιότητα που έχει η κοινωνική και οικολογική ευαισθητοποίηση για την επανασύνδεση των κατοίκων με τον "οίκο" τους.
- Την πίεση για ανάληψη ευθύνης από τις τοπικές κοινωνίες.
- Τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου των επαγγελματιών, για την προώθηση της κοινωνίας των ενεργών πολιτών.
- Την παραδοχή ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί θα συμβάλουν στην υλοποίηση των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς και στην κατανόηση των βαθύτερων αιτιών κοινωνικής και

περιβαλλοντικής υπανάπτυξης που μεταξύ άλλων διερευνά η οικολογία στην ευρύτερη της έννοια,

Σκοπός της μελέτης είναι:

Να εισάγει τον μελετητή στον οικολογικό προβληματισμό που θα αποτελέσει τη βάση για την διατύπωση των στόχων και διαμόρφωση του περιεχομένου που προτείνεται να προστεθεί στην εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών.

Συγκεκριμένα, ποιά θα μπορούσε να είναι το περιεχόμενο της ύλης ενός μαθήματος, ή άλλης εμπειρίας για οικολογία ... που θα συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα σπουδών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι.

Ειδικοί σκοποί

1. Να διερευνηθούν οι έννοιες "φύση", "περιβάλλον" "οικολογία" και "οικοσύστημα".
2. Να παρουσιασθούν θέσεις φιλοσόφων και μελετητών που καλλιεργούν τον φιλοσοφικό στοχασμό πάνω στη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, στοχασμός που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για συνεχή προβληματισμό.
3. Να αναλυθούν οι έννοιες "ύβρις" και "άτη".
4. Να διατυπωθεί η σημερινή έκφραση της ύβρεως στην στάση "έχειν" σε αντιπαράθεση με τη στάση "είναι".
5. Να διερευνηθούν θέσεις σχετικά με την έκταση της οικολογικής απειλής για την ποιότητα ζωής.

6. Να παρουσιασθούν θέσεις για τις αιτίες της οικολογικής απειλής.
7. Να διερευνηθεί η περιβαλλοντική πολιτική της Ελλάδας και η νομοθεσία η οποία εκφράζει τις προθέσεις και δυνατότητες της πολιτείας για την προστασία του περιβάλλοντος.
8. Να διερευνηθεί η αυτοοργάνωση των πολιτών σε οικολογικές ομάδες και δίκτυα, για την προώθηση ευαισθητοποίησης και δράσης για το περιβάλλον.
9. Να διερευνηθεί η σχέση κοινωνικής εργασίας και οικολογίας, ως δύο χώρων με κοινούς σκοπούς και επιδιώξεις για την ανθρώπινη ευημερία.
10. Να παρουσιασθεί το περιεχόμενο της ύλης που θα αποτελέσει το πρώτο σχέδιο για τη διδασκαλία μαθήματος Οικολογίας στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας των Τ.Ε.Ι. και να διατυπωθεί ο προβληματισμός για την ύπαρξη "παράλληλης εμπειρίας", και το περιεχόμενο αυτής, μέσα από την οποία θα εκπληρωθούν οι επιδιώξεις του συγκεκριμένου μαθήματος.

3. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Εννοιες και ορισμοί που συναντώνται στη μελέτη και χρειάζονται επεξήγηση είναι οι εξής:

(1) Ανάπτυξη : Είναι η εξάπλωση, η μεγέθυνση, (το ξεδίπλωμα) (μ.τ.φ.) η πρόοδος στα γράμματα, στην οικονομία, στον πολιτισμό κ.λ.π. η επεξήγηση.

(κοινωνιολογικά). Ο όρος ανάπτυξη έχει ταυτιστεί μεταπολεμικά με την έννοια της εκβιομηχάνισης και έχει δοθεί σειρά ολοκληρη από ορισμούς, ανάλογα με την σκοπιά με την οποία κοιτάζε κάθε φορά ο ερευνητής ή οι διεθνείς οργανισμοί το πρόβλημα.....

"Ανάπτυξη" σημαίνει τελικά μια διαδικασία που οδηγεί ή αποβλέπει σε ορισμένο σκοπό....

Θα μπορούσε να καταλήξει κανείς, κάτω από το σημερινό επίπεδο γνώσης και την ιστορική πείρα που έχει συσσωρευθεί, σε ένα ορισμό της ανάπτυξης ως μιας μακρόχρονης διαδικασίας διαρθρωτικών μεταβολών μιας κοινωνίας και μιας οικονομίας προς την κατεύθυνση της μετάβασης, από μια οικονομία που στηρίζεται στη γεωργία σε μια οικονομία που στηρίζεται στη μεταποίηση, όπου η αύξηση της παραγωγικότητας και η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων επιτρέπουν και εξασφαλίζουν μια συνεχή αύξηση του πραγματικού μέσου βιοτικού επιπέδου των πολιτών με ταυτόχρονη αύξηση του πληθυσμού. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 7, σελ. 449).

(2) Ατη : Η διανοητική σύγχυση που κάνει τον άνθρωπο ανίκανο να διακρίνει το λογικό από το παράλογο και τον οδηγεί σε ακαταλόγιστες πράξεις με τραγικά, συχνά, συνέπειες.

Στα ομηρικά έπη η άτη κυριεύει συχνά τις φρένες των ηρώων. Με τον όρο άτη χαρακτηρίζεται επίσης, το καταστροφικό αποτέλεσμα μιας παράλογης πράξης, καθώς και το μέσο, ή το πρόσωπο που προκαλεί την καταστροφή. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 11, σελ. 379-380).

(3) Βιομάζα : Είναι το συνολικό ποσό της ζώσας ύλης που ζει σε κάποια επιφάνεια, κάποιο δεδομένο χρόνο.

(Οικονομίδου, Εκλογή, Τ62, 12/83, σελ. 113).

(4) Βιόσφαιρα : Είναι το τμήμα εκείνο της γης στο οποίο τα οικοσυστήματα μπορούν να λειτουργήσουν, δηλαδή το έδαφος, το νερό και ο αέρας που κατοικούνται από ζωντανούς οργανισμούς. (Ορισμός του Ε.ODUM, Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 41, σελ. 372).

(5) Βιότοπος : Τόπος με καθορισμένα όρια, π.χ. Ένα δάσος, μια λίμνη, κλπ., όπου ζουν, αναπτύσσονται και έρχονται σε επαφή ζωντανοί οργανισμοί (άνθρωποι, ζώα, φυτά). Ο βιότοπος και η βιοκοινότητα αποτελούν την βιογεωκοινότητα. Για το βιότοπο ενός μόνο είδους έχει καθιερωθεί ο όρος "Οικολογική Φωλιά".

(Πολυλεξικό της Ελληνικής Γλώσσας "Επιστήμη και Ζωή").

(6) Βιοσύστημα : Περισσότερα όμοια οικοσυστήματα αποτελούν μια ανώτερη οικολογική έννοια, το βιοσύστημα. (Ερμηνευτικό Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Όρων).

(7) Βιοκοινότητα : Οτι αποτελείται από πληθυσμούς διαφορετικών ειδών που ζουν όμως στο ίδιο περιβάλλον. (Αθανασάκης Αρτέμης, Κουσούρης Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι.Σάββας, 1988, σελ. 18).

(8) Βιοχώρος : Ομάδα βιοτόπων ομοίων μεταξύ τους. Ως κύριοι βιοχώροι θεωρούνται η λιβαδική πεδιάδα, το δάσος, η σαβάνα, η έρημος. (Ερμηνευτικό Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Ορων).

(9) Βιόκοσμος : Το σύνολο των εμβίων όντων μιας ορισμένης περιοχής. (Ερμηνευτικό Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Ορων).

(10) Βιοκοινωνία : Ένα σύνολο οργανισμών φυτικών και ζωικών οι οποίοι κατοικούν σε ένα ομοιόμορφο τμήμα της βιόσφαιρας. Τα μέλη της βιοκοινωνίας βρίσκονται σε ισορροπία και μέσα σε ορισμένα πλαίσια αυτορρυθμιζόμενης αλληλεξάρτησης. (Ερμηνευτικό Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Ορων).

(11) Δυναμική Κοινότητα : Οι οικολογικές μεταβολές που συμβαίνουν μέσα σε μια κοινότητα και μεταξύ των κοινοτήτων. (Ερμηνευτικό Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Ορων).

(12) Θεωρία της Γαίας : Η υπόθεση και σήμερα, θεωρία της Γαίας των Τζαϊνις Λόβλοκ και Λιν Μάργκουλις είναι η θεωρία ότι ο πλανήτης μας και τα πλάσματα του αποτελούν ένα ενιαίο αυτορρυθμιζόμενο σύστημα που στην πραγματικότητα είναι ένα ενιαίο όλον, ένας οργανισμός. (Σαχτούρη Ε. 1989, σελ. 9-10).

- Όπως αναφέρει ο Φ. Κάπρα, βάση αυτής της θεωρίας, η Γη δεν εξασφαλίζει μόνο την ύπαρξη της ζωής. Η Γη μοιάζει να είναι από μόνη της ένα ζωντανό πλάσμα. Το σύνολο της ζωικής ύλης πάνω στη Γη, μαζί με την ατμόσφαιρα, τους ωκεανούς, τις στεριές, συνθέτουν ένα περίπλοκο σύστημα, που εκδηλώνει όλα τα χαρακτηριστικά πρότυπα της αυτο-διοργάνωσης. Διατηρείται χάρη σε μια εκπληκτική κατάσταση χημικής και θερμοδυναμικής ανισορροπίας και κατάφέρει διαμέσου μιας τεράστιας ποικιλίας εξελικτικών διεργασιών, να ρυθμίζει το πλανητικό περι-

βάλλον ώστε να προσφέρει τις ιδανικότερες δυνατές συνθήκες για την εξέλιξη της ζωής. (Κάπρα Φ., 1984, σελ. 355-356).

(13) Κίνημα : Όταν λέμε κίνημα, εννοούμε τις συλλογικές ανθρώπινες προσπάθειες που στοχεύουν στην επιβολή θεσμικών αλλαγών σε μια οργανωμένη κοινωνία ή ακόμα και ανατροπή της υπάρχουσας, και την εγκαθίδρυση μιας νέας κοινωνικής τάξης. (Τσάλτας Γ., Πανεπιστημιακές παραδόσεις ΑΣΠΕ, σελ. 16).

(14) Κοινότητα : Ο απλούστερος ορισμός της κοινότητας αναφέρεται σε ένα σύνολο ατόμων που κατοικούν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Η περιοχή αυτή μπορεί να περιλαμβάνει μια μικρή κοινωνία μια συνοικία μια πολιτεία ή και μια ομάδα κρατών όπως είναι για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Συνήθως όμως με τον όρο Κοινότητα εννοούμε μικρές γεωγραφικές περιοχές. Για πληθυσμούς πάνω από 100.000 κατοίκους σπάνια χρησιμοποιούμε τον όρο κοινότητα με την Κοινωνιολογική σημασία του. (BULMER, 1987:27), (Σταθόπουλος Π. 1990, σελ. 107-108).

- Με τον όρο "κοινότητα" εννοούμε το σύμπλεγμα ομάδων ατόμων, εγκατεστημένων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή που έχει σημαντικά στοιχεία κοινής ζωής αλλά και αντιθέσεων, καθώς αυτά εκδηλώνονται από τους τρόπους ζωής, συμπεριφορά κατοίκων, παραδόσεις, έθιμα, πλέγματα επικοινωνίας. (Στασινοπούλου Ολγα, 1986, σελ. 144).

(15) Κοινωνική Εργασία : Αν και στην αρχική της παλιότερη μορφή η κοινωνική εργασία αναπτύχθηκε ως μέθοδος βοήθειας σε άτομα και οικογένειες και ως τρόπος οργάνωσης κοινοτικών οργανώσεων και υπηρεσιών για τους φτωχούς σε αστικές κυρίως

κοινότητες, η σημερινή της εξελιγμένη μορφή αντικατοπτρίζει τα κύρια χαρακτηριστικά ανάπτυξης όλου του πληθυσμού με ευρύτερη επιδιωκόμενη αλλαγή. Η πρακτική εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας ορίζεται σήμερα ως το συγκρότημα διαφόρων επαγγελματικών ρόλων του κοινωνικού λειτουργού, που προσαρμόζονται ευέλικτα για την πρόληψη και αντιμετώπιση των αναγκών ενός πλατιού συστήματος χρηστών-πελατών σύμφωνα με τους σκοπούς, τους στόχους, τον ηθικό κώδικα και τις λειτουργίες του επαγγέλματος. (Ιατρίδης Δημήτρης 1990, σελ.260).

(16) κοινωνική οικολογία : Κλάδος της επιστήμης που μελετά τις σχέσεις ανάμεσα στις ανθρώπινες κοινότητες και το γεωγραφικό κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον, την άμεση και έμμεση επίδραση της παραγωγικής δραστηριότητας στην σύνθεση και τις ιδιότητες του περιβάλλοντος, την επίδραση των ανθρωπογενών, ιδιαίτερα κατοικημένων περιοχών και άλλων οικολογικών παραγόντων στη σωματική και ψυχική υγεία του ανθρώπου κ.λ.π. (Βλίτσεφ Α.Φ. Φεντοσέγιεφ Π.Η., Φιλοσοφικό, Εγκυκλοπαιδικό λεξικό, τ4, σελ. 135).

- Σκοπός της κοινωνικής οικολογίας είναι η δημιουργία σχέσεων ισορροπίας ανάμεσα στους ανθρώπους και το περιβάλλον στο οποίο ζουν, ώστε να βελτιώνεται ποσοτικά και ποιοτικά η ανθρώπινη ζωή και να γίνεται εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, από τον άνθρωπο χωρίς να καταστρέφεται ή να υποβαθμίζεται το περιβάλλον στο οποίο ζει. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος Ανανέωση σελ. 127).

(17) Κοινωνική συμμετοχή : Με τον όρο "κοινωνική συμμετοχή" υποδηλώνεται η συμμετοχή των πολιτών κυρίως σε κοινωνικά και

προνοιακά θέματα. Καλύπτει τους τομείς κοινωνικής περίθαλψης υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής κατοικίας, αστικής ανάπτυξης. (Σταθόπουλος Π. 1990, σελ. 170).

(18) Λαϊκή συμμετοχή : Εννοούμε τη μορφή εκείνη συμμετοχής των μελών, μιας κοινότητας στη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού και υλοποίησης πραγμάτων, για την ανάπτυξη ποιοτικά αναβαθμισμένης ζωής. (Στασιμπούλου Ολγα 1986, σελ. 145).

(19) Οικοανάπτυξη : Πρόκειται για ένα στυλ ανάπτυξης της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που σε κάθε οικολογική περιοχή αναζητά τις κατάλληλες λύσεις για τα συγκεκριμένα προβλήματα που υπάρχουν παίροντας υπόψη τα οικολογικά, καθώς και τα εθνοπολιτιστικά δεδομένα, τα διαθέσιμα μέσα καθώς και τις άμεσες, αλλά και τις μακροπρόθεσμες ανάγκες. Το στυλ αυτό θεμελιώνεται σε φυσικούς πόρους ανανεώσιμους και ανακυκλωσίμους που υπάρχουν στην περιοχή και αναζητά πρώτα-πρώτα να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις της ανανέωσης και της ανακύκλωσής τους. Χωρίς να αρνείται την σπουδαιότητα των συναλλαγών απορρίπτει τις πολλές πολλές μετακινήσεις ανθρώπων, ζώων και εμπορευμάτων και εναντιώνεται στη μόδα των δήθεν παγκόσμιων τυποποιημένων λύσεων.

Στηρίζεται στην ικανότητα των ανθρωπίνων κοινωνιών να συγκεκριμενοποιούν τα προβλήματα τους και να βρίσκουν πρωτότυπες λύσεις επιτόπου, χρησιμοποιώντας χωρίς να τις αντιγράφουν όλες τις υπάρχουσες εμπειρίες. Κάθε περιοχή πρέπει να μπορεί να γίνει σε μεγάλο βαθμό αυτάρκης, όσον αφορά τις στοιχειώδους ανάγκες των κατοίκων της. (Σάμουελ 1990, σελ. 103).

(20) Οικολογία : Το σύνολο των γνώσεων που αφορούν στην οικονομία της φύσης. Ως επιστήμη, μελετά τις σχέσεις φυτών και ζώων με το ανόργανο περιβάλλον. Με άλλα λόγια είναι μελέτη των πολυσύνθετων σχέσεων στη φύση, καθώς χαρακτηρίστηκαν από τον Δαρβίνο "συνθήκες για την πάλη προς επιβίωση". Ο όρος οικολογία είναι ελληνικός (οικο+λόγος): οίκος (σπίτι, κατοικία) και λόγος (κατ' επέκταση έχει και την έννοια επιστήμη). Η οικολογία λοιπόν είναι ο λόγος περί της κατοικίας των έμβιων όντων και η επιστημονική του προσέγγιση. Ο όρος αυτός προτάθηκε το 1866 από τον βρετανό βιολόγο HEACHEL E. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 41, σελ. 372).

- Το 1869 ο ΗΑΕCHEL ορίζει την οικολογία ως επιστήμη: "Είναι η μελέτη των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στους οργανισμούς και το περιβάλλον τους". Σήμερα την ορίζουμε ως "την μελέτη των βιολογικών συστημάτων με επίπεδο συγκρότησης ανώτερο από αυτό της μονάδας όπως είναι οι πληθυσμοί, οι κοινότητες, τα οικοσυστήματα". (Ρόμπεν Ζ. 1990, σελ. 42).

(21) Οικολογισμός : Ένας τρόπος σκέψης των οικολόγων, που στηρίζεται στην κινηματική διάσταση της οικολογίας. Χρησιμοποιήθηκε ως έννοια στη Γαλλία για να διαχωρίσει τους "ECOLOGUES" οικολόγους-τους επιστήμονες- από τους "ECOLOGISTES" οικολογιστές-τα μέλη του οικολογικού κινήματος. (Σάμουελ κα., 1990, σελ.10).

- Η οικολογία, αντίθετα με τον οικολογισμό, δεν συνεπάγεται την απόρριψη αυταρχικών και τεχνο φασιστικών λύσεων. Πρέπει να το συνειδητοποιήσουμε. Η απόρριψη του τεχνο φασισμού δεν απορρέει από την επιστήμη των φυσικών ισορροπιών, αλλά από μια πολιτική και πολιτισμική επιλογή. Ο οικολογι-

σμός χρησιμοποιεί την οικολογία σαν όργανο ριζοσπαστικής κριτικής αυτής της κοινωνίας κι αυτού του πολιτισμού. Η οικολογία όμως, μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και για την έξαρση της τεχνολογίας που εφαρμόζεται στα ζωντανά συστήματα.

(BOSPUET MICHEL, 1984, σελ.25).

- Οικολογισμός είναι η κοινωνική έκφραση της μέριμνας για την φύση (Ακό Πασκάλ, 1991, σελ.19).

(22) Οικολόγος : Επιστήμονας που ασχολείται με την οικολογία- ο οπαδός του οικολογικού κινήματος. (Πολυλεξικό της Ελληνικής Γλώσσας: "Επιστήμη και Ζωή").

(23) Οικολογική πολιτική : "Αλλά εμείς δεν φτάνουμε στον πολιτικό χώρο μ' ένα συνοθύλευμα λύσεων-κλειδιά, μ' ένα σχέδιο κατάληψης της εξουσίας ή της διακυβέρνησης του Κράτους. Νομίζουμε ότι πολλά προβλήματα θα βρουν τη λύση τους σ' επίπεδο περιφερειακό. Οι λύσεις στις άμεσες ανάγκες των μαζών, θα δοθούν από τις ίδιες τις μάζες. Δεν μπορούμε λοιπόν παρά να προτείνουμε ένα ξεμοντάρισμα των πολύ βασικών μηχανισμών, ένα μπλοκάρισμα των διοικητικών οδών, ξέροντας ότι οι συνέπειες μπορεί να'ναι καταστροφικές. Κι αυτό που μένει, αυτό που δεν μπορεί να ρυθμιστεί απ' τις περιφερειακές ή τις τοπικές επιτροπές, θα ρυθμίζεται από το κέντρο, τον εθνικό φορέα". (Οικολόγοι και πολιτική, έτος δεν αναφέρεται, εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 22-23).

(24) Οικοσύστημα : Η θεμελιώδης έννοια της οικολογίας είναι η έννοια του οικοσυστήματος, ένας χώρος σχετικά ομογενής, καλά οριοθετημένος, που τον μελετούμε σε σχέση με τη λειτουργία του: π.χ. ένα δάσος, μια λίμνη, ένα έλος. Οι ανάγκες

των μελετών που γίνονται - άλλες πιο ειδικές κι άλλες γενικό-
τερες - οδήγησαν στην υποδιαίρεση μερικών οικοσυστημάτων,
ή στην ενοποίηση άλλων. Το μεγαλύτερο οικοσύστημα, που ο βιό-
τοπός του είναι ολόκληρη η επιφάνεια της Γης, ονομάζεται οι-
κόσφαιρα. (Σάμουελ κ.λ.π., 1990, σελ. 44-45).

Σε ένα δοσμένο περιβάλλον οι γεωλογικές, κλιματολογικές
παράμετροι (βιότοπος) και τα έμβια όντα κάθε μορφής-μονοκύτ-
ταροι οργανισμοί, βακτήρια, φυτά, ζώα - (βιοκοινότητα) βρίσ-
κονται σε μια διαδικασία δια-αντίδρασης προκειμένου να δη-
μιουργήσουν και να αναπαράγουν αδιάκοπα ένα σύστημα οργάνω-
σης (οικοσύστημα) που παράγεται από αυτές ακριβώς τις δια-
αντιδράσεις. Με άλλα λόγια οι δια-αντιδράσεις αυτές ανάμεσα
στα έμβια όντα δεν αποτελούνται αποκλειστικά και μόνον από
σύγκρουση, ανταγωνισμό, καταβρόχθιση, υποβάθμιση και λεηλά-
τηση αλλά συνιστούν και δεσμούς αλληλεξάρτησης, αλληλεγγύης
και αλληλοσυμπλήρωσης.

Το οικοσύστημα αυτοδημιουργείται κατά τρόπο πραγματικά αξιο-
θαύμαστο, αν σκεφτούμε ότι δεν διαθέτει κάποιο κέντρο ελέγ-
χου, ένα συντονιστικό νου ή κάποιο γενετικό κώδικα. Η δια-
δικασία αυτορρύθμισης που περνά από μέσα από τη διαπλοκή
του θανάτου και της ζωής, από την ύπαρξη του πρώτου μέσα
στη δεύτερη και αντίστροφα. (Μορέν Ε., 1990, σελ. 22-23).

(25) Ολιστικές θεωρίες : Βρίσκονται στο αντίθετο άκρο
των αναγωγικών θεωριών, με πιο σύγχρονη έκφραση τους τη
"θεωρία των συστημάτων". Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της θεω-
ρίας είναι ότι θεωρεί το σύνολο, "το όλον", κάτι παραπάνω
από το "άθροισμα των μερών", που παρουσιάζει ιδιότητες που
δεν βρίσκονται στα συστατικά του στοιχεία, αλλά είναι ιδιό-

τητες του συστήματος ως συνόλου.

Η προσέγγιση της ολιστικής οικολογίας ονομάζεται προσέγγιση του "μαύρου κουτιού" δηλαδή αυτά που βρίσκονται στο εσωτερικό του συστήματος (τα επιμέρους στοιχεία, οι σχέσεις τους, οι ιδιότητές τους) δεν λαμβάνονται υπόψη. Η ολιστική οικολογία επιχειρεί ένα αναγωγισμό από την αντίθετη πλευρά: Τα ανάγει όλα στο μέγα επίπεδο του συστήματος ενώ τα "μέρη" υπερκαθορίζονται από το "όλον". (Κορφιάτης Κ., 1990, σελ.73).

(26) Ομοιόσταση (Ισορροπία) : Ομοιόσταση είναι ο όρος που δείχνει την ισορροπία στη φύση και αναφέρεται όχι μόνο στην ισορροπία των ζωντανών ειδών (π.χ. μεταξύ ξενιστή και παρασίτου ή θηρευτή και θηράματος), αλλά και στην ισορροπία της ενέργειας και της ύλης στο οικοσύστημα. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 41, σελ. 374).

(27) Παραγωγικότητα : Είναι η ποσότητα της ζωντανής ύλης που παράγεται σε ένα ορισμένο χρονικό διαστήμα από την αρχική ή τελική βιομάζα. (Οικονομίδου Ε., εκλογή, τ. 62,12/83 σελ.113).

(28) Περιβάλλον : το σύνολο των συνθηκών, κοινωνικών, φυσικών κ.λ.π., στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται ζωντανοί οργανισμοί π.χ. "κοινωνικό περιβάλλον" (Πολυλεξικό της Ελληνικής Γλώσσας "Επιστήμη και Ζωή").

(29) Τοπική Αυτοδιοίκηση : Σύμφωνα με την κλασσική νομική αντίληψη η Τ.Α. αποτελεί σύστημα διοικητικής οργάνωσης του κράτους. Εντάσσεται στην ευρύτερη έννοια του διοικητικού συστήματος της αποκέντρωσης και συνίσταται ειδικότερα στη διαχείριση ορισμένων κατηγοριών διοικητικών θεμάτων, τοπικού

ή άλλουειδικού ενδιαφέροντος από όργανα που εκλέγουν οι ενδιαφερόμενοι. Η Τ.Α. καθορίζεται κατά διοικητικές περιφέρειες, νομούς, δήμους ή κοινότητες με αρμοδιότητα καθοριστική πάνω σε θέματα τοπικού χαρακτήρα. Η σχέση των οργάνων της Τ.Α. με την κεντρική εξουσία του κράτους, είναι σχέση διοικητικής εποπτείας ή κηδεμονίας το περιεχόμενο της οποίας καθορίζεται από τους ισχύοντες νόμους και δίνει την συνισταμένη του τρόπου εφαρμογής του αποκεντρωτικού συστήματος. Η ενίσχυση της Τ.Α., όπως και της αυτοδιοίκησης γενικότερα, με τη χαλάρωση ή και την κατάργηση της κεντρικής εποπτείας έχει συνδεθεί με την επικράτηση της πολιτικής ελευθερίας και την εφαρμογή της δημοκρατικής ιδεολογίας στη δημόσια διοίκηση. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 12, σελ. 117).

- Αναφερόμαστε στη μορφή εκείνη κρατικής εξουσίας, στο τοπικό επίπεδο που αν και αποτελεί μέρος του κρατικού μηχανισμού και κινείται μέσα στα πλαίσια της κεντρικής κρατικής πολιτικής, χαρακτηρίζεται από αυτοτέλεια, στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της. (Τσενές, 1986).

(30) "Υβρις" - Υβρη : Η ρίζα της λέξης βρίσκεται στη βία. Υβρη είναι η βία που ξεπερνά τα όρια και αδιαφορεί για τους άγραφους νόμους των θεών και των ανθρώπων. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τεύχος 52, σελ.115).

(31) Φέρουσα ικανότητα (CARRYING CAPACITY) : Εκφράζει το συνολικό ποσό της ωφελιμιστικής ζωής που μπορεί να φέρει ένα οικοσύστημα. Με την οικολογική έννοια, είναι ο υπέρτατος περιορισμός που επιβάλλεται στις βιοκοινωνίες από υπάρχοντα περιβαλλοντικά όρια. Η φέρουσα ικανότητα που αποτελεί την σημαντικότερη έννοια για την οικολογική διαχείριση, μπο-

ρεί να μειωθεί σημαντικά από τις ανθρωπογενείς διαταράξεις. Για να είναι η διαχείριση οικολογική θα πρέπει να τείνει στην άριστη φέρουσα ικανότητα, ώστε ο άνθρωπος να απολαμβάνει τα προϊόντα των οικοσυστημάτων χωρίς την διατάραξη της "οικολογικής πυραμίδας" και το σπάσιμο της "τρόφικης αλυσίδας".

(Οικονομίδου Ε, Εκλογή τ62, 12/83 σελ.113)

(32) Φύση : Το σύνολο των όντων της δημιουργίας, ο κόσμος και οι νόμοι που τον διέπουν. (Τεγόπουλος-Φυτράκης, 1988, σελ. 807).

(33) Χρόνος ανανέωσης : Είναι ο αναγκάιος χρόνος για να ανανωθεί ^(α) μια ποσότητα ύλης ίση με τη βιομάζα. (Οικονομίδου Ε., Εκλογή, Τ62, 12/83, σελ.113).

(34) Χρόνος ανακυκλώσεως : Είναι κάτι παρόμοιο με το παραπάνω, αλλά αφορά ουσίες που αποδεσμεύονται, απελευθερώνονται και κυκλοφορούν σε δεδομένο χρόνο. (Οικονομίδου Ε., Εκλογή Τ62, 12/83, σελ.113-114).

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι

Μ Ε Θ Ο Δ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Η προσέγγιση του θέματος γίνεται μέσα από την μελέτη βιβλιογραφικού υλικού, τόσο για την διατύπωση του οικολογικού προβληματισμού, όσο και την διαμόρφωση του περιεχομένου της οικολογικής διάστασης που ενδέχεται να προστεθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα της εκπαίδευσης των Κοινωνικών Λειτουργών.

Εχοντας σαν βασικό σκοπό της μελέτης την διαμόρφωση του περιεχομένου της ύλης του προτεινόμενου μαθήματος, στο οποίο οι μελετητές κατέληξαν μετά την πραγματοποίηση συναντήσεων με γνώστες του οικολογικού χώρου, δεν κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί έρευνα.

Για να μελετηθούν οι σκοποί που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, κρίθηκε αναγκαίο να χωριστεί το βιβλιογραφικό υλικό σε εννέα επιμέρους ενότητες. Κάθε ενότητα αποτελείται από υποενότητες, που και αυτές είναι διαμορφωμένες με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν μια αυτόνομη και νοηματικά κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη ενότητα.

Στην πρώτη ενότητα επιχειρείται η διερεύνηση του περιεχομένου των εννοιών "φύσις", "περιβάλλον", "οικολογία", "οικοσύστημα", που απαντώνται σε όλη τη διάρκεια της μελέτης.

Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην πορεία που ακολούθησε ο άνθρωπος στην θεώρηση της φύσης από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα. Η στροφή που έκανε ο ανθρώπινος νους από την οργανική στην μηχανική αντίληψη της φύσης αιτιολογεί την περιβαλλοντική κρίση την οποία βιώνουμε σήμερα. Η διατύπωση

της "θεωρίας της Γαίας"-Γης προβάλλει το μήνυμα για το μέλλον της ανθρωπότητας με την προϋπόθεση επαναπροσδιορισμού του ρόλου του ανθρώπου στον πλανήτη-Γη.

Στην τρίτη ενότητα γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των εννοιών "ύβρις" και "άτη", που συνιστούν το βασικό αίτιο οικολογικής υποβάθμισης. Ο βιασμός της φύσης δεν είναι φαινόμενο που χαρακτηρίζει μόνο την σημερινή εποχή. Ο βιασμός αυτός ανάγεται στην απώτατη αρχαιότητα, σφραγίζοντας βαθιά ολόκληρο τον Ελληνικό πολιτισμό.

Στην τέταρτη ενότητα διατυπώνεται η σημερινή έκφραση της ύβρεως στη στάση "έχειν".

Από την απληστία των ανθρώπων, φαινόμενο και της σημερινής εποχής, εμφανίζεται η άτη που επενεργεί μέσω της οικολογικής υποβάθμισης και της αλλοτρίωσης του ανθρώπου. Η στάση "είναι", ο αντίποδας του "έχειν", προϋποθέτει την στροφή του ανθρώπου από την απληστία και την υπεροψία στις δυνάμεις του σε μια στάση μετριοφροσύνης και μεσότητας.

Στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται θεωρητικές θέσεις της οικολογικής σκέψης. Στη συνέχεια επιχειρείται η παρουσίαση κάποιων αντιπροσωπευτικών απόψεων για την έκταση της οικολογικής απειλής και την ποιότητα ζωής.

Στην έκτη ενότητα επισημαίνονται πιά συγκεκριμένα οι αιτίες της οικολογικής κρίσης, όπως τις αντιλαμβάνονται μερικοί από τους θεωρητικούς της Οικολογίας. Η πληθυσμιακή έκρηξη και η ανάπτυξη συνιστούν τις κύριες αιτίες στις οποίες αναφέρονται διακεκριμένοι μελετητές του οικολογικού χώρου.

Στην έβδομη ενότητα σε μια προσπάθεια διερεύνησης των προθέσεων και των δυνατοτήτων της πολιτείας για την προστασία του περιβάλλοντος, αναλύεται η περιβαλλοντική πολιτική της Ελλάδας και η νομοθεσία.

Στην όγδοη ενότητα διερευνάται η δράση για το περιβάλλον απ' την πλευρά των πολιτών μέσα από την αυτοοργάνωση τους σε οικολογικές ομάδες και δίκτυα.

Στην ένατη και τελευταία ενότητα γίνεται προσπάθεια διερεύνησης της σχέσης μεταξύ της Κοινωνικής εργασίας και Οικολογίας. Το ενδεχόμενο εργασίας των κοινωνικών λειτουργών στις οικολογικές ομάδες, θεωρείται αναγκαίο, αναγνωρίζοντας την δι-επιστημονική προσέγγιση των προβλημάτων σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την ουσιαστική επίλυσή τους.

Για την διατύπωση του οικολογικού προβληματισμού, έγινε συνειδητά από τους μελετητές μιά εκτενής ανάλυση των εννοτήτων.

Η ανάλυση εννοιών που απαντώνται στην αρχαία ελληνική σκέψη με προεκτάσεις στην σημερινή κοινωνία, όπως και η λεπτομερειακή παρουσίαση της πορείας που ακολούθησε ο άνθρωπος στην θεώρηση της φύσης, κρίθηκε σκόπιμη προκειμένου, να φανεί πληρέστερα η σχέση του ανθρώπου με τη φύση από παλαιότερες εποχές, και να γίνει αισθητή η ανάγκη επανασύνδεσης του σύγχρονου ανθρώπου με τις ρίζες μας, απ' τις οποίες ο δυτικός τρόπος σκέψης μας έχει απομακρύνει.

Αναφορικά με την διαμόρφωση του περιεχομένου της ύλης του προτεινόμενου μαθήματος, δημιουργήθηκε έντονος προβλημα-

τισμός από τους μελετητές για τον τρόπο κατανομής της ύλης. Αναγνωρίζοντας την ύπαρξη πολλών θεωρητικών ενοτήτων προς διδασκαλία με την παράλληλη εμπειρία οικολογικής ευαισθητοποίησης, η καλύτερη δυνατή λύση θα ήταν η διδασκαλία του μαθήματος σε δύο εξάμηνα ή σε τρία, σε περίπτωση διάθεσης περισσότερων διδακτικών ωρών.

Οι μελετητές όμως, έχοντας, στην έναρξη εκπόνησης της μελέτης, σαν δεδομένο την προοπτική διαθέσης τριών ή δύο μόνο ωρών σε ένα και μόνο εξάμηνο για την διδασκαλία του μαθήματος, κατένημαν την ύλη σε δέκα-πέντε ενότητες, όσες και οι εβδομάδες του διδακτικού εξαμήνου, ενώ στη συνέχεια διατυπώνουν το σκεπτικό και τις εκπαιδευτικές επιδιώξεις ενός εξαμήνου, σεμιναριακού τύπου, όπως το αποκαλούν οι μελετητές, όπου δεν θα περιλαμβάνει θεωρητικό αλλά μόνο εργαστηριακό μέρος εργασίας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι Ι

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΑΤΩΝ

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Π Ρ Ω Τ Η :

Ανάλυση Βασικών Εννοιών

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι η προσπάθεια ανάλυσης των όρων "φύσις", "περιβάλλον" "οικολογία" και "οικοσύστημα", όροι που θα ασχολήσουν στη διάρκεια αυτής της μελέτης.

(1) Η Έννοια " Φύσις "

"Φύσις λέγεται ένα μεν τρόπον ἢ των φυσόμενων γένεσις, ὅσον εἴ τις ἐπεκτεώας λέγει το ἕνα δε ἕξ ὅδ' φύεται πρῶτον το φυόμενον ἔνυπάρχοντος· ἔτι ὅθεν ἢ κινήσις ἢ πρώτη ἐν ἑκάστῳ τῶν φύσει ὄντων ἐν αὐτῷ ἢ αὐτὸ ὑπάρχει".

(Αριστοτέλης "Μεταφυσικά" Δ 3-4, σελ. 204).

Η παλαιότερη γνωστή στα Ελληνικά γράμματα αναφορά στην λέξη "φύσις" γίνεται στον Όμηρο.

Η λέξη φύσις δεν απαντάται στον Ησίοδο, ενώ στον Όμηρο εμφανίζεται μια μόνο φορά (Οδύσεια κ 303) εκεί όπου ο Ερμής δείχνει στον Οδυσσεά "την φύσιν ενός βοτάνου", δηλαδή την υλική του σύσταση.

(KAHN CHARLES, 1982, σελ. 327).

"Ὡς ἄρα φωνήσας πήρε φάρμακον Ἀργεῖφοντης ἕκ γαίης ἔρυσας, και μοί φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν".

(Οδύσεια, σελ. 332)

Ετοι είπε ο Ερμής, ξερίζωσε ένα βοτάνι από τη γη, μου το 'δωσε και μου 'δειξε όλα του τα γνωρίσματα.

"Θα γνωρίσεις την φύσιν του Ουρανού και όλα τα Σημεία που περιέχονται σ' αυτόν, και τα ολέθρια έργα της καθαρής λυχνίας του περηφανούς Ηλιου, και από που αυτά ήλθαν στο είναι, και θα μάθεις για τα πλανόδια έργα της στρογγυλεμένης Σελήνης και την φύσιν της και θα γνωρίσεις τον Ουρανό που τα συγκρατεί ολοτρόγυρα, από που γεννήθηκε και πως η ανάγκη τον οδήγησε και τον υποχρέωσε στο να κρατεί τα όρια των άστρων". (B.10)

Σ' αυτό το απόσπασμα από το ποίημα του Παρμενίδη το οποίο αναφέρει ο KAHN CHARLES (1982, σελ.274) ο όρος φύση τοποθετείται παράλληλα με το έφυ και το εξεγένετο, ώστε ο Παρμενίδης καθιστά σαφές το γεγονός ότι η λέξη φύσις πρέπει να εκληφθεί στην αυστηρή της σημασία, δηλ. ως ουσιαστικό "ενεργείας" από το φύομαι. Ο,τι μεταφράζουμε με τη λέξη "φύση" είναι εδώ η διαδικασία της φυσικής εξέλιξης ή ανάπτυξης.

(KAHN CHARLES, 1982, σελ.274).

Αντίθετα στην μοναδική ομηρική χρήση της λέξης "φύσις" δεν υπάρχει ρητή αναφορά σε κάποια διαδικασία ανάπτυξης· η φύσις του φυτού "μώλυ" είναι απλώς η σωματική του μορφή στο στάδιο της ωριμότητας (KAHN CHARLES, 1982, σελ.373).

"Δεν είναι σωστό να προσθέσουμε, συνεχίζει ο KAHN CHARLES: (1982, σελ.374) πως η αρχική σημασία της ρίζας φυ-(ινδοευρωπαϊκή BHU -) ήταν "ύπαρξη, ουσία" μάλλον παρά "ανάπτυξη,"

βιολογική εξέλιξη".

Ωστόσο από τη σκοπιά της συγκριτικής γλωσσολογίας, μπορεί με σιγουριά να υποστηριχτεί πως η συγκεκριμένη σημασία της "ανάπτυξης" είναι αρχαιότερη και θεμελιωδέστερη από την χρήση της ίδιας ρίζας για την "έλευση-στο-είναι" ή για την "ύπαρξη εν γένει".

Ενώ η λέξη φύσις χρησιμοποιήθηκε από τους προσωκρατικούς φιλόσοφους για την συνολική διαδικασία της "ανάπτυξης" (δηλ. της φυσικής εξέλιξης) από την γένεση ως την ωριμότητα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας την λέξη "φύσις" έχει φτάσει να δηλώνει προπάντων την αληθινή φύση ή μορφή ενός πλήρως εξελιγμένου πράγματος (KAHN CHARLES, 1982, σελ. 107-108)

"Ούτω παρ'Αριστοτέλει ο όρος φύσις, δηλοί το σύνολον της διαμορφωμένης ύλης".

(Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, σελ. 285).

"Φύσις γενικώς καλείται το σύνολο των εν τω χώρω και χρόνω όντων, ο αντικειμενικός κόσμος ως ενότης".

(Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, σελ.286)

Επίσης,

"Φύση είναι το σύνολο των όντων της δημιουργίας, ο κόσμος και οι νόμοι που τον διέπουν".

(Τεγόπουλος, Φιτράκης "Λεξικό της Ελληνικής γλώσσας", 1988, σελ. 807)

Στο σημείο αυτό θα παρατεθεί το μετεφρασμένο κείμενο που αναφέρεται στην έννοια "φύσις" όπως αυτό συναντάται στα

"Μεταφυσικά" και "Φυσικά" του Αριστοτέλη.

"Φύσις καλείται, πρώτον, η γένεσις των όντων, άτινα φύονται, ως εάν τις επρόφερε την λέξιν φύσις με το υ μακρόν, Δεύτερον, εκείνο, εκ του οποίου, ως συστατικού μέρους, φύεται κατά πρώτον το φυόμενον. Τρίτον εκείνο, οπόθεν η πρωταρχική κήσις ενυπάρχει εις έκαστον των φυσικών όντων, ως τοιούτων.

Προσέτι φύσις λέγεται εκείνο, εκ του οποίου υφίσταται ή γίνεται κάτι των μη φύσει όντων, κάτι ανίκανον να μεταβληθή εκ της ιδίας δυνάμεώς του.....

τοιουτοτρόπως λέγουν, ότι φύσις είναι τα στοιχεία των όντων. Οι μεν ισχυρίζονται ότι είναι το πυρ, οι δε η γή, άλλοι διατείνονται ότι είναι ο αήρ, άλλοι το ύδωρ, άλλοι κάτι το τοιούτον' οι μεν πρεσβεύουν, ότι φύσις είναι μερικά εκ των στοιχείων αυτών, οι δε πάντα ταύτα.....

Κατά ταύτα φύσις είναι η ουσία και η μορφή, τούτο δε είναι και ο σκοπός του γίγνεσθαι. Φύσις καλείται υπό μεταφορικήν έννοιαν κάθε ουσία, διότι και η φύσις είναι ουσία της. Εκ των ειρημένων προκύπτει, ότι η ούτω λεγομένη πρωταρχική και πραγματική φύσις είναι η ουσία των πραγμάτων των εχόντων κάποιαν αρχήν κινήσεως εις εαυτά και εξ'εαυτών, διότι η ύλη καλείται φύσις, επειδή εμπεριέχει την τοιαύτην αρχήν, φύσις δε ονομάζεται και γο Γίγνεσθαι και το Φύεσθαι, διότι είναι κινήσεις προερχόμεναι εκ της αρχής ταύτης. Η δε περί ης ο λόγος αρχή της κινήσεως των φυσικών όντων ενυπάρχει εις αυτά κατά δύναμιν ή κατ' εντελέχειαν".

(Μετά τα φυσικά, Δ 4, σελ. 208-209)

Επίσης από το βιβλίο Φυσικά 3, σελ. 56 σημειώνονται τα πιο κάτω:

"Ομολογουμένως μεταξύ των όντων, τα μεν υπάρχουν εκ φύσεως, τα δε από άλλας αιτίας· εκ φύσεως υπάρχουν τα ζώα και τα μέρη αυτών, τα φυτά και τα απλά σώματα όπως γη, πυρ, αήρ, ύδωρ· περί αυτών και περί άλλων παρομοίων πράγματι λέγομεν ότι υπάρχουν εκ φύσεως. Όλα δε αυτά τα πράγματα περί των οποίων ωμιλήσαμεν διαφέρουν εκδήλως από εκείνα που δεν υπάρχουν εκ φύσεως διότι όλα τα φυσικά όντα έχουν εις τον εαυτόν τους μιαν αρχήκινήσεως και στάσεως, τα μεν κατά τόπον, τα δε κατ' αύξησιν και φθίσιν, άλλα κατ' αλλοίωσιν. Αντιθέτως μια κλίνη, ένα ιμάτιον ή κάθε άλλο αντικείμενον του είδους αυτού, καθ' όσον έχει δικαίωμα εις το όνομα αυτό, δηλαδή καθ' ο μέτρον είναι προϊόν τέχνης, δεν έχει καμμίαν έμφυτον τάσιν προς την μεταβολήν, αλλά μόνον καθ' όσον έχομεν την σύμπτωσιν να είναι από πέτρα ή από ξύλον ή από κάτι μικτόν, και αναφορικώς προς αυτά· διότι η φύσις είναι κάποια αρχή και αιτία κινήσεως και ηρεμίας εντός εκείνου του όντος εις το οποίον ανήκει (η αρχή και η αιτία της κινήσεως) πρωταρχικώς (άνευ μεσολαβήσεως τρίτον τινός) ως αχώριστος ουσιαστική και ουχί συμπτωματική ιδιότης του".

Επεξηγώντας ο Γεωργούλης (1975, σελ.294) την έννοια "φύσις" κατά τον Αριστοτέλη, αναφέρει τα πιά κάτω:

Λέγοντας φύσιν ο Αριστοτέλης εννοεί το σύνολο των όντων τα οποία υπόκεινται σε κίνηση. Δεν θεωρεί ότι η φύση καλύπτει ολόκληρη την περιοχή του όντος. Η φύση είναι ένα μόνο γένος του όντος. Εκτός από τα φυσικά όντα, υπάρχουν κατά τον Αριστοτέλη και αίδια όντα όπως ο θεός και τα νοητικά όντα τα οποία κατευθύνουν την κίνηση των ουρανίων σφαιρών. πνεύματα

Ο όρος φύση κατά τους Στωικούς, "δηλοί την ενιαίαν

δύναμιν, ήτις εμπυχώνει τα πάντα, ή το όν το ενιαίον και μόνιμον, του οποίου πάντα τα άλλα όντα αποτελούν μερικές και προσωρινάς εκδηλώσεις".

(Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια, σελ.285)

Επίσης για τους Στωικούς, στους οποίους αναφέρεται ο LONG (1987, σελ.238) φύση είναι:

- 1) η δύναμη ή η αρχή που διαμορφώνει και δημιουργεί όλα τα πράγματα.
- 2) Η δύναμη ή η αρχή που δίνει στον κόσμο ενότητα και συνοχή.
- 3) Πύρινο πνεύμα (ή τεχνικός πυρ) που κινείται μόνο του και δημιουργεί.
- 4) Ανάγκη και εκμαρμένη.

5) **θεός, πρόνοια, δημιουργός, ορθός λόγος.** Οι ίδιοι οι Στωικοί απέδωσαν στην φύση δύο πρωταρχικές λειτουργίες, στις οποίες εντάσσονται μερικές απ' αυτές τις χρήσεις.

Η φύση, έλεγαν, συνεχίζει ο LONG (1987, σελ.239) είναι και αυτό που συνέχει τον κόσμο και αυτό που κάνει τα πράγματα στη γη να αναπτύσσονται. Ωστόσο αυτή η πρόταση δεν περιλαμβάνει τις λειτουργίες της φύσης που υποδηλώνονται στην πέμπτη κατηγορία. Η φύση δεν είναι μόνο μια φυσική δύναμη που γίνεται αιτία σταθερότητας και μεταβολής * είναι ακόμη κάτι προικισμένο πάνω απ' όλα με λογικότητα. Αυτό που συνέχει τον κόσμο είναι ένα υπέρτατο λογικό ον, ο θεός που διευθύνει όλα τα συμβάντα για την εκπλήρωση σκοπών που είναι αναγκαία καλοί. Ψυχή του κόσμου, νους του κόσμου, φύση, θεός, όλοι αυτοί οι όροι αναφέρονται σ'ένα και το ίδιο πράγμα, στο τεχνικό πυρ που προχωρεί στο δρόμο προς τη δημιουργία.

Και ο Αριστοτέλης κατά του LONG (1987, σελ.244), όπως και οι Στωικοί, είναι ένας αδιάλλακτος τελεολόγος, και η αντίληψη του για τη "φύση" ως αιτία για κάτι οὐ ἔνεκα), όπως την εκφράζει στο 2ο βιβλίο των Φυσικών, παρουσιάζει μια επιφανειακή ομοιότητα με την στωική φύσιν· ο Αριστοτέλης όμως δεν αντιλαμβάνεται τη φύση ως ενεργητικό λογικό παράγοντα. Η φύση γι' αυτόν είναι ο παράγοντας σε κάθε επιμέρο υς οργανισμό που εξηγεί τις προσπάθειες του να τελειοποιηθεί. Μολονότι ο Αριστοτέλης ονομάζει μερικές φορές τη φύση "θεϊκή", στο ώριμο σύστημα του δεν μπορεί να ταυτίζει θεό και φύση, εφ' όσον ο θεός δεν είναι "μέσα στον κόσμο". Για τον Αριστοτέλη, σύμφωνα με τον LONG (1987, σελ.244) "θεός το πρώτο ακίνητο κινούν-είναι καθαρή Νόηση, που δεν ενεργεί στον κόσμο, αλλά με τη μεσολάβηση των ουρανίων σωμάτων, των οποίων οι κινήσεις ευθύνονται για κάθε μεταβολή στη γήινη σφαίρα". Η ακριβής σχέση ανάμεσα στο εγωκεντρικό Πρώτο κινούν και τις διαδικασίες πάνω στη γη που κατευθύνονται προς ένα σκοπό είναι ένα από τα πιο σκοτεινά στοιχεία του αριστοτελικού συστήματος (LONG, 1987, σελ.244).

Η στωική φύση, πάντα κατά τον LONG (1987, σελ.245), μοιάζει με το αριστοτελικό Πρώτο Κινούν ως έλλογος παράγοντας που είναι η έσχατη αιτία όλων των πραγμάτων. Αλλά οι Στωικοί θεωρούν ότι η φύση είναι και υλική ουσία-τεχνικό πυρ- που διαπερνά τα πάντα και εξηγεί τη διατήρηση και τη μεταβολή τους.

Σ' αυτό το σημείο, οι μελετητές κρίνουν σκόπιμο να αναφέρουν ότι μια πληρέστερη ανάλυση της έννοιας "φύσις" θα απαιτούσε σχολαστική εμβάθυνση στα αρχαία κείμενα και άλλων

φιλοσόφων, μελέτη στην οποία δεν προέβησαν οι συγκεκριμένοι μελετητές αφού κάτι τέτοιο δεν περιλαμβάνεται στους σκοπούς αυτής της μελέτης.

2. Η έννοια του περιβάλλοντος

- " Το σύνολο των εξωτερικών βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων που επηρεάζουν τους οργανισμούς".

(Ερμηνευτικό λεξικό οικολογικών και συναφών όρων)

- "Περιβάλλον θεωρείται το σύνολο των παραγόντων που επηρεάζουν κάθε οργανισμό, όπως το έδαφος, το νερό, η υγρασία, το φως, η θερμοκρασία και πολλοί άλλοι αβιοτικοί παράγοντες καθώς και όλοι οι άλλοι οργανισμοί που βρίσκονται στην ίδια περιοχή (βιότοπο)".

(Ορισμός του Ερνστ Χέκελ, στον οποίο αναφέρεται ο Ιωσήφ Λυκάκης, 1989, σελ.4)

- "Περιβάλλον είναι το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση, και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες".

(Εφημερίδα της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας, τ 10, Αθήνα, 1986)

- "Στο περιβάλλον ανήκει η επιφάνεια αυτού του πλανήτη ως χώρος και καλλιεργήσιμη γη, επι-

πλέον τα στοιχεία αέρας και νερό, ο φυσικός και ζωϊκός κόσμος".

- "Ως περιβάλλον νοείται ο φυσικός χώρος που περιλαμβάνει και το τεχνητό ή ανθρωπογενές περιβάλλον που δημιουργεί η ανθρώπινη δραστηριότητα".

(Ορισμοί στους οποίους αναφέρεται ο Γκρούλ, 1982, σελ.132).

- "Το ανθρώπινο περιβάλλον μπορεί να ορισθεί σαν το σύνολο των κοινωνικών, βιολογικών, φυσικών και χημικών παραμέτρων, μέσα στις οποίες ζει και κινείται ο άνθρωπος".

Και

- Από πλευράς ανθρωπομορφικής κλίμακας μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κλίμακες περιβάλλοντος:

1. Το περιβάλλον του εσωτερικού του ανθρώπινου σώματος.
2. Το άμεσα γειτονεύον και χρησιμοποιούμενο περιβάλλον, ο αέρας που αναπνέουμε, το νερό που πίνουμε και η τροφή που καταναλίσκουμε.
3. Το περιβάλλον μέσα στο οποίο υπάρχει ζωή, σ' όλο το πλανήτη της γης και που αποτελεί μια ουσιαστικά λεπτή ζώνη (σχετικά με την ακτίνα της γης) τυπικού πάχους 5 χιλιομέτρων, (βιόσφαιρα).

(Ορισμοί στους οποίους αναφέρεται ο Κωτσοβίνος, Ε. Νικόλαος, 1985, σελ.13-14)

Συμπερασματικά καταλήγουμε στο εξής ορισμό για το περιβάλλον:

Ανθρώπινο περιβάλλον θεωρείται το σύνολο όλων όσων σχηματίζουν τον χώρο στον οποίο ζει ο άνθρωπος. Το περιβάλλον αυτό διακρίνεται στο φυσικό και τεχνητό περιβάλλον. Το πρώτο συνίσταται από μέρη, όπως είναι ο αέρας, τα νερά, τα φυτά, τα ζώα, τα οποία υπάρχουν ανεξάρτητα απ' την ύπαρξη του ανθρώπου και που η έλλειψη έστω και ενός απ' αυτά τα μέρη δεν είναι ούτε δυνατή ούτε νοητή, ενώ το δεύτερο συνίσταται απ' τα μέρη εκείνα που δημιουργεί η ανθρώπινη δραστηριότητα.

3. Η έννοια της Οικολογίας

A: ορισμοί :

- " Οικολογία, ουσιαστικό, γένους θηλυκού (από το οἶκος και λόγος): βιολογία, βιονομία, μελέτη των σχέσεων των φυτικών και ζωικών ειδών με το περιβάλλον τους".

(Ορισμός από το λεξικό ROBERT, στον οποίον αναφέρεται η DOMINIQUE SIMONNET, 1985, σελ.9)

- "Οικολογία είναι η επιστήμη που μελετά τις συνθήκες που είναι απαραίτητες για την επιβίωση των οργανισμών και τις κάθε είδους αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σ' αυτούς και το περιβάλλον τους".

(Ορισμός του R.DAJOR στον οποίο αναφέρεται ο Μπάμπης Δερμιτζάκης, 1988, σελ.21).

- "Σύνθετη ελληνική λέξη με παγκόσμια χρήση. Μεταπολεμικά προπαντός, μετά το 1960 γράφεται και διαβάζε-

ται, προφέρεται και ακούγεται κάθε μέρα σ' όλες τις γλώσσες. Η λέξη δεν είναι πολύ νέα όπως ίσως θεωρείται. Προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις "οίκος" και "λόγος" που σημαίνει την επιστήμη που ασχολείται με τις σχέσεις των οργανισμών που ζουν σ' ένα συγκεκριμένο τόπο και γενικότερα μελετά τον τρόπο με τον οποίο συναρμολογείται ο κόσμος".

(Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής, Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι.Σάββας, 1986, σελ.12)

- "Η επιστήμη της Οικολογίας (ECOLOGY) εξετάζει γενικά την συμπεριφορά όλων των φυσικών οργανισμών, ζωικών ή φυτικών, μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο ζουν, μέσα στον "οίκο" τους, σε συσχέτισμό με τις κοινωνικές, βιολογικές, φυσικές και χημικές παραμέτρους.

Υπό την στενότερη όμως έννοια, η Οικολογία μελετά τις αλλαγές στην ποιότητα των περιβαλλοντικών παραμέτρων λόγω της ανθρώπινης ποικιλόμορφης δραστηριότητας και αναλυτικότερα ερευνά:

α) τις φυσικές, βιολογικές ή χημικές αλλοιώσεις του περιβάλλοντος λόγω ρύπανσης

β) την βιολογική και χημική επίδραση του αέρος, του νερού, εδάφους, τροφής, που δέχονται τους ρυπαντές των ανθρώπινων, γεωργικών, βιομηχανικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων

Και

γ) την εφαρμογή σύγχρονων γνώσεων της τεχνολογίας

καθώς και των φυσικών και κοινωνικών επιστημών (συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών Επιστημών), για τον έλεγχο και την βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος".

(Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος, 1985, σελ.13).

- "Η οικολογία στη σημερινή της μορφή, καλείται να μας γνωρίσει όχι μόνο το σύνθετο σύστημα των λειτουργικών σχέσεων που χαρακτηρίζουν το φυσικό περιβάλλον, αλλά και να μας προτείνει λύσεις για τη διατήρηση, προστασία και αξιοποίηση του, που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες".

(Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι. Σάββας, 1986, σελ.15).

Γι' αυτό η έννοια οικολογική διαχείριση, είναι επίσης σημαντική γιατί απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορεί το οικοσύστημα να χρησιμεύσει ως άριστα ισορροπημένη πηγή πόρων για τον άνθρωπο, είναι η οικολογική διαχείριση και σχεδιασμός του.

Είναι δηλαδή σήμερα η Οικολογία ένας πολυσύνθετος και πολυδιάστατος κλάδος διεπιστημονικής συνεργασίας που θεμελιώνει τη στάση του ανθρώπου και ολόκληρης της κοινωνίας απέναντι στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

(Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι. Σάββας, 1986, σελ.13).

B: Ανάλυση της έννοιας της Οικολογίας μέσα από μια ιστορική διαδρομή που διαμόρφωσε .

α.α. Προάγγελοι της Οικολογίας

Στην "μοναδική" κατά του P.ACOT-Ακό-ανθολογία της οικολογίας που είχε δημοσιευτεί μέχρι το 1977 με τον τίτλο "Ένας βιβλιογραφικός οδηγός για την ιστορία της γενικής Οικολογίας και της αιτιολογίας των πληθυσμών", ο συγγραφέας της Φρανκ Εγκερτον (F.N.EGERTON), τοποθετεί την "οικολογία των πληθυσμών" στο 707 και "ίσως ακόμη πιο παλιά στην εποχή της Βαβυλωνιακής Επιστήμης" (P.ACOT, 1991, σελ.9). Κάνει επίσης αναφορά στον Έλληνα Θεόφραστο.

Άλλος δε μελετητής ο Μποντενχάϊμερ(F.S.BODENHEIMER), δημοσιεύει στη δεκαετία του 1950 άρθρο με τον τίτλο "Αριστοτέλης ο πατέρας της Οικολογίας των ζώων". Η άποψη όμως αυτή δεν βρίσκει σύμφωνους άλλους μελετητές με τους οποίους συμφωνεί και ο ίδιος ο P.ACOT (1991, σελ.10) λέγοντας ότι στου Αριστοτέλη μπορεί να δοθεί ο τίτλος του "προάγγελου" ή του "οραματιστή".

Από τον Αριστοτέλη όμως και έναν ακόμα αρχαίο που αναφέρεται, τον Πλίνιο, μέχρι τον 18ο αιώνα "κανένα έργο δεν τραβά την προσοχή των ιστορικών της βιολογίας που επιδίδονται στην ανακάλυψη των προάγγελων της επιστήμης της οικολογίας". Κατά τον ACOT (σελ.11-12), το μεγάλο αυτό διάστημα μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η ιατρική, η φαρμακευτική, βοτανική, η "φυσική ιστορία", και η μεταφυσική των ψυχών, "βρίσκονται υπό την επίδραση της χριστιανοποιημένης

αριστοτελικής σκέψης, της οποίας η τελεολογία και η "εκ θείας πρόνοιας" μέριμνα δεν ενοούσαν τη διερεύνηση της σχέσης των εμβίων όντων μεταξύ τους, καθώς και των σχέσεών τους με το περιβάλλον".

Από τον 18ο όμως αιώνα και μετά, αναφέρονται ονόματα που έχουν απασχολήσει τη σχετική βιβλιογραφία. Σημαντική παρουσιάζεται να είναι η εμφάνιση του Σουηδού Καρόλου Λινναίου, του "Φυσιοδίφη με θεολογικές ανησυχίες". Από ορισμένους μελετητές μάλιστα (πάντα σύμφωνα με τον ACOT), θεωρήθηκε ότι η Οικολογία γεννήθηκε από τις εργασίες αυτού του φυσιοδίφη.

Παρά δε το γεγονός ότι άλλοι μελετητές, διαφωνούν πάνω σ' αυτό, η "κλασσική επιχειρηματολογία" των ιστορικών της βιολογίας που θεωρούν ότι η γέννηση της Οικολογίας συμπίπτει με τις απόψεις του Λινναίου, παρουσιάστηκε "πολύ χαρακτηριστικά" στην ανάλυση του Ρόμπερτ Στόφερ (ROBERT STAUFFER) σε ένα "περίφημο" άρθρο του το 1960. "Η κεντρική ιδέα του STAUFFER, είναι ότι η άποψη του Λινναίου στο έργο του OECOLOGIA NATURAL (με τον όρο "οικονομία της φύσης", υπονοείται η πολύ σαφή διάταξη των φυσικών όντων που πραγματοποίησε ο Υπέρτατος Δημιουργός, έτσι ώστε να εξυπηρετούν κοινούς σκοπούς και να έχουν αλληλοεξαρτώμενες λειτουργίες), αποτελεί τον θεωρητικό άξονα αυτού που θα ονομασθεί αργότερα, το 1866, από τον Χέκελ (HEAKEL) επιστήμη της οικολογίας".

Τελικά, "το να θεωρήσουμε τον Λινναίο, ως τον πρώτο οικολόγο είναι κάτι το αμφισβητούμενο" (ACOT, 1991, σελ.14). Παράλληλα επισημαίνεται ότι η "κατηγορηματική διατύπωση του Λινναίου για τους "ενδιάμεσους σκοπούς" στις σχέσεις μεταξύ των ειδών, αντίθετα, ανοίγει ένα δρόμο προς την επα-

νατοκοθέτηση του συστήματος σε εγκόσμια βάση και, κατά συνέπεια, προς την προσχώρηση, κατά σύγχρονη αντίληψη, σε αυτό που κατά τα τέλη του αιώνα (19ος) θα ονομάσουμε Κοινότητες", και που απασχολούν αργότερα την επιστημονική σκέψη με τη μορφή ενός νέου κλάδου της οικολογίας τη "βιοκοινωνική". (ACOT, 1991, σελ.15).

Αργότερα επίσης (ACOT, 1991, σελ.18-19) στον αιώνα μας πλέον και με αφορμή τη διατάραξη οικολογικών ισορροπιών "επανατοποθέτηση και επιστημονικά εκσυγχρονισμένη, η παλαιά προβληματική του Λινναίου μας φέρνει μπροστά σε ένα αναπόφευκτο πρόβλημα:

αυτό της διττής ταυτότητας του ανθρώπου, του οποίου η μορφή ξεπηδάει από την απείθαρχη συγχώνευση του βιολογικού με το κοινωνικό ον".

Έτσι, "η πρόσφατη ιστορία της οικολογίας, ως επιστήμη της βιολογίας, δεν μπορεί να διαχωρισθεί ούτε από τον οικολογισμό, που είναι η κοινωνική έκφραση της μέριμνας για τη φύση, ούτε από τη μελέτη πάνω στη φύση του ανθρώπου". (ACOT, 1991, σελ.18-19).

β.β. Ορισμός της "Οικολογίας" κατά τον Χέκελ (HEAKEL)

Η λέξη εμφανίζεται για πρώτη φορά στο έργο του "ένθερου" οπαδού του Δαρβίνου, HEAKEL, ως υποσημείωση στο κάτω μέρος της σελίδας του βιβλίου του "Γενική Μορφολογία των Οργανισμών" (1966), ως υποκατάστατο της λέξης "βιολογία", της οποίας η έννοια εκείνη την εποχή, ήταν "χωρίς λόγο" περιορισμένη (ACOT, 1991, σελ.43).

Η πρώτη αυτή αναφορά αποτελεί τον πρώτο ορισμό της Οικολογίας από τον HEAKEL.

Ο ορισμός όμως που έγινε ευρύτατα γνωστός είναι αυτός που αποτελεί τον δεύτερο ορισμό του HEAKEL, στον τόμο του έργου του "Γενική Μορφολογία των οργανισμών". Ο ορισμός αυτός είναι: "Με την λέξη οικολογία, υπονοούμε το σύνολο της επιστήμης των σχέσεων των οργανισμών με το περιβάλλον, που περιλαμβάνει με την ευρεία έννοια, όλες τις συνθήκες ύπαρξης".

Μετά από τον πιο πάνω ορισμό ακολουθούν άλλοι τρεις από τον ίδιο τον HEAKEL.

Υ.Υ. Δαρβινισμός και Οικολογία

Η συχέτιση αυτή είναι σημαντική στην ιστορική ανάλυση για τον τεράστιο ρόλο που έπαιξε η " δαρβινική επανάσταση για τη βιολογία του τέλους του 19ου αιώνα", από το 1860 και μετά . (ACOT, 1991, σελ.49).

Πρόκειται για μια πολυσυζητημένη συσχέτιση παρ' ότι, σύμφωνα πάντα με τον ACOT, ο Δαρβίνος "δεν χρησιμοποίησε ποτέ τη λέξη "οικολογία" στο έργο του". (ACOT, 1991, σελ.45). Επίσης ακόμη παρ' όλο ότι στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα "όλοι οι σημαντικοί Οικολόγοι, δηλώνουν υποταγή στον Δαρβίνο, δεν χρησιμοποιούν σχεδόν καθόλου τις εργασίες του". (ACOT, 1991, σελ.46).

ημειώνεται ότι ο "νεολογισμός" έγινε τότε με βάση τις δύο ελληνικές λέξεις "οίκος", και "λόγος" και επικράτησε μέχρι σήμερα ως επιστήμη του "οίκου" με την ευρύτερη όμως σήμερα έννοια του "φυσικού και ανθρωπογενούς" περιβάλλοντος.

"Περιέργως" όμως, κατά τον ACOT (1991, σελ.43) "το ινδο-ευρωπαϊκό θέμα "WEIK" από το οποίο προέρχεται η λέξη "οίκος", υποδεικνύει μια κοινωνική ενότητα πάνω από το σπίτι του αρχηγού της οικογένειας και είναι έτσι, ήδη φορέας της βιοκοινοτικής διαότασης που προέρχεται συχνά στις σύγχρονες παραδοχές της λέξης: σήμερα οι βιοκοινοτικοί καθορίζουν εθελοντικά την οικολογία σαν επιστήμη των κοινοτήτων".

Εξ' άλλου σημειώνεται από τον ACOT (1991, σελ.48) "τα δαρβινικά δεδομένα είχαν ξεπεραστεί από το 1920 για τους οικολόγους".

6.6. Άλλα ονόματα σχετικά με τη θεωρία της "Οικολογίας"

Ο Ευγένιος Βάρμινγκ (E.WARMING) θεωρείται από πολλούς ως "ιδρυτής της οικολογίας". Ήταν αυτός που το 1895 παρουσιάζει τη λέξη "οικολογία" για πρώτη φορά στον τίτλο μιας γενικής γεωβοτανικής πραγματείας (αν και δέκα χρόνια νωρίτερα, η λέξη είχε εμφανισθεί σε υπότιτλο από άλλον μελετητή, τον H.REITER, το 1885). Η επίδραση όμως του WARMING στην ιστορία της οικολογίας θεωρείται μεγαλύτερη, γιατί το συγκεκριμένο έργο στο οποίο αναφέρεται η λέξη οικολογία, το "LEHRBUCH", είναι "μια πραγματεία της οικολογίας και εξίσου μια θεωρία της οικολογίας" (ACOT, 1991, σελ.54).

Κατά τον ACOT, το δεύτερο στοιχείο-η θεωρία της οικολογίας-είναι εκείνο που δικαιολογεί τη θέση που αποδόθηκε στο συγγραφέα του έργου αυτού αρχότερα.

Άλλο όνομα, είναι ο Σίμπερ (A.F.W.SCHIMPER 1981) που έρχεται να ενισχύσει τις επιστημονικές βάσεις της Οικολο-

γίας τουλάχιστον μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Ουσιαστικά κατά τον ACOT (1991,σελ.61) οι δύο σημαντικές αυτές μορφές ανήκουν σε διαφορετικούς αιώνες. Ο Βάρμινγκ στον 19ο ενώ ο Σίμπερ "εγκαινιάζει την οικολογία του 20ου αιώνα". Και οι δύο όμως αυτοί επιστήμονες "είχαν οικοδομήσει μια στατική οικολογία".

Την ίδια εποχή με τους πιο πάνω μελετητές, δύο άλλοι Αμερικανοί οικολόγοι έβαλαν τα θεμέλια μιας δυναμικής οικολογίας (μεταξύ των ετών 1898-1907). Αυτοί ήταν:

Ο Κλέμεντς "από φυσιολογικής άποψης και ο Κόουλς από φυσιολογικής". Οι απόψεις των δυο αυτών μελετητών στη "Βοτανική της διαδοχής" αποτελούν ακόμα και σήμερα αναπόσπαστο μέρος των σύγχρονων εργασιών.

Αργότερα, "η πρακτική της βιολογικής πάλης, είναι φορέας μιας θεωρίας που θα παίξει σημαντικό ρόλο στην προσχώρηση των οικολόγων του μεσοπολέμου στην οικοσυστημική".

(ACOT, 1991, σελ.61). *

* Κρίνεται αναγκαίο να σημειωθεί εδώ από τους γράφοντες αυτής της εργασίας, ότι οι ιστορικές αναφορές και αλληλοσυσχετίσεις και με άλλα ονόματα είναι τόσες και τέτοιες, που θεωρήθηκε ότι η παραπέρα εξέταση και αναφορά θα μακρύνει πολύ και θα αποπροσανατολίσει από το ζητούμενο.

ε.ε. Η Οικολογία του ανθρώπου

Σύμφωνα με τον ACOT (1991, σελ.169) "Το αντικείμενο της οικολογίας του ανθρώπου είναι η μελέτη των σχέσεων φύσης-κοινωνίας.

Ο άνθρωπος είναι αφ' ενός μεν ένα βιολογικό είδος, του οποίου η φύση διαμορφώνεται από τους διάφορους πολιτισμούς, και αφ' ετέρου διαμορφώνει ο ίδιος τη φύση που τον περιβάλλει με σκοπό να ικανοποιήσει τις βιολογικές και κοινωνικές του ανάγκες".

Η οικολογία του ανθρώπου πηγάζει από τη γεωγραφία, όπως και η οικολογία των φυτών και των ζώων και η οποία "οφείλει πολλά στις δύο αυτές επιστήμες".

Εμφανίζεται κατά την διάρκεια της πρώτης εικοσαετίας του αιώνα μας, και έρχεται κατευθείαν από την γερμανική ανθρωπογεωγραφία του 19ου αιώνα και τη γαλλική σχολή της γεωγραφίας του ανθρώπου και "θα παίξει, αρχικά, έναν άμεσο ρόλο στην διείσδυση της οικολογικής σκέψης στη γεωγραφία του ανθρώπου και κατόπιν στις κοινωνικές αντιλήψεις. (ACOT, 1991, σελ.174).

Ως συγκεκριμένη όμως ημερομηνία "γέννησης" της "Οικολογίας του ανθρώπου" επιλέγεται η χρονιά κατά την οποία εμφανίζεται στην επιθεώρηση "Οικολογία" (ECOLOGY) ένα άρθρο του Εκμπλόου (W.E.EKBLOW) για τις "οικολογικές σχέσεις των Εσκιμώων των πόλεων". Αναφέρεται δε σχετικά από τον ACOT (1991, σελ.174) ότι "για πρώτη φορά στην ιστορία, ένας πληθυσμός μελετάται εξαντλητικά υπό το πρίσμα των σχέσεων του με το περιβάλλον. Χωρίς δε, να είναι (ακόμα) οικουσύ-

στημική, η μελέτη αυτή λαμβάνει υπ' όψη το σύνολο των παραγόντων που καθορίζουν το περιβάλλον, όπως είναι οι βιοτικοί παράγοντες (η βιοκοινότητα) και οι αβιοτικοί παράγοντες που επικρατούν στον πλούτο αυτής της βιοκοινότητας".

Σημαντική θεωρείται, επίσης, κατά τη δεκαετία του 1920 "μια θεωρητική τάση που συνδέει στενά την οικολογία με την κοινωνιολογία" και η συνδεόμενη μ' αυτήν σχολή της αστικής κοινωνιολογίας του Σικάγο ή της "Ομάδας του Σικάγο", όπως αλλιώς είναι γνωστή.

Όμως, κατά του ACOT (1991, σελ.183), "οι εργασίες της Ομάδας του Σικάγο μπορεί να είχαν κάποια αξία για την αστική κοινωνιολογία, θα ήταν υπερβολή όμως να θεωρήσουμε ότι συνεισέφεραν στη γένεση μιας αστικής οικολογίας, η οποία, άλλωστε, ποτέ δεν αναπτύχθηκε πραγματικά. Σήμερα οι οικολόγοι συχνά αμφισβητούν ακόμα και την έννοια της αστικής οικολογίας, δηλώνοντας ότι αυτή η επιστήμη είναι με την οικολογική έννοια, χωρίς αντικείμενο, αφού η "URBS (αστικής) βιοκοινότητα" δεν έχει καμμία σχέση με την πρωτογενή παραγωγή ενός οικοσυστήματος".

Γενικά, θεωρείται από τον ACOT ότι όλες οι εργασίες κατά το μεσοπόλεμο που συγκεντρώνονται κάτω από την ονομασία "Οικολογία του ανθρώπου", έχουν ατέλειες και χαρακτηρίζονται ως ανόμοιες και τεχνητές προσπάθειες ενσωμάτωσης των αντιλήψεων των μεθόδων μίας φυσικής επιστήμης, που βρίσκεται σε μεγάλη αναήντιξη, σε εκείνες των κοινωνικών επιστημών.

Ακόμα δε και η ανάπτυξη της "θεωρίας των οικοσυστημάτων" στον αιώνα μας, δεν θεωρείται ότι "απλοποιεί τα

πράγματα", γιατί ακόμα και σήμερα οι οικολόγοι συναντούν δυσκολίες στην εξήγηση των σχέσεων των ανθρώπινων κοινωνιών και του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη συσχέτιση, με την πολιτιστική διάσταση του ανθρώπου. Γι' αυτό και σημειώνεται ένας διχασμός ανάμεσα στον "βιολογισμό" και "κουλτουραλισμό" (ACOT, 1991, σελ.184).

Ωστόσο εργασίες μεταγενέστερες του 1940

"θα ανοίξουν τον δρόμο για την λύση αυτού του προβλήματος, αν και η αξία αυτών των εργασιών, κρίνεται ότι είναι μάλλον, ιδεολογική παρά επιστημονικής φύσης.....

Κάθε σκέψη που συναθροίζει σ' ένα σύνολο τις αλληλεπιδράσεις φύσης και κοινωνίας, έχει σημαδευτεί από φιλοσοφικές, πολιτικές, επιστημονικές και θρησκευτικές παραδόσεις".

Γι' αυτό κατά τον ACOT (1991, σελ.135) η

"ιστορία σύστασης" των συγκεκριμένων συναθροίσεων είναι "η ιστορία ενσωμάτωσης των παραδόσεων αυτών σε σαφή ιδεολογικά και πολιτικά συστήματα".

Ας σημειωθεί εδώ ότι το βιβλίο του P.ACOT, που ήταν τόσο χρήσιμο για τη θεωρητική ανάλυση της Οικολογίας εντοπίστηκε μόλις πριν από τη δακτυλογράφηση αυτής της εργασίας-είναι έκδοση του 1991-. Για τον λόγο αυτό η ενσωμάτωση αναφορών που ενδιέφεραν αυτή την εργασία, έγινε βιαστικά, θεωρήθηκε όμως, ότι παρά τις τεχνικές δυσκολίες και παραλείψεις, οι αναφορές του έπρεπε να υπάρχουν, ιδιαίτερα όταν το υλικό αυτό είναι να αποτελέσει βάση για παραπέρα διερεύνηση.

4. Η έννοια οικοσύστημα

Η επινόηση της λέξης οφείλεται στον Α.Τζ.Τάνσλεϊ (Α. G.TANSLEY) το 1935, (ACOT, 1991, σελ.126), βασισμένη σε εργασίες προγενέστερων με σημαντική την αντίληψη της "βιοκοινότητας" που διατυπώθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1880.

Από την προσέγγιση όμως του TANSLEY και μετά σημειώνεται μια εξέλιξη με διαδοχικές εργασίες άλλων, με θέμα τις αλληλεπιδράσεις βιοκοινότητας-βιότοπου. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για την ολοκλήρωση της έννοιας, γεγονός που επιτεύχθη με τις αναλύσεις ενός νέου Αμερικανού οικολόγου του Ρεϊμόντ Λίντεμαν (LINDEMANN). Το 1941-που συμπίπτει με το έτος του θανάτου του-,

"κάνει την επιστήμη της οικολογίας να επιχειρήσει ένα από τα σημαντικότερα άλματα στην ιστορία της",

όταν αποφάσισε να επεκτείνει την ανάλυση του για ένα "λιμνόβιο οικοσύστημα" σε κάθε οικοσύστημα. Ένα δημοσίευμα του "THE TROPHIC-DYNAMIC ASPECT OF ECOLOGY", στο περιοδικό "ECOLOGY", το 1942, διατυπώνει ότι

"οι αναλύσεις των κύκλων των τροφικών σχέσεων μας δίνουν ενδείξεις ότι μια βιοτική κοινότητα δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί καθαρά από το αβιοτικό της περιβάλλον. Άρα το οικοσύστημα πρέπει να θεωρείται σαν η πιο θεμελιώδης οικολογική μονάδα". (ACOT, 1991, σελ.134)

Έτσι η διαφοροποίηση από τον TANSLEY⁴ είναι η εξής:

Η αντίληψη του TANSLEY θεωρεί το οικοσύστημα ως ένα σύνολο

που αποτελείται από μια "βιοκοινότητα" και έναν "βιότοπο", ενώ η αντίληψη του LINDEMAN θεωρεί αυτό το σύνολο ως μία ολότητα (ACOT, 1991, σελ.135).

Παρά τη διατυπωμένη όμως σημασία σκέψης που εξέφρασε ο LINDEMAN, οι αντιλήψεις αυτές για διάφορους λόγους, (ACOT, 1991, σελ.136), δεν προχώρησαν άμεσα, (μεσολάβησε και ο 2ος παγκόσμιος πόλεμος, και ο αριθμός των σελίδων του ECOLOGY και του JOURNAL OF ECOLOGY μειώθηκε στο μισό).

Σημαντική στην προώθηση της σκέψης του LINDEMAN παρουσιάζεται κατά τον ACOT (1991, σελ.137), η θέση των αδελφών Οντουμ (ODUM), ο ένας από τους οποίους, ο E.P.ODUM, δημοσιεύει το "FUNDAMENTALS OF ECOLOGY" το 1953, το οποίο, αν "και δεν παρουσιάζει κάποια πρωτοτυπία", από θεωρητική άποψη έχει σημαντική αξία για την ιστορία της οικολογίας.

Μέχρι σήμερα,

"όπου κι αν παρουσιάστηκε με την αναπτυγμένη μορφή του, αποτέλεσε ένα από τα βασικά βιβλία κάθε φοιτητή της οικολογίας, και χωρίς αμφιβολία, δεν υπάρχει ούτε ένας σύγχρονος οικολόγος που να μην το έχει διαβάσει".

(ACOT, 1991, σελ.138).

Από την πρώτη του έκδοση, το πιο πάνω βιβλίο είχε "ως επίκεντρο" τη θεωρία του LINDEMAN. Ένα δε κεφάλαιο του σημειώνεται ότι ήταν το "αρχές και αντιλήψεις για την ενέργεια στα οικολογικά συστήματα", θέμα που καθώς σημειώνεται απασχολεί επίσης και τον αδερφό του συγγραφέα, HOWARD T.ODUM.

Ο τελευταίος ασχολείται κυρίως με θέματα σχετικά με την κυκλοφορία της ενέργειας και της ύλης στα οικοσυστήματα καθώς

και με την "οικολογία του ανθρώπου", για την οποία έγινε αναφορά στην προηγούμενη υποενότητα.*

Ετσι κατά τον ACOT (1991, σελ.138)", η σύνθεση που έγινε για πρώτη φορά το 1942, και που συνδιάζει τη διαδικασία της φωτοσύνθεσης, το ρόλο της πρωτογενούς παραγωγής και στον τρόπο δόμησης και λειτουργίας των βιοκοινοτήτων και το ρόλο των ανοργανοποιητών στην ανακύκλωση της οργανικής ύλης (όλα εκφρασμένα με όρους κυκλοφορίας της ύλης και της ενέργειας), αποτελούν μια αληθινή ρήξη με όλα τα προηγούμενα, ακόμα και με το περιεχόμενο που είχε δώσει ο Τάνσλεϊ στη λέξη που ο ίδιος είχε επινοήσει".

Και η κατάληξη σ' αυτό το θέμα, που κάνει ο ίδιος ο ACOT (1991, σελ.139) - σύμφωνα με την εκτίμηση που κάνουν οι

* Οι γράφοντες κρίνουν σημαντικό, (για το πως τελικά διαμορφώνεται η σκέψη και αλληλεπίδραση), να παραθέσουν την υποσημείωση του ACOT, σ' αυτό το θέμα ότι, οι αδελφοί ODUM (όπως και ο LINDEMAN ήταν μαθητές του GEORGE E. HUTCHINSON) στο πανεπιστήμιο του YALE στις ΗΠΑ. Ίσως αυτή η κοινή τους εκπαίδευση να συνετέλεσε στην κινητοποίηση τους για την σημασία των ερευνών της νεαρής οικολογίας.

Επίσης σημειώνεται στην ίδια υποσημείωση και η αναφορά στην έννοια "βιοκοινότητα", η οποία "εισήχθη από τον Σοβιετικό οικολόγο U.N. SUKATCH^{EV} - Σουκατσοφ, μετά το 1942, (δημοσίευμα το 1944), έννοια που φαίνεται συνώνυμη με την έννοια του οικοσυστήματος..... σε επίπεδο ανταλλαγών ύλης και ενέργειας".

(ACOT, 1991, σελ.138).

γράφοντες αυτής της εργασίας - μπορεί να πάρει τη θέση συμπε-
ράσματος για το σύνολο της ενότητας που προηγήθηκε **είναι:**

"Κατά βάθος η οικοσυστηματική σκέψη αντικαθι-
στά ένα οικολογικό πεδίο, χωρισμένο και εκ-
νέου ενωμένο, στο οποίο οι αβιοτικοί και βιο-
τικοί παράγοντες του περιβάλλοντος δεν είναι
τίποτα άλλο παρά οι δύο όψεις της ίδιας πραγ-
ματικότητας".

Και

"κάθε σημαντική αλλαγή, επιστημονικής τάξης,
συνοδεύεται και από αλλαγή της οπτικής μας
για τον κόσμο, έτσι η ανάπτυξη και οι εφαρ-
μογές της θεωρίας των οικοσυστημάτων θα προ-
καλέσουν την εμφάνιση μιας συστηματικής οι-
κολογικής ιδεολογίας που θα μεταμορφώσει τις
κοινωνικές αναπαραστάσεις των σχέσεων φύση-
κοινωνία στις εκβιομηχανικές κοινωνίες".

(ACOT, 1991, σελ.139)

Στο σημείο αυτό τονίζεται από τους γράφοντες αυτής της
εργασίας, η σημασία που παίρνει για τους μελετητές του οικο-
λογικού χώρου, το υλικό το σχετικό με την "οικολογία του αν-
θρώπου".

Εδώ ίσως έχει σχέση και η διατύπωση που παρουσιάζεται
στη σχετική βιβλιογραφία στα οικολογικά κείμενα -στα ελληνι-
κά, που κυρίως μελέτησαν οι γράφοντες-ότι δυο άλλες διαστά-
σεις της οικολογίας, έξω από την "επιστημονική" είναι και η
"ηθική" διάσταση ή τρόπος ζωής για τη σχέση του ανθρώπου με
το περιβάλλον, και η "πολιτική" διάσταση-με την έννοια της

ευθύνης και εμπλοκής του ανθρώπου στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος του, που θα αναλυθούν ουσιαστικά σε άλλες ενότητες αυτής της εργασίας.

Όπως λέει ξανά ο ACOT στο τέλος άλλου κεφαλαίου με τίτλο "η αυτοκρατορία της θεωρίας"

"η ιστορία των επιστημονικών και ιδεολογικών αντιλήψεων για τη φύση, που μεταμορφώθηκε και μετουσιώθηκε και κατοικήθηκε από τους ανθρώπους, πρέπει να συμπεριλαμβάνει μια μελέτη για τη φύση του ανθρώπινου είδους".

(ACOT, 1991, σελ.163)

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Η :

Ιστορική αναδρομή : Η θεώρηση της φύσης από τον άνθρωπο

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να δείξει την πορεία που ακολούθησε ο άνθρωπος στην θεώρηση της φύσης από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα. Λόγω της έκτασης των θεμάτων και της τεράστιας βιβλιογραφικής έρευνας που θα χρειαζόταν να γίνει για να καλυφθούν με τεκμηριωμένο τρόπο όλα τα στάδια απ'τα οποία πέρασε η προσέγγιση του ανθρώπου προς τη φύση, οι συγγραφείς αυτής της μελέτης ακολουθούν την επιλογή των πηγών που έχει γίνει από δύο κύριους μελετητές, την βιολόγο Ελισάβετ Σαχτούρη, συγγραφέα της σύγχρονης θεωρίας της Γαίας και τον φυσικό FRITJOF CAPRA, συγγραφέα του βιβλίου Η κρίσιμη καμπή. Η πορεία της ανθρώπινης θεώρησης της φύσης παρουσιάζεται σ' αυτό το κεφάλαιο, μέσα από την προσέγγιση που οι συγκεκριμένοι μελετητές έχουν κάνει σχετικά με τα πρωτότυπα κείμενα.

Για τους παραπάνω λόγους οι περισσότερες αναφορές των μελετητών σ' αυτό το κεφάλαιο, αναφέρονται στους συγκεκριμένους αυτούς συγγραφείς.

1. Προϊστορική εποχή

α. Ανθρωπομορφική αντίληψη της φύσης

Από την προσέγγιση της Ελισάβετ Σαχτούρη στο βιβλίο της Γαία: το ανθρώπινο ταξίδι από το χάος στον κόσμο, (1990,

σελ.233),

"οι αρχαιότερες κοσμοθεωρίες που γνωρίζουμε ανάγονται στην πλειστοκαινο εποχή των παγετών -στους ανθρώπους που τους ονομάζουμε Παλαιολιθικούς- και φαίνεται ότι αυτοί οι άνθρωποι έβλεπαν συνήθως τη φύση ως μια μεγάλη μητέρα, μια θεά, που τους έδινε τη ζωή και όλα όσα χρειάζονταν για να συντηρηθούν".

Η θεώρηση της φύσης ως μεγάλης Μητέρας Θεάς ήταν λογική για την ανθρώπινη εμπειρία, καθώς εξηγούσε τα δώρα της ζωής, την τροφή και τη γέννηση των πλασμάτων, τις λαμπερές ηλιόλουστες ημέρες, όταν η θεά ήταν καλοδιάθετη, και τις άγριες θύελλες και τις ξηρασίες όταν ήταν στις κακές της. Η φύση έμοιαζε να αγαπά και να οργίζεται με τ' ανθρώπινα παιδιά της και να τα ωθεί να γιορτάζουν τη ζωοποιό της δύναμη και τη φροντίδα της, να την αγαπούν, να τη σέβονται και να τη φοβούνται.

Μπορούμε να υποθέσουμε με βεβαιότητα, ότι οι παλαιολιθικοί λαοί θεωρούσαν ότι όλη η φύση ήταν τόσο ζωντανή όσο οι ίδιοι και οι ίδιοι αισθάνονταν μέρος της, παιδιά αυτού του μεγάλου όντος.

Οι Λαοί της Λίθινης και της Χάλκινης εποχής αποκαλούσαν τη Μητέρα θεά με διάφορα ονόματα σε διάφορους τόπους.

Στην αρχαία Ελλάδα την ονόμαζαν Γαία, καθώς και Ευρυνόμη, Δήμητρα και Πανδώρα, που σημαίνει "εκείνη που φέρνει όλα τα δώρα".

(Σαχτούρη 1990, σελ.233-234).

"Η Μητέρα θεά των αρχαίων θρησκειών ασφαλώς δεν ήταν νοητή ως εξωτερική φύση· δεν ήταν η

εξωτερική δημιουργός της φύσης, αλλά η ίδια η δημιουργική δύναμη της φύσης...".

Η εικόνα της φύσης ως γενναιόδωρης μητέρας και η λατρεία της Μεγάλης Θεάς πολύ πιθανώς επηρέασαν την εξέλιξη των κοινωνιών της Λίθινης Εποχής σε γεωργικά "νοικοκυριά", των οποίων τα μέλη φροντίζουν τους εαυτούς τους και ο ένας τον άλλον, καλλιεργώντας τη γη και τρέφοντας εξημερωμένα ζώα. Οι αρχαιολόγοι Τζέιμς Μέλααρτ και Μαρίγια Τζιμπώτας, καθώς και οι μελετητές της αρχαιολογίας Μέρλιν Στον και Ριάν Άϊσλερ, μας έδωσαν μια εντελώς νέα εικόνα των πρώτων πολιτισμών, με παράδειγμα το καλοδιατηρούμενο νεολιθικό χωριό Τσατάλ Χουγιούκ, στην Τουρκία.

(Σαχτούρη 1990, σελ.234).

Το πιο εντυπωσιακό σ' αυτές τις καλά προγραμματισμένες και διαχειριζόμενες κοινωνίες είναι ότι αντίθετα με τους μεταγενέστερους πολιτισμούς, δεν παρουσιάζουν ενδείξεις οχύρωσης, πολέμων, κατακτήσεων, δουλείας ή κάποιας σημαντικής κοινωνικής ανισότητας, αν κρίνει κανείς από τα μεγέθη των σπιτιών, τα επικήδεια έθιμα κ.ο.κ. Αυτό θεωρείται πως σημαίνει ότι άνδρες και γυναίκες εργάζονταν συντροφικά και στο Τσατάλ Χουγιούκ υπάρχουν ενδείξεις ότι όσοι είχαν ανάγκη, εφοδιάζονταν από τα δημόσια αποθέματα τροφίμων ή από τους κήπους του ναού της θεάς.

Αυτές οι κοινωνίες φαίνεται πως λείτουργούσαν με βάση το είδος εκείνο της ειρηνικής δημοκρατίας, που οι σύγχρονες κοινωνίες μας απέχουν πολύ απ' το να το επιτύχουν.

"Τα κατάλοιπα των πολιτισμών ολόκληρης της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της

Ευρώπης, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται η προ-μινωϊκή και μινωϊκή Κρήτη, υποδηλώνουν εξελιγμένες δημοκρατικές, ειρηνικές, κοινωνικές ισοτιμίες όπου σύμφωνα με την διατύπωση της ιστορικού Ριάν Αϊσλερ, στην οποία αναφέρεται η Σαχτούρη (1990,σελ.235), κυριαρχούσε "η σύνδεση , όχι η ιεραρχία"....."

Δεν υπάρχει βάσιμος λόγος για να αμφιβάλλει κανείς ότι οι γυναίκες, ως ανθρωπίνι αντιπρόσωποι της θεάς, είχαν το κοινωνικό κύρος που οι άνδρες κέρδισαν αργότερα, ως ανθρωπίνι αντιπρόσωποι του Θεού, όμως αυτές οι αρχαίες κοινωνίες δεν παρουσιάζουν καμιά ένδειξη ότι οι άνδρες καταπιέζονταν από τις γυναίκες * αντίθετα οι ενδείξεις είναι ότι επικρατούσε συντροφικότητα και ισοτιμία.

(Σαχτούρη, 1990, σελ.235).

β. Ο Υποβιβασμός της Πανδώρας

"Η κοινωνία μας μοιάζει με ένα περίεργο μηχανήμα που είδα κάποτε σ' ένα κατάστημα παιχνιδιών της Νέας Υόρκης. Ήταν ένα μεταλλικό κουτί που άνοιγε σαν πατούσες ένα κουμπί αποκαλύπτοντας ένα μηχανικό χέρι.

Τα δάκτυλα έπιαναν το καπάκι του κουτιού, το τραβούσαν προς τα κάτω και το κλείδωναν από μέσα. Ήταν ένα κουτί και θα περίμενε κανείς ότι μπορούσε κάτι να κάνει μ' αυτό* όμως το μόνο πράγμα που περιείχε ήταν

ένας μηχανισμός που το ξανάκλεινε. Αυτό το παράξενο κουτί είναι το αντίθετο εκείνου της Πανδώρας..... Η ιστορία του σύγχρονου ανθρώπου αρχίζει με τον εξευτελισμό του μύθου της Πανδώρας και φτάνει στο αποκορύφωμά της με το αυτόκλειστο μεταλλικό κουτί."

IBAN ΙΛΛΙΤΣ

(Μοδινός Μιχάλης, Από την Εδέμ στο καθαρτήριο, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1988, σελ.11)

Σύμφωνα με την Σαχτούρη (1990, σελ.236)

"οι κυνηγοί ή νομάδες λάτρευις του Πατέρα θεού, που εισέβαλαν και κατέκτησαν αυτές τις κοινωνίες, δεν ήταν προφανώς ούτε ειρηνικοί ούτε οπαδοί της ισότητας παρά είχαν επιφαλής άνδρες πεπειραμένους στη χρήση των όπλων.....

Όταν αυτοί οι κατακτητές έμειναν να κυβερνήσουν μια θεομοποιημένη κοινωνία όπου έβρισκαν θεούς της ζωής, άλλαζαν όχι μόνο την κοινωνική δομή και την διακυβέρνηση, αλλά και την κοσμοθεωρία της κοινωνίας. Συχνά μετέτρεπαν την μητέρα θεά στη γυναίκα-ή την κόρη του κυριότερου θεού τους και συνένωναν μικρότερης σημασίας θεούς και θεές και από της δύο θρησκείες σε ένα ενιαίο πάνθεον.

Μερικές φορές εξουδετέρωναν εντελώς τη

θεά επινοώντας ιστορίες όπου ο θεός ήταν μεγάλος και η θεά απλώς μια ανυπάκουη θνητή γυναίκα που δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα. Έτσι υποβιβάστηκε η Πανδώρα."

Σε γενικές γραμμές η ιστορία μας λέει ότι, όταν ορισμένοι άνδρες απέκτησαν τη δύναμη που συσσωρεύεται σ' αυτούς που έχουν όπλα και πλούτο, σχημάτισαν μια κοσμοθεωρία βασισμένη στην πεποίθηση της δικής τους ανωτερότητας. Πρόβαλαν την εικόνα του εαυτού τους σ' έναν αυταρχικό και βίαιο αρσενικό θεό δικαιολογώντας έτσι την εξουσία πάνω στις γυναίκες, που κατέληξαν να θεωρούνται ιδιοκτησία των ανδρών, μια ιδιοκτησία που έπρεπε να εξασφαλίζεται και μπορούσε να ανταλλάσσεται.

Οι κυρίαρχοι άνδρες επέκτειναν την ιδέα της ανωτερότητας και την πρακτική της βίας και στις μεταξύ τους σχέσεις-έκαναν πολέμους, εκθρόνιζαν τόσο τους θεούς όσο και τις θεές των κατακτημένων λαών, έκαναν ήρωες τους πολεμιστές, έπαιρναν σκλάβους και οικοδομούσαν ταξικά δομημένες κοινωνίες. (Σαχτούρη, 1990, σελ.237).

Μερικές χιλιάδες χρόνια πριν από την χριστιανική εποχή, η ανθρωπότητα φαίνεται ότι υπέστη τις δύο μεγάλες αλλαγές στην ιστορία, από τότε που πρωτοπαρουσιάστηκε η γεωργία.

" Η μια ήταν η μετατόπιση από την κοσμοθεωρία και τον πολιτισμό της συντροφικότητας σ' εκείνο της κυριαρχίας. Η άλλη αλλαγή ήταν η μετατόπιση από μια κοσμοθεωρία, όπου οι άνθρωποι και οι θεότητες τους αποτελούσαν μέρος του αυτοσχέδιου χορού της φύσης, σε μια κοσμο-

θεωρία, όπου οι άνδρες και οι θεοί τους
στέκονταν έξω και πάνω από τη φύση και
όπου οι άνδρες διεκδικούσαν το δωσμένο
από το θεό δικαίωμα να εκμεταλλεύονται
όλο τον φυσικό κόσμο, που τους είχε δοθεί
από το θεό." (Σαχτούρη, 1990,σελ.238)

2. Ιστορική εποχή και Ελληνική αρχαιότητα

α. Η ιδέα της αυτοδημιουργίας της φύσης εκφρασμένη από Ελληνες φιλόσοφους

Ω φύσις

εκ σου πάντα,

εν σοί πάντα,

εις σε πάντα,

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ, εις εαυτόν, Δ' 23

Ημερολόγιο 1991, Η ελληνική φύση που χάνεται, Εκδόσεις ΚΟΑΝ

Μόνο οι αρχαιότεροι γνωστοί Έλληνες φιλόσοφοι ήταν βαθιά επηρεασμένοι από τις αρχαίες ιδέες της αυτοδημιουργίας της φύσης, όπως και οι αρχαίοι φιλόσοφοι σε άλλες χώρες. Στοχαστές όπως ο Λάο-Τσε και ο Κομφούκιος στην Κίνα, οι Βεδιστές Ινδουϊστές και ο Βούδας στην Ινδία, ο Ζωροάστρης στην Περσία και οι Θαλής, Αναξίμανδρος και Ηράκλειτος στην Μίλητο της Ελλάδας (σήμερα στην Τουρκία) όλοι κατέληγαν στην ίδια περίπου ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η φύση. Με την παρατήρηση και το στοχασμό πάνω στη φύση, την έβλεπαν,

όλοι, ζωντανή και διαρκώς μεταβαλλόμενη από μέσα, είτε αυτό συμβολιζόταν είτε όχι από ένα πάνθεον με θεούς και θεές.....

Παρ' όλο που δεν μπορούσαν να μιλήσουν μεταξύ τους, αυτοί οι μεγάλοι στοχαστές, σ' ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο του έκτου αιώνα π.χ. συμφωνούσαν ότι η διαρκής κίνηση της φύσης ήταν από την αταξία προς την ισορροπημένη τάξη. Αυτή η ισορροπία, η αρμονία, πίστευαν, αναδημιουργείται διαρκώς από την ανισορροπία ή τη διχοστοασία, ακριβώς όπως γίνεται με τις ανθρώπινες υποθέσεις. Αυτό δεν τους φαινόταν παράξενο, γιατί όλο έβλεπαν τους ανθρώπους ως μέρος της φύσης.

(Σαχτούρη, 1990, σελ.238-239)

Ο Θαλής ένας από τους Μιλήσιους, πίστευε ότι όλα τα πράγματα στη φύση είχαν σχηματιστεί από το νερό και είχαν το νερό ως ουσία τους. Παραδεχόταν για πρώτη και αρχική ύλη το νερό και πως απ' αυτή γεννήθηκαν κι αποτελούνται όλα, όπως επίσης έλεγε πως η γη πλέει σαν σανίδα πάνω στο νερό, και με αυτό εξηγούσε το πως κρατιέται στο κέντρο του κόσμου.

(Τσέλλερ, Νεστέ, 1990, σελ.32)

Ο Αναξίμανδρος, μαθητής του Θαλή, θεωρούσε ότι όλα τα ουράνια σώματα και κατά συνέπεια και η Γη, έχουν για αρχή τους το άπειρο και καμιά από τις γνωστές ποιότητες της ύλης δεν μπορεί να διεκδικήσει την πρωταρχικότητα η οποία ανήκει στο άπειρο. Έτσι απορρίπτει τη θεωρία του Θαλή ότι αρχική ουσία είναι το "ύδωρ".

"Ο Αναξίμανδρος, στον οποίον αναφέρεται η Σαχτούρη (1990, σελ.241), που είχε δει τα απολιθώματα ζωντανών όντων στη στεριά, στοχαζόταν πάνω στις μεγάλες αλλαγές που

θα είχαν συμβεί με τον καιρό στη γεωλογία και στις μορφές της ζωής. Κατέληξε να πιστεύει ότι τα ζωντανά όντα πρωτοσχηματίστηκαν στις θάλασσες κι αργότερα βγήκαν στη στεριά κι απέβαλαν τα κελύφη τους... Απ' ότι ξέρουμε, ήταν ο πρώτος επιστήμονας που διέκρινε ένα σχηματισμό εξέλιξης παρατηρώντας πραγματικά τη φύση".

(Σαχτούρη, 1990, σελ.242)

Ο μαθητής του Θαλή, ο Ηράκλειτος, προεκτείνοντας τα διδάγματα των παλαιότερων του, θεώρησε το σύμπαν σαν φωτιά, που μετατρέπεται σε ποικίλες μορφές, χωρίς ποτέ να χάνει την ταυτότητά της. Η ουσία όλων των όντων κατά τον Ηράκλειτο είναι η φωτιά. Αυτόν τον κόσμο, τον ίδιο για όλους, δεν τον έφτιαξε κανένας θεός ή κανένας άνθρωπος, παρά ήταν πάντα και είναι και θάναι αιώνια ζωντανή φωτιά, που ανάβει κατά μέτρα, και σβήνει κατά μέτρα.

Σύμφωνα με την Σαχτούρη (1990, σελ.240)

"Οι Μιλήσιοι φιλόσοφοι συμφωνούσαν ότι ο φυσικός κόσμος είναι τακτικός -ότι έχει ένα σχήμα που μπορεί να αποκαλυφθεί, να περιγραφεί και να κατανοηθεί από τους ανθρώπους. Ως επιστήμονες παρατηρούσαν προσεχτικά το φυσικό κόσμο. Στο σχηματισμό των άστρων και των πλανητών, στο κύκλο των εποχών, στα όμορφα σχήματα των φυτών και των ζώων, έβλεπαν τακτικούς ρυθμούς, ισορροπία και αρμονία. Αυτή η τάξη διαταρασσόταν από την ατα-

ξία, σύντομα είχε αποκατασταθεί η τάξη".

Ο τρόπος με τον οποίο κατανοούσαν τη φύση ο Αναξίμανδρος, ο Θαλής κι ο μαθητής του ο Ηράκλειτος-που και οι τρεις ήταν Έλληνες Μιλήσιοι- έμοιαζε πολύ με τον τρόπο με τον οποίο οι επιστήμονες αρχίζουν να κατανοούν ξανά τον κόσμο σήμερα ως ένα μεγάλο "χορό της ζωής", όπου όλα τα φυσικά πράγματα συνδέονται και αυτοσχεδιάζουν διαρκώς τα βήματά τους, καθώς κινούνται προς την ισορροπία και την αρμονία.

β. Η επιστημονική παρατήρηση της φύσης :

Ελεατικοί φιλόσοφοι και Πλάτωνας

"Οι ελεατικοί φιλόσοφοι, στην αντίθετη πλευρά της Ελλάδος, από τη Μίλητο, παρουσιάζει η Σαχτούρη (1990,σελ.245), σχημάτιζαν ένα νέο είδος κοσμοθεωρίας. Είχαν γοητευτεί από τον ίδιο τον ανθρώπινο νου και από ένα είδος τέλειας τάξης που είχαν δημιουργήσει, μια τέλεια τάξη που την είχαν βρει, όχι στη φύση, αλλά στην δημιουργημένη από τον άνθρωπο γλώσσα των μαθηματικών".

Αποφάνθηκαν ότι οι Μιλήσιοι έκαναν λάθος όταν υποστήριζαν ότι ένας φυσικός κόσμος αναπτυσσόταν μέσα από τη διαρκώς μεταβαλλόμενη δυναμική ισορροπία ανάμεσα στο χάος και την τάξη. Οι ελεατικοί ανέπτυξαν μια πολύ διαφορετική κοσμοθεωρία, ενός κόσμου δημιουργημένου με την μαθηματική τελειότητα μιας αμετάβλητης ισορροπίας και αρμονίας.

Οι ελεατικοί φιλόσοφοι ήταν κατά κύριο λόγο επηρεασμένοι από την πυθαγορική διδασκαλία. Για βασικό δόγμα της πυθαγορικής διδασκαλίας περνάει η αρχή, πως ουσία των όντων είναι ο αριθμός. Ο αριθμός γι' αυτούς ήταν κάτι ουσιαστικά διαφορετικό απ'ότι για το θαλή το νερό ή για τον Αναξίμανδρο το άπειρο κάτι δηλαδή αντίθετο στην ύλη και που πρέπει να το διακρίνουμε από εκείνη, όσο κι αν είναι στενά δεμένο μ' αυτή, κι όσο κι αν της βάζει όρια και της δίνει μορφή.

Ο Παρμενίδης ο "αρχηγός" των ελεατών φιλοσόφων στηρίζεται στη μαθηματική σκέψη των Πυθαγορείων, αλλά η θεωρία του εκδηλώνεται κυρίως ως αντίδραση στο γεμάτο κινητικότητα σύστημα του Ηράκλειτου. Δέχτηκε τη μοναδικότητα, την ενότητα και την αιωνιότητα του Ηρακλειτικού όντος, αδυνατούσε όμως να δεχτεί την κινητικότητα και τη μεταβλητότητά του.

"Ο Παρμενίδης, (Σαχτούρη (1990, σελ.247) κατέληξε στην ιδέα ότι τίποτε στον κόσμο δεν κινιόταν-ότι όλη η φαινομενική κίνηση του κόσμου ήταν μια ψευδαίσθηση, ένα παράξενο τέχνασμα της ανθρώπινης αντίληψης. Κι ο Ζήνων, που τα μαθηματικά του αινίγματα εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να γοητεύουν τους μαθηματικούς, "απέδειξε" ότι ο κόσμος δεν είχε ούτε κίνηση ούτε μέρη".

Άλλοι φιλόσοφοι ακόμα κι αν δεν συμφωνούσαν ότι δεν υπάρχει καμιά απολύτως κίνηση κατέληξαν να πιστεύουν ότι ο ανθρώπινος νους μπορούσε να κατανοήσει τη φύση καλύτερα με το στοχασμό, παρά με την παρατήρηση μέσω των αισθήσεων. Όλο

και πλό πολύ οι φιλόσοφοι πίστευαν ότι οι αισθήσεις, όπως η όραση, η ακοή και η αφή, μέσω των οποίων αποκτούμε την καθημερινή μας εμπειρία του κόσμου, ήταν λιγότερο αξιόπιστες απ' ότι ο στοχαζόμενος νους (Σαχτούρη, 1990, σελ.247).

"Οι αισθήσεις μας μας εξαπατούν έλεγε ο Πλάτωνας, γιατί μας δείχνουν μόνο τους αχνούς ίσκιους ενός τέλειου κόσμου πέρα απ' αυτές-ενός κόσμου που μπορούσε να τον φτάσουμε μόνο με το νου μας....

(Σαχτούρη, 1990,σελ.249)

Ο ιδανικός κόσμος του Πλάτωνα ήταν μια κατασκευή από τέλειες σφαίρες, ένας κόσμος αποτελούμενος από τέλεια άτομα. Όλες οι παλαιότερες κοσμοθεωρίες φαίνονταν παιδιάστικες, σε σύγκριση μ' αυτήν την κομψή νέα κοσμοθεωρία που είχε "ανακαλύψει" ο εκπρότεμος νους.....

Ενας τέλειος κόσμος έπρεπε να είναι το έργο, ενός τέλειου δημιουργού, συλλογιζόταν ο Πλάτων, ενός θεού που υπήρχε πέρα απ' αυτόν τον κόσμο των ίσκιων, ενός θεού που είχε δημιουργήσει έναν τέλειο και αμετάβλητο κόσμο, ενός θεού που έκανε **διαρκώς γεωμετρία**:"

(Σαχτούρη, 1990, σελ.259)

η φιλοσοφία για τη φύση ότι είναι ζωντανή αντικαταστάθηκε από την πεποίθηση για μια τέλεια και μάλλον μηχανική δημιουργία ενός μοναδικού αν και άγνωστου ακόμα θεού.

3. Η Χριστιανική κοσμοθεωρία

Κάποτε, μια νέα θρησκεία ήρθε στην Ελλάδα από την Ανατολή, μια θρησκεία που ταίριαζε πολύ καλά με την κοσμοθεωρία του Πλάτωνα, επειδή εξηγούσε τη δημιουργία του κόσμου από έναν τέλειο θεό.

Σύμφωνα με αυτήν την εβραίο-χριστιανική κοσμοθεωρία, που την έφερε στην Ελλάδα ο απόστολος του Ιησού, Παύλος, ο θεός είχε δημιουργήσει τον κόσμο μόνο μερικές χιλιάδες χρόνια πριν, με τα διάφορα είδη φυτών και ζώων του, ακριβώς όπως ήταν τώρα και ακριβώς στο κέντρο του σύμπαντος.

"Με την επεκτατική τάση των αυτοκρατοριών, η Ρώμη κατέκτησε την Ελλάδα.

Παρ' όλο που ο Ιησούς είχε κηρύξει την ισότητα για όλους, ακόμα και για τις γυναίκες, επειδή ήταν αντίθετος σε κάθε είδους εξουσία, τα ιερά κείμενα ξαναγράφτηκαν όπως άρεσε στο ιερατείο της νέας θρησκείας, αφού οι πρώτοι Χριστιανοί είχαν βασανισθεί και σκοτωθεί. Την εποχή που χωρίστηκαν η Ρωμαϊκή από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η εκκλησία αναθεώρησε τη Χριστιανική κοσμοθεωρία, την προσαρμόσε σε μια εξουσιαστική κοινωνία και η θεωρία αυτή υιοθετήθηκε επίσημα και από τις δύο αυτοκρατορίες, με κάποιες μικρές διαφορές".

(Σαχτούρη, 1990, σελ. 252)

Η πλούσια κληρονομιά των αρχαϊκών επιστημονικών ανακαλύψεων-ότι η γη είναι ζωντανή, ότι οι άνθρωποι κατάγονται από απλούστερα όντα εξαφανίστηκαν, ξεχάστηκαν ή απορρίφθηκαν, καθώς επικρατούσε η νέα κοσμοθεωρία. Στην Ευρώπη, για χίλια και περισσότερα χρόνια, τέθηκαν εκτός νόμου όλες οι ιδέες-επιστημονικές και άλλες-που δεν αντικατόπτριζαν τη χριστιανική κοσμοθεωρία.

4. Μεσαίωνας - Αναγέννηση : Στροφή προς την οργανική αντίληψη της φύσης

Σε όλο το Μεσαίωνα, την Αναγέννηση, ακόμα κι αργότερα, την εποχή του Διαφωτισμού, διατηρήθηκε μια πεποίθηση ότι η φύση είναι ζωντανή, προσωπική και μυστηριώδης.

"Απ' τον κλειστό κόσμο
στο άπειρο σύμπαν".

Αυτή η έκφραση αποδίδει ορθά την μεταμόρφωση της κοσμοεικόνας που συντελέστηκε κατά το δεύτερο μισό της Αναγέννησης. Οι άνθρωποι του δέκατου έκτου αιώνα, όπως και οι προγενέστεροι τους σκέπτονταν μέσα στο πλαίσιο εννοιών που κληρονομήθηκαν από την Αρχαιότητα. Οι ιδέες αναβλύζουν και οι φιλόσοφοι διαξιφίζονταν μεταξύ τους και πολλοί είναι αυτοί που πληρώνουν με τη ζωή τους την προσήλωση στις ιδέες τους.

Ο Τζιορντάνο Μπρούνο, πρώτος φιλόσοφος επιστήμονας που αναβίωσε την αρχαία ιδέα ότι η γη κινείται γύρω από τον ήλιο, κήκε στην πυρά το 1600 από τους χριστιανούς παπάδες της Ιεράς Εξέτασης. Όμως μόνο δέκα χρόνια αργότερα, ο Γαλιλαίος Γαλιλέι έφτιαξε το πρώτο τηλεσκόπιο και με τη βοήθεια του

κατέδειξε ότι η γη πραγματικά περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο κι επομένως δεν μπορεί να είναι το κέντρο του κόσμου. Ούτε ο Μπρούνο ούτε ο Γαλιλαίος είχαν την πρόθεση να καταδικάσουν τη θρησκευτική κοσμοθεωρία, αλλά αντίθετα να τη βελτιώσουν. Ωστόσο και οι δύο τιμωρήθηκαν από την εκκλησία. Ο Μπρούνο έπεσε θύμα της σκλήρυνσης της εκκλησίας αλλά επίσης και της Ρωμαϊκής ακατανοησίας μπροστά στη μεταμόρφωση του κοσμολογικού στοχασμού.

Ο Γαλιλαίος κατάφερε να γλιτώσει από την πυρά, όμως φυλακίστηκε και του απαγορεύτηκε να διδάσκει. (Φιλοσοφία από τον Γαλιλαίο έως τον Ζ.Ζ.Ρουσσώ, σελ.58-61).

"Είναι σημαντικό να θυμόμαστε, ότι όλοι οι πατέρες της σύγχρονης επιστήμης ήταν θρησκευόμενοι άνθρωποι, που προσπαθούσαν να καταδείξουν τη δόξα του Θεού, προσφέροντας στους ανθρώπους μια καλύτερη κατανόηση των θαυμαστών δημιουργιών τους. Φαντάζονταν το Θεό ακριβώς όπως ο Πλάτωνας-ως έναν γεωμέτρη. Τα μαθηματικά είπε ο Γαλιλαίος, είναι η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένη όλη η φύση. Κι έτσι το πιο σημαντικό καθήκον της αναγεννημένης επιστήμης ήταν να ανακαλύψει τους μαθηματικούς νόμους με τους οποίους ο Θεός είχε δημιουργήσει τον κόσμο". (Σαχτούρη, 1990, σελ.254)

5. Η δραματική αλλαγή της εικόνας της φύσης από ζωντανό οργανισμό σε μηχανή

α. Το "πνεύμα του Μπέηκον", σταθμός για την απόρριψη της οργανικής άποψης για τη φύση

Τον καιρό που ο Γαλιλαίος πραγματοποίησε τα εκπληκτικά του πειράματα στην Ιταλία, ο Φράνσις Μπέηκον διακήρυξε με ενθουσιασμό στην Αγγλία την εμπειρική μεθοδολογία της επιστήμης. Επιτέθηκε ενάντια στις παραδοσιακές σχολές της σκέψης και καλλιέργησε ένα πραγματικό πάθος για τον επιστημονικό πειραματισμό.

Το "πνεύμα του Μπέηκον" άλλαξε ριζικά τη φύση και τη σκοπιμότητα της επιστημονικής ενασχόλησης. Στο παρελθόν οι αρχαίοι είχαν τάξει σαν στόχο της επιστήμης την αρετή, τη σοφία, την κατανόηση της φυσικής τάξης και την προσπάθεια της εναρμόνισης της ανθρώπινης ζωής με τη φύση..... Από τον Μπέηκον και έπειτα η επιστήμη αντιπροσωπεύει τη γνώση που προσφέρεται για τον έλεγχο και την κατάκτηση της φύσης. Κι έτσι ακόμα σήμερα, συνεχίζει ο Κάπρα (1984,σελ.66) βλέπουμε την επιστήμη και την τεχνολογία να εξυπηρετούν κατά κανόνα εντελώς αντι-οικολογικές σκοπιμότητες. (Κάπρα, 1984, σελ.67).

"Οι όροι που επιστράτευσε ο Μπέηκον, στον

οποίο αναφέρεται ο Κάπρα (1984, σελ.67),

προκειμένου να διαδώσει τη νέα εμπειρι-

κή μέθοδο δεν εκφράζουν μόνο πάθος μα

και διαστροφή. Κατά την άποψή του, πρέ-

πει "να συλλάβουμε τη φύση σαν τα αγρί-

μια", πρέπει "να την υποχρεώσουμε να μας υπηρετήσει", πρέπει να την κάνουμε "σκλάβα" μας. Σκοπός μας είναι να τη "δέσουμε χειροπόδαρα" και να την παραδώσουμε στον επιστήμονα για να "τη βασανίσει προκειμένου να αποκαλύψει τα μυστικά της". Φαίνεται ότι ο Μπέηκον εμπνεύστηκε το μεγαλύτερο μέρος της βίαιης αυτής επιχειρηματολογίας από τις ανάκριτικές μεθόδους του καιρού του. Οντας εισαγγελέας στα δικαστήρια του βασιλιά Ιάκωβου τον Α' ο Μπέηκον γνώριζε πολύ καλά αυτές τις μεθόδους και, αν λάβουμε υπ' όψη μας την ταύτιση της φύσης με το θηλυκό, καταλαβαίνουμε πολύ καλά που βρήκε τις παρομοιώσεις που χρησιμοποιεί στα επιστημονικά του κείμενα. Πράγματι, έβλεπε τη φύση σαν μια γυναίκα που πρέπει να βασανιστεί με μηχανικά μέσα για να αποκαλύψει τα μυστικά της, όπως ακριβώς βασανίζονταν στα δικαστήρια οι γυναίκες κατά τον 17ο αιώνα προκειμένου να υπάρξουν εγγυήσεις για την αξιοπιστία της μαρτυρίας τους".

Η πανάρχαια αντίληψη που έβλεπε τη γη σαν την τεράστια τροφό μητέρα της ανθρωπότητας άλλαξε ριζικά με τα κείμενα του Μπέηκον και εξαφανίστηκε οριστικά με την πρόοδο της Επιστημονικής Επανάστασης, που άλλαξε την οργανική άποψη της φύσης και έβαλε στη θέση της απεικόνιση του κόσμου

σαν μια τεράστια μηχανή. Η μεταβολή αυτή, που απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στην εξέλιξη του δυτικού πολιτισμού, αναπτύχθηκε και ολοκληρώθηκε από τις δύο κυριάρχες μορφές του 17ου αιώνα, τον Καρτέσιο και τον Νεύτωνα.

(Κάπρα, 1984, σελ.67)

β. Καρτέσιος : Στροφή προς το μηχανιστικό μοντέλο

Ο Καρτέσιος ένας άλλος πατέρας της σύγχρονης επιστήμης επινόησε νέα μαθηματικά, μαζί μ' ένα ολόκληρο νέο πλαίσιο για τη θρησκευτική-επιστημονική κοσμοθεωρία. Κατά την άποψη του, ο θεός δεν ήταν μόνο ένας μαθηματικός αλλά κι ένας Μεγάλος Μηχανικός. Χρησιμοποιώντας τους μαθηματικούς νόμους, ο θεός όχι μόνο είχε δημιουργήσει έναν κοσμικό μηχανισμό σαν ρολόι αλλά είχε τοποθετήσει σ' αυτόν και άπειρες μικρότερες μηχανικές εφευρέσεις τα φυτά, τα ζώα, και τους ανθρώπους.

Επειδή οι άνδρες είναι οι ευνοούμενοι μηχανισμοί του θεού, εξηγούσε ο Καρτέσιος, τους είχε εφοδιάσει μ' έναν εφευρετικό νου, που λειτουργεί ακριβώς όπως ο δικός του. Οι γυναίκες όπως και τα ζώα δεν έχουν έναν τέτοιο νου κι επομένως πρέπει να εξουσιάζονται από τους ανθρώπους μαζί με την υπόλοιπη μηχανική φύση. (Σαχτούρη, 1990, σελ.256).

"Για τον Καρτέσιο (Κάπρα 1984, σελ.72),

το υλικό σύμπαν ήταν αποκλειστικά και μόνο μια μηχανή. Γι' αυτόν η ύλη δεν είχε ούτε σκοπιμότητα, ούτε ζωή, ούτε πνευματικότητα. Η φύση λειτουργούσε σύμφωνα με τους μηχανικούς νόμους και τα

πάντα στα πλαίσια του υλικού κόσμου μπορούσαν να ερμηνευτούν σύμφωνα με την διάταξη και την κίνηση των τμημάτων τους. Σ' όλη την περίοδο που ακολούθησε τον Καρτέσιο η μηχανική εικόνα της φύσης αποτέλεσε το κυρίαρχικό υπόδειγμα για κάθε επιστήμη.....

Ο Καρτέσιος σύμφωνα με τον Κάπρα (1984,σελ.73) προσέφερε στην επιστημονική σκέψη το γενικό της πλαίσιο-την άποψη της φύσης σαν μια τέλεια μηχανή που υπακούει σε απαράβατους μαθηματικούς νόμους.

Η δραστική αλλαγή της εικόνας της φύσης από ζωντανό οργανισμό σε μηχανή επέδρασε βαθιά στις τάσεις των ανθρώπων απέναντι στο φυσικό περιβάλλον. Η μεσαιωνική άποψη που έβλεπε τη φύση σαν έναν οργανισμό είχε παράγει ένα σύστημα αξιών τέτοιο ώστε να επιβάλλει μιαν οικολογική συμπεριφορά στους ανθρώπους. Η Καρολάιν Μέρτσαν, γράφει σχετικά:

Με την αντίληψη της γης σαν έναν ζωντανό οργανισμό και μια τροφο-μητέρα αναπτύχθηκε μια λατρευτική ηθική που περιόριζε τις καταστροφικές τάσεις των ανθρώπων σε βάρος της. Κανείς δεν είναι πρόθυμος να σφάξει τη μητέρα του, να

...είναι τα σπλάχνα της για να βρει χρυσάφι ή να ακρωτηριάσει το σώμα της. Οσον καιρό πίστευαν ότι η γη, είναι ζωντανή και ευαίσθητη, θεωρούσαν σαν παραβίαση της ηθικής συμπεριφοράς κάθε καταστροφική πράξη ενάντιά της..."

Οι ηθικοί αυτοί περιορισμοί εξαφανίστηκαν μόλις καθιερώθηκε η μηχανική αντίληψη της νέας επιστήμης. Η καρτεσιανή άποψη του κόσμου, προβάλλοντας το Σύμπαν σαν ένα μηχανικό σύστημα, πρόσφερε την "επιστημονική" ευλογία για την χειραγώγηση και την εκμετάλλευση της φύσης, τις δύο τυπικές δραστηριότητες του δυτικού πολιτισμού. Πράγματι, ακόμη και ο ίδιος ο Καρτέσιος συμμερίστηκε την άποψη του Μπέηκον πως στόχος της επιστήμης ήταν η κατάκτηση και ο έλεγχος της φύσης, υπογραμμίζοντας ότι η επιστημονική γνώση έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για να μας κάνει "κυρίαρχους και αφέντες της φύσης".

(Σαχτούρη, 1990, σελ.73-75)

Αναφορικά με τους επιστημονικούς χώρους της βιολογίας και της ιατρικής, που έχουν επηρεαστεί από το καρτεσιανό πρότυπο, ο Κάπρα κάνει τις επισημάνσεις από τις οποίες ενδεικτικά αναφέρονται εδώ οι πιο κάτω.

"Στη βιολογία η Καρτεσιανή άποψη του κόσμου θεώρησε τους ζωντανούς οργανισμούς σαν μηχανές, που την αποτελούν χωριστά τμήματα, κι αυτή η άποψη εξακολουθεί να προσφέρει το κυρίαρχο διανοητικό πλαίσιο όπου κινείται η σκέψη

των βιολόγων. Η πίστη ότι όλες οι όψεις των ζωντανών οργανισμών μπορούν να γίνουν κατανοητές με την αναγωγή τους στα μικρότερα συστατικά τμήματα και με τη μελέτη των μηχανισμών της αλληλεπίδρασης της εξακολουθεί να αποτελεί τη βάση του συνόλου σχεδόν της σύγχρονης βιολογικής σκέψης.... (Κάπρα, 1984, σελ.124).

Η δυτική ιατρική υιοθετώντας την αναγωγική προσέγγιση της βιολογίας, υποτάχθηκε στον καρτεσιανό διαχωρισμό και παρέλειψε να αντιμετωπίσει τον άνθρωπο σαν ένα αδιάσπαστο σύνολο, με αποτέλεσμα, σήμερα οι γιατροί να μην μπορούν να κατανοήσουν, πόσο μάλλον να θεραπεύσουν τις σημαντικότερες από τις σύγχρονες αρρώστειες. Ωστόσο, όλο και περισσότεροι γιατροί αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι πολλά από τα προβλήματα του ιατρικού συστήματος προέρχονται από την ίδια του τη βάση, δηλαδή το αναγωγικό μοντέλο του ανθρωπίνου οργανισμού". (Κάπρα, 1984, σελ.127)

Ακολουθώντας τον Καρτέσιο η βιο-ιατρική επιστήμη έδωσε ιδιαίτερη προσοχή μόνο στις μηχανοειδείς ιδιότητες της ζωϊκής φύσης της. Έτσι παρόλο που οι κυτταρικές και μοριακές όψεις των βιολογικών δομών θα εξακολουθήσουν να διατηρούν τη σημασία τους, μια πληρέστερη κατανόηση της ζωής θα επιτευχθεί χάρη στην ανάπτυξη μιας "βιολογίας συστημάτων"

μιας βιολογίας που θα αντικρύσει τον οργανισμό σαν ένα σύστημα και όχι σαν μηχανή.

Η άποψη των συστημάτων βλέπει τον κόσμο από την οπτική των σχέσεων και της ολοκλήρωσης. Τα συστήματα είναι ολοκληρωμένα σύνολα που οι ιδιότητες τους δεν μπορούν να αναχθούν σ' εκείνες των μικρότερων τμημάτων. Η προσέγγιση των συστημάτων αντί να αναζητά αναγωγικά τα βασικά δομικά στοιχεία ή τις βασικές ουσίες, στρέφει την προσοχή της προς τις βασικές αρχές της οργάνωσης. (Κάπρα, 1984, σελ.331-335).

6. Η θεωρία της εξέλιξης μετά τον Αναξίμανδρο

Οι φιλόσοφοι της αρχαιότητας Αναξίμανδρος, Εμπεδοκλής, Ηράκλειτος, Επίκουρος, καθώς και οι ανθρωπιστές της Αναγέννησης, είχαν κάποια αντίληψη για την εξέλιξη του ανθρώπινου γένους. Τους έλειπαν όμως στοιχεία για να βεβαιώσουν και να επαληθεύσουν τις υποθέσεις τους.

Ο Δαρβίνος διατύπωσε με την σειρά του τη θεωρία για την εξέλιξη των ειδών, βασιζόμενος σε μεγάλο αριθμό στοιχείων και παρατηρήσεων, που συγκέντρωσε κατά τη διάρκεια του πεντάχρονου εξερευνητικού ταξιδιού του. Σαν πτυχιούχος θεολόγος και υποστηρικτής μέχρι τότε του αμετάβλητου των ειδών, άρχισε να αμφιβάλλει για την σταθερότητα των ειδών. Προσπάθησε να δώσει μια εξήγηση της εξελίξεως, που τα κύρια σημεία της είναι:

- α) οι ζωντανοί οργανισμοί, ζωικοί και φυτικοί, παρουσιάζουν μια έμφυτη τάση στην ποικιλία
- β) τα άτομα του ίδιου είδους εμφανίζουν διάφορες χαρακτηριστικές ιδιότητες, που οφείλονται στην επίδραση ποικίλων

παραγόντων (περιβάλλοντος, τροφής) πάνω στα σώματα, ή στα γεννητικά τους κύτταρα

γ) κατά τη διάρκεια της ζωής, εξ' αιτίας του αγώνα για την ύπαρξη, γίνεται μια επιλογή των ατόμων, κάθε είδους, μια φυσική επιλογή που έχει σαν αποτέλεσμα την επιβίωση του καλύτερου. Σύμφωνα με την αρχή αυτή θα επιζήσουν οι οργανισμοί που έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα, οι άλλοι θα εξαφανιστούν βαθμιαία.

Σύμφωνα με την θεωρία του Δαρβίνου, κάποιες ανεξήγητες συμπτώσεις στη γέννηση, που έκαναν τα όντα να ταιριάζουν καλύτερα στο περιβάλλον τους, επιλέγονταν για την επιβίωση και μεταβιβάζονταν στις μελλοντικές γενιές. Οι ατυχείς συμπτώσεις που έκαναν τα όντα λιγότερο ικανά απορρίπτονταν από την φυσική επιλογή και τα όντα έπαυαν να υπάρχουν.

"Οι επιστήμονες προσάρμοσαν σύντομα τη Δαρβινική

εξέλιξη στην ιδέα της φύσης ως μηχανισμού, αντιμετωπίζοντας, τα όντα πάνω κάτω σαν γρανάζια που ταιρίαζαν με τα δόντια άλλων γραναζιών στο μεγάλο ρολόι της φύσης..... (Σαχτούρη, 1990,σελ.127).

Από την εποχή του Δαρβίνου, η γενική μας αντίληψη για την εξέλιξη ήταν ένας αγώνας ανάμεσα σε μεμονωμένα όντα, που πολεμούν το ένα το άλλο σ'έναν ανταγωνισμό για ανεπαρκή προϊόντα διατροφής.

Το μηχανιστικό πλαίσιο του δαρβινισμού -κι ακόμα περισσότερο η εκσυγχρονισμένη εκδοχή που είναι γνωστή ως νεοδαρβινι-

σμός-είναι ένας παραπλανητικός τρόπος για να βλέπουμε τη φύση.....(Σαχτούρη 1990,σελ. 128).

Η ιδέα ότι κάθε ον είναι ξεχωριστό και ανταγωνίζεται τα άλλα σ' έναν αγώνα εναντίον της πρόκλησης της φύσης, ταιριάζει με την αλλαγή της ίδιας της ανθρώπινης κοινωνίας, το πέρασμα της στην ανταγωνιστική και εκμεταλλευτική βιομηχανική παραγωγή".

(Σαχτούρη 1990, σελ.129)

Καθώς οι βιομήχανοι του Αγγλίας του Δαρβίνου, βρίσκονταν ακριβώς σ' έναν ανταγωνισμό μεταξύ τους για να επιβιώσουν, υιοθέτησαν τη νέα θεωρία της εξέλιξης ως μέρος της κοσμοθεωρίας τους. Οι πλούσιοι δεν χρειάζονταν να ανησυχούν για τη φτώχεια και τον κόπο που επέβαλαν στους εργάτες τους στα εργοστάσια και στις αποικίες, γιατί τα δικά τους πλούτη και οι ανέσεις ήταν απλώς αποδείξεις της φυσικής ικανότητας τους. Μάλιστα χρησιμοποιούσαν τη θεωρία του Δαρβίνου ως απόδειξη ότι ο τρόπος ζωής τους - ο βιομηχανικός ανταγωνισμός-ήταν ο πιο φυσικός και ο πιο ασφαλής δρόμος για την ανθρώπινη πρόοδο. Ο "μηχανισμός" της ανταγωνιστικής καπιταλιστικής κοινωνίας ήταν ασφαλώς ο καλύτερος δυνατός κοινωνικός μηχανισμός για την παραγωγή των ικανότερων ανθρώπων μέσα από τη φυσική επιλογή. (Σαχτούρη, 1990, σελ.263).

7. Η θεωρία της Γαίας

Οι λεπτομερείς μελέτες γύρω από τους τρόπους που χρη-

σιμοποιεί η βιόσφαιρα προκειμένου να ρυθμίσει τη χημική σύνθεση του αέρα, τη θερμοκρασία της επιφάνειας της γης και πάμπολλες άλλες απόψεις του πλανητικού περιβάλλοντος, έκαναν τον χημικό Τζέημς Λόβλοκ και τη μικροβιολόγο Λυνν Μαργκούλις να καταλήξουν στο συμπέρασμα πως όλα αυτά τα φαινόμενα δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά παρά μόνο αν δεχτούμε πως ο πλανήτης μας στο σύνολο του υπάρχει και λειτουργεί σαν ενιαίος ζωντανός οργανισμός. Το συμπέρασμα των δύο επιστημόνων οδηγεί στην αναβίωση του πανάρχαιου ελληνικού μύθου της θεάς-μητέρας Γης (Κάπρα 1984,σελ.355-357). Σύμφωνα δε με την Σαχτούρη (1990, σελ.26)

"η ιστορία του χορού της Γαίας αρχίζει με την εικόνα μιας στροβιλιζόμενης ομίχλης μέσα στο μαύρο κενό που ονομαζόταν Χάος από τους αρχαίους έλληνες-μια εικόνα που μας θυμίζει σύγχρονες φωτογραφίες γαλαξιών που στροβιλίζονταν στο διάστημα".

Η συνειδητοποίηση πως η Γη είναι ζωντανή, όχι μόνον έπαιξε σημαντικό ρόλο στο πολιτιστικό μας παρελθόν, αλλά και στις μέρες μας ήρθε και πάλι στην επιφάνεια, όταν πριν από μερικά χρόνια, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, οι άνθρωποι κατάφεραν να αντικρύσουν τον πλανήτη μέσα από το διάστημα. Οι αστροναύτες αντικρύζοντας την ασύλληπτη ομορφιά της Γης - της ασπρογάλανης σφαίρας που στριφογυρνά στα σκοτάδια του διαστήματος- συγκλονίστηκαν από το θέαμα, και πολλοί απ' αυτούς ομολόγησαν στη συνέχεια ότι το γεγονός υπήρξε γι' αυτούς μια βαθύτατη πνευματική εμπειρία που άλλαξε για πάντα τη σχέση τους με τον πλανήτη. Οτι συνειδητοποίησαν οι

αστροναύτες από την εμπειρία τους, και ότι είχαν αντιληφθεί αναρίθμητοι άνδρες και γυναίκες πριν απ' αυτούς διαισθητικά, σήμερα τείνει να επικυρωθεί επιστημονικά.

"Η γη είναι ένα ζωντανό σύστημα. Δεν λειτουργεί σαν ένα οργανισμός. Είναι ένας οργανισμός, ένα ολοζώντανο ον που κινείται στο διάστημα".

(Κάπρα, 1984,σελ.356)

Μέσα σ' αυτό το σύστημα ο ρόλος της ανθρωπότητας είναι "ένα πείραμα ελεύθερης επιλογής". Ο άνθρωπος δεν είναι παρά ένα δοκιμαζόμενο είδος στους κόλπους της Γαίας, που με τους χειρισμούς του, τείνει να καταστεί απειλούμενο είδος. Η επιστήμη και η τεχνολογική βιομηχανία παραφούσκωσαν το εφηβικό εγώ του ανθρώπου, μέχρι το σημείο να αντιμετωπίσει τη φύση σαν τίποτε περισσότερο από ένα περιβάλλον που οι άνθρωποι μπορούν να γνωρίσουν για να το εξουσιάσουν και να το εκμεταλλευτούν όπως επιθυμούν.

Όπως επισημαίνει ο Πάτρικ Ρήβερς (σελίδα 13-14)

"καθώς εκμεταλλευόμαστε τη Γη, παρεμβαίνουμε στους κύριους φυσικούς κύκλους και στους κύκλους της ζωής. Έτσι έχουμε υφθάλλει σε κίνδυνο την ισορροπία που αυτή προσπαθεί να διατηρήσει

για να συνεχισθεί η ζωή.....

Αντίθετα σε μια γενικευμένη ανθρώπινη αδιαφορία ο κόσμος της φύσης υπόκειται σε αυστηρούς νόμους, που παρά το επιφανειακό χάος του κράτους σε ισορροπία

στους αιώνες...".

Επί τρία δισεκατομμύρια χρόνια η ζωή στη Γη άντεξε φυσικές καταστροφές, προερχόμενες από το ρευστό εσωτερικό της και το μακρινό διάστημα. Το όλον όμως διατήρησε τη σταθερότητα και την ισορροπία του.

Σύμφωνα δε με την Σαχτούρη (1990,σελ.33)

"η Γαία θα σωθεί μόνη της -με ή χωρίς εμάς - και δε χρειάζεται καμμία συμβουλή ή βοήθεια στη λειτουργία της. Για να φροντίσουμε για τους εαυτούς μας, καλά θα κάναμε να επεμβαίναμε όσο το δυνατό λιγότερο στις λειτουργίες της και να διδαχθούμε όσο περισσότερο μπορούμε απ' αυτές. Η τεχνολογία μας έχει κακοποιήσει τη φύση και εξακολουθεί να την κακοποιεί, όμως οι κακοποιήσεις της τεχνολογίας οφείλονταν στην αφύσικη απληστία μας, στο κίνητρο του κέρδους".

Όμως σύμφωνα με τον Ρήβερς (σελ.15)

"υπάρχουν απαγορευτικοί παράγοντες που δρουν καθοριστικά για την ανάπτυξη και την επιβίωση των ειδών, γιατί τίποτα-ούτε ένας καρκίνος δεν μπορεί να αναπτύσσεται για πάντα: ελέγχεται είτε από το ανοσοποιητικό σύστημα του ασθενή, είτε από το θάνατο του. Μερικοί τέτοιοι παράγοντες επιβάλλονται από τα

ίδια τα άτομα, ενώ άλλοι επενεργούν εξωτερικά. Αν παρ' όλα αυτά κάποιο είδος κυριαρχήσει σε βαθμό που να αποτελεί απειλή για τα υπόλοιπα, το σύνολο σταδιακά αναλαμβάνει δράση για να περιορίσει τον αριθμό του εισβολέα, ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία.... Αν μελετήσουμε τι συνεισέφερε το ανθρώπινο είδος ως σύνολο στη διαχείριση της γης, δεν θα βρούμε κάτι εντυπωσιακό. Η εικόνα σ' όλο τον πλανήτη δείχνει μια ανησυχητική παρακμή που επιταχύνεται κάθε χρόνο".

Από τη σκοπιά της Γαίας, λέει ο Πάτρικ Ρήβερς , (σελ.16) η αξία ενός είδους δεν έγκειται στην ευφυΐα του, την ομορφιά του, το μέγεθος του ή τα κατορθώματα του, αλλά μόνο στην συνεισφορά του στο καλό του συνόλου δηλαδή του συνόλου της ζωής.

"Σ' αυτήν την κυρίαρχη αντίληψη η ανθρωπότητα βρίσκει μια νέα θέση. Καθώς κρινόμαστε από το σύνολο της ζωής ως καταστροφικοί οπορτουνιστές, αντιλαμβανόμαστε ότι η αφύπνιση της συνείδησης μας είναι η μοναδική δυνατότητα και δύναμη που έχουμε πάνω στη Γη. Η ανανέωση προέχει. Η αλληλοσυμπλήρωση και η ανανέωση είναι συνυφασμένες με τον κύκλο της γέννησης, του θανάτου και της αναγέννησης. Και οι δύο μαζί είναι τα μέσα με τα οποία

η ζωή στη Γη διατηρείται".

Α ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η

Στην ενότητα αυτή παρουσιάστηκαν οι κοσμοθεωρίες που διατυπώθηκαν από την προϊστορική εποχή έως σήμερα. Επισημαίνεται η στροφή που έκανε ο ανθρώπινος νους αναφορικά με την θεώρηση της φύσης, από την οργανική στην μηχανική αντίληψη αυτής. Η μηχανική κοσμοθεωρία έχει τη βάση της στην Αρχαία Ελλάδα και είναι αυτή που υποσκέλισε την παλαιότερη θεωρία της ζωντανής φύσης κι έγινε θεμέλιο ολόκληρης της Δυτικής κοσμοθεωρίας μέχρι σήμερα. Αυτή η μηχανική κοσμοθεωρία, αποτέλεσμα της επικράτησης της καρτεσιανής θεώρησης του κόσμου, όπως παρουσιάστηκε από τον μελετητή Κάπρα, είναι στην ουσία της η αιτία της σημερινής "κρίσιμης καμπής" που διέρχεται ο πολιτισμός μας. Για το ξεπέρασμα αυτής της κρίσης δημιουργείται όλο και περισσότερο η απαίτηση για μια ολιστική προσέγγιση. Η διατύπωση της θεωρίας της Γαίας ωθεί σε προβληματισμό για το μέλλον της ανθρωπότητας, αφήνοντας το περιθώριο πίστης και σωτηρίας του ανθρώπινου γένους στην περίπτωση ωριμότητας της σκέψης, και υιοθέτησης μιας στάσης σεβασμού προς την φύση.

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Τ Ρ Ι Τ Η :

Η αρχαία "ύβρις" και "άτη"

Από την αρχαία εποχή έως σήμερα, η υπεροψία στις δυνάμεις του ανθρώπου οδήγησε σε ενέργειες βιασμού της φύσης.

Η υπέρμετρη αυτοπεποίθηση του ανθρώπου, ύβρις, και η διανοητική σύγχυση που τον καθιστά ανίκανο να διαφοροποιήσει το λογικό από το παράλογο, προβαίνοντας σε πράξεις με τραγικές συνέπειες, άτη, είναι καταστάσεις που θα αναλυθούν στο κεφάλαιο αυτό, μέσα από την προσέγγιση που ορισμένοι μελετητές έκαναν, στα αρχαία ελληνικά κείμενα.

Στην αρχαία ελληνική σκέψη η "ύβρις", σήμαινε το ξεπέρασμα των ηθικών ορίων καθώς και την αδιαφορία για τους άγραφους νόμους των θεών και των ανθρώπων. Είναι έννοια συναφής της αμαρτίας, όπως ορίζεται στη Παλαιά Διαθήκη. Η πιο χαρακτηριστική έκφραση της ύβρεως είναι η ακόρεστη δίψα για εξουσία που σπρώχνει έναν άνθρωπο ή έναν λαό στην αχαλίνωτη αυθαιρεσία.

Ο μεγάλος ιστορικός της αρχαιότητας Θουκυδίδης θα αποδώσει την καταστροφή των Αθηναίων στη Σικελία (στη διάρκεια του πελοποννησιακού πολέμου) στην ύβρη που διέπραξαν οι Αθηναίοι ενάντια στους Μηλίους πρέσβεις. (τους είχαν σκοτώσει παραβιάζοντας έτσι τον θεϊκό και ανθρώπινο νόμο).

Ο Αισχύλος στους "Πέρσες" εκθέτει την ύβρη της περσικής αυτοκρατορίας κατά των Ελλήλων, που έφερε τη "νέμεση" στη Σαλαμίνα, τη δίκαιη αγανάκτηση των θεών που τιμωρούν εκείνον ή εκείνους που διέπραξαν την ύβρη. (Εγκυκλοπαίδεια

Υδρία, σελ.114-115).

Στην συγκεκριμένη τραγωδία του Αισχύλου ανακαλύπτουμε όπως αναφέρεται στην Ιστορία Ελληνικού Έθνους, "θέατρο", (1972, σελ. 372-373), σε μια πρώτη αλλά σαφή μορφή, εκείνη την τραγική διαδικασία που συναντούμε ολοκληρωμένη στην Ορέστεια: ο άνθρωπος φθάνει κάποτε σ' ένα σημείο, απ' όπου η υπέρβαση ενός επιτρεπτού ορίου φαίνεται αναπότρεπτη. Την υπέρμετρη αυτοπεποίθηση του ("ύβρου") την διαδέχεται μια τύφλωση της νοητικής και ηθικής οράσεως ("άτη"), σημείο επενέργειας των θεών, που οδηγεί σε μια ανόσια πράξη.

"η διαταραγμένη ισορροπία φέρνει και το τέλος του κακού, επειδή συχνά η πρώτη πληγή γεννά μια ατέλειωτη σειρά παλινδρομήσεων του, που καταλήγουν είτε στην εξόντωση μιας ολόκληρης γενιάς είτε σε μια λυτρωτική υποταγή στον θεϊκό νόμο".

(Ιστορία Ελληνικού έθνους, "θεάτρου", 1972, σελ.373).

Οι αρχαίοι έλληνες, πίστευαν ότι η άτη κυριεύει το μυαλό των ανθρώπων κατά την θέληση κάποιου θεού ή των Ερινύων. Αποτελεί μια θεολογική ερμηνεία της ψυχολογικής κατάστασης κατά την οποία το άτομο αντιδρά σπρωγμένο από τις παρορμήσεις του, υποταγμένο στα συγκινησιακά στοιχεία του χαρακτήρα του.

"Στα ομηρικά έπη, η άτη κυριεύει συχνά τις φρένες των ηρώων. Έτσι ο Πάτροκλος αποπλισμένος από τον Απόλλωνα, στέκεται σαστισμένος, ενώ η μάχη λυσσομανάει γύρω του (Ιλ.Π, 805), και ο Αγάστροφος

πηδάει από το άρμα του και ορμάει κατά των Τρώων (Ιλ.Λ.340). Η ίδια η Ελένη επικαλείται την άτη που κυρίεψε το νού της, σταλμένη από την Αφροδίτη, για να δικαιολογήσει τη φυγή της στην Τροία (Οδ. Δ, 261)".

(Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, σελ.379-380)

Με την "ύβριν", την αμαρτία της βίας, που αντιστρατεύεται το δίκαιο, ο άνθρωπος ξεπερνά τα σύνορα που του ορίσθηκαν, τον βρίσκει όμως η Δίκη, η θεϊκή δύναμη της δικαιοσύνης.

Η Δίκη τιμωρεί μέσω της άτης, εκείνης της τύφλωσης, που χτυπά τους ανθρώπους από το μέρος των θεών και μολαταύτα ξεκινά από το δικό τους ένοχο εσωτερικό. Με την λέξη νοείται επίσης το πεηρωμένο που πάντα συνδέεται μ' αυτή την τύφλωση. Οπως για τον Ησίοδο έτσι και για τον Σόλωνα, ανώτατος εγγυητής της δίκαιης τάξης είναι ο Δίας. Από την απληστία των ανθρώπων, μπαίνει η άτη στο παιχνίδι που την στέλνει ο Δίας, για τιμωρήσει τις αμαρτίες των αχόρταγων.

"Στο τέλος της ελεγείας του Σόλωνα εμφανίζεται επιβλητική μια βασική ιδέα σολώνειας ηθικής, που ξαναγυρνά μόνιμα στους έλληνες ποιητές και φιλοσόφους: το υγιές μέτρο και η σωστή μεσότητα.

Το ότι ο Σόλωνας δεν περιφρονεί τη δίκαιη απόκτηση πλούτου μας το λέει ο ίδιος και μερικοί στίχοι μιλούν ανοιχτά για τα πράγματα που κάνουν ευχάριστα τη ζωή".

(LESKY ALBIN, 1988, σελ.196).

Παντού όμως υπάρχουν σύνορα και το ξεπέρασμά τους σημαίνει ύβρη, η οποία παραδίδει τον άνθρωπο στην Ατη.

Όλοι οι μυκηναϊκοί μύθοι στηρίζονται στις τιμωρές συνέπειες που έχει το πάθος για τη δόξα, τα πλούτη και την εξουσία. Έτσι ο Αγαμέμνωνας, που δολοφονείται άγρια από τη γυναίκα του, παρουσιάζεται από τον μυθοπλάστη, να την έχει αρπάξει ο ίδιος με τη βία από τον πρώτο της σύζυγο. Επίσης, αγέρωχος και αδιάφορος απέναντι στους θεούς, ο Αγαμέμνωνας σκοτώνει το ιερό ελάφι της Αρτέμιδος, προκαλώντας την οργή της θεάς προς την οποία υποχρεώνεται εν συνεχεία να θυσιάσει την αγαπημένη του κόρη Ιφιγένεια, για να προωθήσει τις φιλοδοξίες του και να κατακτήσει την αντίπαλο Τροία, η οποία τελούσε υπό την προστασία της Αφροδίτης. Εξ' άλλου ο Αγαμέμνων περιγράφεται από τον Αιοχύλο ως ταύρος θυσιαζόμενος, ο θάνατος του οποίου αποτελεί εξιλέωση για την υπερηφάνεια του, κατ' απαίτηση αυτής της θεάς.

"Στον παραπάνω μυθολογικό κύκλο το μεγάλο δίδαγμα είναι η κατάρα που πέφτει στους ανθρώπους όταν χάνουν την αίσθηση του μέτρου και γίνονται άπληστοι. Άλλο δίδαγμα, σχεδόν το ίδιο σημαντικό, είναι τα δεινά που βρίσκουν τους ανθρώπους όταν χάνουν την επαφή τους με το θείο νόμο - όταν πέφτουν δηλαδή σε κατάσταση λήθης. Τρίτο δίδαγμα είναι ο τρομερός αντίκτυπος στο ίδιο άτομο από το μίσος και τα πάθη-από την απώλεια της ανθρωπιάς και

Ο Ομηρος, οι μύθοι και αργότερα οι μεγάλοι τραγωδοί προειδοποιούσαν τους Έλληνες:

"Δείτε τι παθαίνουν οι άνθρωποι όταν παραβιάζουν τους θείους κανόνες, όταν λησμονούν το οντικό υπόβαθρο της ύπαρξης, όταν καταλαμβάνονται από πάθη και μίσος".

(Αιμίλιος Μπουρατίνος, Νέα Οικολογία, Τ 73, 9-10/90, σελ.63).
Εχουμε εδώ ένα παράδειγμα εύστοχου χειρισμού του προβλήματος που γεννιέται σε όλες τις κοινωνίες από τη στιγμή που ο άνθρωπος διακόπτει την επαφή με το όλον πέφτοντας στη λήθη, στον συνακόλουθο της αντιληπτικό τεμαχισμό της πραγματικότητας και τελικά στην πρόσληψη των πάντων ως αντικειμένων.

Στο άρθρο "Ιερότητα και περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα", (Νέα Οικολογία Τ 73, 9-10/90, σελ.63), ο Αίμιλιος Μπουρατίνος αναφέρει μερικές γνώμες οι οποίες συγκλίνουν υπέρ της θεωρίας ότι αίτιο της καταστροφής του μυκηναϊκού πολιτισμού υπήρξε η εκ μέρους των Μυκηναίων αλόγιστη αλλοίωση της οικολογικής ισορροπίας.

Οι Μυκηναίοι παρουσιάσθηκαν από τους μετέπειτα Έλληνες ως άξιοι θείας τιμωρίας, λόγω της υπερηφάνειας τους, και της βαναύσης παραβίασης όσων θείων κανόνων είχαν ως απώτερο στόχο την προστασία της γης και της ζωής γενικότερα.

Ο προβληματισμός, που τίθεται από τον Αιμίλιο Μπουρατίνο, στο άρθρο του "Ιερότητα και περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα", (Νέα Οικολογία, τ.73, 9-10/90) αναφορικά με το βαθύτερο αίτιο της καταστροφής της ηρωικής εποχής, συναντάται στο βιβλίο του BRUNO SNELL "Η ανακάλυψη του πνεύματος". Ποιός κατάστρεψε τη λάμψη της ηρωικής εποχής, για την οποία μιλά ο Όμηρος και τι μαρτυρούν τα ερείπια;

Κανείς δεν μπορούσε να αποδώσει την καταστροφή της παλιάς λάμψης στην εισβολή βαρβάρων, όπως συμβαίνει συχνά στην ιστορία, γιατί οι νέοι εισβολείς ήταν Έλληνες όπως και οι κυρίαρχοι των ακροπόλεων πριν από αυτούς.

"Σίγουρα πρέπει να συνέβησαν φοβερά πράγματα στα παλάτια των αρχόντων. Η τιμωρία των θεών πρέπει να αφάνισε τα μεγάλα αρχοντικά και από τότε φώλιασε μια κατάρα στα ερείπια του Αργούς, των Μυκηνών, της Τύρυνθας, της Πύλου και της Θήβας".

(BRUNO SNELL, 1984, σελ.210).

Μετά τον 8ο αιώνα π.χ. οι Έλληνες κατόρθωσαν να οικο-

δομήσουν έναν από τους λαμπρότερους πολιτισμούς που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα. Μέσα από την οδύνη της καταστροφής των Μυκηνών γεννήθηκε ένα πνεύμα τόσο βαθύ και πολυδιάστατο, ώστε και σήμερα ακόμη συνεχίζουμε να διερευνούμε τις προεκτάσεις του και να ανακαλύπτουμε τις κρυμμένες πτυχές του.

Οι Έλληνες σύμφωνα με τον BRUNO SNELL (1984, σελ.211) απέκτησαν ιστορική συνείδηση, επειδή πίστεψαν ότι μέσα από μια λαμπρή εποχή έπρεπε να ζήσουν μια σκοτεινή περίοδο τιμωρίας. Έτσι μαθαίνει ο άνθρωπος ότι πρέπει να αποφεύγει την ύβρη. Η φρίκη μπροστά στη φοβερή δύναμη του εκδικητή θεού, δίδαξε τη σωφροσύνη και τη σοφή μετριοφροσύνη που θα γίνει αργότερα ιδιαίτερα ελληνική αρετή.

Ο Θουκυδίδης, στον οποίον αναφέρεται ο BRUNO SNELL (1984, σελ.216) γράφει:

"Όσο οι άνθρωποι παραμένουν οι ίδιοι, θα συμβαίνουν πάντα αυτά που περιγράφουν εδώ· γι' αυτό και το βιβλίο μου είναι κτήμα ες αιεί. Όταν οι άνθρωποι διαθέτουν δύναμη, παραγνωρίζουν τις δυνατότητες του και εμπιστεύονται τον εαυτό τους υπερβολικά. Έτσι καταστρέφονται.... Τόσο ο Ηρόδοτος όσο και ο Θουκυδίδης μας διδάσκουν αυτό που οι Έλληνες έμαθαν από τα ερείπια των αρχαίων ακροπόλεων· να είναι μετριοφρονες στην περηφάνεια τους και περήφανοι για την μετριοφροσύνη τους".

Α ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η

Στην ενότητα αυτή, έγινε προσπάθεια να διερευνηθούν οι έννοιες ύβρη και άτη, όπως αυτές συναντώνται στην αρχαία Ελληνική σκέψη. Ως αίτιο επενέργειας της άτης, παρουσιάζεται η υπερηφάνεια του ανθρώπου, η οποία οδήγησε και στην αλόγιστη αλλοίωση του περιβάλλοντος.

Τέλος επισημαίνεται η στροφή του ανθρώπου από την υπερηφάνεια στην μετριοφροσύνη, σαν επιτακτική αναγκαιότητα αποφυγής της αυτοκαταστροφής.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Η σημερινή "ύβρις" της στάσης "έχειν" και η διαφορά από τη στάση "είναι".

Η ύβρις της αρχαίας εποχής εμφανίζεται στην σημερινή κοινωνία μέσα από την στάση "έχειν".

Η υπεροψία στις δυνάμεις του ανθρώπου και η τάση για απληστία προκαλεί την άτη, που ενσαρκώνεται στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την αλλοτρίωση του ανθρώπου. Εκεί που περιορίζεται ο τρόπος ύπαρξης με βάση το "έχειν", μπορεί να εκφραστεί το "είναι". Είναι εκείνος ο τρόπος ζωής που προσανατολίζεται στην εσωτερική καλλιέργεια, αγνώνοντας τις πλαστές ανάγκες της κοινωνίας.

α. Προέλευση των όρων

"έχω" και "είμαι"

Σύμφωνα με τον Εριχ Φρομ (1978,σελ.42), όταν χρησιμοποιούμε τα ρήμα έχω ή είμαι, αναφερόμαστε σε δύο βασικούς τρόπους ύπαρξης, σε δύο διαφορετικές στάσεις απέναντι στον ίδιο τον εαυτό μου και τον κόσμο, σε δύο διαφορετικά είδη χαρακτηρισροδομής. Η υπεροχή του ενός από τους δύο τρόπους καθορίζει την ολότητα της σκέψης, του συναισθήματος και της δράσης του ανθρώπου.

Βασισμένος ο Φρομ σε γλωσσικές αναφορές που έχουν παρθεί από τον BENVENISTE, αναφέρει (1978, σελ.40):

"Να ζεις χωρίς να έχεις τίποτα είναι

ουσιαστικά αδύνατο. Γιατί λοιπόν το "έχειν" αποτελεί πρόβλημα; Η γλωσσολογική ιστορία του ρήματος "έχω" αποδεικνύει ότι η λέξη αυτή είναι πραγματικά ένα πρόβλημα. Αυτοί που πιστεύουν ότι η κατοχή είναι η πιο φυσική ιδιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, μπορεί να εκπλαγούν αν μάθουν ότι πολλές γλώσσες δεν έχουν λέξη για το έχω. Είναι ενδιαφέρον να δούμε ότι κατά την εξέλιξη πολλών γλωσσών η φράση "είναι δικό μου" αντικαταστάθηκε αργότερα από το ρήμα έχω, αλλά, όπως αναφέρει ο EMILE BENVENISTE, η εξέλιξη αυτή ουδέποτε συνέβηκε αντίστροφα. Το γεγονός αυτό υπονοεί ότι το ρήμα έχω εξελίχτηκε παράλληλα με την ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας, και είναι ανύπαρκτο σε κοινωνίες όπου κυριαρχεί η λειτουργική ιδιοκτησία, δηλαδή η κτήση πραγμάτων για συγκεκριμένη χρήση".

Σ' αυτό το σημείο, προκειμένου να εκτιμήσουμε τον τρόπο του "έχειν", θα πρέπει να αναφερθούμε σε δύο διαφορετικές ιδιότητες του: τη λειτουργία του υπαρξιακού "έχειν", και αυτή του χαρακτηριστικού "έχειν".

Όταν αναφερόμαστε στη λειτουργική ιδιοκτησία, δηλαδή στη κτήση ρούχων, εργαλείων που χρειάζονται για τις ανάγκες μας, τότε μιλάμε για το υπαρξιακό "έχειν" του οποίου η ρίζα όπως αναφέρει ο Φρόμ (1978, σελ.113) βρίσκεται μέσα στην αν-

θρώπινη ύπαρξη. είναι μια λογικά κατευθυνόμενη παρόρμηση, που μας σπρώχνει να διατηρηθούμε στη ζωή. Η ανθρώπινη ύπαρξη απαιτεί να έχουμε, να φροντίζουμε και να χρησιμοποιούμε ορισμένα πράγματα για να μπορέσουμε να επιβιώσουμε.

Αντίθετα το χαρακτηρολογικό "έχειν", με το οποίο θα ασχοληθούμε εκτεταμένα αργότερα, όπως αναφέρει ο Φρομ (1978, σελ.113) "είναι ένα παθιασμένο ένστικτο-όχι έμφυτο-να κρατήσουμε και να φυλάξουμε ότι έχουμε" που αναπτύχθηκε σαν αποτέλεσμα της επίδρασης του καπιταλιστικού τρόπου ζωής του οποίου το μήνυμα είναι: "είμαι ότι έχω".

Η μελέτη του BENVENISTE -όπως συνεχίζει ο Φρομ (1978, σελ. 41) σε μια προσπάθεια ανάλυσης των όρων-ρίχνει καινούργιο φως στην έννοια του είμαι, σαν ρήματος με δική του αυτοτέλεια και όχι σαν συνδετικού.

Το ρήμα είμαι δεν μας ενδιαφέρει σύμφωνα με την περιγραφική του έννοια, ή την αναφορά σε συγκεκριμένες ιδιότητες ενός υποκειμένου: "είμαι λευκός", "είμαι ψηλός", "είμαι ευτυχισμένος". Η κατηγορία του είμαι που θα μας απασχολήσει, είναι αντίθετη στο φαίνεσθαι που αναφέρεται στην αληθινή φύση και πραγματικότητα, ενός ανθρώπου ή αντικειμένου.

Βασισμένος στην μελέτη του BENVENISTE: Ο Φρομ συνεχίζει:

"Το είμαι στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, εκφράζεται με την ρίζα ES, που σημαίνει υπάρχω, υφίσταμαι μέσα στην πραγματικότητα. Η ύπαρξη και η πραγματικότητα προσδιορίζονται σαν κάτι το "αυθεντικό, το μόνιμο, το αληθινό". (Στα σανσκριτικά έχουμε το SANT, που δηλώνει το "υ-

παρκτό", το "πραγματικά καλό", "το αληθινό". Ο υπερθετικός είναι SATTA-MA "το πιο καλό"). Το είμαι, σημαίνει ετυμολογικά κάτι περισσότερο από μία δήλωση ταυτότητας ανάμεσα στο υποκείμενο και το κατηγορούμενο. Σημαίνει κάτι περισσότερο απ'τον περιγραφικό όρο ενός φαινομένου. Δηλώνει την πραγματικότητα της ύπαρξης αυτού (ανθρώπου ή πράγματος) που "είναι". Δηλώνει την αλήθεια και την αυθεντικότητα του/της/του. Όταν λέμε ότι κάποιος "είναι", αναφερόμαστε στην ουσία του ανθρώπου, και όχι στην εμφάνισή του".

2. Απ'το υπαρξιακό στο χαρακτηρολογικό

"έχειν"

Μέχρι και πριν την έναρξη της βιομηχανικής εποχής, τότε που ο άνθρωπος ζούσε σε απόλυτη αρμονία με τη φύση, κατευθυνόμενος απ' την παρόρμηση που τον έσπρωχνε να διατηρηθεί στη ζωή, ικανοποιούσε τις ανάγκες που συμβάδιζαν με τις απαιτήσεις της ανθρώπινης φύσης.

Ζώντας κοντά στη φύση, και παίρνοντας απ'αυτήν τα απαραίτητα για να επιβιώσει, π.χ. τροφή, ρουχισμό, ένιωθε σεβασμό απέναντι της, όπως για τους συνανθρώπους των οποίων οι σχέσεις διέπονται από συνεργασία, αγάπη και κοινοκτημοσύνη.

Αυτός ο τρόπος ζωής που βασίζεται στο υπαρξιακό "έχειν",

δεν βρίσκεται σε αντίθεση με το "είναι", αλλά το χαρακτηριστικό "έχειν" που έχει τις ρίζες του στη βιομηχανική κοινωνία, βρίσκεται αναγκαστικά σε αντίθεση μ'αυτό.

Πριν προχωρήσουμε όμως στο πως η βιομηχανική κοινωνία λειτούργησε, ώστε ο σύγχρονος άνθρωπος να ζει με βάση το "έχειν" σε βάρος του "είναι" πρέπει να αναφέρουμε την εποχή σταθμό-μετά τον Μεσαίωνα και πριν την βιομηχανική επανάσταση-αυτήν της φεουδαρχίας.

Οι φεουδαρχικές αλυσίδες που κρατούσαν δέσμιους τους εργάτες στους γαιοκτήμονες, αποτέλεσαν το σκαλοπάτι πάνω στο οποίο βασίστηκαν οι βιομήχανοι, για να αγγίξουν τα συναισθήματα των καταπιεσμένων και να τους προκαλέσουν να γίνουν κύριοι της ζωής τους.

"Η μεγάλη Υπόσχεση της Χωρίς Όρια Προόδου-η υπόσχεση της κυριαρχίας πάνω στη φύση, της υλικής αφθονίας, της απέραντης ευτυχίας για όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων και της ανεμπόδιστης προσωπικής ελευθερίας-συντηρούσε τις ελπίδες και την πίστη ολόκληρων γενεών απ' την αρχή της βιομηχανικής εποχής...

θεωρήθηκε - όπως συνεχίζει ο Φρομ (1978, σελ.14) ότι η απόκτηση πλούτου θα έφερνε την απέραντη ευτυχία σε

όλους. Το τρίπτυχο απεριόριστη παραγωγή, απόλυτη ελευθερία και ανεμπό-

δομένη ευτυχία, αποτέλεσε τον πυρήνα

τον πυρνήνα μιας νέας θρησκείας της θρησκείας της Προόδου".

(Φρομ, 1978, σελ.13)

Ετσι παρασυρόμενοι απ' τις βαρύγδουπες υποσχέσεις, και μη μπορώντας να κάνουν τίποτα, όντας θεατές της ανάπτυξης μεγάλων εταιρειών, προς την καταστροφή των μικρών επιχειρήσεων, πέρα απ' το να δεχθούν την όλη κατάσταση σαν το αποτέλεσμα ενός φυσικού νόμου, έγιναν πιστοί της νέας θρησκείας.

Σύμφωνα με τον Φρομ (1978, σελ.94),

"οι άγραφοι νόμοι που σ' αυτούς στηρίζεται η λειτουργία της κοινωνίας, διαμορφώνουν επίσης και τους χαρακτήρες των ανθρώπων (κοινωνικός χαρακτήρας). Σε μια βιομηχανική κοινωνία, αυτοί οι νόμοι (θεομοί) είναι: η επιθυμία να αποκτήσει κανείς περιουσία, να τη μεγαλώσει δηλ. να δημιουργήσει κέρδη, γιατί όσους έχουν περισσότερη περιουσία τους θαυμάζουν σαν ανώτερα όντα".

Αλλά αφού η τεράστια πλειοψηφία των ανθρώπων δεν έχει περιουσία με την πραγματική έννοια του κεφαλαίου, γεννιέται το ερώτημα: πως μπορούν αυτοί οι άνθρωποι να βρουν την ευτυχία, να νιώσουν ανώτερα όντα, όταν δεν διαθέτουν αξιόλογη περιουσία;

Το βιομηχανικό σύστημα έχει μεριμνήσει για τον απλό άνθρωπο να βρει την ευτυχία έστω και αν δεν διαθέτει μεγάλη περιουσία. Με ποιό τρόπο; Μ' οτιδήποτε λανσάρεται το οποίο θα πρέπει να αποκτήσει για να αισθανθεί ωραίος, δυνατός, ευ-

τυχισμένος. Καθημερινά οι διαφημίσεις μας δίνουν το μήνυμα ότι για να είσαι θα πρέπει να έχεις και να καταναλώνεις.

Οι βιομήχανοι αποσκοπώντας στο μέγιστο δυνατό κέρδος, αλλά κι απ'την άλλη μη θέλωντας να διαψευστούν οι υποσχέσεις τους για απόλυτη ελευθερία και απεριόριστη ευτυχία, εκμεταλλεύονται τις ανάγκες των ανθρώπων για αγάπη, αναγνώριση, σεβασμό, ασφάλεια εμπορευματοποιώντας τες, και κάνοντας το αντικείμενο που προσφέρουν για πούλημα, σύμβολο της επιθυμητής μη υλικής αξίας.

Ετσι κάτω απ'αυτή τη τακτική, το επόμενο βήμα για τον καθένα είναι να εργαστεί όσο το δυνατό περισσότερο, προκειμένου να καταστεί ικανός να έχει και να καταναλώνει, γιατί έτσι μόνο θα μπορεί να "είναι". Τα πρότυπα που λανσάρονται, είτε μέσα απ'τα μέσα ενημέρωσης, είτε στον εργασιακό χώρο, είναι κάποιοι πετυχημένοι, ωραίοι και δυνατοί οι οποίοι χαρακτηρίζονται έτσι, όχι γιατί λαμβάνεται υπ' όψη η προσωπικότητά τους ή ο εσωτερικός τους κόσμος, όπως θα κάναμε αν βασίζομασταν στον τρόπο ύπαρξης του "είναι", αλλά σ'αυτό που έχουν. Στη σημερινή κοινωνία της αλλοτρίωσης, το "έχειν" είναι το μοναδικό κριτήριο για κάθε άνθρωπο.

Σύμφωνα με τον Φρομ (1978,σελ.31)

"σ'έναν πολιτισμό, όπου ο ύψιστος σκοπός είναι η κατοχή, -και μάλιστα η κατοχή ολοένα και περισσότερων πραγμάτων-και όπου μπορείς να πεις για κάποιον "αξίζει ένα εκατομμύριο δολάρια", πως μπορεί να υπάρχει διάκριση ανάμεσα στο έχειν και το

είναι; Αντίθετα, θα έλεγε κανείς ότι η βαθύτερη σημασία του "είναι", είναι το έχειν. Κι όταν κάποιος δεν έχει τίποτα, δεν είναι τίποτα".

3. Τ ρ ό π ο ς τ ο υ " Ε ί ν α ι "

Όσο λιγότερα είσαι και όσο λιγότερο εκφράζεσαι στη ζωή σου - τόσο περισσότερα έχεις και τόσο περισσότερο αλλοτριωμένη είναι η ζωή σου.

KARL MARX

Φρομ Εριχ Να έχεις ή να είσαι, 1978, σελ.7

Στο βαθμό που περιορίζεται ο τρόπος ύπαρξης με βάση το "έχειν", μπορεί να εκφραστεί ο τρόπος του "είναι".

Ο τρόπος του "είναι" έχει σαν βασικές προϋποθέσεις την ανεξαρτησία, την ελευθερία και την παρουσία της κριτικής σκέψης. Για να γίνω όμως ελεύθερος και ανεξάρτητος με την πραγματική σημασία της λέξης και όχι μέσα απ' την ψευδαίσθηση που τα υλικά αγαθά που δημιουργούν, θα πρέπει

"να σταματήσω να αισθάνομαι εγωιστής

και εγωκεντρικός-ή-όπως λένε οι μου-

στικιστές, απαιτεί "ύ αδειάσω" και

"να γίνω φτωχός", όπως αναφέρει ο

Φρομ (1978, σελ117)

Για να είμαι πραγματικά ευτυχισμένος, για να μπορέσω

να νιώσω την χαρά σαν μια λάμψη που συνοδεύει την ύπαρξή

μου, και όχι σαν κάτι στιγμιαίο, που μετά την κορύφωση, έρχεται η λύπη, απαιτείται να αλλάξω τρόπο ζωής, και κατά κύριο λόγο, να προσανατολιζομαι σε παραγωγικές δραστηριότητες. Στις παραγωγικές δραστηριότητες, εκείνο που έχει σημασία δεν είναι το προϊόν αλλά η ποιότητα.

Σύμφωνα πάντα με τον Φρομ (1978, σελ.118)

"με τα σημερινά δεδομένα, η δραστηριότητα συνήθως ορίζεται σαν ένα είδος συμπεριφοράς, που μετά την κατανάλωση συγκεκριμένης ενέργειας φέρνει ένα αντιληπτό αποτέλεσμα".

Ετσι η εργασία που αποσκοπεί στην απόκτηση χρημάτων, είναι μια δραστηριότητα, αλλά όχι παραγωγική. Στη παραγωγική δραστηριότητα, απαιτείται η δραστηριοποίηση των εσωτερικών δυνάμεων του ανθρώπου και η ανάπτυξη αυτών. Σημασία δεν έχει αν παράγω κάτι, αλλά η εσωτερική δραστηριότητα, που επιτελείται, και που οδηγεί στην ανθρώπινη ανάπτυξη.

Μια παραγωγική δραστηριότητα όπως για παράδειγμα το διάβασμα ενός ποιήματος, και η προσπάθεια να βολιώσω τα συναισθήματα τα εκφρασμένα με λέξεις από τον ποιητή, μόνο και μόνο επειδή μας αγγίζει συναισθηματικά και μιλάει στον εσωτερικό μας κόσμο, μας οδηγεί στη χαρά, και στην απόκτηση πνευματικού πλούτου.

Αντίθετα, οι δραστηριότητες στις οποίες προσανατολιζόμαστε τις περισσότερες φορές στην σημερινή κοινωνία δεν οδηγούν στην χαρά, αλλά στην απόλαυση, στο κορύφωμα μιας έξαρσης που δεν συνεπάγεται την ανθρώπινη ανάπτυξη και ούτε προϋποθέτει συναισθηματική εξοικείωση.

Μέσα από το "έχειν" ο άνθρωπος αλλοτριώνεται σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην ενδιαφέρεται για την πνευματική του ανέλιξη αλλά μόνο για το πως φαίνεται απέναντι στους τρίτους προκειμένου όμως κάποιος άνθρωπος να υψίσταται σαν προσωπικότητα, θα πρέπει να επιδιώκει την απόκτηση πνευματικού πλούτου και όχι του υλικού.

Όπως αναφέρει ο Φρομ (1978, σελ.91)

"Ο MEISTER ECKHART, δίδαξε ότι το να μην έχεις τίποτα και ταυτόχρονα να είσαι ανοικτός και "αδειανός", μην αφήνοντας το εγώ σου να στέκεται εμπόδιο στο δρόμο σου, είναι η μοναδική προϋπόθεση για την απόκτηση πνευματικού πλούτου και δύναμης".

Αναφερόμενος δε στον τρόπο του "είναι", (σελ.149), συμπεραίνει:

"Στη βάση του "είναι" η ατομική ιδιοκτησία δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία: δε χρειάζομαι να κατέχω κάτι για να το χαρώ ή ακόμα και να το χρησιμοποιήσω. Ετσι, περισσότερο από ένας άνθρωποι - στην πραγματικότητα εκατομμύρια ανθρώπων - μπορούν να μοιραστούν την ευχαρίστηση που τους δίνει το ίδιο αντικείμενο αφού κανείς δεν χρειάζεται - ή δεν επιθυμεί να το έχει σαν προϋπόθεση για να το χαρεί".

Η εγκατάλειψη του τρόπου ύπαρξης με βάση το "έχειν" και η κατεύθυνση στο τρόπο ζωής με βάση το "είναι", αποτε-

λεί μια σκέψη που οι περισσότεροι ακόμα και στο άκουσμα της νιώθουν ανασφάλεια. Το να σταθεί κανείς στα πόδια του, χωρίς το δεκανίκι της ιδιοκτησίας προκαλεί φόβο και συνιστά ριψοκινδυνευμένη ενέργεια.

Η ανασφάλεια που προδίδει η κατοχή υλικών αγαθών, θεωρείται αναντικατάστατη. Βέβαια δεν είναι λίγοι εκείνοι, που όταν ικανοί να αξιολογήσουν τα τρωτά του "έχειν", αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στους δύο τρόπους ύπαρξης, αλλά που τελικά η ζυγαριά γέρνει προς το έχειν, φοβούμενοι την πιθανότητα απόρριψης απ' το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

4. Αποτελέσματα της στάσης του "έχειν"....

Αξιολογώντας, τον τρόπο ζωής εκείνων των ατόμων που είναι θεμελιωμένος στο χαρακτηρολογικό "έχειν" θα λέγαμε ότι διέπεται από ασφάλεια και ανεξαρτησία. Στην πραγματικότητα όμως, τα κτητικά άτομα είναι εκείνα που βιώνουν τον μεγαλύτερο βαθμό αγωνίας και ανασφάλειας που προκαλείται από τον κίνδυνο να χάσει κανείς ότι έχει.

Αν η τάση για απόκτηση και κατοχή, είναι η βάση της αίσθησης της ταυτότητας μου, γιατί "είμαι ό,τι έχω", τότε στη προσπάθειά μου ν' αποκλείσω τη πιθανότητα να χαθεί η παρουσία μου, - και μαζί μ' αυτήν η θέση και οι φίλοι μου - προσανατολίζομαι στην απληστία. Αφού το καθετί που έχει ο καθένας μπορεί, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να χαθεί, πρέπει να συσσωρεύει περισσότερα για να ισχυροποιήσει την ύπαρξη του ενάντια σ' ένα τέτοιο κίνδυνο.

Απ' την άλλη, ένας εξίσου αξιοπρόσεκτος κίνδυνος απ' τον οποίο θα πρέπει να προφυλαχθώ, είναι η επιθετική τάση του συνανθρώπου μου να πάρει όλα αυτά που κατέχω. Έτσι προκειμένου να εμποδίσω μια τέτοια επίθεση γίνομαι καχύποπτος, ανήσυχος, σκληρός, ανταγωνιστής, υιοθετώντας αυτή τη συμπεριφορά σ' όλη τη διάρκεια της ζωής μου, χωρίς να αφήνω κανένα περιθώριο διαφορετικής μεταχείρισης.

Στη περίπτωση που το κτητικό άτομο, σε κάποια στιγμή της ζωής του χάσει ό,τι έχει και προσπαθήσει να δει ποιος πραγματικά είναι, θα συμπεράνει πως δεν είναι τίποτα άλλο από μια νικημένη, άδεια, αξιολύπητη μαρτυρία ενός λαθεμένου τρόπου ζωής, όπως αναφέρει ο Φρομ (σελ.143).

Ο ανταγωνισμός που συνεπάγεται της απληστίας, δεν ισχύει μόνο για τους ανθρώπους, αλλά και για τα κράτη. Επιθυμούν ό,τι έχει το άλλο κράτος και προσπαθούν να πάρουν αυτά που θέλουν μέσω του πολέμου. Φυσικά υπάρχουν και περιοδοι ειρήνης. Εδώ θα πρέπει να κάνουμε μια διάκριση, ανάμεσα στην ειρήνη που συνιστά μια διαρκή κατάσταση αρμονίας και την ειρήνη που δεν συνιστά παρά ένα μεταβατικό φαινόμενο, κι αυτό γιατί στη διάρκεια της δεύτερης περίπτωσης, ένα κράτος μαζεύει δυνάμεις και επανδρώνει το στρατό του, αποβλέπωντας σε μελλοντικό πόλεμο. Για την εδραίωση της μόνιμης ειρήνης απαιτείται αλλαγή τρόπου ζωής και γενικότερα νοοτροπίας. Απαιτείται ο τρόπος ύπαρξης να διέπεται απ' το είναι και όχι απ' το "έχειν".

(Φρομ, 1978, σελ.146-149).

Η δημιουργία της ταξικής κοινωνίας συνδέεται άμεσα με την υιοθέτηση τρόπου ζωής σύμφωνα με το έχειν, και την εκμετάλλευση που αυτός συνεπάγεται. Απ' το παιχνίδι του αντα-

γωνισμού κάποιου επωφελούνται και εξασφαλίζουν μια προνομιακή θέση για τον εαυτό τους ενώ οι λιγότερο ευνοημένοι, τοποθετούνται στη βάση της ταξικής πυραμίδας. Η ιδέα της αταξικής κοινωνίας προϋποθέτει πνεύμα συνεργασίας, και αλληλεγγύης.

Η χαρά δεν έχει καμία σχέση με την κατοχή και ούτε είναι απαραίτητη προϋπόθεση αυτής. Η διαδικασία που γίνεται σε μερικά άτομα, που προσπαθούν να δουν τον εαυτό τους σε βάθος ή που διαβάζουν ένα ποιήμα, ή ακούν ένα μουσικό κομμάτι, αυτή η διαδικασία επειδή είναι πέρα απ'το "έχειν", οδηγεί στη χαρά, η οποία προϋποθέτει συναισθηματική εξοικείωση.

Λουλούδι στη σχισμάδα του τοίχου,

Σε τραβάω απ'τη σχισμάδα,

Σε κρατάω εδώ στο χέρι μου,

Ολάκερο με τη ρίζα,

Μικρό λουλούδι-αν μπορούσα να

καταλάβω

Τι είσαι, κι εσύ και η ρίζα σου,

Ολάκερο εσύ,

Θάξερα τι είναι ο θεός κι ο

άνθρωπος.

Φρομ Εριχ, Να έχεις ή να είσαι, 1978, σελ.33.

Σ'αυτό το ποιήμα του Αγγλου ποιητή του δέκατου ένατου αιώνα, TENNYSON, φαίνεται το πόσο δύσκολο είναι για τον σύγχρονο δυτικό άνθρωπο να απολαύσει κάτι, ξέχωρα από την απόκτηση και την κατοχή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το λουλούδι αν και θα μπορούσε να τον βοηθήσει στην κατανόηση των ανθρώπων και της φύσης, εν τούτοις επιλέγει να το καταστρέψει μέσα απ' την απόκτηση. Η κατοχή, η αίσθηση δύναμης που αντλεί

κάποιος απ' αυτήν, η υπεροχή που δοκιμάζει, έχει σαν αποτέλεσμα, την ενίσχυση του εγώ, ακόμα κι αν πρόκειται για ένα τόσο απλό πράγμα όπως για παράδειγμα ένα λουλούδι.

Το ερώτημα τώρα που τίθεται είναι πως ο μέσος και φτωχός πολίτης μπορεί να αισθανθεί ιδιοκτήτης και κατά συνέπεια, ανώτερο ον, όταν λόγω της οικονομικής του κατάστασης, δεν δύναται να διαθέτει αξιόλογη περιουσία. Βέβαια, σύμφωνα με τον Φρομ (1978, σελ.94)

"η απάντηση σ' αυτό το πρόβλημα είναι ότι, όπως ακριβώς συμβαίνει με τους κατόχους μεγάλης ιδιοκτησίας έτσι και οι φτωχοί διακατέχονται από μια έντονη επιθυμία να διατηρήσουν και να αυξήσουν αυτά που έχουν, ακόμα και κατά ένα απειροελάχιστο ποσοστό".

Όπως συνεχίζει ο Φρομ (1978, σελ.94),

"σε μια πατριαρχική κοινωνία, ακόμα και ο πιο εξαθλιωμένος άνθρωπος, των πιο φτωχών τάξεων, μπορεί να έχει κάποια ιδιοκτησία - στη σχέση του με τη γυναίκα του, τα παιδιά και τα ζώα του, προκειμένου να αισθανθεί απόλυτα κύριος".

Κατ' αυτό το τρόπο, οι άνθρωποι μεταβάλλονται σε πράγματα, καθώς οι μεταξύ τους σχέσεις, παίρνουν τον χαρακτήρα ιδιοκτησίας.

Ένα απ' τα σημαντικότερα αποτελέσματα της στάσης του "έχειν," που και μόνο στο άκουσμα του θα έπρεπε να ντρεπόμαστε, είναι η εκμετάλλευση της φύσης. Πίσω απ' την τάση για

κατοχή και απληστία, κρύβεται η λεηλασία της φύσης. Τα καλο-
γυαλισμένα υλικά αγαθά που μας λανσάρονται μέσω της διαφήμι-
σης, εκείνα που έχουν την μαγική ιδιότητα να μας κάνουν να
αισθανθούμε δυνατοί, μας εντυπωσιάζουν σε τέτοιο βαθμό, ώστε
να μην μπορούμε να σκεφτούμε την οικολογική καταστροφή που
προκαλούμε, υιοθετώντας την συμπεριφορά της κατοχής και της
κατανάλωσης: Όταν, στην προσπάθεια μας να υποστηρίξουμε το
"εγώ", να προεκτείνουμε τη δύναμή μας, αγοράζουμε για παρά-
δειγμα ένα καινούργιο αυτοκίνητο, μπροστά στην προσωπική μας
ευχαρίστηση και τα αποτελέσματα αυτής της ενέργειας, δεν α-
ναλογίζομαι τις πρώτες ύλες που έχουν κατασπαταληθεί για τη
δημιουργία του, και το οικολογικό κόστος που συνεπάγεται η
χρήση του.

Πριν ο άνθρωπος αποφασίσει να γίνει πιστός της νέας
θρησκείας της προόδου, βίωνε μια μορφή δουλειάς στα πλαίσια
της φεουδαρχίας. Οι υποσχέσεις των βιομηχάνων, ηκούσαν στ'
αυτιά τους σαν το μοναδικό μέσο διεξόδου απ' το αδιέξοδο της
φεουδαρχίας. Αν ήξεραν όμως σε τι λαβύρινθο οδηγούνται, ασπα-
ζόμενοι τις αρχές της βιομηχανικής κοινωνίας, δεν θα επιχει-
ρούσαν ουδεμία προσπάθεια αλλαγής τρόπου ζωής. Η ασφάλεια και
η ταυτότητα που αισθάνεται ο σύγχρονος άνθρωπος, μέσα απ' το
δέσιμό του με ότι κατέχει αποτελεί ένα νέο είδος εξάρτησης.
Η ασφάλεια, που συνεπάγεται απ' αυτήν την εξάρτηση, και η
ψευδαίσθηση της ευτυχίας που η ~~αποικιακή~~ αγαθών δημιουργεί δεν
αφήνει τα περιθώρια στον σύγχρονο άνθρωπο να καταλάβει την
νέα μορφή εξάρτησης που βιώνει. Πέρα απ' όλα αυτά ο άνθρω-
πος του έχειν στερείται της κριτικής σκέψης και της ελευθε-
ρίας, μέσα στην καθημερινή εντατικοποίηση προκειμένου να

αποκτήσει ολοένα και περισσότερα.

Ο βαθμός αλλοτρίωσης που βιώνει ο άνθρωπος σαν αποτέλεσμα της στάσης του "έχειν" διαφαίνεται ακόμα και στο σύγχρονο γλωσσικό ύφος.

Σύμφωνα με τον Φρομ (1978, σελ.39)

"λέγοντας "έχω ένα πρόβλημα" αντί "είμαι στεναχωρημένος", η υποκειμενική εμπειρία περιορίζεται, το εγώ της εμπειρίας αντικαθίσταται με το αυτό της κτήσης. Έχω μεταβάλλει το συναίσθημα μου σε κάτι που κατέχω, το πρόβλημα. Αλλά το "πρόβλημα" είναι μια αφηρημένη έκφραση για κάθε είδους δυσκολία. **Δε μπορώ να έχω ένα πρόβλημα, γιατί** αυτό δεν είναι ένα πράγμα, που μπορεί να μας ανήκει. Εντούτοις, αυτό μπορεί να έχει εμένα. Μ' άλλα λόγια, έχω μεταβάλλει τον εαυτό μου σε "πρόβλημα" και τώρα πιά είμαι κτήμα της ιδιοκτησίας μου. Αυτός ο τρόπος σκέψης προδίνει μια κρυμμένη υποσυνείδητη αλλοτρίωση".

Σύμφωνα με το σύγχρονο γλωσσικό ύφος, όταν λέω "έχω αυπνία" αντί "δε μπορώ να κοιμηθώ", αυτή η έκφραση βγάζει το πρόβλημα έξω από εμένα, και κατά συνέπεια δεν φέρω καμία ευθύνη και ούτε τίθεμαι στο επίκεντρο της προσοχής του άλλου, λόγω του προβλήματος που έχει δημιουργηθεί. Χρησιμοποιώντας την αφηρημένη έκφραση "έχω αυπνία", αποσκοπώ στο να περιορίσω τον ρόλο του εγώ, δίνοντας περισσότερη έμφαση σε κάτι αφηρη-

μένο για την ύπαρξη του οποίου δεν ευθύνομαι εγώ.

Α ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η

Στην ενότητα αυτή αναλύθηκαν δύο τρόποι ύπαρξης:

Ο τρόπος του έχειν, με επίκεντρο του την τάση για απόκτηση υλικών αγαθών και την αλαζονεία και ο τρόπος του είναι, που βασίζεται στην πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου και στην εκτέλεση δραστηριοτήτων όχι άχρηστων αλλά παραγωγικών και δημιουργικών .

Παρουσιάστηκαν επίσης τα αποτελέσματα της στάσης έχειν και τέλος επισημαίνεται ο βαθμός αλλοτρίωσης του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος παράλληλα με τις ενέργειές του είναι ιδιαίτερα αισθητός ακόμα και στο γλωσσικό του ύφος.

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Π Ε Μ Π Τ Η :

Οικολογικός προβληματισμός - θέσεις μελετητών

"Ύστερα από περιπέτειες αιώνων, ο
Ανθρώπινος Νους, στριμωγμένος σή-
μερα ανάμεσα στις Συμπληγάδες,
στρέφεται πλέον, για χάρη της
επιβίωσης προς νέους ορίζοντες..."

Μάριος Βερέττας

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί μια παρουσίαση κάποιων αντιπροσωπευτικών απόψεων για την έκταση της οικολογικής απειλής και τις επιπτώσεις της στην ποιότητα ζωής, όπως τήν ἀντί-λαμβάνονται μερικοί από τους θεωρητικούς της Οικολογίας.

Μόλις ξεκίνησαν οι τελευταίες δύο δεκαετίες του αιώνα μας βρεθήκαμε, βυθισμένοι στο πλέγμα μιας παγκόσμιας κρίσης. Μια κρίση περίπλοκη και πολυδιάστατη που άγγιξε από κάθε άποψη τη ζωή μας - υγεία και επιβίωση, ποιότητα περιβάλλοντος, κοινωνικές σχέσεις, οικονομία, τεχνολογία, πολιτικές υποθέσεις. Μια κρίση με διανοητικές, ηθικές και πνευματικές διαστάσεις. Μια κρίση χωρίς προηγούμενο στην έκταση της μέσα στα πλαίσια της ανθρώπινης ιστορίας. Για πρώτη φορά σταθήκαμε αντιμέτωποι με την πραγματική απειλή της εξαφάνισης του ανθρώπινου γένους και κάθε μορφής ζωής πάνω στον πλανήτη"..... (Κάπρα, 1984, σελ.25).

Πέρα όμως από την απειλή εξαφάνισης του ανθρώπινου γένους, σε σημαντικό κίνδυνο βρίσκεται και ο ίδιος ο πλανήτης.

"Οι κίνδυνοι που επιφέρει η "ανάπτυξη"
δεν εντοπίζονται πλέον σε μεμονωμένα
φαινόμενα, αλλά στους ίδιους τους ρυθ-
μιστικούς μηχανισμούς της ισορροπίας
της γης, απειλώντας έτσι την επιβίωση
του ίδιου του πλανήτη",

τονίζει και ο Ρενέ Πασέ (1990, σελ.83).

Ο Κάπρα πάλι προσπαθώντας να εντοπίσει τα αίτια της σημερινής
κρίσης, διατυπώνει την άποψη ότι η ανεργία, ο πληθωρισμός, η
ενεργειακή κρίση, η μόλυνση και η καταστροφή του περιβάλλο-
ντος είναι συμπτώματα μιας γενικότερης κρίσης αντιλήψεων που
κατατρέχει την κοινωνία μας.

Ο SCOLIMOWSKI θεωρεί ότι οι αιτίες για την καταστροφή
του περιβάλλοντος, και για την απάνθρωπη κατεύθυνση του
σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού είναι η εμπειριοκρατία, η υλι-
κή πρόοδος και η οικονομία της υλικής ανάπτυξης.

Η επιστήμη και η φιλοσοφία, ως μη καλλιεργούμενες τις "εσωτερι-
κές ανθρώπινες αξίες" καταδικάζονται στο αιώνιο πυρ. Η κρίση
που διέρχεται ο άνθρωπος είναι μια κρίση γνωσιολογική και εσ-
χατολογική. (βιβλίο παρουσίαση του βιβλίου του SCOLIMOWSKI
"Οικοφιλοσοφία", Νέα Οικολογία, τ15, 1/86).

Αντίθετα με τον SCOLIMOWSKI, ο Κάπρα δεν δίδει έμφαση στο
ρόλο των εσωτερικών αξιών, αλλά επιχειρεί να δείξει ότι στη
ρίζα αυτής της κρίσης βρίσκεται η επικράτηση της καρτεσιανής
θεώρησης του κόσμου.

Ο Χέρμπερτ Γκρούλ, στο βιβλίο του "έννας πλανήτης λεηλατεί-
ται", επισημαίνει ιδιαίτερα τις αντιφάσεις που δημιουργεί η
ιδεολογία της συνεχούς οικονομικής ανάπτυξης, που διακατέχει

την ανθρωπότητα σε Δύση και Ανατολή. Τονίζει ακόμα την ηθική διάσταση της σημερινής συμπεριφοράς μας, που καθιστά τον πλανήτη ανίκανο να προσφέρει στο μέλλον, τους αναγκαίους όρους επιβίωσης για τη συνέχιση της ζωής (βιβλίο παρουσίαση του βιβλίου του Γκρούλ "ένος πλανήτη ληλατείται", Οικολογία και περιβάλλον, T13, 4-5/84).

Ο Μ.Μπούκτσιν στο βιβλίο του "Οικολογία της ελευθερίας" επισημαίνεται η επιδίωξη της αστικής κοινωνίας να ελέγχει και να εκμεταλλεύεται το περιβάλλον, τόσο το φυσικό, όσο και το κοινωνικό, προκαλεί καταστροφικές συνέπειες. Η τεχνολογία και οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της αφθονίας, προμηθεύουν στον καπιταλισμό τα μέσα για την αφομοίωση μεγάλων τμημάτων της κοινωνίας στο κατεστημένο σύστημα ιεραρχίας και εξουσίας.

Οικολογικά, η αστική εκμετάλλευση και χειραγώγηση, υπονομεύουν αυτή καθαυτή την ικανότητα της γης να στηρίζει προηγμένες μορφές ζωής, και κοινωνικά, έχουν φέρει την καθημερινή ζωή στο πιο βασανιστικό σημείο κενότητας και ανίας (βιβλίο παρουσίαση του βιβλίου του Μπούκτσιν "Η οικολογία της ελευθερίας", Οικολογία και κοινωνία, T 13, 4-5/84).

Ο Πιέρ Σάμουελ και οι συνεργάτες του στο "Οικολογικό μανιφέστο" δεν απορρίπτουν την τεχνική πρόοδο στο σύνολο της, ενώ τονίζουν ότι είναι απλό μέσο και όχι αυτοσκοπός.

"Ανάπτυξη δεν σημαίνει πάντοτε βελτίωση της ζωής μας. Υπάρχουν τομείς όπου η "πρόοδος" έχει αρνητικές επιπτώσεις (μόλυνση του περιβάλλοντος, εξάντληση φυσικών πόρων) τομείς στους οποίους η "πρόοδος" ξεφεύγει από το σκοπό της....

Τελικά, υπάρχουν και τομείς όπου η "πρόοδος" παρουσιάζει κινδύνους πρώτου μεγέθους (πυρηνική ενέργεια, επιδράσεις στο γενετικό κώδικα). Το αποτέλεσμα είναι να ζούμε σε μια εποχή που ο καθένας κάνει ότι του κατέβει, όταν αυτό είναι τεχνικά δυνατό και οικονομικά αποδοτικό".

(Σάμουελ Πιέρ 1990,σελ.72)

Εκτός από τους ξένους μελετητές, υπάρχουν και αρκετοί Έλληνες που έχουν γράψει αξιόλογα βιβλία για την οικολογική κρίση και έχουν συμβάλλει στην διατύπωση θέσεων για την έκταση της οικολογικής απειλής.

Το επίκεντρο της προβληματικής του βιβλίου του Μιχάλη Μοδινού "Μύθοι της ανάπτυξης στους τροπικούς", είναι η διαδικασία της ανάπτυξης και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία και το περιβάλλον σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη. Η ιστορική, η ανθρωπολογική, η οικονομική και η γεωγραφική διάσταση συμπλέκονται για να δώσουν την οικολογική προβληματική, να περιγράψουν δηλαδή τις φυσικές καταστροφές, την συρροή στις μεγαλουπόλεις, την εξαθλίωση των μαζών, την ερημοποίηση, την καταστροφή του τροπικού δάσους. (Βιβλιοπαρουσίαση όπως αυτή παρουσιάζεται στο οπισθόφυλο του συγκεκριμένου βιβλίου). Σε μια αναγκαιότητα να εκτιμηθεί που μας οδήγησαν τέσσερις δεκαετίες διαρκούς και παρατεταμένης οικονομικής συσσώρευσης, όπου εγκαθιδρύθηκε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, ο Μιχάλης Μοδινός στο δεύτερο βιβλίο του "Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο" προσφέρει επιχειρήματα για να δεχθούμε ότι ο καπιτα-

λισμός ως ιστορικό σύστημα παγκόσμιας ισχύος δεν αντιπροσω-
πεύει κατ'ανάγκη την πρόοδο, αλλά μερικές φορές οδήγησε σε κοι-
νωνική οπισθοδρόμηση. Ο υπερπληθυσμός του Νότου, τα χρέη προς
τις βιομηχανικές χώρες, οι τενεκεδουπόλεις, η αστυφιλία των
τροπικών, η πείνα, οι χωματερές γεωργικών προϊόντων, το εμπό-
ριο τροφίμων, η αποδάσωση, η ερημοποίηση της γεωργικής γης,
αποτελούν τις κύριες όψεις των επιπτώσεων της αναπτυξιακής δια-
δικασίας που πραγματεύεται ο Μοδινός στο συγκεκριμένο βιβλίο
(βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Μοδινού "Από την Εδέμ στο
Καθαρτήριο").

Στο σημείο αυτό θα αναφέρουμε ενδεικτικά κάποιους άλ-
λους Έλληνες που έχουν εμφανιστεί δυναμικά στον οικολογικό
χώρο με την συγγραφή βιβλίων, προάγοντας τον οικολογικό προ-
βληματισμό. Μερικοί από αυτούς είναι:

Αθανασάκης Αρτέμης "Οικολογική κρίση στον Ελληνικό χώρο"

Λουλούδης Λεωνίδας "Πολιτοικολογία"

Μάργαρης Νίκος "Οικολογικά"

Σχίζας Γιάννης "Πόλη, φύση και κοινωνία"

Φίλης Γιάννης "Η τελευταία πνοή του πλανήτη Γη"

Ακόμη δεν θα πρέπει να παραλείψουμε την παρουσία των Ελλήνων
μελετητών του οικολογικού χώρου που συγκεντρώνονται γύρω από
τις εκδοτικές ομάδες οικολογικών περιοδικών στα οποία και αρ-
θρογραφούν. Ως πιο γνωστά περιοδικά αναφέρουμε τα εξής: Νέα Οικ.
οικολογία και κοινωνία, Οικο-πληροφόρηση, καθώς και άλλα
όπως το Πράσινο Πανεπιστήμιο. Παράλληλα κυκλοφορεί ένας αριθ-
μός εντύπων και εφημερίδων από διάφορες περιβαλλοντικές και
οικολογικές ομάδες σ' όλη τη χώρα. Σύμφωνα δε με τις θέσεις
των οικολόγων εναλλακτικών όπως αυτές διατυπώνονται σε κάποιο

κείμενο για το περιβάλλον, που κυκλοφόρησε τις παραμονές των εκλογών 1989 και 1990, η οικολογική κρίση αποτελεί παγκόσμιο πρόβλημα, πολύμορφο και πολύπλοκο. Η πιο φανερή πτυχή της οικολογικής κρίσης είναι η ρύπανση. Ξεπερνώντας το στενό περιβάλλον των τόπων παραγωγής, τα φυσικά και εθνικά σύνορα, έγινε πρόβλημα υπερ ταξικό και υπερθετικό και κατ'επέκταση παγκόσμιο και οικουμενικό. Η οικολογική κρίση, το βασικότερο σύμπτωμα, κατά την εκτίμηση των οικολόγων εναλλακτικών, της ιδεολογίας της ανάπτυξης, βάζει σε ανοικτή κρίση την ίδια τη βιωσιμότητα του πλανήτη.

Η επιβολή ενός αναπτυξιακού μοντέλου, σαν έκφραση της κυριαρχικής πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής επιλογής της ελληνικής κοινωνίας, δημιούργησε οξύτατα οικολογικά προβλήματα με συνέπεια την υποβάθμιση της μη-ολικής "ποιότητας ζωής".

"Μια άμεση και επείγουσα αναβάθμιση του περιβάλλοντος, είναι απαραίτητη μέσα από την άμεση λήψη διορθωτικών μέτρων καθώς και τις αλλαγές των κοινωνικών και οικονομικών λειτουργιών των πιο άμεσα ευθυνομένων για την ραγδαία επιδείνωση του. Παράλληλα θα πρέπει να επανεξετάσουμε τον τρόπο ζωής μας, το σύνολο των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών αλλά και πολιτικών λειτουργιών μας, υποβάλλοντας τις κατ'αρχήν στο κριτήριο των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον και στη συνέχεια σ' ένα ευρύτερο σύνολο αρχών

-των αρχών της οικολογίας".

(θέσεις των οικολόγων εναλλακτικών, διατυπωμένες σε κείμενο με τον τίτλο: Η κρίση του περιβάλλοντος, που κυκλοφόρησε τις παραμονές των εκλογών 1989-1990).

Και μια προοπτική αισιόδοξη για το μέλλον, είναι η διεθνοποίηση του περιβαλλοντικού δικαίου. Τα μέχρι στιγμής περιβαλλοντικά ατυχήματα, ιδιαίτερα στο χώρο του ανεπτυγμένου Βορρά, δεν επιτρέπουν την περαιτέρω αναβολή λήψης των απαραίτητων μέσων προστασίας του περιβάλλοντος, μέτρων θεσμικών, τόσο ευέλικτων, όσο και αποτελεσματικών. Επειδή το θέμα, δεν αφορά μόνο την υποχρέωση ή μη αποζημίωσης των παθόντων, αλλά την ακεραιότητα της υπόστασης μας, άρα την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός διεθνούς συστήματος πρόληψης των περιβαλλοντικών καταστροφών, η έννοια του Διεθνούς Δικαίου του περιβάλλοντος, που άρχισε να καθιερώνεται μετά την Διακήρυξη των Ηνωμένων εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972) εμφανίζεται σε ολοένα και περισσότερα διεθνή κείμενα.

Οι ριζοσπάστες, περιβαλλοντολόγοι, απαιτούν να επεκταθεί η νόμιμη και ηθική προστασία σ' ολόκληρη τη φύση.

"Η γένεση της ιδέας ότι η σχέση ανθρώπου-φύσης πρέπει να αντιμετωπίζεται ως θέμα που εξαρτάται ή περιορίζεται από τον ηθικό κώδικα συμπεριφοράς είναι μια από τις πιο παράξενες προσφάτες εξελίξεις στο χώρο της διανόησης".

(Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου των Σαμιώτη-Τσάλτα, "Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος, "Νέα οικολογία, Τ 76, 2/91).

Ο SCOLOMOWSKI στο βιβλίο του Οικοφιλοσοφία, θεωρεί ως

μόνη διέξοδο από την οικολογική κρίση, την οικοφιλοσοφία, που κηρύσσει την επάνοδο στις ιδεαλιστές και αντιθετικιστικές εσωτερικές αξίες, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ο ανθρωπισμός-γενικά-, η ιστορία, η "χάρις", η πίστη στα μεταφυσικά φαινόμενα, η επιστροφή στη θρησκεία. (Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του SCOLIMOWSKI "Οικοφιλοσοφία", Νέα Οικολογία, Τ 15, 1/86).

Αισιόδοξη είναι η άποψη του Κάπρα, ο οποίος ύστερα από μια εξαντλητική κριτική της νευτώνιας και καρτεσιανής λογικής και της επηρεασμένης απ' αυτήν την λογική εξέλιξης των ιδεών μεταχειρίζεται ορισμένες τάσεις της σύγχρονης φυσικής και βιολογίας για να αποδείξει ότι η κρίσιμη καμπή, που διέρχεται ο πολιτισμός μας θα ξεπεραστεί με μια περισσότερο "ολιστική και οικολογική άποψη" για τον άνθρωπο και το σύμπαν. Άποψη κατά την οποία τα ψυχικά, φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα συνδέονται μεταξύ τους με δικτυωτή αλληλουχία, που δεν μπορεί να κατανοήσει η παραδοσιακή θετικιστική σκέψη. (Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Κάπρα "Η κρίσιμη καμπή", Νέα Οικολογία, Τ15, 1/86).

Ο Χέρμπερτ Γκρουλ, πέρα από τη διαπίστωση ότι οι μυωπικές οικονομικές θεωρίες έφεραν αυτόν τον πλανήτη σ' ένα τέτοιο αδιέξοδο, από το οποίο δεν θα βγεί πλέον χωρίς τοπικές καταστροφές, προχωρεί και στην διατύπωση προτάσεων. Έτσι στην εποχή της ριζικής απογοήτευσης, φυτρώνει μοναδική ελπίδα

"η αναζήτηση της ολοκλήρωσης της ανθρώπινης ύπαρξης, μέσα από την αναμόρφωση των κοινωνικών θεσμών που θα αποκτήσουν πιά, έναν οικολογικό-κεντρικό προσανατολισμό".

(βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Γκρούλ, ένας πλανήτης λεηλατείται, Οικολογία και περιβάλλον T13, 3-4/84).

Ο Ρενέ Ντυμόν, προτείνει σαν την μοναδική κατά την γνώμη του συγκεντρωμένη λύση την συνειδητοποίηση όλων ότι πρέπει να βγούμε από την οικονομία της αγοράς και του κέρδους, να αρνηθούμε την ανάπτυξη και επέκταση, να σταματήσουν οι σπατάλες και ανήθικες ανισότητες σε παγκόσμια κλίμακα. Ως μόνη λύση για μια μακρόχρονη επιβίωση της ανθρωπότητας βλέπει την ύπαρξη μιας "κοινωνίας χωρίς καταφρόνια". Ο ίδιος δεν έχει αυταπάτες για την δυνατότητα πραγματοποίησης αυτής της πρότασης, αναγνωρίζοντας πως δεν είναι δυνατό να συμφωνήσουν για μια τέτοια λύση, εκείνοι που σήμερα συντηρούν και συντηρούνται από την κοινωνία του κέρδους. Έτσι χαρακτηρίζει την λύση που προτείνει ως "ουτοπία", η οποία όμως αν δεν πραγματοποιηθεί, θα επέλθει ο θάνατος. (βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Ντυμόν "Ουτοπία ή θάνατος", Οικολογία και περιβάλλον, T 13, 3-4/84).

Ο Α.Γκόρζ, υποστηρίζει ότι για την αντικειμενική δυνατότητα εξόδου από τον καπιταλισμό, το κομβικό σημείο είναι η πάλη για την γενικευμένη μείωση το χρόνου της εργασίας για όλους. Για να βγούμε από τον καπιταλισμό αλλά Γκόρζ, χρειαζόμαστε να απλουστεύσουμε και να ξαναμοιράσουμε την εργασία, να εκτοπίσουμε την οικονομική διάσταση από το επίκεντρο της ζωής μας με την οποία παράγουμε σε αυξανόμενο βαθμό πράγματα και υπηρεσίες "χάριν παιδιάς", και να δώσουμε διέξοδο στις δημιουργικές μας κλίσεις.

(βιβλιοπαρουσίαση, του βιβλίου του Γκόρζ, "Οι δρόμοι του παραδείσου", Νέα Οικολογία, T38, 12/87).

Η πολιτική οικολογία, αποτελεί επίσης σύμφωνα με τον Κορνήλιο Καστοριάδη και Ντανιέλ Κον-Μπέντιτ και το κοινό της LOUVAIN LA-NEUVE, σήμερα πιά ριζοσπαστική μορφή διαμαρτυρίας για το καταστρεπτικό και ληστρικό σύστημα που επέβαλε ο βιομηχανικός τρόπος παραγωγής, ενώ το εργατικό κίνημα αποτελεί αμφισβήτηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, με τις οποίες συνδέθηκε ο βιομηχανικός τρόπος παραγωγής.

(Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου "Από την οικολογία στην αυτονομία" των Καστοριάδη, Μπέντιτ, Νέα Οικολογία, Τ 38, 12/87).

Ο Μ.Μπούκτιν κατευθύνεται στην αναζήτηση μιας αυτοδιευθυνόμενης και αντιεξουσιαστικής κοινωνίας, όπου οι άνθρωποι θα πετύχουν πλήρη έλεγχο πάνω στην καθημερινή τους ζωή, θα γίνουν "συγκεκριμένα" ελεύθεροι.

(Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Μπούκτιν, Η οικολογία της ελευθερίας, Οικολογία και περιβάλλον, Τ13, 4-5/84).

Ο Σάμουελ και οι συνεργάτες του στο "Οικολογικό μανιφέστο" (1990, σελ.102-103) διατυπώνουν την δική τους θέση σχετικά με την έννοια της οικο-ανάπτυξης με την οποία θέλουν να αντικαταστήσουν την έννοια της αύξησης.

"Ο δρόμος που ακολουθούμε δεν είναι

η "ρετρό" επιστροφή στην ζωή του

παρελθόντος. Αντίθετα προσανατολι-

ζόμαστε προς την αναζήτηση μιας

προόδου από την οποία όλοι θα μπο-

ρούσαν να ωφεληθούν και η οποία θα

ευνοούσε τη φυσική πορεία των οικο-

συστημάτων· έτσι θα βοηθιόταν και η

προσωπική άνθηση του καθένα. Ζητάμε

μια κοινωνία στην οποία να ωφελούνται όλοι από την πρόοδο, σε αρμονική συνύπαρξη με τη φύση και όχι μια κοινωνία στην οποία θα είμαστε σκλάβοι της προόδου. Την έννοια της αύξησης, πάνω στην οποία είναι θεμελιωμένη η βιομηχανική κοινωνία που έχουμε ήδη δείξει τον παραλογισμό της, θέλουμε να την αντικαταστήσουμε με τη έννοια της οικοανάπτυξης. Πρόκειται για ένα στυλ ανάπτυξης της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, που σε κάθε οικολογική περιοχή αναζητά τις κατάλληλες λύσεις για τα συγκεκριμένα προβλήματα που υπάρχουν παίρνοντας υπόψη τα οικολογικά, καθώς και τα εθνο-πολιτιστικά δεδομένα, τα διαθέσιμα μέσα (υλικά και σε ανθρώπους), καθώς και τις άμεσες, αλλά και τις μακροπρόθεσμες ανάγκες... Στηρίζεται στην ικανότητα των ανθρωπινων κοινωνιών να συγκεκριμενοποιούν τα προβλήματα τους και να βρίσκουν πρωτότυπες λύσεις επιτόπου, χρησιμοποιώντας, χωρίς να τις αντιγράφουν, όλες τις υπάρχουσες εμπειρίες. Κάθε περιοχή πρέπει και μπορεί να γίνει σε μεγάλο βαθμό αυτόνομη, όσο αφορά τις

στοιχειώδες ανάγκες των κατοίκων της".

(Σάμουελ και συνεργάτες, 1990, σελ.102-103).

Ο Πιέρ Σάμουελ στο βιβλίο του "Οικολογία" δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες αναλύσεις ειδικών θεμάτων, που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με το περιβάλλον, και την ολική αντιμετώπιση του προβλήματος παρουσιάζοντας τα διάφορα γεγονότα και εξηγώντας τις συνέπειες που έχουν, αλλά παίρνει θέση σχετικά με τη δυνατότητα ξεπεράσης της κρίσης λέγοντας:

"Δεν πρέπει να νομίζουμε ότι η κρίση της βιομηχανικής κοινωνίας μπορεί να ξεπεραστεί με αποφάσεις που θα πάρουν "άλλοι" υψηλά ιστάμενοι. Ολοι μας αποτελούμε ένα μέρος του προβλήματος και της λύσης του. Ας συνειδητοποιήσουμε ότι αυτή η κατάσταση απαιτεί πράξεις, αλλαγή συνηθειών και απραξίες πολύ πιο ποικίλες, που η καθεμιά απ'αυτές είναι πολύ πιο προσιτή από έντονες και δρακόντιες πράξεις που πολύ συχνά προκαλούν τραύματα και ασκούνται σε πολύ περιορισμένους τομείς".

(Σάμουελ Πιέρ, 1973, σελ.344)

Η Σαχτούρη στη συνέχεια της θεωρίας της Γαίας, που πρώτα διατυπώθηκε όπως παρουσιάστηκε σε προηγούμενη ενότητα από τους Λόβλοκ και Μάργκουλις, δεν θέτει το πρόβλημα επιβίωσης του πλανήτη αλλά του ανθρώπινου γένους.

"Η Γαία θα σωθεί μόνη της - με ή χωρίς εμάς και δεν χρειάζεται καμιά συμβουλή ή βοήθεια στη λειτουργία της. Για να φροντίσουμε τους εαυτούς μας, καλά θα κάνουμε να επεμβαίναμε όσο το δυνατό λιγότερο στις λειτουργίες της και να διδαχτούμε όσο μπορούμε περισσότερο απ' αυτές".

(Σαχτούρη Ελισάβετ, 1990, σελ.33)

Και τονίζει ότι:

"η επιβίωσή μας εξαρτάται από το αν θα ανταποκριθούμε στην εξελικτική ανάγκη να μετατρέψουμε την ανταγωνιστική εκμετάλλευση σε συνεργασιακή σύμπραξη".

(Σαχτούρη Ελισάβετ, 1990, σελ.14)

Τέλος η θέση του κοινωνιοβιολόγου ιδρυτή της επιστήμης της ηθολογίας, Κ.Λόρεντς, για την κρίση της κοινωνίας μας, κατοχυρώνεται μέσα από μια βιολογική προσέγγιση.

Ο Λόρεντς τείνει να θεωρεί ως βάση των προβλημάτων της ανθρωπότητας την έκφραση της έμφυτης βίας που χαρακτηρίζει το ανθρώπινο-είδος, πράγμα που επιδεικνύεται από το γεγονός, ότι ο HOMO SAPIENS δεν διαθέτει, σε αντίθεση με τα ζώα, μηχανισμούς αναστολής της επιθετικότητας.

Ακριβώς για αυτό το λόγο ο Λόρεντς πιστεύει ότι θα ξεπεραστεί η κρίση μόνο με την εκπαίδευση του ανθρώπου, τη σχέση με τη φύση.

Και στον Λόρεντς διαφαίνεται κάποια ελπίδα αφού αναγνωρίζει ότι αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο ή συνειδητοποίηση των κινδύνων, που επικρέμονται πάνω στην ανθρωπότητα.

Χαρακτηριστικά σε μια συνέντευξη του που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό (Νέα Οικολογία, 1/90, σελ.17), αναφέρει τα εξής:

"Είμαι πεισμένος ότι οι κίνδυνοι, τους οποίους αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα, αυξάνονται με ιλιγγιώδη ταχύτητα, όμως, πιστεύω επίσης ότι ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν συνειδητοποιήσει τους κινδύνους αυτούς αυξάνεται με μεγάλη ταχύτητα. Αυτό που δεν μπορώ να προβλέψω είναι το που θα συναντηθούν οι δύο αυτές αύξουσες καμπύλες".

Α ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η

Στην ενότητα αυτή διερευνούνται θέσεις σχετικά με την έκταση της οικολογικής απειλής και τις επιπτώσεις της στην ποιότητα ζωής. Είναι γενικώς αποδεκτό ότι οι συνέπειες της τεχνολογικής πρόοδου, που είναι αποτέλεσμα της κρίσης αξιών, φέρει το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης, για την δημιουργία οικολογικής απειλής. Εκτείνονται προτάσεις για την διέξοδο από την κρίση που βιώνει η ανθρωπότητα σήμερα, ενώ διατυπώνονται και αισιόδοξες θέσεις επιβίωσης του ανθρωπίνου γένους μέσω της εκπαίδευσης και της διεθνοποίησης του περιβαλλοντικού δικαίου.

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Ε Κ Τ Η

Αιτίες οικολογικής απειλής

Αναγνωρίζοντας την ανάγκη συγκεκριμενοποίησης των αιτιών που ήδη επισημάνθηκαν στην αναφορά που έγινε για τις θέσεις σχετικά με την οικολογική απειλή, στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθούν οι αιτίες σε πιά αναλυτική βάση. Οι αιτίες αυτές σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι:

η αέναη ανάπτυξη και ο υπερπληθυσμός.

α. Η αέναη ανάπτυξη

Σύμφωνα με τον Μιχάλη Μοδινό ("Από την Εδέμ στο Καθατήριο", 1988, σελ.21) αμέσως μετά τον πόλεμο η ανθρωπότητα πλημμύρισε με ανθρωπισμό. Η αισιοδοξία εγκαταστάθηκε σε Βορρά και Νότο, προερχόμενη από την πεποίθηση ότι η δυτική επιστήμη και η τεχνολογία θα έπαιζαν τον κύριο ρόλο για την εξαφάνιση της φτώχειας, της πείνας, της ασθένειας, που υποτίθεται ότι καταδυνάστευαν ένα μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας. Λέξη-κλειδί η έννοια της ανάπτυξης που, όταν το 1948 πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον πρόεδρο Τρούμαν, με την έννοια που της δίνουμε σήμερα, κανένας δεν φανταζόταν την κυρίαρχη θέση που θα κατείχε έκτοτε στον τρόπο της σκέψης μας.

"Η ανάπτυξη συνδέθηκε με φαινόμενα

καθαρά οικονομικής τάξης και μάλι-

στα μετρήσιμα, απογυμνούμενη σταδια-

κά από προηγούμενες ειδοποιούς συνιστώσες της όπως η εξέλιξη, ο μετασχηματισμός, η μετάβαση προς ένα νέο σημείο ισορροπίας".

(Μοδινός, 1988, σελ.21)

Όσο κι αν πολλοί συγγραφείς συνεχίζει ο Μιχάλης Μοδινός (1988, σελ.21) προσπαθούν σήμερα να επαναφέρουν τις προγενέστερες σημασίες της, η ανάπτυξη δύσκολα θα αποσυνδεθεί από την κυρίαρχη σημασία της, αυτήν δηλαδή της οικονομικής αύξησης που βασίζεται σε μια μαρξική έννοια, τη συσσώρευση.

Και ο Γιώργος Ριτζούλης στο περιοδικό Οικοτοπία (Τεύχος 5, 1989, σελ.58) ασκώντας κάποια κριτική στο βιβλίο του Μιχάλη Μοδινού "Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο", αναφέρει:

"η υπόσχεση της Ανάπτυξης, της απελευθέρωσης από τα δεσμά της φύσης και των παραδοσιακών κοινωνικών δομών, επάνω στην οποία στηρίχτηκε η αντίληψη του σύγχρονου ανθρώπου για την πρόοδο, όχι μόνο δεν φαίνεται να οδηγεί σε περισσότερη ισότητα, ευημερία του συνόλου και ελευθερία, αλλά για την πλειοψηφία της ανθρωπότητας κινδυνεύει να καταλήξει σ'ένα τραγικό ναυάγιο οικολογικής αποσύνθεσης ανισότητας και εξαθλίωσης χωρίς όρια, πείνας και πολέμων.....

Η σημερινή Αμαζονία, η σημερινή Αφρική και οι ινδιάνικες μεγαλουπόλεις

είναι κατά κάποιον τρόπο, συνεχίζει στο ίδιο άρθρο ο Γιώργος Ριτζούλης, η άλλη πλευρά του δυτικού μας ανεπτυγμένου κόσμου, τα προβληματικότερα παράγωγα του βιομηχανικού πολιτισμού".

Από την άλλη πλευρά, ο Αιμίλιος Μπουρατίνος στο άρθρο του "η επιβίωση του σοφότερου", (Νέα Οικολογία, Τ 81-82, 8-9/91, σελ.54), προσεγγίζοντας την ανάπτυξη μέσα από τη "θεωρία της συμπληρωματικότητας" του Νήλς Μπορ στον χώρο της οικολογίας αναφέρει:

"Όσοι προτάσσουν την ανάπτυξη του περιβάλλοντος εθελουφλούν. Όσοι προτάσσουν το περιβάλλον της ανάπτυξης ονειρεύονται. Η μέχρι τώρα πείρα δείχνει ότι και οι δύο προσεγγίσεις βλάπτουν. Το περιβάλλον χρειάζεται την ανάπτυξη ώστε να παράγεται όσος υλικός και πνευματικός πλούτος απαιτείται για την προστασία του".

Η ανάπτυξη χρειάζεται το περιβάλλον ώστε να προστατεύεται το φυσικό και ανθρώπινο υπόβαθρο που απαιτείται για την παραγωγή της. Η παραγνώριση της θεμελιώδους αυτής αλήθειας, συνεχίζει ο Αιμίλιος Μπουρατίνος, (Νέα Οικολογία, Τ81-82, 8-9/91) κάνει τους επιχειρηματίες να ψάχνουν για τρόπους αποφυγής της κριτικής ματιάς των περιβαλλοντολόγων. Εχει επίσης κάνει τους περιβαλλοντολόγους να ψάχνουν για τρόπους ματαίωσης

της οικονομικής ανάπτυξης. Τα θύματα του κρυφτού αυτού δεν είναι μόνο η οικονομία και η φύση. Είναι η νοημοσύνη και ο άνθρωπος ως φορέας της. Γιατί, βέβαια η ανάπτυξη

"δεν οφείλει να μένει μονίμως οικονομική. Ερχεται μια στιγμή που απογειώνεται και μετουσιώνεται διά της οικονομίας σε κάτι πέρα από την οικονομία. Προσφέρει τότε αυξημένη προστασία στο περιβάλλον, το εμπλουτίζει και το ενδυναμώνει".

(Γιώργος Ριτζούλης, Τ81-82, 8-9/91, σελ.54)

β. Πληθυσμιακή έκρηξη

"Αυξάνεσθε και πληθύνεσθε και γεμίσατε την γην και κυριεύσατε αυτήν, και εξουσιάζετε επί των ιχθύων της θαλάσσης και επί των πετεινών του ουρανού και επί παντός ζώου κινούμενου επί της γης"

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΕΦ. Α' ΣΤ 28

(Μοδινός, Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο, 1988, σελ.49)

Το πεντάκις δισεκατομμυριοστό ανθρώπινο-ον γεννήθηκε κάποια μέρα του καλοκαιριού του 1987. Κανείς, πουθενά, δεν πανηγύρισε γι' αυτή τη συμβολική γέννηση.

Επειτα, η γέννηση ανθρώπινων όντων εξεταζόμενη σε παγκόσμια κλίμακα δεν προξενεί πλέον ιδιαίτερη χαρά. Έχουμε συνηθίσει

προ πολλού στην ιδέα ότι η παγκόσμια πληθυσμιακή αύξηση μόνο προβλήματα μπορεί να προσθέσει και αυτή την αντίληψη, κληροδοτημένη από την εποχή του Μάλθους, την έχουμε εκσυγχρονήσει υπό το φως των πιέσεων που υφίστανται οι φυσικοί πόροι και το περιβάλλον. Πράγματι, από πολλές απόψεις τα νεογέννητα παιδιά βλέπουν σήμερα το φως της ημέρας σ'έναν κόσμο που θα είναι εντελώς διαφορετικός την ημέρα που θα πεθάνουν. Και η εικόνα "διαφορετικός" περιβάλλεται συνήθως με γκριζωπές αποχρώσεις (Από την Εδέμ στο καθαρήριο, 1988, σελ.49).

Σύμφωνα με τον Μιχάλη Μοδινό (1988, σελ.49)

"ο όρος "πληθυσμιακή έκρηξη" μπήκε στο καθημερινό λεξιλόγιο στις αρχές της δεκαετίας του '60. Την εποχή εκείνη, η ετήσια πληθυσμιακή αύξηση ήταν της τάξης του 2%. Με το ρυθμό αυτό εκτιμήθηκε ότι ο παγκόσμιος πληθυσμός, που είχε ήδη διπλασιαστεί από τις αρχές του αιώνα (1900: 1,65 δισ. 1950: 2,5 δισ. 1970: 3,5 δισ. κάτοικοι) θα ξεπερνούσε τα 7 δισ. πριν από το τέλος του αιώνα".

Ο οικολόγος Πωλ Ερλιχ στον οποίο αναφέρεται ο Μοδινός (1988, σελ.50)

"σήμανε τότε τον κώδωνα του συναγερμού, δίνοντας μια εξαντλητική λίστα των πιθανών οικολογικών επιπτώσεων της πληθυσμιακής έκρηξης. Ταυτόχρονα ξεσκονίστηκε ένας σχεδόν λησμονημένος συγγρα-

φέας, ο Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους (1766-1834) σύμφωνα με τον οποίο η καλπάζουσα δημογραφική αύξηση ήταν η κύρια αιτία της φτώχειας".

Ο Δρ. Πωλ Ερλιχ, -στον οποίο αναφέρεται ο Νικόλαος Κωτσοβίνος ("θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος", 1985, σελ. 24)- στο πολύκροτο βιβλίο του "THE POPULATION BOMB" υπολογίζει ότι στην φανταστική περίπτωση αυξήσεως του πληθυσμού με τον σημερινό ρυθμό, θα υπάρχουν θεωρητικά σε 900 χρόνια, εξήντα χιλιάδες τρισεκατομμύρια άνθρωποι, που σημαίνει 100 άνθρωποι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. βεβαίως αυτή είναι μια ακραία φανταστική περίπτωση, που τονίζει όμως την σοβαρότητα του προβλήματος.

Η τεράστια αυτή αύξηση του πληθυσμού δημιουργεί ποικίλα και δυσεπίλυτα προβλήματα με πρώτο και κυριότερο το πρόβλημα της διατροφής. Είναι ευνόητο ότι με το σημερινό ρυθμό της πληθυσμιακής αυξήσεως το πρόβλημα της διατροφής θα γίνει σοβαρό και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της γης θα υποσιτίζεται και μάλιστα ένα μέρος του κυριολεκτικά θα λιμοκτονεί (Βασίλειος Χ. Κατσουγιαννόπουλος "Η παγκόσμια δημογραφική έκρηξη και οι επιπτώσεις της", 1985, σελ. 188). Το σημαντικό ζήτημα, αναφέρει ο Μοδινός (1988, σελ. 75) είναι η κατανομή των πόρων, η οποία τόσο στο μικρό-όσο και στο μακρό - γεωγραφικό επίπεδο έχει μια τάση να διευρύνει τις ανισότητες.

Η έκθεση της λεγόμενης Διεθνούς Λέσχης της Ρώμης, στην οποία κάνει αναφορά ο Νικόλαος Κωτσοβίνος (1985, σελ. 24), την οποία απαρτίζουν 70 ειδικοί από όλη την υφήλιο

"εξήγαγε ορισμένα ενδιαφέροντα συμπε-

ράσματα ακολουθώντας το σκεπτικό ότι ο άνθρωπος για ν'αναπτυχθεί χρειάζεται τροφή. Δεδομένου ότι οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις είναι περιορισμένες, η αύξηση της παραγωγής μπορεί να γίνει με την χρήση γεωργικών μηχανημάτων, λιπασμάτων, εντομοκτόνων, φυτοφαρμάκων και λοιπών προϊόντων της βιομηχανίας. Αυτό έχει σαν συνέπεια την έντονη κατανάλωση φυσικών πόρων, και την ταχεία αύξηση της ρυπάνσεως, με αποτέλεσμα την μείωση του πληθυσμού (είτε λόγω ασθενειών, είτε λόγω κατανοήσεως υπό των διαφόρων κοινωνιών του δημογραφικού προβλήματος)".

Η κυριότερη και σημαντικότερη επίσημανση που βγαίνει από την εργασία τόσο του Ινστιτούτου WORLDWATCH της Ουάσιγκτον όσο και των άλλων οικολογικών οργανώσεων της υψηλίου στην οποία αναφέρεται ο Αιμίλιος Μπουρατίνος ("Νέα Οικολογία", Ιούλιος-Αύγουστος 1991, σελ.54) είναι ότι τα πάντα αλληλεπιδρούν στον πλανήτη αυτόν. Ο υπερπληθυσμός στην Λατινική Αμερική και στην Αφρική σημαίνει ότι το περιβάλλον γίνεται αντικείμενο εντατικής εκμετάλλευσης για να μπορέσει να διαθρέψει τους συνεχώς αυξανόμενους πληθυσμούς. Η καταστροφή του περιβάλλοντος στις περιοχές αυτές επιδρά όμως στο οικοσύστημα ολόκληρης της υδρογείου. Οι χώρες δεν έχουν σαφώς διακριτικά οικοσυστήματα. Η ξηρασία στην Αιθιοπία, λόγω καταστροφής της χλωρίδας της, επηρεάζει τις μετεωρολογικές συνθήκες σε

όλη την Αφρική, ίσως και μέχρι την Νοτιοανατολική Ευρώπη. Δεν υπάρχει συνεπώς περιβαλλοντική ασφάλεια για κανένα κάτοικο της γης.

Δεν διαφεύγει βέβαια της προσοχής των μελετητών, ότι τόσο ο "υπερπληθυσμός" όσο και η "αέναη ανάπτυξη", που σύμφωνα με την βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε είναι οι κύριες αιτίες των οικολογικών προβλημάτων, δεν είναι παρά τα δευτερογενή αποτελέσματα της άνισης κατανομής των πόρων οικονομικής και κοινωνικής.

Α ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται οι θεωρητικές θέσεις της οικολογικής σκέψης αναφορικά με τις αιτίες της οικολογικής απειλής.

Επισημαίνεται η διάψευση της υπόσχεσης της ανάπτυξης για ένα καλύτερο μέλλον.

Ακόμη αναφέρονται τα κύρια προβλήματα που συνεπάγονται τόσο από την ανάπτυξη, όσο και τον υπερπληθυσμό.

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Ε Β Δ Ο Μ Η :

Πολιτική περιβάλλοντος και νομοθεσία στην Ελλάδα

1. Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα και η αποτελεσματικότητά της

"Η προστασία και αναβάθμιση του Ελληνικού περιβάλλοντος αποτελεί όχι μόνο συνταγματική υποχρέωση αλλά και μια από τις κύριες επιδιώξεις της Πολιτείας".

(Εκθεση για το πρόγραμμα 1983-1987, 1986, σελ.57)

Στην έκθεση του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, 1990, σελ.157, αναφέρεται ότι:

"παλαιότερα το περιβάλλον αντιμετωπιζόταν ως εύθραστο, πολύτιμο στοιχείο που χρειαζόταν απόλυτη ή σχετική προστασία από όλες τις πιέσεις των γρήγορων αλλαγών. Αντίθετα σήμερα εξελίσσεται τάση συνειδητοποίησης του οικονομικού κόστους υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της θετικής συμβολής στην οικονομία που μπορεί να έχει μια πολιτική ανάπτυξης συνδυασμένη με προστασία του περιβάλλοντος. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της γνώσης και στην προώθηση της πρακτικής παίζουν και οι

συνεργασίες με ξένους περιβαλλοντικούς οργανισμούς, και η ένταξη της Ελλάδας σε διεθνές περιβαλλοντικές πολιτικές".

Στη συνέχεια στο ίδιο κείμενο αναφέρονται συγκεκριμένα η θεσμική και χρηματοδοτική πολιτική που εφαρμόστηκε στη χώρα μας για την προστασία του περιβάλλοντος.

α. Θεσμικό πλαίσιο

Το Σύνταγμα του 1975 αναφέρει στο άρθρο 24 ότι η "προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους".

Η δε νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος αποτελείται από πληθώρα νόμων, διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων κ.λ.π., και η αρμοδιότητα ελέγχου της προστασίας είναι διεσπαρμένη σε διάφορες υπηρεσίες υπουργείων και οργανισμών σε κεντρική και σε συλλογικά όργανα του ευρύτερου δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα.

(Ο νόμος πλαίσιο για την "προστασία του περιβάλλοντος" του 1986, παρατίθεται στο παράρτημα).

Το 1979 δημιουργήθηκε το ΥΧΟΠ (Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος) στην αρμοδιότητα του οποίου μεταφέρθηκαν από άλλους φορείς, το ΠΕΡΠΑ (πρόγραμμα ελέγχου ρύπανσης περιβάλλοντος Αθήνας), από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, και η Γενική Γραμματεία του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και περιβάλλοντος, από το Υπουργείο Συντονισμού.

Το 1986, τέθηκε σε ισχύ ο Νόμος-πλαίσιο 1650 για το περιβάλλον, με τον οποίο γίνεται προσπάθεια να συγκεντρωθούν σε ένα γενικό νομοθέτημα όλοι οι όροι σχετικά με την προστα-

σία του περιβάλλοντος. Επίσης με τον ίδιο νόμο, συγκεντρώνονται σ' ένα φορέα, τον Επιτελικό Φορέα Περιβάλλοντος (ΕΦΟΠ), οι αρμοδιότητες του δημοσίου τομέα για το περιβάλλον. Στο νόμο αυτό, εκτός των άλλων, κατοχυρώνεται επίσης πλαίσιο κυρώσεων και αστικής ευθύνης σε θέματα προστασίας.

β. Δαπάνες προστασίας

Οι δαπάνες του προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, που διατέθηκαν για έργα και μελέτες αναφερόμενες στην προστασία του περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της προστασίας από ρύπανση ήταν, ως ποσοστά στο αντίστοιχο ΑΕΠ: το 1972 0,03, το 1976 0,05 και το 1988 0,10.

Η αποτελεσματικότητα όμως της περιβαλλοντικής πολιτικής, σύμφωνα με την ίδια έκθεση του πενταετούς προγράμματος 1987-1992, σελ.158, υπήρξε περιορισμένη αφού τα μέτρα πολιτικής "εφαρμόζονται αποσπασματικά ή δεν εφαρμόζονται καθόλου" με αποτέλεσμα τα έργα να "υλοποιούνται κατά μικρό ποσοστό και κύρια για θεραπεία και όχι για πρόληψη των ζημιών".

Μερικά από τα αίτια των αδυναμιών της περιβαλλοντικής πολιτικής, σύμφωνα πάντα με την ίδια έκθεση είναι τα εξής:

- "Η πολιτική διαμορφώνεται από ειδικούς τεχνικούς που εισηγούνται τι πρέπει να γίνει, πως, πότε, από ποιούς φορείς, αντλώντας συνήθως παραδείγματα από τη διεθνή πρακτική, που όμως είναι μακριά από αυτό που η ελληνική πραγματικότητα μπορεί να

προσεγγίσει.

- Τα ετήσια προγράμματα καταρτίζονται και εκτελούνται κάτω από ισχυρές πιέσεις ενδιαφερόμενων και συμφερόντων, που δρουν διαστρεβλωτικά σε σχέση με την τεχνοκρατική δεοντολογία, ενώ διαπιστώνονται αδυναμίες διεκπεραίωσης της ενταγμένης στα προγράμματα πολιτικής, και μεγάλη ασυνέχεια της πορείας από την σύλληψη και διαμόρφωση των αρχών της πολιτικής, μέχρι την ολοκλήρωση της εφαρμογής της, λόγω συχνών αλλαγών της υπεύθυνης ηγεσίας".

(Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, 1990, σελ. 157-159).

γ. Αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής

Ένα από τα "πιο σημαντικά πλεονεκτήματα" που έχει η Ελλάδα "σε διεθνές επίπεδο", σύμφωνα με την ομάδα εργασίας της προαναφερόμενης έκθεσης, είναι το είδος του περιβάλλοντος της.

Γι' αυτό πρέπει να παίξει σημαντικό ρόλο στην όλη διαδικασία ανάπτυξης της χώρας η φροντίδα αυτού του περιβάλλοντος, που αποτελεί συνάμα έναν σημαντικό πόρο ανάπτυξης της χώρας. Αυτή η διαπίστωση κρίνεται σημαντική σε σχέση και με την

απαίτηση για ποιοτικό περιβάλλον, που αναζητείται όλο και περισσότερο, από όλο και πιά πολλούς, λόγω της αύξησης του ελεύθερου χρόνου.

Γι' αυτό επισημαίνεται παράλληλα ότι η προσπάθεια που γίνεται για μια καλύτερη ποιότητα ζωής έχει σαν κινητήριο μοχλό την όσο το δυνατόν καλύτερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων για την επίτευξη εκείνης της κοινωνικής συναίνεσης που θα πηγάζει μέσα από την ολοκληρωμένη πληροφόρηση, την ενημέρωση, την περιβαλλοντική εκπαίδευση και τον διάλογο.

Βασικές λοιπόν αρχές μιας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής είναι:

α. Πολιτική διαχείρισης του περιβάλλοντος δηλαδή δημιουργία συστήματος εθνικών, περιφερειακών και τοπικών φορέων που να συντονίζονται από έναν κεντρικό φορέα και να καλύπτουν τις ανάγκες σχεδιασμού-προγραμματισμού, μελέτης και έρευνας, γενικής και ειδικής εκπαίδευσης, απογραφής, προστασίας και ορθής αξιοποίησης, χρηματοδότησης, διοίκησης, ελέγχου και φύλαξης.

β. Πολιτική γης, δηλαδή εφαρμογή ενός συστήματος ελέγχων επί των τιμών και χρήσεων της γης σε επιλεγόμενες ζώνες, οι οποίες θα προορίζονται για ανάπτυξη και προστασία, με προτεραιότητα από τη μια μεριά σε ζώνες για "οχλούσες χρήσεις" γης και από την άλλη σε ζώνες άγριας φύσης και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς για απόλυτη ή σχετική προστασία.

γ. Πολιτική ελέγχου, δηλαδή άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου πάνω στις "οχλούσες δραστηριότητες", δημιουργία συστήματος καταγραφής της αλλοίωσης και προειδοποίησης, καθώς

και μηχανισμού άμεσης δράσης.

δ. Πολιτική χρηματοδότησης, δηλαδή εξεύρεση και αύξηση χρηματοδοτικών πόρων, κρατικών και ξένων, και προσέλκυση ιδιωτικού κεφαλαίου σε προγράμματα προστασίας, ανάπτυξης και ορθής αξιοποίησης των περιβαλλοντικών πόρων.

ε. Πολιτική κινήτρων, δηλαδή εφαρμογή ενός συστήματος κινήτρων και αντικινήτρων για δραστηριοποίηση των θετικών και αποθάρρυνση των αρνητικών πρωτοβουλιών αντίστοιχα, σε δραστηριότητες με βέβαιες επιπτώσεις στο περιβάλλον.

στ. Πολιτική ερευνών, δηλαδή κατάρτιση και εφαρμογή προγράμματος μελετών και ερευνών, που να αφορούν την καταγραφή και αξιολόγηση των φυσικο-πολιτιστικών οικοσυστημάτων, την παρακολούθηση και καταγραφή του είδους και του επιπέδου ρυπάνσεων-μολύνσεων και των αιτιών τους, τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων, την αναγνώριση, καταγραφή και χαρτογράφηση συνθηκών κλίματος, εδάφους, υπεδάφους και άλλων γεωφυσικών χαρακτηριστικών, που είναι αναγκαία για οικολογικές μελέτες, τη δημιουργία κτηματολογίου για όλη την Ελλάδα(που δεν υπάρχει σήμερα) και τη μελέτη των κοινωνικών και οικονομικών απόψεων της προστασίας του περιβάλλοντος.

ζ. Πολιτική συνδυασμένης οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, δηλαδή επιλογή προτεραιοτήτων, επιπ. έδων και στρατηγικής για την ανάπτυξη τομέων και κλάδων της οικονομίας, που να λαμβάνει υπ' όψη τις επιπτώσεις πάνω στο φυσικο-πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και την ορθότερη και αποδοτικότερη αξιοποίησή του.

η. Πολιτική φυσικών πόρων, δηλαδή προώθηση τεχνολογικών καινοτομιών για χρήση πόρων που είναι άφθονοι στη χώρα, όπως η ηλιακή και η αιολική ενέργεια και το θαλάσσιο νερό, και για περιορισμό και ορθή αξιοποίηση των μη ανανεώσιμων πόρων.

θ. Περιφερειακή, χωροταξική και πολεοδομική πολιτική, δηλαδή σχεδιασμός και προγραμματισμός αστικοβιομηχανικών αξόνων και κέντρων, διεθνών και εθνικών δικτύων υποδομής και των αναγκαίων ρυθμίσεων για αποτροπή ζημιών από τις μεγάλες πιέσεις για ανάπτυξη και αλλαγή που ασκούνται εκεί, και φυσικών αποθεμάτων, οικιστικών συνόλων, μνημείων και ειδικών στοιχείων του δομημένου περιβάλλοντος για διατήρηση και ανάπτυξη.

Για μια αποτελεσματική περιβαλλοντική πολιτική είναι ανάγκη να υπάρξει δέσμη μέτρων με μακροχρονιότερο χαρακτήρα, ενταγμένη σε ολοκληρωμένα προγράμματα κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, και να προωθείται η υλοποίηση των μέτρων αυτών με συνέπεια σε ετήσια βάση.

Πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση σε θεσμικές και χαμηλού κόστους ρυθμίσεις και ελέγχους και να μεταφερθεί όσο γίνεται μεγαλύτερο βάρος των δαπανών στους χρήστες και στους υπεύθυνους των αλλοιώσεων του περιβάλλοντος.

Τέλος πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη των ζημιών, στην καλύτερη δυνατή χρήση της τεχνολογίας ελέγχου των ζημιών στο περιβάλλον και στην κατάλληλη ενημέρωση, πληροφόρηση και εκπαίδευση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα.

(Κέντρο προγραμματισμού και ερευνών, 1990, σελ.159-161)

δ. Μέτρα περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα

- Περαιτέρω ανάπτυξη των οργανωτικών προϋποθέσεων και υποδομών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

- Συστηματική παρακολούθηση της ποιότητας επιφανειακών υδάτων.

- Προώθηση προγραμμάτων και έργων προστασίας οικολογικά ευαίσθητων και τουριστικά σημαντικών περιοχών.

- Έλεγχος απόρριψης, οργάνωση ορθών τρόπων συλλογής και διάθεσης ή και αξιοποίησης απορριμάτων.

- Συγκρότηση αξιόπιστου και αποτελεσματικού μηχανισμού πρόληψης περιβαλλοντικών ατυχημάτων και σχεδίων αντιμετώπισής τους.

- Συγκρότηση και ενίσχυση μηχανισμών αντιμετώπισης τοπικών οχλήσεων και θορύβων με αύξηση του ρόλου του ΟΤΑ (Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης), στον τομέα αυτό.

- Μελέτη και εφαρμογή προγραμμάτων αντιρρύπανσης σε περιπτώσεις αιχμής (μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα, ενεργειακά κέντρα, περιαστικές παραλίες κ.λ.π.).

- Λήψη μέτρων προστασίας οικοσυστημάτων, κινδυνευόντων ειδών, τοπίου και βιοτόπων.

- Βελτίωση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με σκοπό την ανάπτυξη της ικανότητας του κοινού για κατανόηση του προβλήματος και των δυνατοτήτων αντιμετώπισής του, καθώς και για εποικοδομητικές τοποθετήσεις και κριτική παρέμβαση σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

- Ολοκλήρωση της έκδοσης των κανονιστικών ρυθμίσεων

που προβλέπει ο Ν. 1650/1986 και η συνέχιση της προσαρμογής τους στο Δίκαιο της Ε.Ο.Κ.

- Ενεργός συμμετοχή της Ελλάδος στους σχετικούς διεθνείς φορείς και σε σχετικές πολιτικές και προγράμματα και επίδειξη διμερούς και πολυμερούς συνεργασίας με χώρες της Βαλκανικής και Μεσόγειος.

- Διάθεση σημαντικών πόρων για έργα και μελέτες προστασίας και αναβάθμισης του περιβάλλοντος.

(Προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, 1987-92, σελ.200-201)

2. Η κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος

Η ευρωπαϊκή κοινότητα λαμβάνει τριών ειδών Νομοθετικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος: Οδηγίες, κανονισμούς και αποφάσεις.

Οι οδηγίες απευθύνονται στην Ελλάδα, και τα λοιπά κράτη-μέλη, και την υποχρεώνουν να λάβει όλα τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα ώστε να εφαρμόσει τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν αυτές. Όταν η Ελλάδα λάβει αυτά τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα τότε λέμε ότι το ελληνικό δίκαιο "εναρμονίστηκε προς το κοινοτικό".

Όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω όταν οι διατάξεις των οδηγιών είναι διατυπωμένες με μεγάλη σαφήνεια και δεν αφήνουν διακριτική ευχέρεια στα κράτη-μέλη, τότε έχουν "άμεση ισχύ", δηλαδή ο Έλληνας πολίτης μπορεί να τις επικαλεσθεί ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων και αν ακόμα το ελληνικό δίκαιο

δεν έχει εναρμονισθεί με τις οδηγίες αυτές.

Το κοινοτικό δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος αποτελείται κυρίως από οδηγίες ενώ ο αριθμός των Κανονισμών και Αποφάσεων είναι μικρός.

Οι κανονισμοί μόλις θεσμοθετηθούν από το Συμβούλιο Υπουργών της Κοινότητας και δημοσιευθούν στην επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δεσμεύουν αμέσως την Ελλάδα. Έχουν δηλαδή "άμεση ισχύ" πάντα και δεν απαιτείται λήψη νομοθετικών μέτρων από την Ελλάδα για να εναρμονίσει το Ελληνικό δίκαιο προς αυτούς.

Οι αποφάσεις, τέλος δεσμεύουν επίσης την Ελλάδα, και τα λοιπά κράτη-μέλη, και συνήθως αναφέρονται στην κύρωση διεθνών Συμβάσεων, την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών-μελών ή τη σύσταση επιτροπών για την αντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων περιβάλλοντος.

(Κάλλια Αντωνίου, 1987, σελ.8)

3. Αρχές του διεθνούς Δικαίου για το περιβάλλον

α) Το δικαίωμα πληροφόρησης και ενημέρωσης

Σύμφωνα με την αρχή αυτή, τα μέλη της διεθνούς κοινότητας έχουν υποχρέωση να πληροφορούν εγκαίρως τα άλλα κράτη, όταν με ενέργεια της δικής τους δικαιοδοσίας, είναι δυνατόν να προξενήσουν περιβαλλοντική βλάβη, σε έδαφος, χωρική θάλασσα, εναέριο χώρο, σε πολίτες άλλου κράτους, ακόμα και σε χώρους που θεωρούνται κοινοί. Αυτό το δικαίωμα εκφράζει μια κοινωνική αναγκαιότητα στον διεθνή χώρο. Μια αναγκαιότητα

κατά την οποία τα κράτη και οι πολίτες πρέπει να είναι ενήμεροι για τις οποιεσδήποτε δραστηριότητες άλλου κράτους, οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν επιπτώσεις στο περιβάλλον της.

"Σε μια διεθνή κοινότητα λοιπόν, που λειτουργεί πάνω στην αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά των κρατών-μελών της, η ενημέρωση αυτή είναι απαραίτητη για τη δημιουργία κατάλληλης υποδομής που θα αντιμετωπίσει περιβαλλοντικούς κινδύνους προερχόμενους από γειτονικό κράτος.

(Σαμιώτης Δ.Γιώργος Τσάλτας ΓΓ ρηγόρης, 1990, σελ.134)

β. Η αρχή της πρόληψης

Σκοπός της είναι να αποτρέψει την βλάβη πάνω στο περιβάλλον πριν ακόμα αυτή εμφανιστεί. Είναι δηλαδή μια αρχή η οποία προσπαθεί να εξαλείψει την πιθανότητα πρόκλησης περιβαλλοντικής βλάβης πέρα από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας. Προσπαθεί να καλύψει κάποιες σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την ποιότητα και ποσότητα των απειλούμενων περιβαλλοντικών βλαβών. Είναι ευνόητο ότι η αρχή αυτή της πρόληψης είναι και η πιο κατάλληλη για την διεθνή περιβαλλοντική νομοθεσία. Τις πιο πολλές φορές όμως τα κράτη παρουσιάζουν μια απροθυμία για να αναλάβουν υποχρεώσεις πρόληψης για λόγους "εθνικού συμφέροντος" γιατί αυτό συνεπάγεται ολική απάτη από συγκεκριμένες κερδοφόρες οικονομικές δραστηριότητες.

"Τέλος σε τομείς άμεσα συνδεδεμένους με στρατιωτικές δραστηριότητες όπως η πυρηνική ενέργεια, τα κράτη αρνούνται οποιαδήποτε συνεργασία και συμμετοχή σε διαδικασίες πρόληψης".

(Σαμιώτης Δ.Γιώργος, Τσάλτας Ι.Γρηγόρης, 1990, σελ.141)

γ. Η ευθύνη

Η πραγματική διάσταση της αρχής αυτής αρχίζει από τον απλό πολίτη γιατί είναι αυτός που με τις καθημερινές του ενέργειες προκαλεί οικολογική ένταση στο περιβάλλον. Η συμπεριφορά αυτή σιγά-σιγά προχωρεί και στο ίδιο το κράτος το οποίο αναπτύσσει μια έντονη, τεχνική και οικονομική δραστηριότητα τα αποτελέσματα της οποίας είναι ζημιογόνα για τα αγαθά του περιβάλλοντος τα οποία φυσικά ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο. τα κράτη λοιπόν επωμίζονται τεράστια ευθύνη γιατί η δυναμική και ο οικουμενικός χαρακτήρας των οικολογικών προβλημάτων απαιτεί τη συνεχή αναζήτηση και διεθνή συνεργασία για τη λήψη των αναγκαίων οικολογικών μέτρων. Στόχος η παγκόσμια προστασία του περιβάλλοντος από τους κινδύνους που το απειλούν.

"Τα βασικά πλαίσια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί η διεθνής αυτή προσπάθεια είναι η κρατική κυριαρχία, ή έννοια της εδαφικής δραστηριότητας και τέλος η ευθύνη του κράτους. Στο διεθνές δίκαιο του

περιβάλλοντος, ως αφετηρία της ευθύνης του κράτους πρέπει να ληφθεί η αρχή "SIC UTERE TUO UT ALIENUM NON LAEDAS " δηλαδή η χρησιμοποίηση του εδάφους κατά τέτοιον τρόπο που να μην βλάπτονται δικαιώματα τρίτων".

(Σαμιώτης Δ.Γιώργος, Τσάλτας Ι.Γρηγόρης, 1990, σελ.142)

Δηλαδή με άλλα λόγια, τα κράτη έχουν την υποχρέωση βάση του διεθνούς δικαίου, να μην επιτρέπουν δραστηριότητες ή παραγωγικές διαδικασίες στο έδαφος τους οι οποίες θα μπορούσαν να προκαλέσουν ρύπανση σε τρίτα κράτη.

δ. Η αποζημίωση

Είναι από τις πιο σημαντικές αρχές σε σχέση με την πρόκληση οικολογικών βλαβών. Πυρήνας της αρχής αυτής είναι η καταβολή χρηματικού ποσού το οποίο όμως δεν καλύπτει την βλάβη που προξενήθηκε στο περιβάλλον.

"Εντονότερο παρουσιάζεται το πρόβλημα όταν η επιθυμία του θιγέντος στρέφεται επίσης και σε πρόβλεψη για αποζημίωση μελλοντικών βλαβών καθώς και για αποζημίωση διαφυγόντων κερδών. Στην όλη περίπτωση, το μεγαλύτερο εμπόδιο στο ύψος της χρηματικής ικανοποίησης του θιγέντος χωρίς ταυτόχρονη αποκατάσταση των άλλων οικολογικών βλαβών, αποτελεί ο προσδιορισμός του ρυπαίνοντα

σαν κάλλιστα πρόκειται για πολυάριθ-
μες πηγές ρύπανσης".

(Σαμιώτης Δ.Γιώργος, Τσάλτας, 1990, σελ.144-145)

4. Δικαιώματα του Έλληνα πολίτη στην κοινοτική νομοθεσία

"Τα δικαιώματα αυτά πηγάζουν από την περιβαλλοντική κοινοτική νομοθεσία. Μπορεί να απαιτήσει την εφαρμογή μιας κοινοτικής διάταξης για την προστασία του περιβάλλοντος που αφορά ένα πρόβλημα που τον απασχολεί π.χ. η ρύπανση από μια βιομηχανία που βρίσκεται πλάι στο σπίτι του. Μπορεί ακόμα να προσφύγει στα ελληνικά δικαστήρια και να απαιτήσει την εφαρμογή της Κοινοτικής Διάταξης που παραβιάζεται π.χ. οδηγία για την ποιότητα των νερών κολύμβησης. Παράλληλα μπορεί να προσφύγει στα κοινοτικά όργανα και να κάνει καταγγελία της Ελλάδας για μη εφαρμογή κάποιας Διάταξης του Κοινοτικού Δικαίου οπότε η Ελλάδα μπορεί να οδηγηθεί στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο".

(Κάλλια Αντωνίου, 1987, σελ.10)

θα παρουσιασθεί όμως βήμα προς βήμα, τότε έχει δικαίωμα ο Έλληνας πολίτης να απαιτήσει την εφαρμογή της κοινοτικής

νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος προσφεύγοντας στα Ελληνικά Δικαστήρια ή στα αρμόδια υπουργεία:

α) Όταν τα αρμόδια υπουργεία έλαβαν νομοθετικά μέτρα για την εναρμόνιση της Ελληνικής με την κοινοτική νομοθεσία και δεν φροντίζουν για την εφαρμογή αυτής της νομοθεσίας.

β) Όταν τα αρμόδια υπουργεία έλαβαν νομοθετικά μέτρα για την εναρμόνιση της Ελληνικής με την κοινοτική περιβαλλοντική νομοθεσία, αλλά η εναρμόνιση δεν έχει γίνει σωστά .

γ) Όταν η νομοθεσία υπάρχει "στα χαρτιά" αλλά δεν εφαρμόζεται στην πράξη. Δηλαδή όλα τα υπουργεία έλαβαν τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα αλλά οι υπηρεσίες που είναι υπεύθυνες για την εφαρμογή τους δεν επιβάλλουν την τήρησή τους.

δ) Όταν τα αρμόδια υπουργεία αδράνησαν και δεν έλαβαν νομοθετικά μέτρα για την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας στην οδηγία ή απόφαση, παρότι παρήλθε η προθεσμία που τίθεται από αυτή. Στην περίπτωση αυτή για να επικαλεσθεί ο Έλληνας πολίτης τη διάταξη στα ελληνικά δικαστήρια πρέπει να έχει η διάταξη την ένδειξη "άμεση ισχύ". "Άμεση ισχύ" έχει η διάταξη όταν είναι επαρκώς ορισμένη και χωρίς όρους, δεν αφήνει ουσιαστική διακριτική ευχέρεια στις ελληνικές υπηρεσίες και όταν μπορεί να εφαρμοστεί ως κανόνας δικαίου από το Δικαστήριο. (Κάλλια, Αντωνίου, 1987, σελ.10-11).

5. Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος

α. Η συμμετοχή

Ο ρόλος της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος, αναγνωρίζεται ότι είναι από τα πιο σημαντικά μέσα προς όφελος της ανθρώπινης κοινότητας. Γενικότερα αποτελεί ένα από τα σύγχρονα αιτήματα, που γίνεται διαρκώς εντονότερο. Ο προσδιορισμός της έννοιας της "συμμετοχής" παρουσιάζει και κάποιες δυσκολίες. Μπορούμε να πούμε ότι συμμετοχή θεωρείται κάθε δραστηριότητα την οποία αναλαμβάνει ένα άτομο ή μια ομάδα με κύριο σκοπό να συμμετάσχει στις υποθέσεις και αποφάσεις της Διοίκησης ή ακόμα και στις πολιτικές αποφάσεις ή ακόμα και να τις επηρεάσει.

β. Τα στοιχεία της συμμετοχής

α) Η πληροφόρηση για θέματα του περιβάλλοντος η οποία αποτελεί και το πρώτο στάδιο συμμετοχής για τον πολίτη. Η πληροφόρηση εξασφαλίζει κατά πρώτον σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στη Διοίκηση και στον πολίτη.

β) Η στενή έννοια της συμμετοχής, δηλαδή η συμμετοχή στις διοικητικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ως συμμετοχή μπορούμε να πούμε ότι θεωρούνται και κάποιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας σε θέματα περιβάλλοντος.

γ) Η συμμετοχή των πολιτών πρέπει να ολοκληρώνεται με την ύπαρξη ενδίκων μέσων αφού αυτά είναι που κατοχυρώνουν το δικαίωμα τους για συμμετοχή και φυσικά για πληροφόρηση. Παράλληλα όμως η χρησιμοποίηση αυτή των ενδίκων μέσων για την προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί και μέσο συμμετοχής.

γ. Οι φορείς

Το πιο ενδιαφέρον σ' αυτό το σημείο είναι ίσως ποιά πρόσωπα ή ποιές ομάδες μπορούν να αποτελέσουν τους φορείς αυτής της συμμετοχής. Όπως φαίνεται, στην συνέχεια η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τρία στάδια:

- α) στο καθαρό ατομικό επίπεδο
- β) στο επίπεδο ατόμων, οι οποίες αναλαμβάνουν διάφορες πρωτοβουλίες χωρίς να αναγνωρίζονται από νομικό καθεστώς
- γ) στο επίπεδο οργανώσεων με αναγνωρισμένο νομικό καθεστώς, οι οποίες όταν θίγεται το περιβάλλον τους μπορούν να καταφύγουν και στα δικαστήρια.

(Σιούτη Γλυκερία, 1988, σελ.7-14)

6. Η αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει", (με αναφορά του ελληνικού χώρου)

Στα πλαίσια της συμμετοχής των διαφόρων τοπικών φορέων στη σύνταξη του προγράμματος, με προτεραιότητα στην προστασία και διαχείριση των υδροβιοτόπων, οι φορείς υπέβαλαν προτάσεις που αφορούν τόσο τη λήψη διαφόρων μέτρων όσο και τη χορήγηση κονδυλίων για τη χρηματοδότηση έργων προστασίας του περιβάλλοντος.

Η αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει" διέπεται από τις ακόλουθες προτάσεις:

- α) Να θεσπιστεί η επιβολή προστίμου ύψους 5.000-500.000 δρχ.

από το νομάρχη, ύστερα από εισήγηση εθνικής επιτροπής, στα κάθε είδους καταστήματα, επιχειρήσεις και βιομηχανίες που δεν συμμορφώνονται με τις υγειονομικές διατάξεις και ρυπαίνουν το περιβάλλον ή θέτουν σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία.

β) Οποιοσδήποτε προκαλεί ρύπανση πρέπει να πληρώνει για την επιβράδυνση που προξενεί στο κοινωνικό σύνολο η ρύπανση αυτή.

γ) Να τροποποιηθεί ο νόμος 2520/40, ώστε να εκχωρηθεί αρμοδιότητα στον νομάρχη για την επιβολή προστίμων μέχρι 1.000.000 δρχ. και τη διακοπή (προσωρινά ή οριστικά) της λειτουργίας στα κάθε είδους υπαίτιες επιχειρήσεις. Τα υγειονομικά όργανα να μπορούν να επιβάλλουν μικρά πρόστιμα μέχρι 2.000 δρχ. για μικροπαραβάσεις.

(Εκθεση για το πρόγραμμα 1983-1987, 1986, σελ.96-97).

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι ποιος πληρώνει για τη ρύπανση και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τους οικολόγους εναλλακτικούς, (σε κείμενο που κυκλοφόρησε τις παραμονές των εκλογών 1989-1990), η αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει" είναι παραπλανητική επειδή δεν καθορίζει πάντα ποιος είναι ο ρυπαίνων, καθώς επίσης και επειδή επιτρέπει στον ρυπαίνοντα να ρυπαίνει όταν τον συμφέρει να πληρώσει. Έτσι, δεν υπάρχει συμφωνία αν ο ρυπαίνων είναι ο παραγωγός που παράγει και άμεσα τη ρύπανση ή ο καταναλωτής που ζητά τα προϊόντα και συνεπώς προκαλεί τη ρύπανση έμμεσα. Αντίστοιχα, το κόστος της ρύπανσης δεν είναι άμεσα και οικονομικά αποτιμήσιμο, ιδίως στις μακροχρόνιες και μη καθαρά οικονομικές επιπτώσεις.

Γι' αυτό το λόγο η βάση μιας ουσιαστικής ανάπλασης του πε-

ριβάλλοντος θα πρέπει να είναι, σύμφωνα πάντα με τους οικολόγους εναλλακτικούς, η μείωση της αλόγιστης παραγωγής και κατανάλωσης, όταν αυτές γίνονται αιτίες ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Επιπλέον, θα πρέπει να γίνει οικονομικά και πολιτικά ασύμφορη η ρύπανση, αντί να συνεχίζεται το σημερινό καθεστώς που κάνει συμφέρουσα την πληρωμή από τον ρυπαίνοντα, εφ' όσον η συνέχιση της ρύπανσης αποδίδει σ' αυτόν, οικονομικά, περισσότερο από το ποσό που ενδεχόμενα θα πληρώσει.

Σ υ μ π έ ρ α σ μ α

Με την αναφορά που έγινε στην πολιτική περιβάλλοντος, ιδιαίτερα για τον ελλαδικό χώρο, φάνηκε η διάσταση που παίρνει η νομοθετική προστασία και πολιτική για την προστασία του περιβάλλοντος.

Φάνηκε όμως παράλληλα ότι πρωταρχικό ρόλο για την πραγματική προστασία, παίζει ο συντονισμός των υπηρεσιών και η πολιτική δέσμευση των φορέων για την τήρηση των ήδη υπαρχόντων νόμων και κανόνων. Και οι δύο όμως αυτοί τομείς θίγουν ευρύτερα θέματα αδυναμιών της Δημόσιας Διοίκησης και στον τομέα Περιβάλλοντος, καθώς και θέματα κεντρικής ευθύνης που εκφράζεται από την εκάστοτε κυβέρνηση και άλλους υπεύθυνους.

Τα προαναφερόμενα όμως κενά, θίγουν και το μέγα θέμα της "συμμετοχής" της "κοινωνίας των πολιτών" που απασχολεί σήμερα διεθνώς και που στην παρούσα φάση για τον έλληνα πολίτη - που ενδιαφέρει εδώ ειδικά - ξεκινάει από την γνώση και την πληροφόρηση που χρειάζεται να έχει ο ίδιος για τα

θέματα που τον αφορούν.

Γι' αυτό η ανάλυση των στοιχείων της συμμετοχής, όπως ορίζεται νομικά, έχει πρωταρχική σημασία. Το ερώτημα πάνω σ' αυτό είναι όμως "πως", τελικά, θα γίνουν γνωστά στον έλληνα πολίτη και πολίτη της Ευρώπης, τα δικαιώματα του αυτά.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΓΔΟΗ :

Η θέση των πολιτών και το οικολογικό κίνημα στον διεθνή, ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο

1. Ρίζες του Οικολογικού Κινήματος

Τις τελευταίες δεκαετίες ένα νέο κίνημα έκανε την εμφάνισή του στην ανθρωπότητα, ένα κίνημα που φιλοδοξεί να θεμελιώσει ένα άλλο τρόπο σκέψης και ζωής, ανάγοντας το όπως υποστηρίζει ο Μ.Μοδινός την οικολογία σε "καθοδηγητική επιστήμη".

(Μοδινός 1990, σελ.8)

Το κίνημα αυτό με τον όρο οικολογικό μπορούμε να πούμε πως είναι η "συνειδητοποιημένη μαζική δράση ενός συνόλου ατόμων προς επίτευξη των στόχων της Οικολογίας".

(Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα, Σπανόπουλος Κώστας, 1987, σελ.289).

Ας επισημανθεί πως οι αναφορές των μελετητών σ' αυτό το κεφάλαιο έχουν παρθεί από την πτυχιακή εργασία των Κολυζά, Μπασδάρη, (1990, σελ.25-28).

Το Ο.Κ. στρέφει την προσοχή μας στους εξωανθρώπινους παράγοντες που από αρκετά χρόνια ή έχουν παραμεληθεί τελείως ή χωρίστηκαν σε επιμέρους τομείς σε άλλες επιστήμες, που ήταν όμως προσαρμοσμένοι σε ένα μόνο σκοπό, τον σκοπό της εκμετάλλευσης.

(Π.Σάμουελ κα, 1990, σελ.18)

Το οικολογικό κίνημα έχει μια θέση που με τον καιρό γίνεται όλο και πιο σημαντική. Ο λόγος αυτής της επιτυχίας

του είναι αφενός ότι αντιδρα απέναντι σε μια πραγματικότητα υποβάθμισης του περιβάλλοντος άμεσα ορατή από τον κάθε πολίτη, αφετέρου γιατί η αντίδραση αυτή τεκμηριώνεται και νομιμοποιείται από μια θετική επιστήμη, την "οικολογία".

(Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα Λουλούδης Λ, 1987, σελ.14) μέσω της οποίας το Ο.Κ. εξελίσσεται και αναπτύσσεται στηριζόμενο στις βάσεις της επιστήμης αυτής.

Οι κύριοι όμως παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη του Ο.Κ. σύμφωνα με τον Π.Σάμουελ (1990, σελ.19-25) είναι οι ακόλουθοι:

- α. Η συνειδητοποίηση της μεγάλης καταστροφικής δύναμης των σύγχρονων απόψεων που φάνηκε και φαίνεται ακόμα και στην σημερινή πραγματικότητα.
- β. Η ενημέρωση για την άθλια κατάσταση του τρίτου Κόσμου από επιστήμες όπως ο Ντυμόν και ο BORGSTROM.
- γ. Η καταγραφή γεγονότων εξαιρετικά ανησυχητικών για την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος από επιστήμονες οικολογιστές.
- δ. Και το σημαντικότερο η αντικουλτούρα της δεκαετίας του '60.

2. Το οικολογικό κίνημα σε διεθνές επίπεδο

Αν και υπάρχουν πολλές απόψεις για την περίοδο έναρξης του Ο.Κ. οι περισσότεροι μελετητές συμφωνούν ότι το Ο.Κ. διαγράφει την πορεία του στις τρεις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα. Στην δεκαετία του '60 το Ο.Κ. παρουσιάζεται σε μια αλληλεπίδραση με τα κινήματα κοινωνικής κριτικής και διατυπώ-

νει το αίτημα για επιστροφή στη φύση, σε αντίθεση με την δεκαετία του 70 όπου παίρνει ένα άλλο χαρακτήρα, παγκόσμιο με αποτέλεσμα την προώθηση της δημοκρατικής επικοινωνίας των οικολόγων.

Στη δεκαετία του '80 κυκλοφορεί η Παγκόσμια Στρατηγική προστασίας και Διατήρησης της Φύσης που αποτελεί μια πρόταση για ανάπτυξη, με σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής. Το 1983 εκπρόσωποι των Πρασίνων της Γερμανίας εκλέγονται στην Ομοσπονδιακή Βουλή γεγονός πολύ σημαντικό αφού είναι το πρώτο οικολογικό κόμμα στο οποίο οι εκπρόσωποι του εκλέγονται σε πολιτικό όργανο. Εντυπωσιακά είναι τα δίκτυα επικοινωνίας που δημιουργούνται ανάμεσα στις εθνικές οργανώσεις διαφόρων κρατών πράγμα που δείχνει την οικολογική διάσταση του Ο.Κ. αλλά και η δικτύωση σε παγκόσμιο επίπεδο, συγκεκριμένων οργανώσεων, όπως π.χ. της GREEN PEACE, των φίλων της Γης, ή των Πρασίνων της Γερμανίας.

3. Το οικολογικό κίνημα στην Ευρώπη

Στην ενότητα αυτή θα γίνει αναφορά στο οικολογικό κίνημα όπως αναπτύσσεται στη Γαλλία και τη Γερμανία. Στην Γαλλία κατά τη δεκαετία του '50 πολλές χιλιάδες άτομα μάχονταν για τα πυρηνικά όπλα, αρχίζοντας έτσι μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης του επικείμενου κινδύνου που έρχεται, και αργότερα από αυτό και συγκεκριμένα το 1965 δημιουργούνται σε όλη σχεδόν τη χώρα επιτροπές για την φροντίδα κάποιων περιοχών που απειλούνται από τη μόλυνση.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μορφές δράσης σε επίπεδο της Γαλλίας

από διάφορους οικολόγους:

- Το 1969 πολλοί σύλλογοι προστασίας της φύσης συσπειρώνονται σε μια εθνική ομοσπονδία, τη Γαλλική ομοσπονδία εταιρειών προστασίας της φύσης.

- Στις 12 Απριλίου του 1971 γίνεται στο FESSNHEIM μια από τις πρώτες αντιπυρηνικές εκδηλώσεις ενάντια στην κατασκευή του πυρηνικού σταθμού.

- Το 1973 δημιουργείται το Πρακτορείο Οικολογικού τύπου. Η προσπάθεια αυτή των οικολόγων για τη διάδοση των νέων αυτών ιδεών χρήσθηκε με αρκετές επιτυχίες στην πολιτική ζωή της Γαλλίας, πράγμα που δείχνει ότι η ευαισθητοποίηση που επεχείρησαν οι οικολόγοι της χώρας αυτής είχε θετικά αποτελέσματα.

Το κίνημα των Πρασίνων στην Γερμανία

Το κίνημα των πρασίνων στη Γερμανία στηρίζεται αποκλειστικά στη συμμετοχή των πολιτών και δεν αποτελείται από επαγγελματίες πολιτικούς, εκδηλώνεται δε γύρω στη δεκαετία του '70.

Μάλιστα τον Ιούνιο 1974 ένας συγγραφέας ο Χέρμπερτ Γκρούλ μαζί με κάποια μέλη της επιτροπής δράσης των ανεξάρτητων Γερμανών εδραιώνει την πράσινη συμμαχία με κύριο σκοπό να βάλουν υποψήφιους στο Ευρωκοινοβούλιο και να αποκτήσουν χρήματα για να δημιουργήσουν ένα οικολογικό κόμμα. Σιγά σιγά αυτή η συμμαχία διευρύνεται και με τη συμμετοχή μελών από διάφορες οργανώσεις. Σταδιακά όμως ενσωματώνονται μέλη και από άλλα κινήματα όπως φεμινιστικά και ακτιβιστικά του τρίτου κόσμου. Οι πράσινοι της Γερμανίας μέσω αυτού του κινήματος έχουν

μακροπρόθεσμα οράματα για το μέλλον τα οποία σύμφωνα με τον Σπρέντακ (Κάπρα 1986, σελ.69) θα στηρίζονται στις παρακάτω αρχές:

- Οικολογία
- Κοινωνική υπευθυνότητα
- Λαοπρόβλητη δημοκρατία
- Μη βία
- Υστεροπατριαρχικές προοπτικές
- Πνευματικότητα

Πέρα όμως από τα δύο κινήματα στη Γαλλία και Γερμανία και στην υπόλοιπη Ευρώπη δραστηριοποιούνται συμμαχίες στις οποίες εύκολα αναγνωρίσιμη είναι η ομοιότητα των αρχών και των προγραμμάτων, αν και υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς την πολιτική τακτική σε ορισμένες συμμαχίες. Το όραμα όλων αυτών των κινήματων είναι μια ενωμένη Ευρώπη αυτόνομων περιφερειών δίχως σύνορα. Περιφέρειες αυτόνομες που δεν μολύνουν το περιβάλλον και εξοικονομούν ενέργεια κάνοντας χρήση των μεθόδων παραγωγής.

4. Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα

Το Ο.Κ. στον ελληνικό χώρο καθυστερεί να εξαπλωθεί και αυτό οφείλεται στο ότι:

- α) με την περιπέτεια του πολέμου και του εμφυλίου η Ελλάδα είναι υποανάπτυκτη και κυριολεκτικά κατεστραμμένη.
- β) επιχειρείται εκσυγχρονισμός με την μεσολάβηση των ξένων παραγόντων που περιορίζεται σε κριτική για την ανεργία, την υποαπασχόληση, την άνιση κατανομή εισοδήματος.

- γ) Η έναρξη του Ο.Κ. κινήματος βρίσκει την Ελλάδα στην περίοδο της δικτατορίας (Ο.Κ. στην Ελλάδα, Λουλούδης 1987, σελ. 10 και Παπαδόπουλος σελ.262).
- δ) Το κράτος μέσω της πληροφόρησης δημιουργεί μια εντύπωση για το περιβάλλον με την οποία όμως αποσιωπάται η κοινωνική, η οικονομική και η πολιτική του διαστάση.
(Ο.Κ. στην Ελλάδα, Γ.Τρούμπης 1987, σελ.29)
- ε) Ενώ στην Ελλάδα κύριο μέλημα ήταν η εγκαθίδρυση και η δόμηση ενός δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ευρώπη γινόταν η επεξεργασία μιας νέας πολιτικής κουλτούρας.
(Μοδινός 1990, σελ.59).

Η συνειδητοποίηση και στον Ελλαδικό χώρο για θέματα περιβάλλοντος έχει αρχίσει πριν από την μαζική κινητοποίηση για το περιβάλλον. Ήδη το 1951 ιδρύεται η ελληνική εταιρεία προστασίας της φύσης. Αυτό ίσως αποτελεί και το πρώτο βήμα στη γέννηση του Ο.Κ. στην Ελλάδα. Πρόδρομοι αυτής της γέννησης είναι τα φυσιολατρικά και λαογραφικά σωματεία.

Οι πρώτες περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις αρχίζουν την δεκαετία του '70 με κύριο αίτημα τους την προστασία του περιβάλλοντος. Ενώ όμως το αίτημα αυτό διαγράφεται έντονα, η διεκδίκηση για ένα εναλλακτικό τρόπο ζωής δεν φανερώνεται στις αντιπροτάσεις των κινητοποιήσεων. Η δράση όλων αυτών των ομάδων για την προστασία του περιβάλλοντος, άρχισε να φέρνει τα αποτελέσματά της στην ελληνική κοινωνία. Το 1986 ψηφίζεται από την Ελληνική βουλή ο νόμος-πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος 1650/1986.

Εκτός όμως από την δράση των ομάδων καθοριστικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση του ελληνικού κοινού παίζουν δύο άλλα

γεγονότα: α) η είσοδος των Γερμανών πρασίνων στην ομοσπονδιακή βουλή (1983) και β) το "ατύχημα" του Τσερνομπίλ (1986).

Το 1987 γίνεται μια προσπάθεια για συντονισμό των ελληνικών οικολογικών ομάδων με κύριους σκοπούς τους παρακάτω:

- Η ανάπτυξη της οικολογικής γνώσης και συνειδησης στην Ελλάδα.
- Η υποστήριξη οικολογικών και φιλοπεριβαλλοντικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Πράγματι η δημιουργία αυτή της συνεργασίας οδηγεί στη προώθηση της λειτουργίας δικτύου επικοινωνίας. Ενα από αυτά η "ομοσπονδία οικολογικών οργανώσεων" προωθεί και την ιδέα της συμμετοχής στο Κοινοβούλιο, υποβάλλει υποψηφιότητα στις εκλογές του 1989 και κερδίζει τελικά μια έδρα. Έτσι εμφανίζεται για πρώτη φορά και στην επίσημη πολιτική σκηνή με την πρώτη ελληνίδα βουλευτή. Ο συντονισμός βέβαια των ομάδων συναντά ακόμα πολλά εμπόδια η ανάλυση των οποίων δεν αφορά αυτήν την εργασία.

Σ υ μ π έ ρ α σ μ α :

Η οργάνωση οικολογικών ομάδων και δικτύων πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος προωθεί την ιδέα της συμμετοχής των ιδίων των πολιτών στα θέματα ποιότητας περιβάλλοντος και ζωής και είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων γεγονότων που απειλούν την φύση και τον άνθρωπο. Η εξάπλωση των δικτύων αυτών και η παγκοσμιότητα που παίρνουν, προωθούν την παγκόσμια συνειδητοποίηση όχι μόνον για τους κινδύνους, αλλά και για τις δυνάμεις των ίδιων των πολιτών για μια παγκόσμια αφύπνιση

που είναι προϋπόθεση για να αναστραφεί η σημερινή κατάσταση κρίσης τόσο στις σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση όσο και στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑΤΗ :

Σχέση κοινωνικής εργασίας και οικολογίας

Μέσα στις επιδιώξεις της Κοινωνικής Εργασίας και της οικολογίας είναι και η επιδίωξη της συμμετοχής του πολίτη στα κοινά και η κινητοποίηση του για την επίλυση θεμάτων που τον αφορούν άμεσα.

Η διερεύνηση της σχέσης κοινωνικής εργασίας και οικολογίας που επιχειρείται σ' αυτό το κεφάλαιο στηρίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στο θεωρητικό υλικό που έχει προηγηθεί στις προηγούμενες ενότητες και στα συμπεράσματα της πτυχιακής εργασίας των Κόλυζά Αθ. και του Μπασδάρη Γ. (Οκτώβριος 1991 σελ. 133-138 και 199-209) απ' όπου οι γράφοντες αυτή την εργασία έκαναν συγκεκριμένες επιλογές για την συγγραφή της συγκεκριμένης ενότητας. Μετά την διερεύνηση της σχέσης αυτής οι μελετητές θα αναφερθούν συγκεκριμένα με βάση διαγράμματα της ύλης μαθημάτων που περιλαμβάνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας των κοινωνικών λειτουργών ειδικά σε μαθήματα μεθοδολογίας-ειδικότητας, όπου είναι εμφανής η συσχέτιση των δύο επιστημών Οικολογίας και Κοινωνικής Εργασίας.

Σύμφωνα με τον Π. Σταθόπουλο (1990 σελ.26) απώτερος στόχος της Κοινωνικής εργασίας θεωρείται η αντιμετώπιση αναγκών του ατόμου με την κινητοποίηση του ιδίου, του περιβάλλοντος του, και με την αξιοποίηση παροχών από κρατικούς ή άλλους φορείς. Η Κοινωνική εργασία αποβλέπει στην προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον αλλά και στην αλλαγή των κοινωνικών δομών οι οποίες προκαλούν δυσλειτουργίες στο άτομο.

Ενδιαφέρεται επίσης η Κοινωνική εργασία για την αποκατάσταση επωφελούς αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων και του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα δε και με τον Δ. Ιατρίδη (1990, σελ.271) η Κοινωνική εργασία θεμελιώνεται στην απαρχή ότι κανένας κάτοικος, ομάδα και κοινότητα δεν πρέπει να μένει χωρίς τη δύναμη να λύσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

Η ιδεολογία της συμμετοχής στις διαδικασίες κοινωνικής αλλαγής και η αφοσίωση του επαγγέλματος στην συμμετοχή των κατοίκων σε δημοκρατικές διαδικασίες, είναι από την αρχή του αιώνα, το κεντρικό θεμέλιο της κοινωνικής εργασίας.

"Έχοντας λοιπόν υπόψη, από τη μια το σκοπό της Κοινωνικής Οικολογίας που είναι η δημιουργία σχέσεων ισορροπίας ανάμεσα στους ανθρώπους και στο περιβάλλον στο οποίο ζούν ώστε να βελτιώνεται ποσοτικά και ποιοτικά η ανθρώπινη ζωή" (εγκυκλοπαίδεια Υδρία τ. Ανανέωση, σελ. 127), και από την άλλη την διαπίστωση της πρόσφατης πτυχιακής εργασίας των Κόλυζα-Μπασδάρη (1991, σελ.137)

"ότι το ευρύτερο πλαίσιο αρχών και αξιών της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής οικολογίας συμπίπτει"

μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι δύο αυτοί χώροι Κοινωνική εργασία - Οικολογία έχουν κοινό σημείο αναφοράς.

Η διεύρυνση της Οικολογίας σε κοινωνικά θέματα καθώς και "η ανάδειξη των τοπικών προβλημάτων σε κύρια προτεραιότητα και θέματα δράσης από τους οικολόγους", (Κόλυζα, Μπασδάρη 1991, σελ.205), δικαιολογεί την ενδεχόμενη "στροφή του κοινωνικού λειτουργού από την επαγγελματική αποκλειστι-

κότητα και ενασχόληση με προβλήματα κοινωνικής πρόνοιας", στη συμμετοχή του -μαζί με τις οικολογικές ομάδες "στη θεώρηση και αναθεώρηση κοινωνικών προβλημάτων έξω από την κοινωνική πρόνοια" (που είναι και στις επιδιώξεις άλλου μαθήματος "Σεμινάρια τελειοφόρων του τμήματος κοινωνικής εργασίας στα πλαίσια του οποίου τα τελευταία χρόνια επιχειρούνται αυτού του τύπου οι διασυνδέσεις και ο αντίστοιχος προβληματισμός).

"Ίσως ένα άνοιγμα της κοινωνικής εργασίας προς το οικολογικό κίνημα είναι σκόπιμο αλλά και επιβεβλημένο μια που σήμερα, αλλά και στο μέλλον, η οικολογία και η οικολογική σκέψη θα απασχολούν όλο και περισσότερους ανθρώπους στον πλανήτη μας και η δράση στην κοινότητα θα γίνεται όλο και πιο άμεσα επιβεβλημένη".

(Κόλυζα-Μπασδάρης, 1991, σελ.137)

.....
Η Κοινωνική εργασία θα πρέπει να ενδιαφερθεί για το οικολογικό κίνημα "καθώς το δεύτερο εκφράζει σύμφωνα με το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν οι Κόλυζα, Μπασδάρης (1991, σελ. 207) επιθυμίες των πολιτών και αποτελεί συλλογική διαδικασία με σημαντική διεκδίκηση εκείνη του δικαιώματος του πολίτη να συμμετέχει στα κοινά και να αποφασίζει γι' αυτά.

Η αλληλεπίδραση της κοινωνικής εργασίας και του οικολογικού κινήματος θα έχει θετικά αποτελέσματα και για τους δύο χώρους. Σ'ένα από τα βασικά ερωτήματα που απασχολεί εξαρχής **Το οικολογικό κίνημα, για το πως θα προωθήσουν τη συμμετοχή των πολιτών** (Κόλυζα, Μπασδάρης, 1991, σελ.201) η κοινωνική

εργασία δύναται να απαντήσει βασιζόμενη στην θεωρητική και τεχνική γνώση σχετικά με την Κοινότητα και την Κοινωνία. Έτσι η Κοινωνική εργασία, βασισμένη στην μεθοδολογία της, μπορεί να έχει ουσιαστικό ρόλο στην προσέγγιση και κινητοποίηση των πολιτών, διαπίστωση η οποία έχει ξεχωριστή σημασία αν λάβουμε υπ' όψη μας το συμπέρασμα, των Κόλυζα, Μπάσδαρης (1991, σελ.203) ότι στη διαδικασία ενημέρωσης και προσέγγισης, φαίνεται να έχουν "παραμεληθεί" ομάδες πληθυσμού όπως οι εργάτες, οι μαθητές κ.λ.π.

Η κοινωνική εργασία πέρα απ' την συμβολή που μπορεί να έχει στην προσέγγιση των πολιτών σε συνεργασία με τις οικολογικές ομάδες μπορεί να δώσει στο οικολογικό κίνημα σημαντική βοήθεια με τις γνώσεις και τις μεθόδους της, στην κινητοποίηση, οργανωτική συγκρότηση και ανάπτυξη των ομάδων αυτοβοήθειας των οικολόγων (Κόλυζα-Μπάσδαρης, 1991 σελ.207).

"Ένας ακόμη λόγος για την πιο πάνω διατυπωμένη ανάγκη συνεργασίας (σύμφωνα με τους ίδιους μελετητές, 1991, σελ.204) δημιουργεί από τη φύση της προβλήματα με κυριότερο την έλλειψη συνέχειας στην παρουσία των μελών στις ομάδες, που με την σειρά του δημιουργεί μπλοκαρίσματα στο τρόπο λήψης αποφάσεων και του συντονισμού των ομάδων".

Η χρησιμοποίηση εμπυχωτών στις ομάδες από τους Γερμανούς Πρασίνους, για παράδειγμα, στην προσπάθειά τους να περιορίσουν τις συνέπειες της εθελοντικής εργασίας, μας κάνει να σκεφτούμε ότι το ρόλο των εμπυχωτών στις οικολογικές ομάδες του ελληνικού χώρου, θα μπορούσαν κάλλιστα να αναλάβουν κοι-

νωνικοί Λειτουργοί.

"Η ίδια η Κοινωνική εργασία μπορεί να εμπλουτιστεί από την σκέψη και ιδιαίτερα την πρακτική δράση των οικολόγων. Οι τρόποι δράσης και ενημέρωσης τους είναι πρωτότυποι, εισάγουν νέα διαόταση στη διεκδίκηση συλλογικών αιτημάτων και είναι κατά γενική εκτίμηση επιτυχημένοι. Επίσης ενδιαφέρουσα είναι η εφαρμογή και χρήση των ισχυρών δικτύων επικοινωνίας που έχουν σχηματίσει".

(Κόλυζα, Μπασδάρης, 1991, σελ.207-208).

Η ενδεχόμενη αντίληψη όμως κοινωνικών λειτουργών στην Ελλάδα για το αποκλειστικό της εργασίας τους σε παραδοσιακούς χώρους Κοινωνικής εργασίας μπορεί να καθυστερήσει την αλληλεπίδραση των δύο μερών, Κοινωνικής εργασίας και οικολογικού κινήματος. Η διατύπωση ξανά από τις επιδιώξεις του μαθήματος

"Σεμινάρια τελειοφοίτων (του μόνου στο σημερινό αναλυτικό πρόγραμμα μέσα από το οποίο μπορούν αν επιχειρηθούν ανοίγματα σε νέους τομείς δράσης των Κοινωνικών λειτουργών) είναι σχετική".

Για να υπηρετήσει ο κοινωνικός λειτουργός το νέο επαγγελματικό του ρόλο-χρέος- στην υπόθεση της Κοινωνικής ανάπτυξης, και προκειμένου να συμβάλλει στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων έξω από την κοινωνική πρόνοια, κρίνεται υψίστης σημασίας η διεπιστημονική προσέγγιση των υπάρχόντων προβλη-

μάτων κάτι που αιτιολογεί την σύζευξη των μέχρι τώρα απομονωμένων χωρών Κοινωνικής εργασίας-οικολογικών ομάδων με άξονα ένα πρόγραμμα δουλειάς.

"Η Κοινωνική εργασία διαθέτει εκείνο το πλαίσιο γενικών γνώσεων και μεθόδων που της επιτρέπει με σχεδιασμένο και μεθοδικά οργανωμένο τρόπο να κατευθύνεται και να επιτυγχάνει στόχους αλλαγής και οργάνωσης".

(Κόλυζα, Μπασδάρης, 1991, σελ.135)

Σ' αυτό το σημείο οι μελετητές θα αναφέρουν ενδεικτικά μαθήματα-μεθόδους κοινωνικής εργασίας όπου είναι εμφανής η συσχέτιση Κοινωνικής εργασίας-Οικολογίας.

Από το αναλυτικό πρόγραμμα της ύλης του μαθήματος "Κοινωνική εργασία με ομάδες", η συσχέτιση των δύο χωρών είναι εμφανής στα πλαίσια της συγκεκριμένης μεθόδου στο Δ' (τέταρτο) εξάμηνο στο "Κεντροσκοπικό πρότυπο Κοινωνικής εργασίας με ομάδες". Το Κέντρο-σκοπικό πρότυπο (μοντέλο) Κοινωνικής εργασίας με ομάδες έχει σκοπό να βοηθήσει άτομα, που είναι ανεξάρτητα και φυσιολογικά, στην αντιμετώπιση προβλημάτων με την καθημερινή ζωή. Τα κύρια χαρακτηριστικά του προτύπου αυτού είναι τα εξής:

- Είναι σύντομο και χρονικά περιορισμένο
- Οι ενέργειες του συγκεντρώνονται στην επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων για τα οποία τα μέλη της ομάδας συμφωνούν με τον Κ.λ. να εργασθούν.
- Εργασία μέσα στην ομάδα πάνω στα προβλήματα των μελών
Οργανώνεται γύρω από καθορισμένους σκοπούς ή ενέργειες λύσης προβλημάτων που τα μέλη συμφωνούν να εκπληρώσουν.

- Ο καθορισμός του όρου (TASK). Σκοπός, που ορίζεται σαν "τι" ένα μέλος της ομάδας πρέπει να κάνει για να ανακουφίσει μια προβληματική κατάσταση.

Ιδιαίτερα όμως, στην εργασία με την κοινότητα η κοινωνική εργασία έχει αναπτύξει η ίδια αλλά και έχει υιοθετήσει από άλλες κοινωνικές επιστήμες διάφορες συγκεκριμένες στρατηγικές παρεμβάσεις στην κοινότητα, που θα μπορούσαν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμες στην εργασία των φυσιολογικών ομάδων.

Ετσι άλλη μια μέθοδος Κοιν.Εργασίας όπου είναι εμφανής ο συσχετισμός των δύο μερών είναι η "Κοινωνική εργασία με Κοινότητα" η οποία σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών διδάσκονται σε τέσσερα συνεχή εξάμηνα, Γ,Δ,Ε και ΣΤ'.

Αναλυτικότερα ανά εξάμηνα:

Στο τέλος του Γ' εξαμήνου σπουδών ο σπουδαστής Κοινωνικός λειτουργός ολοκληρώνοντας το μάθημα Κοινωνική εργασία με κοινότητα I είναι σε θέση να κάνει:

- συλλογή στοιχείων με συμμετοχή της κοινότητας
- κοινοτική έρευνα
- κοινοτική μελέτη κοινοτικών αναγκών, βήματα απαραίτητα για την αποτίμηση ενός κοινοτικού προβλήματος πριν αναληφθεί δράση για την επίλυση του.

Στην Κοινωνική εργασία με κοινότητα II η ύλη περιλαμβάνει:

- Τη δομή ισχύος και τα θέματα τοπικής ηγεσίας
- Την ανάλυση κοινοτικών προβλημάτων
- Την αναζήτηση λύσεων και χρήση:

- της επιτροπής σύσκεψης και συνδιάσκεψης
- της δυναμικής της μικρής συλλογικής οργάνωσης
- της συλλογικής λήψης των αποφάσεων
- τις μεθόδους επικοινωνίας, επιμόρφωσης, συνέντευξης κ.α.

Στην κοινωνική εργασία με κοινότητα III ο σπουδαστής Κοινωνικός λειτουργός αποκτά γνώσεις για μια τρίτη στρατηγική παρέμβασης στην κοινότητα, τον κοινωνικό σχεδιασμό.

Η ύλη του συγκεκριμένου μαθήματος περιλαμβάνει:

- Είδη και επίπεδα σχεδιασμού
- Στάδια για την κατάστρωση του κοινοτικού σχεδιασμού
- Συστήματα κοινοτικού σχεδιασμού
- **Ειδική αναφορά στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στο σχεδιασμό, με έμφαση στις μεσολαβητικές και αναλυτικές μεθόδους.**

Με το τέλος του εξαμήνου ο σπουδαστής πέρα από τις γενικές γνώσεις για την συγκεκριμένη στρατηγική παρέμβασης, μπορεί να χρησιμοποιήσει στρατηγικές προσέγγισης και εμπλοκής των πολιτών.

Στην Κοινωνική εργασία με κοινότητα IV, η ύλη περιλαμβάνει την ανάλυση των δύο βασικών προσεγγίσεων της Κοινωνικής εργασίας με κοινότητα που είναι:

- A. Η Κοινωνική δράση που μελετάται σε σχέση με τη στρατηγική της σύγκρουσης.**

Και η ανάλυση της στρατηγικής της σύγκρουσης στη συνέχεια, αναλύεται στα:

- θεωρία για τη σύγκρουση
- τα χαρακτηριστικά με τα οποία εκφράζεται η σύγκρουση και τις μεθόδους επίλυσης. Στις μεθόδους περιλαμβάνονται η "συνηγορία", η "νομοπαρασκευαστική διεργασία" και το "LOBBING".

Β. Η δεύτερη βασική προσέγγιση είναι η κοινοτική (τοπική) ανάπτυξη που εξετάζεται σε σχέση με τη στρατηγική της συναίνεσης και η οποία περιλαμβάνει την ανάλυση της:

- Αγροτικής, κοινοτικής ανάπτυξης
- Αστικής κοινοτικής ανάπτυξης
- Λαϊκής επιμόρφωσης
- Δημιουργία σχέσεων και επικοινωνίας

Και οι δύο στρατηγικές και οι μέθοδοι συνδέονται με τη δομή και λειτουργία υπηρεσιακών οργανώσεων και οργανισμών μέσα και ανάμεσα στους οποίους επιχειρούνται. Έτσι οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, άλλοι φορείς "Ανάπτυξης" μέσα στους οποίους ενδεχομένως μπορεί να είναι και φορέας ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τοπικοί και περιφερειακοί, ενδιαφέρουν την προσέγγιση του αυριανού Κοινωνικού Λειτουργού.

(Ειδικά για το μάθημα Κοινωνικής εργασίας με κοινότητα στο ΣΤ'εξάμηνο παρατίθεται περιγράμματα περιεχομένων της αντίστοιχης ύλης στα παραρτήματα-για τη συσχέτιση με την Κοινωνική Ανάπτυξη που έχει η Κοινωνική εργασία, αλλά και η Οικολογία).

Σ υ μ π έ ρ α σ μ α

Με τη διερεύνηση της σχέσης Κοινωνικής Εργασίας και Οικολογίας που επιχειρήθηκε διαπιστώθηκαν τα κοινά σημεία, ενδιαφέροντα των δύο χώρων ιδιαίτερα σε ότι έχει σχέση με τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες κοινωνικής αλλαγής και την ενεργοποίηση των πολιτών για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων που ενδιαφέρουν τις ανθρώπινες κοινότητες και κοινωνίες.

Επισημάνθηκε επίσης η διαπίστωση της ανάγκης για διεπιστημονική προσέγγιση των σημερινών προβλημάτων και η αμοιβαία συμβολή των δυο αυτών χώρων στην διεπιστημονική αυτή προσέγγιση.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι V

Σχέδιο περιεχομένου ύλης που θα αποτελέσει το πρώτο σχέδιο για τη διδασκαλία μαθήματος Οικολογίας στο τμήμα Κοινωνικής

Εργασίας του Τ.Ε.Ι.

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιασθεί το περιεχόμενο της ύλης που θα αποτελέσει το πρώτο σχέδιο για τη διδασκαλία του κατ' επιλογήν μαθήματος Οικολογίας, στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (Σ.Ε.Υ.Π) του ΤΕΙ Πάτρας.

Οι μελετητές έχοντας, στην έναρξη εκπόνησης της μελέτης, σαν δεδομένο την προοπτική διδασκαλίας του μαθήματος σ' ένα μόνο εξάμηνο για τρεις (3) ώρες, κατένημαν την ύλη του προτεινόμενου μαθήματος σε δέκα-πέντε (15) ενότητες όσες και οι εβδομάδες του διδακτικού εξαμήνου.

Αφού όμως ολοκληρώθηκε το σχέδιο για την διδασκαλία του μαθήματος, και μετά από συνεργασία με τον δρ. καθηγητή κοινωνικής εργασίας, Κ.Χρήστο Μουζακίτη και ορισμένους γνώστες του οικολογικού χώρου, όπως την βιολόγο-οικολόγο κα Ε.Οικονομίδου, την κα Ζερβάκη, νομικό μέλος της οικολογικής συνεργασίας Πατρών, και τον κ. Βλάσση Βελλόπουλο περιβαλλοντολόγο, αξιολογήθηκε από τους μελετητές ότι η πρόταση διδασκαλίας του μαθήματος σ' ένα μόνο εξάμηνο συνεπάγεται αρκετά μειονεκτήματα.

Ενα τόσο βαρύγδουπο πρόγραμμα, με τεράστιο φόρτο εργασίας θεωρητικού και πρακτικού περιεχομένου ανά εβδομάδα, δημιουργεί το ενδεχόμενο μη σωστής αφομοίωσης της ύλης, ενώ παράλλη-

λα δείχνει, στην περίπτωση υιοθέτησης αυτής της πρότασης, την αναγκαιότητα εύρεσης συμπληρωματικών ωρών απ' την πλευρά των σπουδαστών για την διεκπεραίωση των εργασιών. Σε μια τέτοια περίπτωση θα υπήρχε αφ' ενός ο κίνδυνος αποστροφής των σπουδαστών κοιν.λειτουργιών απ' το μάθημα, και αφ' ετέρου οι εκπαιδευτικές επιδιώξεις της κάθε ενότητας δεν θα εκπληρώνονταν.

Οι μελετητές έχοντας επίγνωση των μειονεκτημάτων αυτής της πρότασης, θα προβούν σ' αυτό το σημείο στην διατύπωση δύο άλλων προτάσεων με το ενδεχόμενο διάθεσης περισσότερων εξαμήνων, και κατά συνέπεια διδακτικών ωρών για την διεξαγωγή του μαθήματος.

Μια πρόταση θα ήταν αυτή της κατανομής της ύλης σε δύο εξάμηνα, ενώ η ιδανικότερη κατά την εκτίμηση των μελετητών πρόταση, είναι αυτή της διδασκαλίας του μαθήματος σε τρία εξάμηνα, γιατί κατ' αυτό το τρόπο θα υπήρχε η δυνατότητα αποτελεσματικής εμπέδωσης της ύλης. Αναφορικά με την τελευταία πρόταση, στα μαθήματα Οικολογία I και Οικολογία II ο σπουδαστής καλείται να καλύψει το θεωρητικό και εργαστηριακό μέρος του μαθήματος, ενώ στο μάθημα Οικολογία III, που οι μελετητές αποκαλούν σεμιναριακού τύπου μάθημα ο σπουδαστής αναλαμβάνει την διεκπεραίωση μιας εργασίας έχοντας σαν βάση το θεωρητικό μέρος των δύο προηγούμενων μαθημάτων.

Οι τρεις προτάσεις διδασκαλίας του μαθήματος σχηματικά παρίστανται ως εξής:

Προτάσεις διδασκαλίας του μαθήματος Οικολογίας στο τμήμα Κοινωνικής εργασίας

1. Οικολογία εξάμηνο Δ' ή Ε' ή ΣΤ' διδασκτικές ώρες 2 θεωρία- 1 εργαστ.	2. Οικολογία I εξάμηνο Ε' διδασκτικές ώρες 2 θεωρία-1 εργαστ. Οικολογία II εξάμηνο ΣΤ' διδασκτικές ώρες 1 θεωρία-2 εργαστ.	3. Οικολογία I εξάμηνο Δ' διδασκτικές ώρες 1 θεωρία-1 εργ. Οικολογία II εξάμηνο Ε' διδασκτικές ώρες 1 θεωρία-1 εργαστ. Οικολογία III εξάμηνο ΣΤ' διδασκτικές ώρες 2 εργαστ.
--	---	--

Οι μελετητές, έχοντας ήδη αναφέρει τα αρνητικά σημεία της πρώτης πρότασης και γνωρίζοντας την αδυναμία υιοθέτησης της τρίτης για το λόγο του ότι απαιτεί συγκριτικά με τις άλλες δύο, περισσότερες διδασκτικές ώρες, καταλήγουν να εκτιμήσουν ως πιο εφικτή πρόταση εκείνη της διδασκαλίας του μαθήματος σε δύο εξάμηνα.

Σ' αυτή την περίπτωση η κατανομή της ύλης θα μπορούσε να γίνει ως εξής: στο μάθημα Οικολογία I θα ήταν σκόπιμο παράλληλα με το πρακτικό μέρος, ("της παράλληλης εμπειρίας"), να διδαχθούν

οι ενότητες εκείνες που θα ενημέρωναν τον σπουδαστή γενικά περί οικολογίας και θα τον εισήγαγαν σε επιμέρους θέματα, ενώ στο μάθημα Οικολογία II, θα διδάσκονταν οι ενότητες αυτές στις οποίες γίνεται κατά κύριο λόγο αναφορά στην σχέση κοιν. εργασίας και οικολογίας μ' έμφαση στην διεκπεραίωση εργαστηριακών εργασιών.

Τρία σημεία στα οποία θα σταθούν οι μελετητές, πριν αναφερθούν στην "παράλληλη εμπειρία" οικολογικής ευαισθητοποίησης των σπουδαστών είναι τα εξής:

- ο τρόπος αξιολόγησης των σπουδαστών
- η διατύπωση σκεπτικού αναφορικά με το εξάμηνο που προσφέρεται περισσότερο για την εισαγωγή του νέου μαθήματος και
- ο τρόπος προετοιμασίας του σπουδαστή για το μάθημα της Οικολογίας πριν από την έναρξη του εξαμήνου αλλά και κατά την διάρκεια του.

Σχετικά με τον τρόπο αξιολόγησης των σπουδαστών, οι μελετητές προτείνουν να γίνεται μέσω της συμμετοχής τους στην τάξη, και των εργαστηριακών ασκήσεων χωρίς την ύπαρξη εξετάσεων. Η πρόταση για την αποφυγή εξετάσεων βασίζεται στο σκεπτικό ότι σκοπός του μαθήματος της Οικολογίας δεν είναι να καταστεί ο σπουδαστής αποδέκτης γνώσεων αλλά παραγωγός. Αυτή η προοπτική, δεν επιτυγχάνεται μέσω των εξετάσεων που αποτελούν περιοριστική παράμετρο, αλλά μέσω της αυτενέργειας των σπουδαστών και της ενθάρρυνσης ανάληψης πρωτοβουλιών.

Αναφορικά με τα εξάμηνα που προσφέρονται περισσότερο για την εισαγωγή αυτού του νέου μαθήματος, είναι εκείνα του τελευταίου έτους σπουδών, τότε που ο σπουδαστής κοινωνικός λειτουργός είναι σε θέση να επανεκτιμήσει τον επαγγελματικό

του ρόλο και να αναζητήσει νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στους ήδη υπάρχοντες ή νέους τομείς εργασίας.

Οι μελετητές θεωρούν σκόπιμη την προετοιμασία του σπουδαστή κοινωνικού λειτουργού για το συγκεκριμένο μάθημα.

- πριν την έναρξη του εξαμήνου, αλλά
- και πιο συγκεκριμένα πριν τη διεξαγωγή ορισμένων ενοτήτων του μαθήματος.

Πριν από την έναρξη του εξαμήνου που διδάσκεται το μάθημα της Οικολογίας, θεωρείται αναγκαία η μελέτη λογοτεχνικών κυρίως βιβλίων οικολογικού περιεχομένου, προκειμένου να εισαχθεί ο ενδιαφερόμενος για το μάθημα σπουδαστής, στο κλίμα της οικολογίας και να κάνει ένα ευχάριστο ξεκίνημα.

Από την άλλη πλευρά, για την καλύτερη κατανόηση ορισμένων θεμάτων που θα διδαχθούν σε συγκεκριμένες ενότητες, είναι σκόπιμη η από πριν προετοιμασία του μέσα από πρακτικές εργασίες ή μελέτης βιβλίων και συγκεκριμένων κειμένων.

Ετσι μετά την εγγραφή του στο συγκεκριμένο εξάμηνο, και την επιλογή του μαθήματος της Οικολογίας, η πρόταση των μελετητών είναι να δίδεται ανά σπουδαστή ένα σημείωμα (παρατίθεται στο παράρτημα) όπου θα ανατίθεται συγκεκριμένες εργασίες, προετοιμασίας προκειμένου να είναι σε θέση να πάρει μέρος στις συναντήσεις.

Πέρα όμως από το θεωρητικό μέρος του μαθήματος της Οικολογίας, θεωρείται υψίστης σημασίας, η ύπαρξη παράλληλης εμπειρίας οικολογικής ευαισθητοποίησης των σπουδαστών κοιν.εργασίας λαμβάνοντας υπ' όψη ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση σημαίνει να μαθαίνει κανείς από το περιβάλλον, σχετικά με το περιβάλλον, μέσα στο περιβάλλον, για τον εαυτό του και για

το σύνολο της κοινότητας προσανατολιζόμενος όχι μόνο στην κατανάλωση πληροφοριών αλλά και στην παραγωγή αυτών.

Παράλληλη εμπειρία οικολογικής ευαισθητοποίησης των σπουδαστών θα μπορούσε να είναι:

- Η δημιουργία ομάδων και η επαφή των σπουδαστών με το άμεσο περιβάλλον τους, το τμήμα, τη Σχολή και γενικότερα τον χώρο των Τ.Ε.Ι. ώστε να αντιληφθούν τον χώρο με μακροπρόθεσμο στόχο την καταγραφή των πρώτων προβλημάτων διαπιστώσεων και ερωτημάτων· η επεξεργασία ενός θέματος θα γίνεται ανά ομάδα, βασισμένη σε μια στρατηγική με την συνεργασία των σπουδαστικών φορέων, την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και την πρόβαση στη Διοίκηση. Η υλοποίηση της προαναφερόμενης "παράλληλης εμπειρίας", είναι απαραίτητη, πριν γίνει το άνοιγμα της σχολής προς την κοινότητα με στόχο τον εντοπισμό και αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων. Πριν συμβεί κάτι τέτοιο είναι σκόπιμο να γίνει ο επαναπροσδιορισμός του δικού μας χώρου, της σχολής, ώστε να λειτουργήσει σαν πνευματικός χώρος

- Η έναρξη, με πρωτοβουλία των σπουδαστών κοιν.λειτουργιών, προγραμμάτων ανακύκλωσης χαρτιών, αλουμινίου ή πλαστικού στον χώρο των ΤΕΙ με την συνεργασία της Διοίκησης, των εκπαιδευτικών, άλλων τμημάτων του ΤΕΙ και κατά κύριο λόγο των οικολογικών ομάδων της Πάτρας.

- Η συμμετοχή των σπουδαστών στις οικολογικές ομάδες, ώστε να γνωρίσουν τον τρόπο δουλειάς τους, να εμπλακούν σε συγκεκριμένο πρόγραμμα δουλειάς με απώτερο στόχο την εξεύρεση, κι απ'τους δύο χώρους, κοινών σημείων στο αντικείμενο και στους τρόπους εργασίας.

Μια τέτοια πρόταση, στην οποία θα δοθεί έμφαση και παρακάτω,

θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο εργασίας ενός μόνο εξαμήνου όπου δεν θα υπήρχε θεωρητικό μέρος δουλειάς, π.χ. στο μάθημα Οικολογίας ΙΙΙ, στην περίπτωση επιλογής της τρίτης πρότασης που αναφέρθηκε στην αρχή, ή το αντικείμενο εργασίας του μαθήματος Οικολογία ΙΙ, στην περίπτωση επιλογής της δεύτερης, όπου διατίθενται περισσότερες εργαστηριακές ώρες.

Λαμβάνοντας υπ όψη την αρχή αυτή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που αναφέρεται στην διεπιστημονική προσέγγιση, στην σύζευξη δηλαδή των μέχρι τώρα απομονωμένων μαθημάτων-ειδικοτήτων και τη σύνδεση των κατακερματισμένων γνώσεων σε μια λογική ενότητα με άξονα ένα πρόγραμμα δουλειάς, μπορεί να προταθεί ο προσανατολισμός, των υπολοίπων μαθημάτων που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών κοινωνικής εργασίας, στην οικολογική θεματολογία. Κάτι τέτοιο βέβαια, απαιτεί πριν απ' όλα την ευαισθητοποίηση των άλλων ειδικοτήτων ώστε να προκύψει αποτελεσματική συνεργασία.

Με βάση το ενδεχόμενο ότι η αλληλοσυσχέτιση περισσότερων μαθημάτων με την Οικολογία, είναι δύσκολο να γίνει πράξη, τουλάχιστον άμεσα, γίνεται η πρόταση να δοθεί η οικολογική διάσταση στα πλαίσια της εργαστηριακής πρακτικής άσκησης.

Αναφορικά με την πρακτική άσκηση που πραγματοποιείται σε σχολεία, θα μπορούσε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην "περιβαλλοντική εκπαίδευση" που ήδη εφαρμόζεται σποραδικά από κάποιους εκπαιδευτικούς. Ακόμη σε συνεργασία με τις οικολογικές ομάδες της Πάτρας και το εκπαιδευτικό προσωπικό, του σχολείου θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, με την πρωτοβουλία των σπουδαστών, προγράμματα ανακύκλωσης χαρτιού.

Στην ενότητα αυτή οι μελετητές θα παρουσιάσουν το σχέδιο διδασκαλίας του συγκεκριμένου μαθήματος, όπως αυτό θα διδασκόταν σ' ένα εξάμηνο, έχοντας σαν δεδομένο, όπως αναφέρθηκε στην αρχή, το σκεπτικό που υπήρχε στην έναρξη της μελέτης ότι διατίθεται μόνο ένα εξάμηνο. Στη συνέχεια, θα προβούν στην διατύπωση των εκπαιδευτικών επιδιώξεων και του περιεχομένου ενός μαθήματος Οικολογίας σεμιναριακού τύπου, που θα περιλαμβάνει πρακτικό και όχι θεωρητικό μέρος εργασίας.

Α: Μάθημα Οικολογία και Κοινωνική Εργασία Ι

Γενικός σκοπός του μαθήματος

Να εισάγει τον σπουδαστή του τμήματος Κοινωνικής εργασίας:

- Στον προβληματισμό για την σημερινή παγκόσμια οικολογική κρίση, που συνδέεται με την αποκάλυπτη ανθρώπινη απληστία και αλαζονία της δύναμης, στην χρήση των πηγών αυτού του πλανήτη.

- Στην συνειδητοποίηση του αιτήματος των καιρών για διεπιστημονική συνεργασία και της ανάγκης αφύπνισης των κατοίκων-πολιτών, για τις συνέπειες της υποβάθμισης του "οίκου" τους, και, επίσης της ανάγκης προώθησης της κοινωνίας των Ενεργών Πολιτών.

- Στη διαπίστωση ότι ο χώρος των "Κοινωνικά αδύναμων" που απασχόλησε το παρελθόν της Κοινωνικής Εργασίας, διερύνεται σήμερα με όλους εκείνους που ζουν τις συνέπειες της περιβαλλοντικής υπανάπτυξης και περιλαμβάνουν ενδεχομένως, κά-

θε πολίτη.

Επιμέρους σκοποί (Εκπαιδευτικές επιδιώξεις)

Με το μάθημα ο σπουδαστής -τρια αναμένεται:

- Να κατανοήσει και να διατυπώσει το περιεχόμενο των εννοιών "φύση", "περιβάλλον", "οικολογία", "οικοσύστημα".

- Να μπορεί να προβληματιστεί για την προεία της ανθρώπινης σκέψης στην θεώρηση της φύσης και τους παράγοντες που την επηρέασαν, καθώς και να διατυπώσει την σημερινή άποψη όπως εκφράζεται στην "Υπόθεση-θεωρία της Γαίας".

- Να αναλύσει τις έννοιες "ύβρις" και "άτη" οι οποίες συνιστούν, κατ'επέκταση, αιτίες οικολογικής υποβάθμισης, και να διατυπώσει την σημερινή έκφραση της ύβρεως στη στάση "έχειν", σε αντιπαράθεση με τη στάση "είναι".

- Να μνηθεί στον οικολογικό προβληματισμό και να αναφέρει συγκεκριμένα θέσεις για την έκταση της οικολογικής απειλής, και τις αιτίες αυτής, όπως διατυπώνεται από μελετητές του οικολογικού χώρου.

- Να διατυπώσει την άμεση σύνδεση της ρύπανσης και της υποβάθμισης που αυτή συνεπάγεται ευρύτερα στην φύση και ειδικότερα στην υγεία του ανθρώπου, με το πρότυπο ανάπτυξης.

- Να προβληματιστεί για τα μείζονα περιβαλλοντικά προβλήματα και να εκτιμήσει τις επιπτώσεις τους στην ανθρωπότητα.

- Να κατανοήσει ότι ο τρόπος χρήσης των φυσικών πόρων θα πρέπει να γίνεται κατά τρόπο όσο το δυνατό πιο προσαρμο-

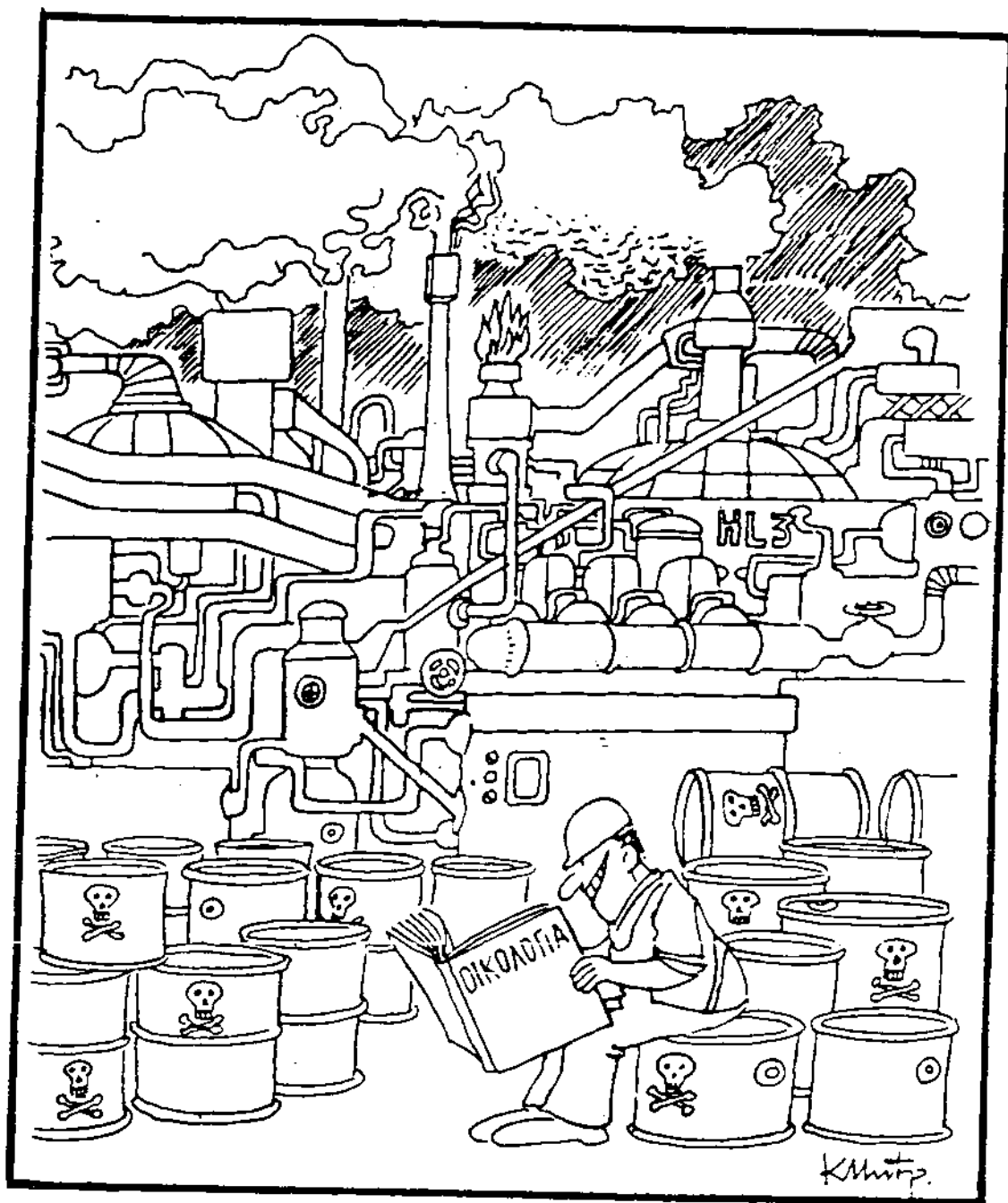
σμένο στους κανόνες ισορροπίας της φύσης.

- Να εκτιμήσει τις αρνητικές πλευρές της τεχνολογίας αλλά και να διατυπώσει την συμβολή της στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου και αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων.

- Να ενημερωθεί για τις προθέσεις και δυνατότητες της πολιτείας για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τη νομοθεσία.

- Να προβληματισθεί, παράλληλα, για τη σημασία της "Κοινωνίας των πολιτών", η οποία εκφράζεται με τις ομάδες αυτοοργάνωσης και οικολογικά δίκτυα.

- Να προβληματισθεί για τη σχέση Κοινωνικής εργασίας και Οικολογίας, και να κάνει αποτίμηση των αναγκών που καθιστούν αναγκαία την συνεργασία των δυο αυτών επιστημών.

Πηγή: Αθανασάκης Ν. Αρτέμης, Κουσουρής Σ. Θεόδωρος, Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, εκδόσεις Μπουκουμάνη, 1987, σελ.238

Ε ν ό τ η τ α 1η

Εισαγωγικές έννοιες: Φύση, περιβάλλον, οικολογία, οικοσύστημα

"Η φύση αποκτά νόημα μόνο αν ιδωθεί στην απέραντη ποικιλότητά της, στη συνεργασία μεταξύ των επιμέρους τμημάτων της, στην ευελιξία και την προσαρμοστική της ικανότητα. Από καιρό γνωρίζουμε ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ζωικών ειδών σ' ένα οικοσύστημα τόσο πιο ικανό είναι αυτό ν'αντέξει μια καταστροφή. Αν κάποιο είδος κυριαρχήσει σε βαθμό που να αποτελεί απειλή για τα υπόλοιπα, το σύνολο αναλαμβάνει δράση για να περιορίσει τον εισβολέα ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία".

ΠΑΤΡΙΚ ΡΗΒΕΡΣ

Ημερολόγιο 1991, Η ελληνική φύση που χάνεται, εκδόσεις ΚΟΑΝ

Δεδομένη αξία

Πρώτη αξία ζωής σ' αυτόν τον πλανήτη είναι η φύση ως "όλον" στην οποία ανήκει και ο άνθρωπος. Η οικολογία μελετά το σύνολο των σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μέσα σ' αυτό το "όλον".

Αντικειμενικοί Στόχοι

Για τον Σπουδαστή:

- Να κατανοηθούν από το σπουδαστή βασικές οικολογικές έννοιες που θα συναντήσει και θα τον απασχολήσουν σ' όλη τη διάρκεια της πορείας του μαθήματος.
- Να αντιληφθεί, ότι τα προβλήματα που εξετάζει η οικολογία δεν απασχολούν μόνο μια επιστήμη, αλλά πολλές επιστήμες με τις αλληλεπιδράσεις των οποίων γεννιέται η Οικολογία σήμερα ως "πολυεπιστήμη" ή "μετεπιστήμη".
- Να ενημερωθεί, μέσα απ' την ανάλυση του περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων, για την απέραντη ποικιλότητα της φύσης, την συνεργασία μεταξύ των τμημάτων της, την ευελιξία και την προσαρμοστική της ικανότητα, ώστε να εκτιμήσει το δικό του ρόλο στο πολύπλοκο αυτό πλέγμα σχέσεων.
- Ν' αποκτήσει βασικές γνώσεις για την δομή, οργάνωση και λειτουργία των οικοσυστημάτων, προϋπόθεση απα-

ραίτητη στη μεθοδολογία της διαχείρισης και προστασίας του περιβάλλοντος.

Να διατυπώσει την ισχύ του νόμου της εντροπίας σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες πάνω στον πλανήτη μας με την αναπόφευκτη συνέπεια πως ότι κάνουμε μόνο την επίσπευση της καταστροφής μπορεί να επιφέρει.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Φύση

Ορισμός-ανάλυση της λέξης "φύσις", όπως αυτή συναντάται στα κείμενα των αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων (Ομηρος, Παρμενίδης, Αριστοτέλης, Στωικοί).

B. Περιβάλλον

ορισμός-ανάλυση-είδη.

Γ. Οικολογία

1. Εννοια και περιεχόμενο της Οικολογίας
2. "Οικολογία του ανθρώπου": Περιεχόμενο.

Δ. Οικοσύστημα

1. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του οικοσυστήματος .
 - 1.1. Οργάνωση και λειτουργία.
 - 1.2. Διαχωρισμός των οικοσυστημάτων σε χερσαία και υδάτινα.
 - Δομικά συστατικά ενός χερσαίου και ενός υδάτινου οικοσυστήματος.

- 1.3. Τροφικές σχέσεις, τροφικές αλυσίδες-Διάκριση των οργανισμών από τροφική άποψη.

2. Το οικοσύστημα ως πηγή πόρων για τον άνθρωπο.
- Διάκριση των πόρων σε βιοτικούς και αβιοτικούς.

3. Η θεωρία των οικοσυστημάτων
 - 3.1. Αναφορά σε μελετητές που συνέβαλαν στην αρχική προσέγγιση της έννοιας, "οικοσύστημα", καθώς και στη μετέπειτα εξέλιξή της.

 - 3.2. Η αντίληψη του LINDEMANN για το οικοσύστημα και η διαφοροποίηση της απ'αυτή του TANSLEY.
Οι αδελφοί ODUM: Η συμβολή τους στην προώθηση της οικολογικής σκέψης.

Ε. Εντροπία, πρόοδος και εξέλιξη

Α. Αξίωμα της "αύξησης της εντροπίας"

Δεύτερο αξίωμα της θερμοδυναμικής: ποιοτική υποβάθμισή της.

Β. Εντροπία της ύλης

1. "Τέταρτο αξίωμα της θερμοδυναμικής"
Υποταγή της ύλης στον ίδιο νόμο που ισχύει και για την ενέργεια.

2. Οικονομική διαδικασία και προσαύξηση εντροπίας

- 2.1. Προσανατολισμός της οικονομικής θεωρίας στο αξίωμα της αμφίδρομης κίνησης και όχι στην εξέλιξη προς μια κατεύθυνση.
- 2.2. Έμφαση στο κεφάλαιο - εργασία. Υποτίμηση της αξίας της ύλης.
- 2.3. Αύξηση εντροπίας ύλης, απειλή για το μέλλον της ανθρωπότητας.
- 2.4. Προτάσεις αποφυγής αύξησης της εντροπίας. Καλύτερη τεχνική, οικονομία, (όχι σπατάλη), παραγωγή προϊόντων μακράς διάρκειας, διαχωρισμός των απορριμάτων σε χρήσιμες ύλες και σε σκουπίδια.

Μέθοδοι και μέσα εφαρμογής

- Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό με παράλληλη συμμετοχή των σπουδαστών, μετά από ανάθεση συγκεκριμένου έργου.
- Προβολή διαφανειών με στόχο την καλύτερη κατανόηση της οργάνωσης, δομής και λειτουργίας των οικοσυστημάτων και την καλύτερη εμπέδωση της ύλης.

Β ι β λ ι ο γ ρ α φ ί α

1. Αθανασάκης, Κουσουρήs Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, Εκδόσεις Μπουκουμάνης, Αθήνα 1987, σελ.13-26.
2. Αθανασάκης, Κουσουρήs, Κονταράτος Οικολογία και Περιβάλλον, Β' τάξη Ενιαίου πολυκλαδικού Λυκείου, Αθήνα, σελ.11-31, 33-72.
3. Αριστοτέλης Φυσικά, Μετάφραση Κ. Κυργιόπουλος, Αθήνα 1980, σελ.55-56.
4. Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά, Μετάφραση Ανδρ. Δαλεζίου Αθήνα 1953-54, σελ.205, 208-209.
5. Γεωργούλης, Κ.Δ. Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1975, σελ.294.
6. CHRISTIAN SCUTZE "Ο θεμελιώδης νόμος της καταστροφικής εξέλιξης", Νέα Οικολογία τ.84, 10/91.
7. DOMINIQUE SIMONNET "Τί είναι Οικολογία;" Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1985, σελ. 7-35.
8. KAHN CHARLES Ο Αναξίμανδρος και οι απαρχές της ελληνικής κοσμολογίας, Εκδόσεις Πολύτυπο, 1982, σελ. 107-108, 274, 327, 373-374.

9. Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος Θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος, Ξάνθη 1985, σελ. 13-17.
10. LONG A.A. Η ελληνιστική φιλοσοφία, Στωϊκοί, Επικούρειοι Σκεπτικοί, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σελ. 244-145, 238-239.
11. Οικονομίδου Ε. "Οικολογική θεώρηση του περιβάλλοντος", Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας τ.62, 12/83.
12. Ακό Πασκάλ, Ιστορία της Οικολογίας, εκδόσεις σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1991.

Ε ν ό τ η τ α 2η

Κοσμοθεωρίες για την σχέση του ανθρώπου με τη
φύση

"Η Γαία υπάρχει. Η Γαία λειτουργεί.
Αλλά το ξέρει η ίδια; Αρχίζω να υποψιάζομαι ότι τελικά κάτι τέτοιο συμβαίνει....

.... Πιστεύω ότι σήμερα βρισκόμαστε σε μια πολύ δύσκολη κατάσταση. Η τεχνολογία έχει παρεμβληθεί ανάμεσα σ' εμάς και τη Γη.

Εχουμε χάσει την άμεση επαφή με την Μητέρα. Η ζωή στις πόλεις είναι μετέωρη. Είμαστε κρεμασμένοι από τοιμεντένια, ατσαλένια, αλουμινένια, γυάλινα και πλαστικά τοιγκέλια και λόγω αυτής της μετέωρης θέσης μας ενδεχομένως χάνουμε την παροχή της φυσικής δύναμης και ενέργειας, όπως ακριβώς και ο μυθικός ήρωας Άνταίος".

ΛΥΑΛ ΟΥΑΤΣΟΝ

Ημερολόγιο 1991, Η Ελληνική φύση που χάνεται, Εκδόσεις

ΚΟΑΝ.

Δεδομένη αξία

Η πορεία της ανθρώπινης σκέψης-αιτία και αποτέλεσμα συνθηκών στη θεώρηση του κόσμου-επηρεάζει την εξέλιξη της κοινωνίας και τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους και με τη φύση.

Αντικειμενικοί Στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος, ο σπουδαστής-τρια, θα πρέπει να είναι σε θέση :

- Να διατυπώνει την πορεία που ακολούθησε ο άνθρωπος στην θεώρηση της φύσης από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα.
- Να προσδιορίσει τις χρονικές εκείνες περιόδους που παρατηρείται η στροφή που έκανε ο ανθρώπινος νους αναφορικά με την θεώρηση της φύσης απ' την οργανική στην μηχανική αντίληψη της φύσης και το αντίστροφο.
- Να διατυπώσει την επιρροή, της ανά εποχή εκφρασμένης κοσμοθεωρίας, στην εξέλιξη των κοινωνιών και των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους.
- Να αποτιμήσει τους λόγους και τις συνθήκες εκείνες που συνέβαλαν στην αλλαγή όχι μόνο των κοινωνιών αλλά και των κοσμοθεωριών.

- Πιό ειδικά, με σημείο αναφοράς την γνώση των κοσμοθεωριών και την διατύπωση της θεωρίας της Γαίας, να κάνει μια εκτίμηση για την θέση του ανθρώπου σαν ένα "πειραματικό είδος" στο πλαίσιο της βιολογικής εξέλιξης του πλανήτη, καθώς και να επαναπροσδιορίσει τη θέση του στο πλανήτη Γη.

- Να κατανοήσει την έννοια του σεβασμού προς τη φύση και να συσχετίσει τις περιόδους έλλειψης σεβασμού -από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα με τις συνέπειες που αυτή η έλλειψη δημιουργεί.

- Να προβληματισθεί για το μέλλον της ανθρωπότητας στην περίπτωση που δεν επανέλθει ο αρχικός σεβασμός του ανθρώπου προς τη φύση.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Προϊστορική εποχή

1. Ανθρωπομορφική αντίληψη της φύσης.
2. Επιρροή της ανθρωπομορφικής αντίληψης της φύσης, στον τρόπο εξέλιξης των κοινωνιών και στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων.
3. Ο υποβιβασμός της φύσης, ως αποτέλεσμα διατύπωσης νέας κοσμοθεωρίας.

B.. Ιστορική εποχή και ελληνική αρχαιότητα

1. Η ιδέα της αυτοδημιουργίας της φύσης, εκφρασμένη από έλληνες φιλοσόφους (Θαλής, Αναξίμανδρος, Ηράκλειτος).
2. η επιστημονική παρατήρηση της φύσης.
 - 2.1. Οι Έλεατικοί φιλόσοφοι: Παρμενίδης, Ζήνων.
 - 2.2. Πλάτωνας: Η φύση σαν μια μηχανική δημιουργία.

Γ. Η Χριστιανική κοσμοθεωρία

Δ. Μεσαίωνας - Αναγέννηση :

Στροφή προς την οργανική αντίληψη της φύσης.

Ε. Η δραματική αλλαγή της εικόνας της φύσης από ζωντανό οργανισμό σε μηχανή

1. Το "πνεύμα του Μπέηκον" σταθμός για την απόρριψη της οργανικής άποψης για τη φύση.
2. Ντεκάρτ: Στροφή προς το μηχανιστικό πρότυπο.

ΣΤ. Η θεωρία της Γαίης

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

- Παρουσίαση κειμένων και επεξεργασία των κοσμοθεωριών από τους σπουδαστές μετά από προηγούμενο διαχωρισμό ομάδων και ανάθεση συγκεκριμένου έργου.
- Συζήτηση, ανταλλαγή απόψεων και διατύπωση προβληματισμών σχετικά με την πορεία του ανθρώπου στον πλανήτη.

Βιβλιογραφία

Κύρια πηγή

1. Σαχτούρη Ελισάβετ, Γαία, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1990
2. CAPRA FRITJOF, Η κρίσιμη καμπή, Εκδ. Ωρόρα, Αθήνα 1984.

Βοηθητικές πηγές

1. Κατσιμάνης Κυριάκος, Ρούσσοσ Ευάγγελος, Φιλοσοφία, Γ' Λυκείου.
2. Πάτρικ Ρήβερσ, "Γαία: η ζωή σε ισορροπία", Νέα Οικολογία, Ιανουάριος 1990.
3. Τσέλλερ Νεστλέ Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας, Εκδόσεις , Απρίλιος 1990.
4. Φιλοσοφική και πολιτική βιβλιοθήκη Η φιλοσοφία , τόμος Β' Από τον Γαλιλαίο ως τον Ζ.Ζ.Ρουσσώ, Εκδόσεις "Γνώση".

Ε ν ό τ η τ α 3η

Οικολογικός προβληματισμός - Θέσεις μελετητών

Οι αρχαίες έννοιες "ύβρις" και "άτη"

"...Τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών έχουν ίσως ακόμη δέκα χρόνια μέσα στα οποία πρέπει να λύσουν τις παλαιές διαφορές τους και να ξεκινήσουν μια παγκόσμια προσπάθεια για τον περιορισμό του ανταγωνισμού των εξοπλισμών, για τη βελτίωση του περιβάλλοντος, για την πληθυσμιακή έκρηξη και την παροχή της απαιτούμενης ώθησης για αναπτυξιακές προσπάθειες. Αν μια τέτοια παγκόσμια προσπάθεια προσπάθεια δεν επιβληθεί μέσα στην επόμενη δεκαετία, τότε πολύ φοβάμαι ότι τα προβλήματα που έχω αναφέρει θα πάρουν τέτοιες υπερβολικές διαστάσεις που θα είναι πέρα από τη δυνατότητα μας για έλεγχο.

U. THANT

(Γεννικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. το 1969)

Πηγή:

Κωτσοβίνος, Ε.Νικόλαος, θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος

Ξάνθη 1985, σελ.11.

Δεδομένη αξία

Η σημασία για τον άνθρωπο να μη γίνεται υβριστικός με την αλαζονία και την σπατάλη* και οι συνέπειες που προκύπτουν από τη στιγμή και όταν επικρατήσει η "ύβρις".

Αντικειμενικοί στόχοι

Για το Σπουδαστή:

- Να μυηθεί ο σπουδαστής στον οικολογικό προβληματισμό μέσα από την μελέτη θέσεων, διατυπωμένων από διακεκριμένους μελετητές, σχετικά με την έκταση της οικολογικής απειλής και τις αιτίες της.
- Να ευαισθητοποιηθούν για τον άμεσο κίνδυνο στον οποίο υπόκειται τόσο ο πλανήτης όσο και ο ίδιος και να προβληματισθεί για το μέλλον της ανθρωπότητας.
- Να κατανοήσει τα σήματα κινδύνου που εκπέμπουν οι σύγχρονοι μελετητές και να δει σ' αυτή τη συνέχεια από αντίστοιχα "σήματα κινδύνου" που είχαν διατυπωθεί από άλλους μελετητές παλιότερα.
- Να προβληματισθεί για την αλληλεπίδραση των πάντων στον πλανήτη και να κατανοήσει τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος μεταξύ των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

- Να αναφέρει τις αιτίες οικολογικής απειλής και τα προβλήματα που αυτές συνεπάγονται.
- Να προβληματιστεί για τη διέξοδο της κοινωνίας από την κρίση που βιώνει αυτή σήμερα και να εκφράσει τις δικές του απόψεις.
- Να μνηθεί στην επιστημονική σκέψη και να εξοικειωθεί με την μελέτη και επεξεργασία επίκαιρων προβληματισμών.
- Να μπορεί να διατυπώσει τις έννοιες "ύβρις" και "άτη", και να επισημάνει τη βασική αιτία του βιασμού της ελληνικής φύσης κατά την αρχαιότητα, που σφράγισε βαθιά ολόκληρο τον ελληνικό κλασικό πολιτισμό.
- Να επισημάνει την συμπεριφορά και τον τρόπο ύπαρξης του σημερινού ανθρώπου, που οδηγεί σε ενέργειες υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Γνώση - Περιεχόμενο

A: Αναφορά και επεξεργασία θέσεων διατυπωμένων από θεωρητικούς μελετητές του οικολογικού χώρου, μετά από παραπομπή σε συγκεκριμένα βιβλία (Πιέρ Σάμουελ, Ρενέ Ντυμόν, Ε.Φ. Σουμάχερ, F.CAPRA, κ.Καστοριάδης και Ν.Κ.Μπεντίτ, Κ.Λορέντζ, Χ.Σκολιμόφσκι, Αντρέ Γκορτζ, D.SIMONNET, Χ.Γκρούλ, Μ.Μοδινοϋ, Ε.Σαχτούρη, κ.α) αναφορικά με την έκταση της οικολογικής απειλής και την διέξοδο από τη σημερινή κρίση.

B: Αιτίες οικολογικής απειλής: "Ανάπτυξη" και υπερπληθυσμός.

Γ. Ανάπτυξη - Υπερπληθυσμός

Επεξεργασία και ανάλυση, εργασιών, θέσεων μελετητών του οικολογικού χώρου για την "ανάπτυξη" και τον υπερπληθυσμό, "έκθεση του Ινστιτούτου WORLDWATCH της Ουάσιγκτον, Μοδινός, Λόρεντς κα), μετά από παραπομπή σε συγκεκριμένα βιβλία.

Δ : Οι αρχαίες έννοιες "ύβρις" και "άτη".

1. Ορισμός των εννοιών "ύβρις" και "άτη", όπως αυτές απαντώνται στην αρχαία ελληνική σκέψη.
2. Αναφορά στις τραγωδίες του Αισχύλου: "Πέρσες", "Ορέστια", "Ικέτιδας", "Επτά επί Θήβας", όπου γίνεται χρήση των εννοιών "ύβρις" και "άτη".
3. Αναφορά σε μυκηναϊκούς μύθους που πραγματεύονται την άτη, ως αποτέλεσμα της ύβρεως.
4. Η ύβρις ως αιτία καταστροφής του μυκηναϊκού πολιτισμού και κάθε οικολογικής καταστροφής κατά την αρχαιότητα.

Μέθοδοι και μέσα εφαρμογής

- Διάλεξη, όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό, με παράλληλη συμμετοχή των σπουδαστών μετά από την ανάθεση συγκεκριμένων εργασιών.

- Παρουσίαση βιντεοταινίας με την οποία παρουσιάζεται ένα δείγμα των συνεπειών της συμβατικής ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

1. BRUNO SNELL, Η ανακάλυψη του πνεύματος, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1984, σελ. 210.
2. CAPRA FRITJOF Η κρίσιμη καμπή, εκδ. ωρόρα, 1984, σελ. 25-27.
3. Ένωση για την ανάπτυξη και το περιβάλλον, Για μια άλλη ανάπτυξη, Εκδόσεις Πενταδάκτυλος, Αθήνα
4. Έκθεση του Ινστιτούτου WORLDWATCH της Ουάσιγκτον Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών 1990.
5. Ιστορία του ελληνικού έθνους, θέατρο, τόμος Γ2, Εταιρεία Ιστορικών εκδόσεων, Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα 1972, σελ.372-373.
6. Κόραντ Λόρεντς, Τα 8 θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτισμού μας, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1979, σελ. 31-38.
7. LESKY ALBIN, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτε-

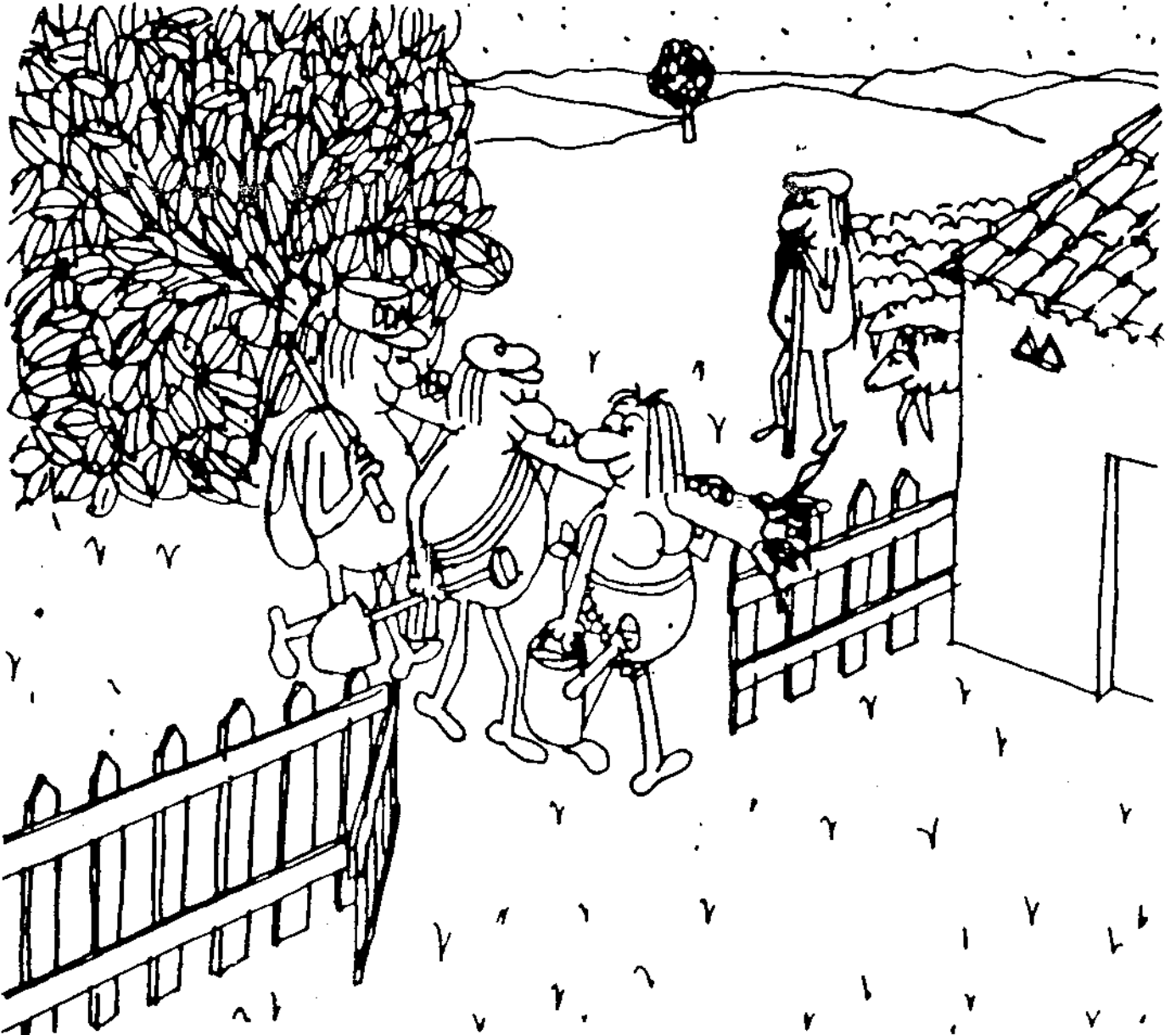
χνίας, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988, σελ.194-196.

8. Μοδινός Μιχάλης, Από την εδέμ στο καθαρτήριο, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1988, σελ.19-35,47-75.
9. Σάμουελ Πιέρ κα, Οικολογικό μανιφέστο, εκδ. Κομμούνα, 1990, σελ.72.
10. Σαχτούρη Ελισάβετ, Γαία: το ανθρώπινο ταξίδι από το χάος στον κόσμο, εκδ. Νέα Σύνορα, Α.Α.Λιβάνη, Αθήνα 1990, σελ.33.
11. SCOLIMOWSKI H., Οικοφιλοσοφία, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1984.

Βοηθητικές πηγές

1. Γκορζ Αντρέ, Οι δρόμοι του παραδείσου, εκδόσεις Κομμούνα, 1986.
2. Καστοριάδης Κορνήλιος, Κον Μπεντίτ Ντάνιελ, Από την οικολογία στην αυτονομία, εκδ. Ράππα, 1981.
3. Μπουρατίνος Αιμίλιος "Η επιβίωση του σοφότερου"
Νέα Οικολογία, Τ 81-82, 7-8/91.

4. Μπουρατίνος Αμίλιος "Ιερότητα και περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα", Νέα οικολογία, Τ.73, 9-10/90.
5. Σέρραντ Φιλίπ, "Οικολογική κρίση και αίσθηση του ιερού", Νέα οικολογία, Τ 73, 9-10/90.
6. Χέρμπερτ Γκρουλ Ενας πλανήτης λεηλατείται, Εκδ. Νότος, Αθήνα, 1982.
7. Κατσουγιαννόπουλος, Χ. Βασίλειος, "Η παγκόσμια δημογραφική έκρηξη και οι επιπτώσεις της" Θεμέλιο στην έκθεση Ιδεών, τόμος 4ος, 1985, σελ.187.

Πηγή: Αθανασάκης Μ. Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Οικολογική
παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή", εκδόσεις Μπουκου-
μάνη 1987, σελ.232

Ε ν ό τ η τ α 4η

Η διαφορά της στάσης "έχειν" από το "είναι"

Περπάταγα στο δάσος
ολομόναχος.
Δε γύρευα τίποτα,
Μονάχα αυτό που σκεφτόμουν.

Είδα στη σκιά
Ένα μικρό λουλούδι να φυτρώνει,
Λαμπερό σαν αστέρι
Σαν όμορφα μάτια.

Ήθελα να το κόψω
Μα μου είπε γλυκά
Για να μαραθώ
Πρέπει να με κόψεις;

Το ξέχωσα
Με όλη του τη ρίζα,
Το πήγα στον κήπο
Του όμορφου σπιτιού.

Το φύτεψα ξανά
Σε μια ήσυχη γωνιά,
Τώρα όλο και μεγαλώνει
Όλο και ανθίζει.

GOETHE

Δεδομένη αξία

Η αξία για τον άνθρωπο, της στάσης, "είναι" ή "είμαι".

Αντικειμενικοί στόχοι

- Να προβληματιστεί ο σπουδαστής για τον πολιτισμό του "ΕΧΩ" και να συνειδητοποιήσει το αδιέξοδο στο οποίο οδηγείται ο σύγχρονος άνθρωπος ασπαζόμενος τα στοιχεία αυτού του πολιτισμού.
- Να αναγνωρίσει τα αίτια που οδηγούν στην συμπεριφορά και τις φόρμες του "έχειν".
- Να είναι σε θέση να διαφοροποιήσει το υπαρξιακό απ' το χαρακτηρισμολογικό έχειν και τα αποτελέσματα των δύο αυτών διαφορετικών στάσεων.
- Ν'αξιολογήσει ο σπουδαστής το δικό του τρόπο ζωής αποσκοπώντας στην καλλιέργεια της συμπεριφοράς "είναι".
- Να προβληματιστεί σχετικά με την ενδεχόμενη ή καλύτερα ουτοπική δημιουργία μιας κοινωνίας απαρτιζόμενης από άτομα προσανατολισμένα στη στάση "έχειν".

Γνώση - Περιεχόμενο

Α. Προέλευση των όρων "έχω και είμαι"

1. Ανάλυση των όρων "έχω" και "είμαι".
2. Διευκρίνιση των εννοιών "έχω" και "είμαι".

B. Διαφοροποίηση του υπαρξιακού απ' το χαρακτηριστικό
"έχειν"

1. Αναφορά σε δύο διαφορετικές ιδιότητες του έχειν: λειτουργία του υπαρξιακού και του χαρακτηριστικού "έχειν".
2. Η συμβολή της βιομηχανικής κοινωνίας ώστε ο σύγχρονος άνθρωπος να ζει με βάση το χαρακτηριστικό "έχειν" σε βάρος του "είναι".

Γ. Τρόπος του "έχειν"

1. Αιτίες ανάπτυξης συμπεριφοράς "έχειν".
2. Ανάλυση και εμφάνιση στην τοποθέτηση "είμαι ότι έχω".

Δ. Τρόπος του "είναι"

1. Προϋποθέσεις ανάπτυξης στάσης "είναι".
2. Χαρακτηριστικά συμπεριφοράς "είναι"- προβληματισμός για τη δυνατότητα παραίτησης απ' το "έχειν".

Ε. Αποτελέσματα της στάσης "έχειν"

Ανάλυση αποτελεσμάτων της στάσης "έχειν" τόσο στο ατομικό

επίπεδο όσο και στο ευρύτερο περιβάλλον του ανθρώπου (Κοινωνία, φύση).

Μέθοδοι και Μέσα εφαρμογής

1. Παρουσίαση, ανάλυση, επεξεργασία υλικού στην τάξη με την συμμετοχή των σπουδαστών.
2. Επεξεργασία εργασιών των σπουδαστών που έχουν ανατεθεί απ' την αρχή του εξαμήνου, με στόχο την καλύτερη εμπέδωση και μετάδοση των μηνυμάτων της συγκεκριμένης ενότητας.
3. Προβολή μικρής διάρκειας (10') βιντεοταινίας που θα δίνει παράδειγμα της στάσης "είναι".

Βιβλιογραφία

Κύρια πηγή

1. Φρομ Εριχ, Να έχεις ή να είσαι, εκδ. Μουκουμάνης 1978

Βοηθητική πηγή

2. Ντήτερ Ντονμ, Το άγχος στον καπιταλισμό, εκδ. Πύλη, 1987.
3. Παπαγεωργίου Ευάγγελος, Εριχ Φρομ: Διαλεκτικός ανθρωπισμός, Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας, Οκτώβριος Νοέμβριος, Δεκέμβριος 1990

Πηγή: Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, εκδόσεις Μουκουμάνη, αθήνα 1987, σελ.74

Ε ν ό τ η τ α 5η

Ρύπανση: Η έννοια της ρύπανσης, μορφές και αιτίες.

"Νομίζεις ότι μπορείς να διακρίνεις
ένα πράσινο λιβάδι πίσω από τις ψυ-
χρές σιδερένιες ράγες;"

Πηγή: Το τραγούδι "WISH YOU WERE HERE" των PINK FLOYD

Δεδομένη αξία

Τι συμβαίνει όταν οι έννοιες χάνουν το νόημα τους* και η "ανάπτυξη" δεν είναι ανάπτυξη.

Αντικειμενικοί στόχοι

Για τον σπουδαστή:

- Να αποκτήσει ο σπουδαστής γνώσεις για τις μορφές ρύπανσης ώστε να κατανοήσει την απειλή στην οποία υπόκειται καθημερινά τόσο το περιβάλλον όσο και ο ίδιος.
- Να κατανοήσει και να προβληματιστεί γύρω από τις αιτίες της ρύπανσης οι οποίες, δεν έχουν να κάνουν γενικά και αόριστα με την τεχνολογική ανάπτυξη στο άκουσμα της οποίας ο καθένας έχει την εντύπωση πως δεν φέρει καμιά ευθύνη, αλλά με τις προσωπικές δραστηριότητες και κινήσεις του καθενός που υποβαθμίζουν το περιβάλλον.
- Να ενημερωθεί για την άμεση σύνδεση της ρύπανσης με το πρότυπο ανάπτυξης και συσώρευσης κεφαλαίου που ακολουθήθηκε μέσα απ'τη λατρεία της όλο και περισσότερης, και ειδικότερης τεχνολογίας και κατανάλωσης.
- Να προβληματιστεί γύρω απ' τις δυνατότητες του φυσικού περιβάλλοντος να απορροφήσει την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του ανθρώπου.

- Να αφομοιώσει τις βασικές γνώσεις για τις τρεις συνιστώσες του περιβάλλοντος (νερά, αέρα, έδαφος) που θεωρούνταν φυσικοί πόροι και αποδέκτες της ρύπανσης και να κατανοήσει τη σημασία τους για την ύπαρξη και διατήρηση της ζωής.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Ορισμός της ρύπανσης.

B. Ανάλυση κατά "αποδέκτη"

1. Νερά

1.1. Το νερό ως συστατικό στοιχείο του περιβάλλοντος.

1.2. Το νερό ως φυσικός σχηματισμός υπόγεια και επιφανειακά νερά, θαλασσινό νερό κα. Συνδεδεμένα οικοσυστήματα, βασικές λειτουργίες και αλληλεπίδραση με το περιβάλλον.

1.3. Το νερό ως αποδέκτης της ρύπανσης.

Μορφές ρύπανσης νερών: φυσική, χημική, βιολογική.

2. Εδαφος

2.1. Βασικά χαρακτηριστικά του εδάφους.

2.2. Η σημασία του εδάφους για την γεωργική παραγωγή.

2.3. Ρύπανση του εδάφους.

3. Αέρας

3.1. Δομή και σύσταση της ατμόσφαιρας.

3.2. Η σημασία του ατμοσφαιρικού αέρα για την ζωή στη γη.

- 3.3. Η έννοια ατμοσφαιρική ρύπανση και οι μορφές της.
(Ηχορρύπανση, φωτοχημική, βιομηχανική).

Γ. Πηγές αιτίες ρύπανσης

1. Ανθρωπογενείς (Αυτοκίνητο, Βιομηχανία, γεωργικές καλλιέργειες, οικιακή χρήση)
2. Φυσικές (Ηφαίστεια, Βιολογικοί μηχανισμοί κ.λ.π.)

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

1. Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό με παράλληλη συμμετοχή των σπουδαστών μετά από χωρισμό ομάδων και ανάθεση συγκεκριμένου έργου για επεξεργασία.
2. Προβολή διαφανειών με στόχο να μεταδοθούν άμεσα οι βασικές γνώσεις για τις τρεις συνιστώσες του περιβάλλοντος: νερό, αέρας, έδαφος.
3. Προβολή βιντεοταινίας που θα πραγματεύεται τα αίτια της ρύπανσης.

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

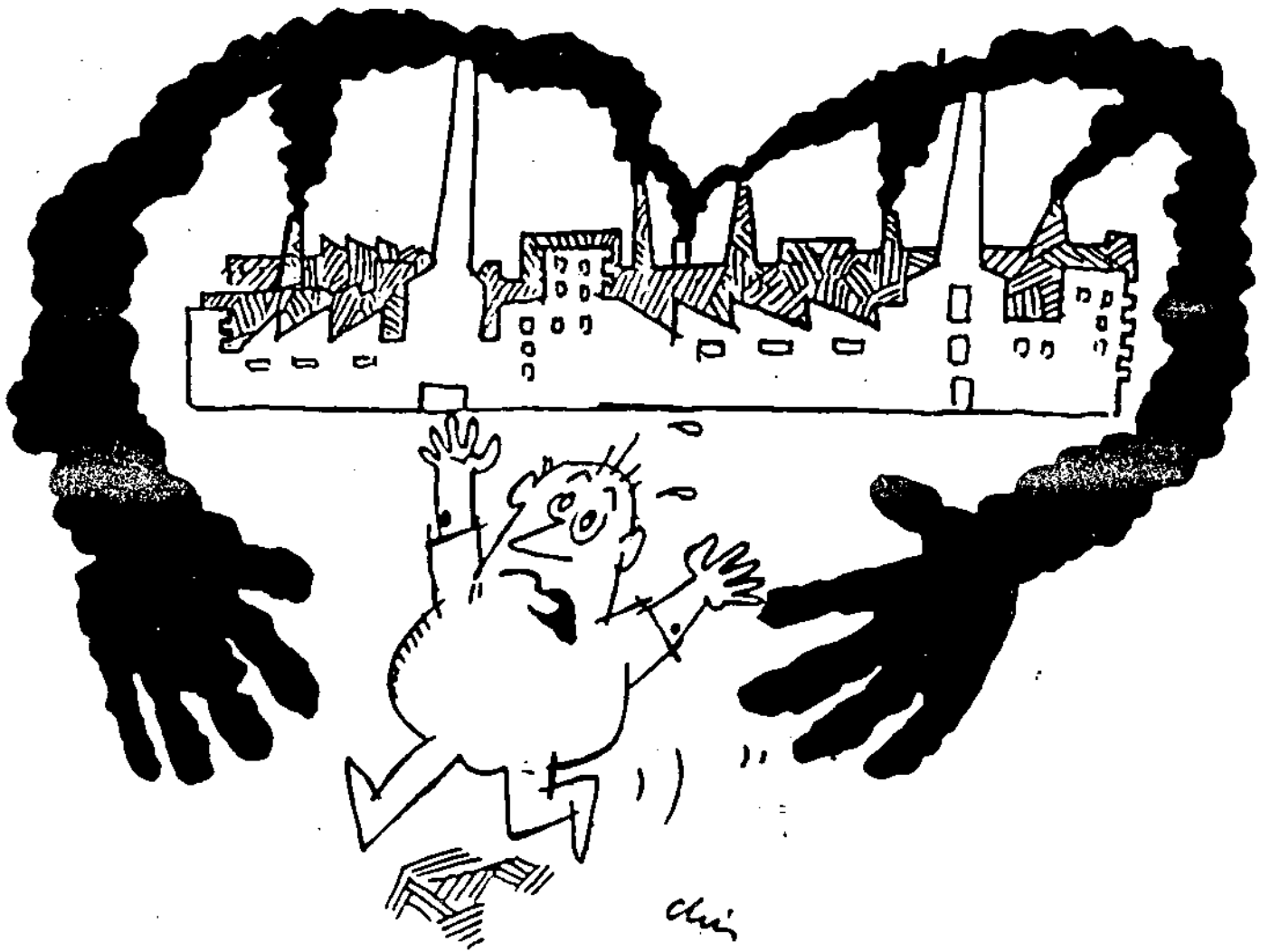
1. Αναγνωστόπουλος Αυγουστίνος, Η ρύπανση του περιβάλλοντος, Παρατηρητής.

2. Αρτέμης Μ.Αθανασάκης, Θεόδωρος Σ.Κουσουρής, Σάββας Ι.Κονταράτος, Οικολογία και περιβάλλον, Β' τάξη ενιαίου πολυκλαδικού λυκείου, Αθήνα, σελ.148-242.
3. Βότσης Πέτρος, Οικολογία-Μόλυνση και ρύπανση περιβάλλοντος, Εκδόσεις Δωδώνη, 1981.
4. Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος, Θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος, Εάνθη 1985, σελ.35-83.
5. Σάμουελ Πιέρ, Οικολογία, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1973, σελ. 25,30.
6. Φυτιάνος Κ.Σιμονίδης Β. Η ρύπανση των θαλασσών, UNIVERSITY STUDIO PRESS, 1988.

Βοηθητικές πηγές

1. Βαλαβανίδης Θανάσης "Αυτοκίνητο και ρύπανση" Νέα οικολογία, τ.2, 84, 12/84.
2. Βούγιας Σπύρος "Ατμοσφαιρική ρύπανση στη Θεσσαλονίκη" Νέα Οικολογία, T12, 10/85.
3. Γεράκης Π. Ρύπανση και υπανάπτυξη Νέα Οικολογία T, 60, 10/89.

4. Ευθυμιόπουλος Ηλίας "Μεσόγειος: Η ρύπανση της θάλασσας", Νέα Οικολογία, Τ56, 6/89.
5. Σχίζας Γιάννης Πυρηνική ρύπανση, Νέα Οικολογία, τ. 5, 2/88.
6. Σχίζας Γιάννης "Η ρύπανση διαμέσου των αιώνων".
νέα Οικολογία, Τ 52, 2/89.

Πηγή: Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Ουσουρής Σ Θεόδωρος, Κονταράτος
Ι.Σάββας, Οικολογία και περιβάλλον, Β' τάξη ενιαίου
πολυκλαδικού Λυκείου, Αθήνα 1988, σελ.153

Ε ν ό τ η τ α 6η

Μείζονα προβλήματα και ρυπαντές

α) Ευρύτερης εμβέλειας:

- αλλαγή παγκόσμιου κλίματος
- ερημοποίηση
- πυρηνική απειλή
- επισιτισμός

β) Άμεσα αισθητά από τον άνθρωπο

- υποβάθμιση διατροφής
- ανεπάρκεια νερού
- θόρυβος
- απορρίματα

Δεν είναι αυτός πλανήτης
στομπωμένος δηλητηριώδη αέρια
έκθετος σε βροχές μετεωριτών
σε σκέψεις φιλοσόφων
σε μακρούς αγώνες για την
ελευθερία
(τη δική μας πάντοτε-ποτέ των
άλλων).

Ένα σκάκι για κόρακες εξασκημένο
να κερδίζουν πάντοτε και από τις
δύο πλευρές
"μαύρα πουλιά" που λεν
"μαύρα μαντάτα".

Τρώγε την πρόοδο
και με τα φλούδια και με τα
κουκούτσια της.

(Οδυσσέα Ελύτη: "Μαρία Νεφέλη" Εκδόσεις Ικαρος, 1980).

Δημοσιευμένο στο βιβλίο

Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος, Θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος,
Ξάνθη 1985, σελ.93

Δεδομένη αξία

Όταν ο αποπροσανατολισμός των ανθρώπων συνεχίζεται και ο κόσμος γίνεται εφιαλτικός η "απορρύπανση" του ανθρώπινου μυαλού γίνεται πρώτη αξία επιβίωσης του ανθρώπινου γένους.

Αντικειμενικοί στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος ο σπουδαστής-τρια θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να αναφέρει τα μείζοντα προβλήματα που απασχολούν την ανθρωπότητα και τους ρυπαντές που συνδέονται με την ύπαρξή τους.
- Να διατυπώσει τις επιπτώσεις που δημιουργούν οι ρυπαντές στην χλωρίδα, πανίδα, έδαφος, νερά, αέρα και γενικά σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα.
- Να αναφέρει τις πηγές, τα είδη, και τις ιδιομορφίες του κάθε ρυπαντή.

* Υποσημείωση:

Στο εξής θα ακολουθείται αυτή η διατύπωση πριν από την αναφορά στους αντικειμενικούς στόχους, κάθε μαθήματος.

- Να προσδιορίσει τις επιπτώσεις της τεχνολογίας στην ποιότητα του περιβάλλοντος, και να επισημάνει τους κινδύνους στους οποίους υπόκειται καθημερινά η φύση.

- Να αναφέρει τους τρόπους προστασίας του περιβάλλοντος από τους ρυπαντές και να αξιολογήσει αυτούς που ήδη εφαρμόζονται.

- Πιο ειδικά, να προβληματιστεί για το μέγεθος των περιβαλλοντικών καταστροφών στις οποίες συμβάλλει ο άνθρωπος μέσα απ' τις ακούσιες δραστηριότητες του λόγω της άγνοιας του και να ευαισθητοποιηθεί στην σημασία απόκτησης οικολογικής συνείδησης.

- Να κατανοήσει ο σπουδαστής πως πίσω απ' τα διάφορα φαινόμενα που υποβαθμίζουν το περιβάλλον, βρίσκεται ολόκληρο το πρότυπο ζωής της κοινωνίας μας.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Πηγές και είδη ρυπαντών

- Διαχωρισμός των ρυπαντών από πλευράς προέλευσης σε ανθρωπογενείς και φυσικούς.

- Είδη ρυπαντών: Πρωτογενείς, δευτερογενείς.

B . Προβλήματα ευρύτερης εμβέλειας

1. Αλλαγή παγκοσμίου κλίματος και ρυπαντές της ατμόσφαιρας.

1.1. μονοξειδίο, διοξειδίο του άνθρακα, οξείδια αζώτου, οξείδια θείου, υδρογονάνθρακες, ενώσεις αλδεΐδες: Πηγές εκπομπής

1.2. Φαινόμενο του θερμοκηπίου

- Ανθρώπινες δραστηριότητες (καύση ορυκτών καυσίμων άνθρακα, λιγνίτη, πετρελαίου, φυσικού αερίου, μεταφορές θαλάσσιες επίγειες και εναέριες) και αύξηση της περιεκτικότητας της ατμόσφαιρας σε διοξειδίο του άνθρακα (CO₂).

- Αύξηση της θερμότητας της γης και ενδεχόμενες συνέπειες: - εδαφικές διαφοροποιήσεις

- αύξηση της επιφάνειας των ωκεανών και θαλασσών από την τήξη των πάγων

- αλλαγή όψης της γης (πυρκαϊές δασών, ερήμωση εύφορων περιοχών, καταστροφή οικοσυστημάτων, μεταναστεύσεις λαών, "περιβαλλοντικοί πρόσφυγες").

- εξάτμιση θαλασσών και ωκεανών

- καταστροφή της ζωής πάνω στη γη

1.3. Φρέον, αερολύματα.

- Πηγές εκπομπής: Χρησιμοποίηση σπρέϋ, βιομηχανίας χρωμάτων, μπαταριών, πλαστικών, πτήσεις υπερηχητικών αεροπλάνων, εκτοξεύσεις διαστημοπλοίων κα.

- Φαινόμενο της ελάττωσης του όζοντος στη στρατόσφαιρα με συνέπεια την αύξηση της υπεριώδους ακτινοβολίας πάνω στη γη.

2. Πυρηνική απειλή:

2.1. Ραδιενέργεια: Ρυπαντής εδάφους, νερών και ατμόσφαιρας - Ορισμός.

2.2. Πηγές ραδιενεργούς μόλυνσης (πυρηνικοί σταθμοί, χρήσεις πυρηνικών όπλων, πυρηνικές δομικές και εκρήξεις)

3. Επισιτισμός: παγκόσμιο πρόβλημα - μορφές και έκταση

Γ. Προβλήματα άμεσα αισθητά από τον άνθρωπο και ρυπαντές

1. Υποβάθμιση διατροφής

1.1. Φυτοφάρμακα: Ρυπαντής εδάφους, νερών, ορισμός.

1.2. Ο ρόλος των φυτοφαρμάκων στην "πράσινη επανάσταση" της γεωργίας.

1.3. Επισήμανση προβλημάτων που συνδέονται με την χρήση φυτοφαρμάκων.

- Ποιοτική υποβάθμιση φυτικών προϊόντων
- Ανισορροπία στο οικοσύστημα
- Υποβάθμιση εδάφους νερών
- Συνέπειες για την υγεία του ανθρώπου

2. Ανεπάρκεια νερού

2.1. Αναφορά στις χρήσεις και τις πολύτιμες ιδιότητες του νερού.

2.2. Αιτίες ρύπανσης υπογείων νερών με συνέπεια την ακαταλληλότητα του νερού προς πόση.

- Απορρίματα
- **Γεωργικά φάρμακα**
- Βιομηχανικά απόβλητα
- Συστήματα αποχέτευσης
- Αποθήκευση και μεταφορά επικίνδυνων χημικών ουσιών για το νερό.
- Εξορυκτικές δραστηριότητες κα.

2.3. Κλιματικές αλλαγές και ανεπάρκεια νερού.

3. Θόρυβος (ηχορρύπανση)

3.1. Θόρυβος: Ρυπαντής της ατμόσφαιρας - πηγές εκπομπής (χώροι οικοδομών, βιομηχανικές επιχειρήσεις, κυκλοφορία δρόμων, τρένων, αεροσκαφών).

3.2. Συνέπειες ύπαρξης θορύβου: Υποβάθμιση της ποιότητας ζωής,

4. Απορρίματα: ρυπαντής εδάφους, νερών ατμόσφαιρας.

4.1. Τα απορρίματα ως πηγή σοβαρής ρύπανσης γιατί περιέχεται σ' αυτά μεγάλος αριθμός ρυπαντών.

4.2. Επιπτώσεις στο περιβάλλον:

- Αισθητική υποβάθμιση
- Απειλή δημόσιας υγείας
- Ρύπανση της ατμόσφαιρας από τις καύσεις.

Δ. Αναφορά σε άλλους ρυπαντές εδάφους, νερών, ατμόσφαιρας

1. Μικροκύματα:

- Ρυπαντής ατμόσφαιρας - πηγές (Ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί, ραντάρ, φούρνοι μικροκυμάτων) - επιπτώσεις ιδιαίτερα στον άνθρωπο.

2. Λιπάσματα:

- Ρυπαντής εδάφους νερών - Φαινόμενο του ευτροφισμού.

3. Απορρυπαντικά: Συμβολή στο φαινόμενο του ευτροφισμού - Επιπτώσεις στην υγεία του καταναλωτή.

Ε. Αναφορά και ανάλυση συγκεκριμένων τρόπων για την προστασία του περιβάλλοντος

- Μέτρα απορρύπανσης
- Ανακύκλωση
- Χρησιμοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας
- Νομοθετικές ρυθμίσεις
- Αλλαγές στον τρόπο μετακινήσεων
- Πρόγραμμα εξοικονόμησης ενέργειας
- Αλλαγή τρόπου ζωής
- Ενεργοποίηση των πολιτών και διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης

Μέσα και Μέθοδοι εφαρμογής

1. Διάλεξη όπου αναλύεται το υλικό για τα μείζονα προβλήματα και τους ρυπαντές.
2. Παρουσίαση και ανάλυση του υλικού με την βοήθεια προβολής δαφανειών όπου θα αναπαρίστανται πίνακες ρυπαντών με στόχο την καλύτερη εμπέδωση του παρουσιαζόμενου υλικού.
3. Προβολή ντοκυμαντέρ με θέματα:
 - Εμπόριο απαγορευμένων ουσιών στις χώρες του Τρίτου Κόσμου
 - Συνέπειες πυρηνικού ολοκαυτώματος

- Απόρριψη ραδιενεργών αποβλήτων στην θάλασσα της Μάγχης.

- 4. Παρουσίαση και μελέτη άρθρων εφημερίδων με θέμα τα μείζονα προβλήματα που προκαλούν οι ρυπαντές, και κινητοποιούν τους πολίτες ή και τις κυβερνήσεις.

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

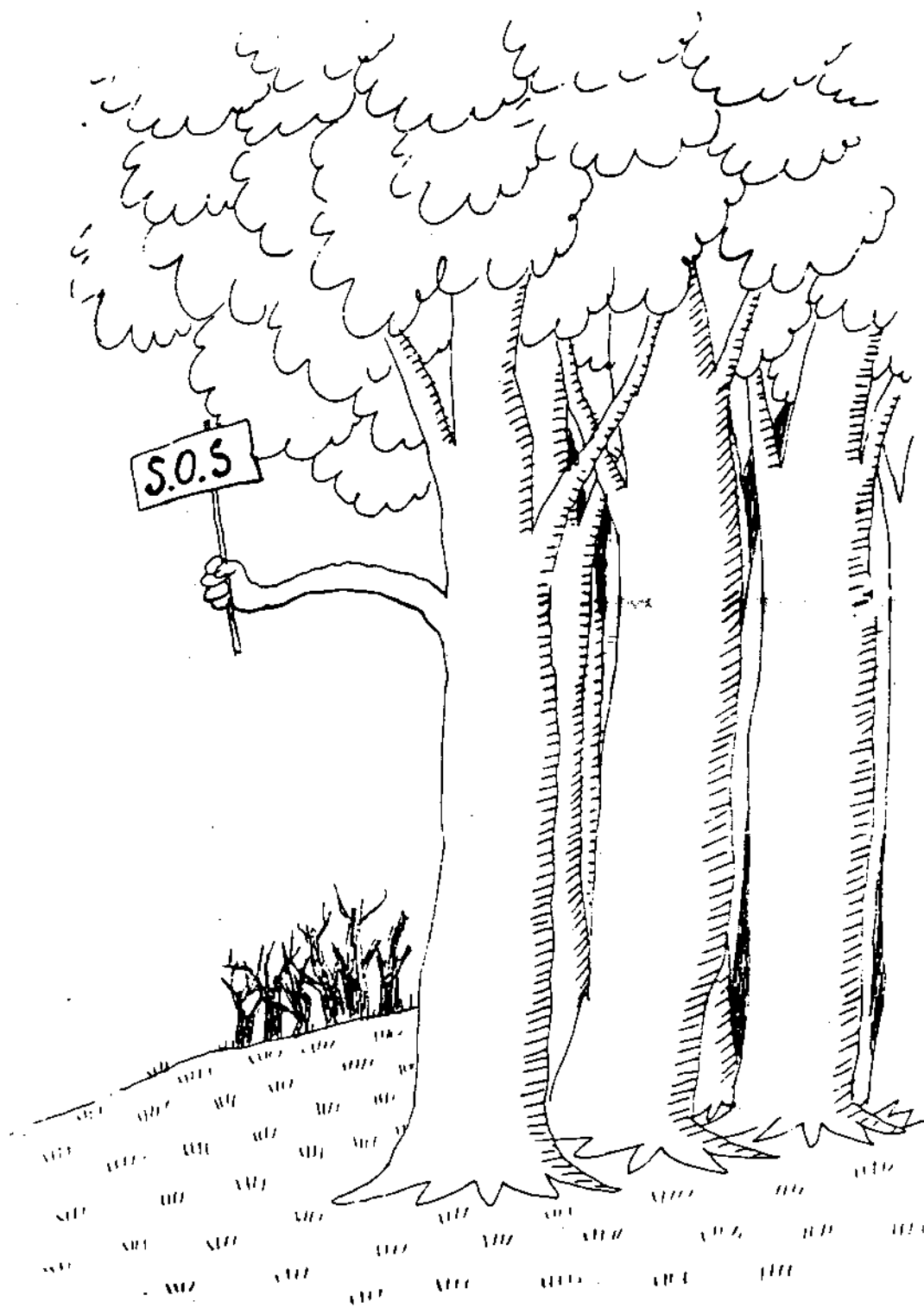
1. Αθανασάκης Μ. Αρτέμης, Κουσουρής Σ. Θεόδωρος, οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1987, σελ. 89-98, 116-127.
2. Δερμιτζάκης Μπάμης, Περιβάλλον, διατροφή και ποιότητα ζωής, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1988, σελ. 41-97 και 207-244.
3. Κωτσοβίνος Ε. Νικόλαος, θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος, Ξάνθη 1985, σελ. 18, 40, 169, 184.
4. Λόρεντς Κονραντ, Τα 8 θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτισμού μας, Εκδόσεις Θυμάρι, 1979.
5. Μοδινός Μιχάλης, Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο, Ξάνθας 1988.
6. Ρόμπερτς Α. Μεντβέντερ, Η πολιτική της πυρηνικής ενέργειας, Εκδόσεις Νέα σύνορα, 1985.
7. Σάμουελ Πιέρ, Οικολογία, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1973, σελ. 16, 29, 157.
8. SEMPLER K-CROALL S., Η πυρηνική ενέργεια -όχι μόνο για αρχάριους- εκονογραφημένη, Εκδόσεις Επιλογή, 1980.

9. Φίλης Α.Γιάννης, Η τελευταία πνοή του πλανήτη γη, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1988, σελ.100-122, 184-204, 208-213, 320.

Βοηθητικές πηγές

1. Αλμπάνης Τριαντάφυλλος "Η εποχή των φυτοφαρμάκων, οι επιπτώσεις από την χρήση τους", Νέα Οικολογία, Τ 43, 5/88.
2. Βαλαβανίδης Θανάσης "Το όζον στην στρατόσφαιρα", Νέα Οικολογία, Τ 44, 6/88.
3. Βαλαβανίδης Θανάσης "Ιχνη φυτοφαρμάκων στο πιάτο μας" Νέα Οικολογία, Τ 61, 11/89.
4. Βαλαβανίδης Θανάσης, "Τοξικά και επικίνδυνα απόβλητα", Νέα Οικολογία, Τ 57-58, 7-8/89.
5. Ευθυμόπουλος Ηλίας "Τα τρόφιμα μετά το Τσερνομπίλ" Νέα Οικολογία. Τ 25, 11/86.
6. MARTZ, Προστασία του περιβάλλοντος, εκδόσεις Μ.Γκούρδας, Αθήνα 1977.
7. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Οξινη βροχή: φταίνε τα πυρηνικά εργοστάσια;", Νέα Οικολογία, Τ 15, 1/86.

8. Παπαϊωάννου Δ. "Η παγκόσμια θέρμανση" Νέα Οικολογία, Τ 64, 2/90.
9. Παπαματθαϊάκης Γεωργ. χαρ. "Το φαινόμενο του θερμοκηπίου και οι ενεργειακές ανάγκες στη γη", εφημερίδα Βιαννίτικα νέα, αρ.φύλλου 162, 2/91 Βιάννος Κρήτη.
10. Πλαγγιανάκος Πάνος: "Η αλλαγή του κλίματος", Νέα οικολογία, Τ 64, 2/90.
11. Σχίζας Γιάννης "Πυρηνική ρύπανση", Νέα Οικολογία, Τ 5, 4/85.
12. TIPP SUSAN, "Ο θάνατος του δάσους", Νέα Οικολογία Τ 14, 12/83.
13. Φωλτεμάγιερ Εντιμοντ "Νέες προφυλάξεις για την πυρηνική ενέργεια", Νέα Οικολογία, Τ 78, 4/91.
14. Χατζημπίρος Κίμων: "Θερμοκήπιο Γη: αλλάζουν οι ισορροπίες;" Νέα Οικολογία, Τ 37, 11/87.
15. Χατζημπίρος Κίμων "Το διοξείδιο του άνθρακα και το μέλλον της Γης", Νέα Οικολογία, Τ 35, 9/87.
16. Χατζημπίρος Κίμων "Το όχι στην πυρηνική ενέργεια είναι οριστικό", Νέα Οικολογία, Τ 25, 11/86.

Πηγή: Δερμιτζάκης Μπάμπης, Περιβάλλον, διατροφή και ποιότητα
ζωής, εκδόσεις Θυμάρη, Αθήνα 1988, σελ. 100

Ε ν ό τ η τ α 7η

Απειλούμενα Οικοσυστήματα

Στη Νεκρή Θάλασσα

δεν είναι ψάρια

δεν είναι φύκια

μήτε αχινοί

δεν έχει ζωή

Δεν είναι ζωντανά

που έχουν στομάχι

για να πεινούν

να θρέψουν νεύρα

για να πονούν

Γιώργου Σεφέρη (Ημερολόγιο καταστροφώματος Β' "Ο Στρατής θαλασσι-
νός στη Νεκρή Θάλασσα", Εκδόσεις Ικαρος, 1964)

Δημοσιευμένο στο βιβλίο:

Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος, Θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος,
Ξάνθη 1985, σελ.165

Δεδομένη αξία

.....

"Τώρα όμως εδώ με διδάσκουν τα δέντρα που είναι
σοφά:".....

Νικηφόρος Βρετάκος

(Το ποίημα ολόκληρο παρατίθεται στο παράρτημα)

Αντικειμενικοί στόχοι

- Στο τέλος του μαθήματος αναμένεται να είναι σε θέση να κατανοήσει ότι κάθε διαταραχή σε κάθε ξεχωριστό οικοσύστημα, επιφέρει αλυσιδωτές αντιδράσεις και στα υπόλοιπα, λαμβάνοντας υπ' όψη την αρχή της οικολογίας ότι τα πάντα αλληλοσχετίζονται.
- Να προβληματιστεί για τους κινδύνους που εγκυμονούνται για την ανθρωπότητα από τις παρεμβάσεις σε οικοσυστήματα.
- Να ευαισθητοποιηθεί στην θεώρηση της φύσης ως ανεκτίμητης αξίας και ανεπανάληπτου κεφαλαίου προς διαφύλαξη και όχι ως μέσο εξυπηρέτησης βραχυπρόθεσμων επιδιώξεων.
- Να πληροφορήσει για τη σημασία των υποβαθμισμένων οικοσυστημάτων στην Ελλάδα και να εκφράσει τον προβληματισμό του για την επιτακτική ανάγκη σεβασμού τους.

Γνώση - Περιεχόμενο

Α. Διαχωρισμός οικοσυστημάτων σε χερσαία και υδάτινα

1. Θάλασσες: ένα από τα πιο απειλούμενα οικοσυστήματα.
 - α. Ρύπανση των θαλασσών - Αιτίες: Ρήψη αποβλήτων, και λυμάτων από βιομηχανικές εγκαταστάσεις και πλοία, ρύπανση από πετρέλαιο και ανθρώπινες δραστηριότητες.
Επιπτώσεις : Ρύπανση νερών και ψαριών, αισθητική υποβάθμιση θαλασσών και ακτών.
 - β. Αναφορά σε ελληνικές θάλασσες που απειλούνται από την ρύπανση (Μεσόγειος, Πατραϊκός, Θερμαϊκός κόλπος).
 - γ. Προτάσεις για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. (Βιολογικοί καθαρισμοί λυμάτων και αποβλήτων, εγκαταστάσεις υποδοχής πετρελαϊκών αποβλήτων κα).

2. Δάση:
 - α. Αναφορά στις ανεκτίμητες ωφέλειες του δάσους (παραγωγή οξυγόνου, προστασία από τη ρύπανση κα).
 - β. Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, σημαντικός εχθρός του δάσους - Οζον, όξινη βροχή και επιπτώσεις στα δασικά οικοσυστήματα - ο άνθρωπος και οι ανάγκες του, απειλή για το δάσος.
 - γ. Μέτρα για την αντιμετώπιση υποβάθμισης των δασικών οικοσυστημάτων: Διαφώτιση ελληνικού λαού για την αναγκαιότητα προστασίας της ελληνικής χλωρίδας και πανίδος, μηχανισμοί πρόληψης καταπατήσεων και αυθαιρεσιών, χρήση ήπιων & εναλλακτικών μορφών ενέργειας.

Γνώση - Περιεχόμενο

Α. Διαχωρισμός οικοσυστημάτων σε χερσαία και υδάτινα

1. Θάλασσες: ένα από τα πιο απειλούμενα οικοσυστήματα.
 - α. Ρύπανση των θαλασσών - Αιτίες: Ρήψη αποβλήτων, και λυμάτων από βιομηχανικές εγκαταστάσεις και πλοία, ρύπανση από πετρέλαιο και ανθρώπινες δραστηριότητες-
Επιπτώσεις : Ρύπανση νερών και ψαριών, αισθητική υποβάθμιση θαλασσών και ακτών.
 - β. Αναφορά σε ελληνικές θάλασσες που απειλούνται από την ρύπανση (Μεσόγειος, Πατραϊκός, Θερμαϊκός κόλπος).
 - γ. Προτάσεις για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. (Βιολογικοί καθαρισμοί λυμάτων και αποβλήτων, εγκαταστάσεις υποδοχής πετρελαϊκών αποβλήτων κα).
2. Δάση:
 - α. Αναφορά στις ανεκτίμητες ωφέλειες του δάσους (παραγωγή οξυγόνου, προστασία από τη ρύπανση κα).
 - β. Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, σημαντικός εχθρός του δάσους - Οζον, όξινη βροχή και επιπτώσεις στα δασικά οικοσυστήματα - ο άνθρωπος και οι ανάγκες του, απειλή για το δάσος.
 - γ. Μέτρα για την αντιμετώπιση υποβάθμισης των δασικών οικοσυστημάτων: Διαφώτιση ελληνικού λαού για την αναγκαιότητα προστασίας της ελληνικής χλωρίδας και πανίδος, μηχανισμοί πρόληψης καταπατήσεων και αυθαιρεσιών, χρήση ήπιων & εναλλακτικών μορφών ενέργειας.

- δ. Αναφορά σε απειλούμενα ελληνικά δάση (π.χ. δάσος Ν. Ρεθύμνης).
- ε. Το "χαμένο έδαφος"
 - ε.1. Φυσική διάβρωση: Επισήμανση φυσικών παραγόντων υπεύθυνων για την υποβάθμιση του εδάφους.
 - ε.2. Ανθρωπογενής διαβρωση: Απογύμνωση και υποβάθμιση εδάφους μέσω της υπερβόσκησης, εκχέρωσης και πυρκαγιών.
- 3. Υγροβιότοποι
 - α. Ορισμός και αναφορά στα κυριότερα χαρακτηριστικά που τους συνιστούν ως οικοσυστήματα ύψιστης σημασίας.
 - β. Αιτίες υποβάθμισης των υγροβιότοπων:
Ρήψη οικιστικών αποβλήτων, επικίνδυνων βαριών μετάλλων, εντομοκτόνων, πλαστικών, απορρυπαντικών και άλλων ουσιών - Υπερβόσκηση, υπεραλίευση, ληστρικό κυνήγι-αποξήρανση, αποστράγγιση για γεωργική χρήση ή για εξυπηρέτηση οικιστικών και τουριστικών αναγκών.
 - γ. Αναφορά σε απειλούμενους ελληνικούς υγροβιότοπους (λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, δέλτα ποταμού Νέστου, Μικρή Πρέσπα κα).
- Β. Μέτρα για την προστασία των υγροβιοτόπων
Επεξεργασία λυμάτων, εφαρμογή διεθνούς νομοθεσίας, απαγόρευση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων σε ζώνες γύρω από υγροβιότοπους.

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

- Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό μετά από διαχωρισμό ομάδων και ανάληψη συγκεκριμένου έργου.

Επιλογές από τα πιο κάτω:

- Προβολή διαφανειών με θέμα: Ελληνικά δάση και υδροβιότοποι με στόχο να γνωρίσουν οι σπουδαστές την ποικιλία και την μοναδικότητα των ελληνικών οικοσυστημάτων.
- Προβολή βιντεοταινίας με θέμα την υποβάθμιση του δάσους μετά από πυρκαγιά με στόχο την κατανόηση από τους σπουδαστές της αισθητικής αλλοίωσης αλλά και της ενίσχυσης του φαινομένου της διάβρωσης του δάσους.
- Εξόρμηση στο δάσος της Στροφυλιάς στην περιοχή Πατρών με στόχο να γνωρίσουν οι σπουδαστές το πολυποικίλο περιβάλλον των υδροτόπων και του δάσους της Στροφυλιάς, καθώς αυτό συνιστά έναν σπάνιο και μοναδικό βιότοπο.
- Μελέτη και επεξεργασία άρθρων εφημερίδων με θέμα τα απειλούμενα ελληνικά οικοσυστήματα.
- προβολή ταινίας με θέμα: Υπόθεση "Χαμένο έδαφος"

Βιβλιογραφία

Κύρια πηγή

1. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι.Σάββας, Οικολογία και περιβάλλον, Β' τάξη ενιαίου πολυκλαδικού Λυκείου, Αθήνα 1988, σελ. 73-91, 128-129, 219.
2. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Οικολογική Παιδεία και Περιβαλλοντική αγωγή, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1987, σελ.27-71.
3. Δερμιτζάκης Μπάμπης, Περιβάλλον, διατροφή και ποιότητα ζωής, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1988, σελ. 109-123.
4. Μοδινός Μιχάλης, Από την Εδέμ στο Καθαρήριο, Εκδόσεις Εξάντας 1988, σελ.191-261.
5. Φίλης Γιάννης, Η τελευταία πνοή του πλανήτη γη, Εκδόσεις Μπουκουμάνης, Αθήνα 1988, σελ.132-172.

Βοηθητικές Πηγές

1. Γάσπαρης Αιμίλιος, "Ένα δάσος απειλείται στο Νομό Ρεθύμνης," Νέα Οικολογία, τεύχος 67, 5/90.

2. Ε.ΠΟΙΖΩ "Συμμετοχή των πολιτών στην δασοπροστασία"
Νέα Οικολογία, τεύχος 30, 5/87, σελ.56-57.
3. Ευθυμόπουλος Ηλίας, "Διαλυτήριο πλοίων στον υδροβιό-
τοπο της Κεραμωτής, Νέα Οικολογία, τεύχος 9-10,
7-8/85.
4. Ευτυχίδης Γιώργος, "Τα δάση δεν κινδυνεύουν μόνο από
τις πυρκαγιές", Νέα Οικολογία, τεύχος 21-22,
7-8/86, σελ.50-53.
5. Ευτυχίδης Γιώργος, "Δασοπροστασία-δεν υπάρχουν εύκο-
λες λύσεις", Νέα Οικολογία, τεύχος 27, 1/87,
σελ.42-43.
6. Κατσαδωράκης Γιώργος " Πρέσπα το ενδιαφέρον υπάρχει
μόνο στα χαρτιά", Νέα Οικολογία, τεύχος 20,
6/86.
7. Κουτρούμπας Θωμάς, "Στροφυλιά: η δύσκολη επιβίωση
του δάσους", Νέα Οικολογία, τεύχος 32, 6/87,
σελ.60-61.
8. Μητράκος Γιάννης, "Θανατόνωντας τον Ιστορικό Ευρώτα",
Νέα Οικολογία, τεύχος 67, 5/90.
9. Ξηρός Γιάννης"Απαράδεκτα Σχέδια και εναλλακτικές
προτάσεις για τον Όλυμπο", Νέα Οικολογία, Τ12, 10/85.

10. Παντσόγλου Χρήστος, "Υγροβιότοποι σε κίνδυνο", Νέα Οικολογία, τεύχος 4, 2/85.
11. Παντσόγλου Χρήστος "Υγροβιότοποι της Θράκης", Νέα Οικολογία, τεύχος 21-22, 7-8/86.
12. Παπαγιάννης Θύμιος, "Δέλτα Νέστου: Δυναμικήφίεση και αδύναμη άμυνα", Νέα Οικολογία, τεύχος 29, 3/87.
13. Περγαντής Φώτης, "Η τοιμεντοποίηση του Αμβρακικού", Νέα Οικολογία, τεύχος 68, 6/90.
14. Πολίτης Γιώργος, "Λίμνη Αραλή: ένας αργός θάνατος" Νέα Οικολογία, τεύχος 69-70, 7-8/90.
15. ΥΠΕΧΩΔΕ, μελέτη, "Η οικολογική αξία του υγροτόπου" Νέα Οικολογία, τεύχος 29, 3/87.
16. TIFF SUSAN: "Ο θάνατος του δάσους", Νέα Οικολογία τεύχος 14, 12/85, σελ.31-35.
17. Σταματόπουλος Λευτέρης "Κοινωνικές οι αιτίες των πυρκαγιών", Νέα Οικολογία, τεύχος 17, 3/86, σελ. 25-27.
18. Χατζημπίρος Κίμων "Δάση: η ύστατη στιγμή ευθύνης", Νέα Οικολογία, τεύχος 24, 10/86, σελ.9.

Ε ν ό τ η ι α 8η

"Η Γεωργία της Ανάπτυξης" και η Αναζήτηση εναλλακτικών προτύ-
πων στην Γεωργία

Πήρα σήμερα γράμμα απ'τη Σαντάλ. Λέει πως, παρά την ξηρασία, στο Μπαμακό τα πράγματα δεν είναι άσχημα, αλλά στην περιοχή των Ντογκόν οι άντρες αυτοκτονούν γιατί τα κοπάδια πεθαίνουν και τα παιδιά διαρκώς κλαίνε. Δεν βρήκε λέει τον θεό της στον προσφυγικό καταυλισμό και λέει ακόμη πως οι νομάδες καταφεύγουν όλοι στο νότο και πως όλα είναι κίτρινα και σταχτιά με σκληρές μεταλλικές λάμπεις, εκεί όπου ήταν πράσινα πριν ακόμη φύει.

Δεν πιστεύει πως θα τους ακολουθήσει. Είναι νέα κι όμορφη κι ίσως την ξανασυναντήσω μια μέρα σε κάποιο λιμανίσιο μπαρ στο ντακάρ ή την Ντουάλα.

Προσωπικό ημερολόγιο Μ.Μ.

Ν'KONG SAMBA, ΚΑΜΕΡΟΥΝ, ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1976.

Πηγή: Μοδινός Μιχάλης, Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο, Εκδόσεις Εξάντας, αθήνα 1988, σελ.231

Δεδομένη αξία

Ο κήπος με τα χρώματα

Εμεινα σήμερα μέσα, να σας φτιάξω έναν κήπο,
Δεν βγήκα στο δρόμο, δεν πήγα στην πόλη,
δεν είδα τους φίλους μου. Εσκαψα όσο
μπορούσα το χώμα. Υστερα κάρφωσα τα δέκα
μου δάχτυλα να βγάλει νερό.
Όταν έδυε ο ήλιος, φύτρωσαν χρώματα.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Τα ποιήματα, Εκδόσεις Τρία φύλλα, τόμος Β,
σελ.127.

Αντικειμενικοί στόχοι

Για τον ερωδαστή:

- Να κατανοήσει ότι, τόσο ο τρόπος χρήσης των φυσικών πόρων στη συγκεκριμένη περίπτωση του εδάφους, όσο και η εκμετάλλευσή τους θα πρέπει να γίνονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι προσαρμοσμένοι στους περιβαλλοντικούς κανόνες της διατήρησής τους.

- Να ευαισθητοποιηθεί στην θέση πως τα όρια του πλανήτη επιβάλλουν περιορισμούς στην εκμετάλλευσή των συγκεκριμένων πόρων και θέτουν σε αμφισβήτηση επόμεως την "Γεωργική ανάπτυξη" και την πρόοδο όπως γίνεται σήμερα.

- Να περιγράψει το περιεχόμενο της "Οικολογικής Γεωργίας" και να εξηγήσει γιατί είναι λιγότερο "ενεργοβόρα" και περισσότερο προσαρμοσμένη στους φυσικούς κύκλους.
- Να προβληματιστεί για τους λόγους που αναχαιτίζουν την ανάπτυξη της οικολογικής γεωργίας, μοναδικό μέσο για την αποφυγή της ρύπανσης του περιβάλλοντος.
- Να διατυπώσει την ανησυχία για τις επιπτώσεις που έχουν, πολλά προϊόντα σήμερα, στην υγεία του ανθρώπου.
- Να εκτιμήσει το κοινωνικό κέρδος του βιοκαλλιεργητή σε σχέση με το οικονομικό κέρδος του συμβατικού, λαμβάνοντας υπ' όψη πως ο πρώτος συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος, μέσα από την μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από παρασιτοκτόνα.
- Να προβληματισθεί για τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος στο πρόβλημα της αστικοποίησης των αγροτικών πληθυσμών και να εξηγήσει γιατί αυτό είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης και διάδοσης της σύγχρονης γεωργίας.

Γνώση - Περιεχόμενο

- A. "Η γεωργία της ανάπτυξης": σύγχρονη εντατικοποιημένη γεωργία.

1. Χαρακτηριστικά των μεθόδων της:

- εκμηχάνιση καλλιεργειών
- χρήση παρασιτοκτόνων
- κατανάλωση ενέργειας
- τάση για μονοκαλλιέργειες

2. Στόχοι της σύγχρονης γεωργικής καλλιέργειας:

αύξηση παραγωγής
μεγάλα κέρδη

3. Επιπτώσεις στο έδαφος και στα άλλα οικοσυστήματα:

- Διάσπαση δομής του εδάφους
- Ρύπανση νερών
- Υποβάθμιση ποιότητας φυσικών προϊόντων

4. Κοινωνικοοικονομικές αλλαγές συνδεδεμένες με την ανάπτυξη και διάδοση της συμβατικής γεωργίας.

B. Αναζήτηση εναλλακτικών προτύπων στην γεωργία - Οικολογική γεωργία

1. Ορισμός

2. Βασικές αρχές οικολογικής γεωργίας

3. Επισημάνση θετικών αποτελεσμάτων της εφαρμογής οικολογικής γεωργίας.

Μέθοδοι και Μέσα εφαρμογής

- Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό με παράλληλη συμμετοχή των σπουδαστών μετά από ανάθεση συγκεκριμένου έργου.

- Εφαρμογή στη δημιουργία ενός λαχανόκηπου-βιολογικής καλλιέργειας στο χώρο του ΤΕΙ (που από νωρίς έχει συζητηθεί με τη Διοίκηση του ΤΕΙ και είναι στα πλαίσια της "παράλληλης εμπειρίας" που οι μελετητές θεωρούν απαραίτητο να συνοδεύει την προσέγγιση του προτεινόμενου αυτού μαθήματος και η οποία αναλύεται σε άλλο μέρος αυτής της εργασίας).

Β ι β λ ι ο γ ρ α φ ί α

1. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Ι.Θεόδωρος, Οικολογική Παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 87, σελ.83.

2. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι. σάββας, Οικολογία και περιβάλλον, Β' τάξη Πολυκλαδικού λυκείου, Αθήνα 1988, σελ.242.

3. Δερμιτζάκης Μπάμπης Περιβάλλον - διατροφή και ποιότητα ζωής, εκδόσεις Θυμάρη, Αθήνα 1988, σελ.76,85.

4. DOMINIQUE SIMONNET Τί είναι οικολογία, εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1985.

5. Μοδινός Μιχάλης Από την Εδέμ στο Καθαρήριο , εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1988, σελ.103-189.
6. Φίλης Γιάννης, Η τελευταία πνοή του πλανήτη γη, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1988, σελ.40-86.

Βοηθητικές πηγές

1. Ευτυχίδης Γιώργος "Η διαβρωση στον ελληνικό χώρο",
Νέα Οικολογία, Τ 36, 10/87.
2. Θεοδωράτος Θεόδωρος "Οργανική γεωργία, ένας βιβλιο-
γραφικός οδηγός," Νέα Οικολογία, Τ 79, 5/91.
3. Λουλούδης Λεωνίδας "Χημικός ή γεωργικός γεωργός;",
Νέα Οικολογία, Τ 79, 5/91.

ΚΑΙΡΟΣ ΝΑ ΠΑΤΗΣΟΥΜΕ
ΦΡΕΝΟ ΚΑΙ Ν'ΑΡΠΑΞΟΥΜΕ
ΤΟ ΤΙΜΟΝΙ

Πηγή: Οικολογία για αρχάριους, Εικονογραφημένη, εκδόσεις

Επιλογή

Ε ν ό τ η τ α 9η

Τεχνολογία: αρνητικές πλευρές

Η χρήση της τεχνολογίας για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών

θεμάτων : Ανακύκλωση

Βιολογικός καθαρισμός

Διαχείριση στερεών αποβλήτων

Βιοτεχνολογία

"Πρέπει να καταλάβουμε ότι η νέα
τεχνολογία θα δίνει σημασία
στην αυτάρκεια της κάθε περιοχής,
θα ικανοποιεί τις
ανθρώπινες ανάγκες επιβίωσης,
και θα συντηρεί το περιβάλλον".

Πηγή: Φίλης Γιάννης, Η τελευταία πνοή του πλανήτη Γη, εκδό-
σεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1988, σελ.313

Δεδομένη αξία

Ανάμεσα στα άλλα, η αξία των "κυττάρων" μας είναι δεδομένη.

Τα κύτταρά μας

Τα κύτταρά μας λοιπόν
δεν είναι παρά στοιχεία
και φώτα
συνταγμένα από τα τέσσερα
σημεία του σύμπαντος

Πηγή: Νικηφόρος Βρεττάκος, Τα ποιήματα, εκδόσεις Τα τρία
φύλλα, τόμος Β, σελ. 184.

Αντικειμενικοί στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος, ο σπουδαστής -τρια θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να αναφέρει τις αρνητικές πλευρές της τεχνολογίας καθώς και να διατυπώσει την συμβολή της στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου.
- Να διατυπώσει την συμβολή της τεχνολογίας στην αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων, να αναφέρει ήδη εφαρμοσμένα προγράμματα και να αναφέρει την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας.
- Να αξιολογήσει τη βιομηχανία της αντιμόλυνσης λαμβάνοντας υπ' όψη την θέση συγκεκριμένου μελετητή, πως η υιοθέτηση της οδηγεί την προστασία του περιβάλλοντος σε φαύλο κύκλο.

- Να αναφέρει τις εφαρμογές της γενετικής μηχανικής καθώς και τις εκτιμήσεις που γίνονται για τα σοβαρά ηθικά και κοινωνικά προβλήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή της.

- Πιο ειδικά να διατυπώσει τον προβληματισμό που υπάρχει και γύρω από την προαγωγή της τεχνολογίας και αν αυτή θα μπορούσε να εκπληρώνει τον πραγματικό της ρόλο στην εξυπηρέτηση του ανθρώπου και στην προστασία του περιβάλλοντος.

- Να κατανοήσει τελικά την ιδέα πως η υιοθέτηση νέας τεχνολογίας απαιτεί κατά κύριο λόγο αλλαγές στον τρόπο ζωής του καθενός από εμάς, οι οποίες αλλαγές, πρέπει παράλληλα να μελετώνται σε σχέση, πάντα, με το γενικό συμφέρον του κόσμου μας.

Γνώση - Περιεχόμενο

- A. Η συμβολή της τεχνολογίας στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου

- B. Αρνητικές πλευρές της τεχνολογίας
 - 1. Μηχανοποίηση της ζωής
 - 2. Προσήλωση του ανθρώπου στα υλικά αγαθά
 - 3. Υπεροψία της δύναμης: Χρησιμοποίηση της τεχνολογίας σε βάρος του ανθρώπου.
 - 4. Απόβλητα - Ρύπανση

Γ. Η χρήση της τεχνολογίας για την αντιμετώπιση περιβαλλοντι-
κών θεμάτων

- Ανακύκλωση, βιολογικός καθαρισμός, διαχείριση αποβλήτων: Ανάλυση-δυνατότητα εφαρμογής-αναφορά σε ήδη εφαρμοσμένα προγράμματα-Εκτιμήσεις.

Δ. Βιοτεχνολογία

- Ορισμός
- Γενετική μηχανική και οι εφαρμογές της: βιομηχανία, γεωργία, ιατρική, διαχείριση αποβλήτων, έλεγχος ρύπανσης και περιβάλλοντος.
- Επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην κοινωνία
- Η στάση των κυβερνήσεων
- Γιατί ανησυχούν οι οικολόγοι και περιβαλλοντολόγοι

Μέθοδοι και μέσα εφαρμογής

- Παρουσίαση και ανάλυση θεωρητικού υλικού
- Προβολή βιντεοταινίας με θέμα την χρησιμοποίηση της τεχνολογίας για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων.
- Συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων με τους σπουδαστές μετά από ακρόαση μιας κασέτας με θέμα την εφαρμογή προγράμματος ανακύκλωσης στην πόλη DAVIS ΤΩΝ ΗΠΑ (την ακρόαση την έχουν κάνει μόνοι τους). (Το κείμενο της κασέτας παρατίθεται στο παράρτημα).

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

1. Αλντοϋς Κάελεϋ Θαυμαστός καινούργιος κόσμος, Κάκτος
Αθήνα 1980.
2. DOMINIQUE SIMONNET, Τί είναι Οικολογία, Νέα Σύνορα,
Αθήνα 1985, σελ.62-76.
3. Ντίκινσον Ντ., Εναλλακτική τεχνολογία και η πολιτική
της τεχνολογικής αλλαγής, εκδόσεις Κάλβος, 1985
4. Σάμουελ Πιέρ Οικολογία, Εκδόσεις Νεφέλη.
5. Φίλης Γιάννης Η τελευταία πνοή του πλανήτη Γη, Μπου-
κουμάνης 1988, σελ.11,307.

Βοηθητικές πηγές

1. BEBIN JEAN "Ο βιολογικός καθαρισμός του νερού" Νέα
κολογία, τεύχος 54, 4/89.
2. Γονιδιοθεραπεία , Η γενετική υπηρετής μας - Υγεία,
επιστήμη - ποιότητα ζωής, κοινωνία-εφημερίδα
"ΤΑ ΝΕΑ", Πέμπτη 19 Σεπτεμβρίου 1991, σελ.4-5.
3. Ευθυμιόπουλος Ηλίας "Ο πόλεμος των γονιδίων" Νέα Οι-
κολογία, τεύχος 2, 12/84.

4. HAERFING DENNY, "Η απειλή τηςβιοτεχνολογίας" Νέα Οικολογία, τεύχος 52, 2/89.
5. Κάπαρη Μαρία "Βιοτεχνολογία, περιβάλλον, κοινωνία", Νέα Οικολογία, τεύχος 67, 5/90.
6. Οικολογική Κίνηση Θεσ/νίκης "Ανακύκλωση απορριμάτων: η ατελής ελληνική εμπειρία, Νέα οικολογία, τεύχος 36, 10/87.

7. Παπαγεωργίου Απόστολος, "Σουηδία: Όταν η ανακύκλωση δεν μένει στα λόγια", Νέα οικολογία, τεύχος 8, 6/85.
8. Πολίτης Γιώργος "Το μέλλον της ανακύκλωσης" Νέα οικολογία, τεύχος 49, 11/88.
9. Πολίτης Γιώργος "Η ανακύκλωση στην Ελλάδα" Νέα οικολογία, τεύχος 51, 1/89.
10. Πολίτης Γιώργος "ΗΠΑ. Μιανέα γενιά επιχειρηματιών κερδίζει ήδη πολλά χρήματα από την ανακύκλωση, νέα Οικολογία, τεύχος 52, 2/89.
11. Σχίζας Γιάννης "Βιοτεχνολογία: οι ορμόνες και η αμηχανία των οικολόγων", Νέα Οικολογία, T 37, 11/87

12. Χαλιώτης Βασίλης "Τα απορρίματα δεν είναι σκουπίδια",
Νέα Οικολογία, Τ 81-82, 7-8/91.

13. Χατζημπίρος Κίμων "Η ανακύκλωση των υλικών", Νέα οικολογία, τεύχος 16, 2/86

ΕΓΩ ΜΕΝΟ ΚΟΛΙΑΤΣΟΥ.
ΕΣΕΙΣ ΦΑΝΤΑΖΟΜΑΙ
ΕΛΕΥΣΙΝΑ, Ε;

του Κ Μητρώπου

Η ΡΥΠΑΝΣΗ
ΠΡΟΚΑΛΕΙ
ΖΑΛΑΔΕΣ
ΚΑΙ ΔΥΣΠΝΟΙΑ!
ΑΚΟΥΣΕΣ
ΤΙΠΟΤΑ ΚΑΙ ΓΙΑ
ΤΥΦΛΩΣΗ
ΡΕ ΜΠΑΜΠΗ;

Η ΡΟΥΛΑ
ΕΙΜΑΙ!..

του ΚΥΡ

Πηγή: Αθανασάκης Μ. Αρτέμης, Κοουρούς Σ. Θεόδωρος,

Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή,

εκδόσεις Μουσικιάνη, Αθήνα 1988, σελ. 114

Ε ν ό τ η τ α 10η

Οι επιπτώσεις της ρύπανσης στη σωματική και ψυχική υγεία.

"Εμείς ξέρουμε τούτο:

Η γη δεν ανήκει

στον άνθρωπο

αλλά ο άνθρωπος

ανήκει στη γη.

Κάθε κακό

που βρίσκει τη γη,

βρίσκει και τον άνθρωπο

και κάθε πλήγμα

του ανθρώπου

στο νιφάδι της ζωής

είναι πλήγμα

ενάντια στον εαυτό του".

ΣΗΑΤΑ

(Ινδιάνος αρχηγός)

Πηγή: Ημερολόγιο 1991, η ελληνική φύση που χάνεται, εκδόσεις

ΚΟΑΝ

Δεδομένη αξία

"Πρέπει να αποφύγουμε όλα όσα θέλουν να μας αφαιρέσουν τη χαρά της ζωής, όλα όσα συσκοτίζουν το πνεύμα μας και του αφαιρούν το λαμπερό φως, όλα όσα φέρνουν σε πόλεμο το κεφάλι μας με το κορμί μας".

Πηγή: Παπαλάγκι (1981, σελ.118).

Αντικειμενικοί στόχοι

Για τον αθουδακί

- Να αναφέρει μερικούς από τους συνηθισμένους ρυπαντές που επηρεάζουν άμεσα και λειτουργικά την υγεία.
- Να κατανοήσει ότι τα προβλήματα που αφορούν τόσο την σωματική όσο και την ψυχική υγεία είναι το τίμημα του εξουθενωτικού ρυθμού της τεχνοκρατούμενης εποχής.
- Να προβληματιστεί για το ότι η προστασία της σωματικής και ψυχικής υγείας εξαρτάται κατά κύριο λόγο απ' τον τρόπο ζωής του οποίου έχει επιβάλλει η καταναλωτική κοινωνία.
- Να κατανοήσει ότι ανάμεσα στα ζωντανά είδη υπάρχουν σχέσεις εξάρτησης. Η ιδιαίτερη θέση του ανθρώπου στο άκρο της τροφικής αλυσίδας του καθιστά δυνατότερο αλλά και πιο τρωτό.

- Να πάρει το μήνυμα πως όταν κανείς μάχεται τη φύση, μάχεται τελικά τον άνθρωπο.

- Να προβληματιστεί και να καταστεί ικανός να πάρει κάποιες σημαντικές αποφάσεις για τη ζωή του περιορίζοντας το ατομικό-καταλυτικό του πρόσωπο προς όφελος τόσο της υγείας του όσο και της υγείας των άλλων, και της διατήρησης των πόρων του πλανήτη.

Γνώση - Περιεχόμενο

- A. Ιστορικά αλλά και πρόσφατα επεισόδια ατμοσφαιρικής φωτοχημικής ρύπανσης σε διάφορες πόλεις του κόσμου με σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική υγεία (π.χ. Σεβέζο της Ιταλίας).

- B. Ρυπαντές, η ύπαρξη των οποίων επηρεάζει την σωματική και ψυχική υγεία.
 - 1. διοξειδίο του θείου: Με παρουσία υγρασίας επιδεικνύει πνευμονικές και καρδιακές παθήσεις, προκαλεί βρογχίτιδα και ερεθισμό στα μάτια.
 - 2. στερεά αιωρούμενα σωματίδια: Σε συνδυασμό με τα οξείδια του θείου προκαλούν βρογχίτιδα, αναπνευστικές λοιμώξεις, καρκίνο του πνεύμονα.
 - 3. Οξειδίο του αζώτου : Προσβάλλουν το αναπνευστικό σύστημα και τα μάτια, προκαλούν κεφαλγίες, ιλίγγους, κ.ά.

4. Μονοξειδίο του άνθρακα: προκαλεί διαταραχές σε αισθητήρια όργανα.
5. Μόλυβδος: Μπορεί να προσβάλλει την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών και την νοητική και πνευματική επίδοση και νοητική τους ικανότητα. Προκαλεί διαταραχές στο νευρικό, αναπαραγωγικό και κυκλοφοριακό σύστημα.
6. Θόρυβος: έχει σχέση με την αυπνία, τον εκνευρισμό και την εξάντληση του ανθρώπου.Επιδρά στην ομαλή ψυχική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών.

7. Φυτοφάρμακα - Ανάφορά κύριων επαγγελματικών ασθενειών από χρήσεις φυτοφαρμάκων:

- α. Επίδραση στο κεντρικό νευρικό σύστημα
- β. Μεταλλαξογόνος και καρκινογόνος δράση
- γ. Διάφοροι καρκίνοι κ.α.

Άμεση απειλή της υγείας του ανθρώπου μέσα από την κατανάλωση προϊόντων στα οποία έχουν περάσει φυτοφάρμακα.

8. Λιπάσματα:

- Αύξηση της περιεκτικότητας του οξαλικού οξέος στα φυτά από την αζωτούχα λίπανση με αποτέλεσμα την πρόκληση ραχίτιδας και πέτρας στα νεφρά.
- Αζωτούχος λίπανση και αρνητική επίδραση στην υγεία του ανθρώπου λόγω της αλλαγής σχέσης καλίου προς νάτριο.

9. Απορρυπαντικά: Ενζυμα και επιπτώσεις τόσο στην υγεία των εργαζομένων στις σχετικές βιομηχανίες όσο και στις οικοκυρές (Δυσκολίες στην αναπνοή, πόνος στο στήθος, δερματικές αλλεργίες).

- Ρύπανση θαλασσών και υπογείου "υδροφόρου ορίζοντα".

Μέθοδοι και Μέσα εφαρμογής

- Παρουσίαση και ανάλυση θεωρητικού υλικού με την συμμετοχή των σπουδαστών μετά από διαχωρισμό τους σε ομάδες και ανάθεση συγκεκριμένου έργου.

Επιλογές από τα πιο κάτω:

- Επεξεργασία άρθρων εφημερίδων που θα έχουν σαν θέμα τις επιπτώσεις της ρύπανσης στην σωματική και ψυχική υγεία.
- Χρήση διαφανειών όπου θα αναπαρίστανται πίνακες που θα αναγράφουν συνοπτικά τις επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία.
- Προβολή της ταινίας "THE WALL" που έχει σαν θέμα την αλλοτρίωση του ανθρώπου στην σύγχρονη τεχνοκρατική κοινωνία.
- Δίεξαγωγή συζήτησης στην προαναφερόμενη ταινία με έμφαση στην ανεύρεση εναλλακτικού μοντέλου ζωής.

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

1. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσουρής Σ.Θεοδώρου, Οικολογική Παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1987, σελ. 105-115.
2. Δερμιτζάκης Μπάμπης Περιβάλλον - Διατροφή και ποιότητα ζωής, Εκδόσεις Θυμάρη, σελ.41-97, 207-244.
3. Κωτσοβίνος Ε.Νικόλαος, Θέματα τεχνολογίας και περιβάλλοντος, Ξάνθη 1985, σελ. 95-164.

4. Λογοθέτη Μαρία "Η επίδραση του τεχνικού πολιτισμού στην υγεία", Θεμέλιο στην έκθεση ιδεών, 4ος τόμος, σελ.183.
5. SAMUEL PIERRE, Οικολογία, εκδόσεις Νεφέλη, σελ. 127-147.
6. Φίλης Γιάννης Η τελευταία πνοή του πλανήτη γη, Μπουκουμάνη, Αθήνα 1988, σελ.190.

Βοηθητικές πηγές

1. Αθανασίου Κυριάκος, "Οι γενετικές επιπτώσεις του νέφους, της ραδιενέργειας στον ελληνικό πληθυσμό", Νέα Οικολογία, τεύχος 21-22, 7-8-/86.
2. Αθανασίου Κυριάκος, "Νέφος, ραδόνιο και καρκίνος του πνεύμονα", Νέα Οικολογία, Τ 73, 11/90.

3. Βαλαβανίδης Αθανάσιος "Ατμοσφαιρική ρύπανση και υγεία",
Νέα οικολογία, Τ 73, 11/90.
4. Βαλαβανίδης Αθανάσιος, "Περιβάλλον και υγεία σε παγκό-
σμια κλίμακα", Νέα Οικολογία, τεύχος 62, 12/89.
5. Δημόπουλος Νίκος, Περιβάλλον και υγεία, Νέα Οικολογία,
Τ 59, 9/89.

6. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Νέφος και Καρκίνος", Νέα Οικο-
λογία, τεύχος 9-10, 7-8/85.
7. Παρασκευόπουλος Γιάννης "Η πόλη και το παιδί", Νέα
Οικολογία, Τ 76, 2/91.
8. Τριχόπουλος Δημήτρης "Περιβάλλον και υγεία" Νέα Οικο-
λογία, τεύχος 5, 3/85

Ε ν ό τ η τ α 11η

Πολιτική περιβάλλοντος και νομοθεσία στην Ελλάδα

"Η εμπειρία έχει δείξει ότι οι βελτιώσεις του περιβάλλοντος ήταν αποτέλεσμα της βάσης και όχι της κορυφής. Όσο η βάση μένει απληροφόρητη και εφησυχάζει στον κομπορμιισμό στην ηττοπάθεια και την αδιαφορία δεν μπορούμε να ελπίζουμε σε τίποτα.

Ετσι σε πολλές χώρες ο μεγαλύτερος εχθρός των μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο οι βιομήχανοι αλλά και τα εργατικά συνδικάτα:

Περιορισμός των βιομηχανιών σημαίνει περιορισμό στα κέρδη, τις επενδύσεις, τις δουλειές.

Αυτά που ζητάνε είναι δουλειά τώρα, όχι μετά από εκατό χρόνια".

Γιάννης Φίλης

Δεδομένη αξία

Οι Νόμοι είναι συλλογική δέσμευση και ευθύνη για όλους για το Συλλογικό καλό.

Αντικειμενικοί στόχοι

Για τον σπουδαστή:

- Να είναι σε θέση να αναφέρει τη βασική νομοθεσία για το περιβάλλον και να διατυπώσει τους περιορισμούς-ελλείψεις που έχει ο νόμος-πλαίσιο του 1986.
- Να κατανοήσει ο σπουδαστής την σκοπιμότητα όχι μόνο της ύπαρξης νόμων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά και της ουσιαστικής εφαρμογής τους.
- Να προβληματισθεί για τις δυνατότητες εφαρμογής των νόμων για την προστασία του περιβάλλοντος στον ελληνικό χώρο και να αναφέρει τις εκτιμήσεις των ειδικών με τις προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν για την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας.
- Να νοήσει ότι η αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει" δεν έχει στενά τιμωρητικό χαρακτήρα αλλά συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και κατ' επέκταση του ίδιου του παραβάτη.
- Να εκτιμήσει τη δυνατότητα της συμμετοχής των πολιτών

Στην προστασία του περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.

- Να προβληματισθεί ιδιαίτερα ως μελλοντικός κοινωνικός λειτουργός για το θέμα "συμμετοχή των πολιτών" και πως αυτή μπορεί πράγματι να προωθηθεί, εάν πρέπει κάποτε να απαιτήσουν οι πολίτες πραγματικά την εφαρμογή των νόμων στον ελλαδικό και ευρωπαϊκό χώρο.

Γνώση - Περιεχόμενο

- A. Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα και η αποτελεσματικότητά της.
 - Θεσμικό πλαίσιο
 - Δαπάνες προστασίας

- B. Αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής

- Γ. Μέτρα περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα

- Δ. Η κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος
 - Οδηγίες
 - Κανονισμοί
 - Αποφάσεις

- Ε. Αρχές του διεθνούς δικαίου για το περιβάλλον
 - Το δικαίωμα πληροφόρησης και ενημέρωσης

- Η αρχή της πρόληψης
- Η ευθύνη
- Η αποζημίωση

- Ζ.** Δικαιώματα του Έλληνα πολίτη στην κοινοτική νομοθεσία
- Πηγή άντλησής τους
 - Προσφυγή στα ελληνικά και κοινοτικά όργανα
 - Δικαίωμα απαίτησης της εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας
-

- Η.** Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος

- α)** Στοιχεία συμμετοχής

- πληροφόρηση πολιτών
- η στενή έννοια της συμμετοχής
- ένδικο μέσο

- β)** Επίπεδα πραγματοποίησης της συμμετοχής

- ατομικό
- επίπεδο ομάδας
- επίπεδο οργανώσεων

- θ.** Η αρχή ο "ρυπαίνων πληρώνει"

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

- Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό.

- Αναζήτηση παραδειγμάτων αποτελεσματικής συμμετοχής των πολιτών, στην υλοποίηση των νόμων από τον Ελλαδικό, Ευρωπαϊκό και Διεθνή χώρο. (από τους σπουδαστές).

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

1. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τ 1, 10/86, Αθήνα 1986, αρ. φύλου 160, (παρατίθεται στο παράρτημα).
2. Καλλία Αντωνίου, περιβάλλον-νομοθεσία-δικαιώματα του Έλληνα πολίτη, εκδόσεις Ένωση δικαίου περιβάλλοντος, Αθήνα 1987.
3. Σιούτη Γλυκερία η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος, Εκδ. γενική γραμματεία νέας Γενιάς Αθήνα 1988.
4. Σαμιώτης Γιώργος - Τσάλτας Γρηγόριος Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990.
5. Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών "Η ανάπτυξη της Ελλάδας, παρελθόν, παρόν και προτάσεις πολιτικής", Αθήνα Δεκέμβριος 1990.

6. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης 1988-92, 1988.

7. Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, θέματα προστασίας, Προστασία και αναβάθμιση του περιβάλλοντος, εκδόσεις Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1986

Ε ν ό τ η τ α 12η

Το οικολογικό κίνημα στον διεθνή, ευρωπαϊκό και ελληνικό
χώρο

"Ποτέ ο κόσμος δεν συνετίστηκε από
σύνεση-πάντοτε από την ωμή πίεση
ανάγκης. Την σημερινή ανάγκη ελάχι-
στοι την αισθάνονται και πάντοτε
όχι οι υπεύθυνοι για τις αμαρτίες
του κόσμου. Οι πολλοί λικνισμένοι
από τις απολαύσεις του δίκου πολι-
τισμού αποκοιμούνται στην αγκαλιά
του μακάρια, χωρίς να υποπτεύονται
πως το δικό τους ναρκωτικό είναι
πολύ πιο μοιραίο από τα παραισθη-
σιογόνα της θλιβερής μόδας".

Άγγελος Τερζάκης

Δεδομένη αξία

Το ατομικό χρέος του κάθε πολίτη για τον κόσμο μας εκφράζεται μέσα από την ίδια την οργάνωση των πολιτών σε ευρύτερες ομάδες και δίκτυα που μπορούν να γίνουν αποτελεσματικά. Η ευθύνη μας όμως ως ατόμων έχει την αξία της όταν γίνεται τρόπος ζωής που βοηθά το σύνολο.

Αντικειμενικοί στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος, ο σπουδαστής αναμένεται να είναι σε θέση:

- Να αναφέρει την πορεία του οικολογικού κινήματος στο διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, καθώς επίσης και για τα ρεύματα, τις τάσεις και την οργάνωση του κινήματος.
- Να αναπτύξει τα κύρια γνωρίσματα του οικολογικού κινήματος έναντι των άλλων κινήματων (φεμινιστικό, ειρηνιστικό).
- Να αναφέρει τους παράγοντες εκείνους που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του οικολογικού κινήματος και τους λόγους για τους οποίους καθυστέρησε η εξάπλωση του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα.

- Να εκτιμήσει ο σπουδαστής την δράση του οικολογικού κινήματος στην αποτροπή κινήσεων, των οποίων μια πιθανή πραγματοποίηση θα είχε σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.
- Να διατυπώσει απόψεις για τις ευθύνες των επαγγελματιών.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Ρίζες του οικολογικού κινήματος

1. Ορισμός του οικολογικού κινήματος
2. Γνωρίσματα του οικολογικού κινήματος έναντι άλλων κινήματων
3. Παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη του οικολογικού κινήματος.

B. Το οικολογικό κίνημα σε διεθνές επίπεδο

Αναφορά σταδίων και κυριότερων γεγονότων από τα οποία περνά η εξέλιξη της πορείας του οικολογικού κινήματος.

Γ. Το οικολογικό κίνημα στην Ευρώπη

1. Μορφές δράσης των οικολόγων στο επίπεδο της Γαλλίας
2. Οι πράσινοι της Γερμανίας - Αρχές και οράματα των κινήματων των Πράσινων.

Δ. Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα

1. Λόγοι καθυστέρησης στην εξάπλωση του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα
2. Δράση του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα
3. Τα σημερινά διλήμματα
4. Η θέση της "διανόησης" και των επαγγελματιών

Μέθοδοι και Μέσα εφαρμογής

- Διάλεξη όπου αναλύεται το θεωρητικό υλικό με παράλληλη συμμετοχή των σπουδαστών μετά από ανάθεση συγκεκριμένου έργου.

Επιλογές από:

- Συνάντηση με τις οικολογικές ομάδες της Πάτρας με στόχο την ενημέρωση των σπουδαστών για τους τομείς δράσης της (από ομάδα σπουδαστών).
- Συμμετοχή των σπουδαστών σε κάποια συνάντηση οικολογικής ομάδας της Πάτρας με στόχο την παρακολούθηση των διαδικασιών εργασίας της και τον τρόπο λήψης αποφάσεων.
- Αναζήτηση παραδειγμάτων αποτελεσματικής οργάνωσης και δράσης, σ' όλο τον ελλαδικό και έξω από την Ελλάδα χώρο.

Βιβλιογραφία

Κύριες πηγές

1. Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα
εκδόσεις Μετά τη βροχή, Αθήνα 1987.
2. Οικολόγοι και πολιτική, εκδόσεις
Παρατηρητής, (έτος δεν αναφέρεται).
3. Το πράσινο πρόγραμμα, εκδόσεις
Κομμούνα, 1987. (Έτος δεν αναφέρεται)
4. Σπρέτνακ Σαρλίν -Κάπρα Φριτζοφ, Η πράσινη πολιτική,
εκδόσεις Ωρόρα, 1986.

Βοηθητικές πηγές

1. Αθανασόπουλος-Καλόμαλου Θ. "Ταυτότητα και αρχές του
Πράσινου κινήματος στον κόσμο και την Ελλάδα -
Κριτική αποτίμηση - πρόταση" Οικοτοπία, Τ 13,
5-6/91.
2. Γκλαρνέτατζης Γ., "Η συνεργασία των Πράσινων της Ευ-
ρώπης", Οικοτοπία, Τ 1, 4-5/89.
3. Κόλυζα Λθ., Μπασδάρης Γ., με σύμβουλο την καθηγήτρια
Ρίτα Καλοδήμου Σκέψου συνολικά-δράσε τοπικά-μια

διερευνητική μελέτη της πορείας αυτοοργάνωσης των πολιτών στον οικολογικό χώρο, Πτυχιακή εργασία, τμήμα κοινωνικής εργασίας, Σχολής ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας, Οκτώβριος 1991, σελ.25-58 (ειδικά).

4. Μοδινός Μιχάλης, "Εθνικά θέματα και οικολογικό κίνημα", Νέα Οικολογία, Τ 12, 10/85.
5. Πετρόπουλος Κώστας, "Για το οικολογικό κίνημα και την προοπτική των εκλογών", Νέα Οικολογία, Τ 50, 12/88.
6. Ρήξη, "Εκλογολογία: Το οικολογικό κίνημα, η Ελλάδα και οι εκλογές", Τ 34, 3/89.
7. Ριτζούλης Γιώργος, "Φορείς του οικολογικού κινήματος και εμπειρίες από τον Ευρωπαϊκό χώρο", Νέα Οικολογία, Τ 41, 3/88.

Ε ν ό τ η τ α 13η

Δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης από οικολογικές ομάδες.

"Υπάρχουν μειοψηφίες που ξέρουν άριστα
ότι η βία δεν είναι η αληθινή απόκριση
στη βία· ότι, αν η βία απαντά στη βία,
ο κόσμος θα πέσει μέσα σ' ένα φαύλο κύ-
κλο βίας· ότι η μόνη αληθινή απάντηση
στη βία, είναι το θάρρος μας να αντιμε-
τωπίσουμε κατάματα τις αδικίες.....".

Χέλντερ Καμάρα, Ο φαύλος κύκλος της βίας, Εκ-
δόσεις μήνυμα, 1972, σελ.47.

Δεδομένη αξία

Το παράδειγμα εμπεδώνει ότι εννοούμε με τη συμμετοχή και εμπλοκή των πολιτών στα θέματα περιβάλλοντος.

Αντικειμενικοί στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος, ο σπουδαστής-τρια, θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να διατυπώσει τους σκοπούς της κάθε ομάδας, και να κάνει μια γενική αναφορά στο έργο της κάθε μιας ξεχωριστά.
- Να κάνει μια αξιολόγηση του τρόπου δουλειάς των ομάδων και των συγκεκριμένων δειγμάτων οικολογικής ευαισθητοποίησης.
- Να διατυπώσει τη σημασία της συμμετοχής του πολίτη στο πρόγραμμα δουλειάς της κάθε ομάδας, προκειμένου να εκπληρωθούν οι σκοποί της.
- Να διατυπώσει την ειδική συμβολή της κοινωνικής εργασίας στην προσέγγιση των πολιτών, στην περίπτωση συ-

νεργασίας των κοινωνικών λειτουργών με τις οικολογικές ομάδες.

- Να εκτιμήσει την συμβολή της τεχνικής της μη βίας, στην ευαισθητοποίηση των αρχών, και να κάνει αποτίμηση των αναγκών που δικαιολογούν την εφαρμογή της.

- Να διατυπώσει πρόβλεψη για τροποποίηση της στάσης των αρχών στην περίπτωση ενεργούς δράσης των πολιτών, προκειμένου να διεκδικήσουν πράγματα που δικαιωματικά τους ανήκουν.

- Να προβληματιστεί για τη δική του συμμετοχή και εμπλοκή σε προγράμματα των οικολογικών ομάδων, που ενδεχόμενα λειτουργούν στην κοινότητά του.

Περιεχόμενο - Γνώση

A. Κίνηση συνειδητοποίησης και αυτοπροστασίας πολιτών

(ΚΙ.Σ.Α.Π.)

1. Αναφορά στους σκοπούς της συγκεκριμένης ομάδας και στους τρόπους επίτευξης αυτών.
2. Τεχνική μη βίας
 - 2.1. Αναφορά στο βιβλίο του χέλντερ Καμούρα Ο φαύλος κύκλος της βίας, και επεξεργασία των κυριότερων σημείων του.
 - 2.2. Στάδια παθητικής αντίστασης:

- Συνειδητοποίηση του προβλήματος
- Εφαρμογή τεχνικής μη βίας

2.3. Παραδείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης από την ΚΙ.Σ.Α.Π.

**Β. Σύλλογος εθελοντικής Δασοπροστασίας και Δασοφυλάξεως
Θεσσαλονίκης (Σ.Ε.Δ.Α.Π)**

1. Αναφορά στους σκοπούς και το έργο του συλλόγου.
2. Δείγμα οικολογικής ευαισθητοποίησης από την συγκεκριμένη ομάδα.

Τα συγκεκριμένα δείγματα παρατίθενται στο παράρτημα.

Μέθοδοι και Μέσα εφαρμογής

1. Παρουσίαση, ανάλυση και επεξεργασία υλικού στην τάξη με την συμμετοχή των σπουδαστών.
2. Πραγματοποίηση επίσκεψης στην ΚΙ.Σ.Α.Π., συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και ενημέρωση για τα προγράμματα και τα μέλη της κύησης.
3. Συμμετοχή των σπουδαστών στο πρόγραμμα ασκήσεων παθητικής αντίστασης, που γίνεται στα πλαίσια της ΚΙ.Σ.Α.Π.

Βιβλιογραφία

1. Χέλντερ Καμάρα Ο φαύλος κύκλος της βίας, Αθήνα 1972, Εκδόσεις μήνυμα.
2. Κόλυζα Αθ. Μπασδάρης Γ., με σύμβουλο την καθηγήτρια Ρίτα Καλοδήμου.
Σκέψου συνολικά-δράσε τοπικά-μιαδιερευνητική μελέτη της πορείας αυτοοργάνωσης των πολιτών στον οικολογικό χώρο, Πτυχιακή εργασία, Τμήμα κοινωνικής εργασίας, Σχολής Σ.Ε.Υ.Π. ΤΕΙ Πάτρας, Οκτώβριος 1991, σελ. 240-247.

Ε ν ό τ η τ α 14η

Σχέση Κοινωνικής εργασίας και Οικολογίας

"Η ιδεολογία της συμμετοχής στις διαδικασίες κοινωνικής αλλαγής και η αφοσίωση του επαγγέλματος στην συμμετοχή των κατοίκων σε δημοκρατικές διαδικασίες είναι από την αρχή του αιώνα κεντρικό θεμέλιο της κοινωνικής εργασίας".

(Ιατρίδης Δημήτρης, Σχεδιασμός Κοινωνικής πολιτικής, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1990, σελ.271).

Δεδομένη αξία

Ποτέ δεν το ένοιωσα τόσο πολύ αλλά σήμερα
έχουμε ανάγκη, οι άνθρωποι να μιλήσουμε
να βρούμε ξανά την ανθρωπότητα της ψυχής

.....

Νικηφόρος Βρεττάκος (Από το ποίημα
"Η ουσία του λόγου"-το ποίημα ολόκληρο
παρατίθεται στο παράρτημα)
Αντικειμενικοί στόχοι

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος ο σπουδαστής -τρια, κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να κάνει αποτίμηση των αναγκών που καθιστούν αναγκαία τη συνεργασία οικολογίας και κοινωνικής εργασίας για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών και κοινωνικών προβλημάτων.
- Να διατυπώσει το πλαίσιο αρχών και αξιών της Κοινωνικής εργασίας και εκείνο της Οικολογίας, και να αναζητήσει τα κοινά σημεία μεταξύ των δύο αυτών επιστημών.
- Να διατυπώσει τη σημασία αλληλεπίδρασης των δύο επιστημών, οικολογίας και κοινωνικής εργασίας, και να αξιολογήσει το ενδεχόμενο στροφής της κοινωνικής εργασίας προς την οικολογία.
- Να κάνει αναφορά σε συγκεκριμένα μαθήματα - μεθόδους

κοινωνικής εργασίας βάσει των οποίων θα εργαστεί ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός σε μια ενδεχόμενη συνεργασία του με τις οικολογικές ομάδες.

- Να αποτιμήσει τα οφέλη της κοινωνικής εργασίας από μια πιθανή αλληλεπίδραση της με τον οικολογικό χώρο.

Γνώση - Περιεχόμενο

1. Στόχοι, αξίες και αρχές Κοινωνικής εργασίας και Οικολογίας.
2. Γενική αναφορά στο αντικείμενο εργασίας των οικολογικών ομάδων.
3. Επισήμανση προσφοράς της κοινωνικής εργασίας σε συγκεκριμένους τομείς, στο αντικείμενο εργασίας των οικολογικών ομάδων και αντίστροφα.
4. Διατύπωση αναγκαιότητας δι-επιστημονικής προσέγγισης των κοινωνικών προβλημάτων.

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

- Ενημερωτική επίσκεψη σε ομάδα της Πάτρας με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων για το σκεπτικό συνεργασίας των δύο χώρων.
- Μελέτη, παρουσίαση και ανάλυση θεωρητικού υλικού.

Βιβλιογραφία

Κόλυζα, Μπασδάρης - με σύμβουλο την καθηγήτρια Ρίτα Καλοδήμου
Σκέψου συνολικά - δράσε τοπικά - μια διερευνητική μελέτη
της πορείας αυτοοργάνωσης των πολιτών στον οικολογικό
χώρο, Πτυχιακή εργασία, Τμήμα κοινωνικής εργασίας, Σχο-
λή ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας, Οκτώβριος 1991, σελ.133,199.

Ε ν ό τ η τ α 15η

Εμπειρία : Εκδρομή στον Ολυμπο

"Η απογοήτευση είναι ένα διαβολε-
μένο συναίσθημα και είναι απαραί-
τητο να αναπτυχθεί και πάλι η αι-
σιοδοξία ανάμεσα στους νέους

Τη νεολαία πρέπει να τη στέλνουμε

εκδρομές, να τη φέρνουμε αντιμέ-

τωπη με την ομορφιά και τη ζωογόνα

αυστηρότητα της φύσης.

Ακόμη, τους νέους πρέπει να τους

στέλνουμε σ' αυτές τις εκδρομές

συντροφιά,

όμορφα αγόρια και

κορίτσια.

Η ομορφιά στη ζωή είναι

το μόνο πράγμα που

μπορώ να υποδείξω".

KONPANT ΛΟΡΕΝΤΣ

Ημερολόγιο, Η ελληνική φύση που χάνεται, Εκδόσεις ΚΟΑΝ

Δεδομένη αξία

Και το βουνό είναι,
ένα ποίημα
που περιμένει να τ'
ακούσεις.....

Νικηφόρος Βρεττάκος

Αντικειμενικοί στόχοι

Στο τέλος της εκδρομής ο σπουδαστής αναμένεται:

- Να γνωρίζει τα οικολογικά χαρακτηριστικά και τις ιδιομορφίες του συγκεκριμένου χώρου που επιλέχτηκε, του Ολύμπου, όχι μέσα από τον καθιερωμένο τρόπο διδασκαλία αλλά μέσα από τη βιωματική προσέγγιση του.
- Να κατανοήσει ότι η "ανάπτυξη" του Ολύμπου προσκρούει σε μια σειρά από φυσικούς, νομοθετικούς και οργανωτικούς περιορισμούς.
- Να προβληματιστεί για τις προτάσεις σχεδίων ανάπτυξης και να αξιολογήσει την διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας που αναμφισβήτητα θα προκαλέσει μια ενδεχόμενη εφαρμογή τους.
- Να αναγνωρίσει στη φύση μια ιδιότητα ιερή κάτι που

απορρέει από την σύλληψη της έννοιας του Θείου.

- Να αισθανθεί ελεύθερος και ψυχικά γαλήνιος όντας αποδεσμευμένος από τον ρυθμό της καταναλωτικής κοινωνίας.
 - Να αισθανθεί μέρος του οικοσυστήματος και να προβληματιστεί για την δική του ισορροπία ανάμεσα στα είδη προσανατολιζόμενος στην ευπαθή εναρμόνιση της ευχαρίστησης του με την φρόνησή του.
-
- Να κατανοήσει ότι οι αποφάσεις του ανθρώπου για την διαχείριση της φύσης δεν θα πρέπει να λαμβάνονται επιπόλαια αποσκοπώντας στο γρήγορο κέρδος αλλά λαμβάνοντας υπ' όψη τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα των πράξεών του.

Γνώση - Περιεχόμενο

A. Εθνικοί δρυμοί

1. Ορισμός
2. Σκοπιμότητα δημιουργίας τους: Προστασία οικοσυστημάτων και φυσικών περιοχών που έχουν υποστεί αλλοιώσεις.

B. Εθνικός δρυμός Ολύμπου

1. Γεωγραφικό πλαίσιο και φυσικό (θέση, μορφολογία, χλωρίδα, πανίδα κα).
2. Επισήμανση περιβαλλοντικής αξίας του Ολύμπου -

- Αναφορά σχεδίων ανάπτυξης - Επισήμανση επιπτώσεων στο οικολογικό σύστημα.
- 3. Προτάσεις για την προστασία δρυμών.

Γ. Μυθολογία και αρχαία λατρεία

1. Ο Ολυμπος ως ιερό βουνό της αρχαίας Ελλάδας και κέντρο λατρείας των Ολυμπιων.
2. Ο Ολυμπος στην αρχαία ελληνική σκέψη.
3. Αίσθηση του ιερού

Μέθοδοι και Μέσα Εφαρμογής

- Συνάντηση με τοπικούς φορείς της κοινότητας Λιτόχωρου προκειμένου να προβληματιστεί ο σπουδαστής πάνω σε θέματα που αφορούν το δίπτυχο ανάπτυξης και προστασίας του Ολύμπου.
- Ανάβαση στο βουνό του Ολύμπου με τη συνοδεία αρμοδίων απ' το Δασαρχείο και ορειβατικούς συλλόγους και οικολογικών ομάδων.
- Παρουσίαση με τρόπο θεατρικό της εμπειρίας προσέγγισης του βουνού των θεών.

Βιβλιογραφία

1. Αθανασάκη Α. Κουσουρή Θ., "Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή", Ηπικουμάνη 1987, Αθήνα.

2. Αθανασάκη Α., Κουσουρή Θ., Κοντοράτος Σ., "Οικολογία και περιβάλλον", Β' τάξη Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου.

Περιοδικά

1. HUGHES D.H., "Αρχαίοι και Ρωμαίοι Έλληνες περιβαλλοντολόγοι", Νέα Οικολογία, Τ 1, 11/84.
2. Ξηρός Γιάννης, "Απαράδεκτα σχέδια και εναλλακτικές προτάσεις για τον Ολυμπο", Νέα Οικολογία, τεύχος 12, 10/85.
3. Σέρραντ Φίλιπ, "Οικολογική κρίση και αίσθηση του νερού", Νέα Οικολογία, Τ 73, 9-10/90.

Αλληλογραφία

1. Δείγμα εγγράφου που εστάλη από την υπεύθυνη καθηγήτρια Ρίτα Καλοδήμου προς το Συμβούλιο του ΤΕΙ διαμέσου του συμβουλίου του τμήματος Κοινωνικής εργασίας για την εξασφάλιση της έγκρισης που είναι απαραίτητη προκειμένου μια συγκεκριμένη τάξη σπουδαστών να πραγματοποιήσει την συγκεκριμένη εκδρομή (επισυνάπτεται στο παράρτημα).

B. Μάθημα Οικολογία και Κοινωνική Εργασία II

Σ κ ο π ό ς

Να δώσει τη δυνατότητα:

- Άσκησης και προβληματισμού σε νέους τομείς εργασίας.
 - Απόκτησης εμπειρίας σε διεπιστημονική προσέγγιση νέων τομέων εργασίας.
 - Εμπέδωσης των γνώσεων του μαθήματος Οικολογία και Κοινωνική εργασία I. Και
-
- Αποδοχής της αναγκαιότητας ολιστικής προσέγγισης των προβλημάτων

Αντικειμενικοί Σκοποί

Στο τέλος του μαθήματος Οικολογία και Κοινωνική Εργασία II, ο σπουδαστής-τρια θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να κάνει αξιολόγηση του τρόπου εργασίας των οικολογικών ομάδων αναφορικά κυρίως με την μεθοδολογία που χρησιμοποιούν για την προσέγγιση των πολιτών.
- Να διατυπώσει και να αναλύσει πιθανά προβλήματα στις οικολογικές ομάδες αναφορικά με την συγκρότηση, οργάνωση και ανάπτυξη των ομάδων αυτών.
- Να αναζητήσει και να διατυπώσει τις ανάγκες που δικαιολογούν την αλληλεπίδραση των δύο χώρων οικολογίας και Κοινωνικής εργασίας.

Γνώση - Περιεχόμενο

Λόγω του είδους και του σκοπού του συγκεκριμένου μαθήματος, η ύλη θα περιλαμβάνει πρακτικό μόνο μέρος εργασίας.

Το πρόγραμμα εργασίας που προτείνεται είναι:

- διαχωρισμός των σπουδαστών ανά ομάδες

Και

- η συνεργασία και εμπλοκή τους στον τρόπο εργασίας των οικολογικών ομάδων της πόλης, με σκοπό τη διεκπεραίωση ενός έργου.
- οι σπουδαστές θα συναντώνται μαζί με τον επιβλέποντα καθηγητή σε τακτά διαστήματα προκειμένου να γίνει ανταλλαγή εμπειριών και να δοθούν κατευθύνσεις.

Βιβλιογραφία

Η βιβλιογραφία θα διατυπωθεί σε συνεργασία με τις οικολογικές ομάδες και άλλους επιστημονικούς χώρους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο V

Συμπεράσματα - Εισηγήσεις

Η μελέτη αυτή είχε σαν βασικό σκοπό την εισαγωγή του μελετητή στον οικολογικό προβληματισμό, που θα αποτελέσει τη βάση για την διατύπωση των στόχων και διαμόρφωση του περιεχομένου, που πρέπει να προστεθεί στην εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών.

Συγκεκριμένα ποιά θα μπορούσε να είναι το περιεχόμενο ενός μαθήματος ή άλλης εμπειρίας για οικολογία που θα συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα σπουδών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ.

Η προσέγγιση του θέματος έγινε μέσα από την μελέτη βιβλιογραφικού υλικού για την διατύπωση του οικολογικού προβληματισμού, και την διαμόρφωση του περιεχομένου της ύλης του προτεινόμενου μαθήματος στο οποίο και κατέληξαν οι μελετητές μετά την πραγματοποίηση συναντήσεων με γνώστες του οικολογικού χώρου.

Συμπεράσματα αναφέρονται τα εξής:

α. Για το ξεπέραςμα της κρίσης :

1. Στα στάδια της ιστορίας της ανθρωπότητας, επικρατούσαν κοσμοθεωρίες που τις είδαμε να αλλάζουν από την αρχαία άποψη για τη φύση ως Μεγάλη Μητέρα, μέχρι την περιγραφή της ως ενός τέλειου μηχανισμού.

Η σειρά των κοσμοθεωριών αυτών θυμίζει σε γνώστες της επιστήμης της ψυχολογίας τα στάδια της προσωπικής εξέλιξης κάθε

μεμονωμένου ατόμου. Σ' αυτόν τον παραλληλισμό η προϊστορική εποχή με την αναγνώριση της φύσης ως μητέρας, την οικειότητα και το σεβασμό μας γι' αυτήν, θυμίζει τη βρεφική ηλικία, όταν το βρέφος βιώνει τη ζωντανή και συναισθηματική σχέση με το μητρικό πρόσωπο.

Λίγο αργότερα, το πέρασμα από τη στενή σχέση με τη φύση ως μητέρα, στον αντικειμενικό κόσμο όπου επικρατούσε η πίστη δημιουργίας αυτού από έναν Πατέρα θεό, και η κατάληξη να βλέπουμε τους εαυτούς μας ως ξέχωρους από τη φύση, θυμίζει την παιδική ηλικία με τα χαρακτηριστικά εκείνα της ενίσχυσης του εγώ και της τάσης για αυτονομία.

Ο Μεσαίωνας μπορεί να θεωρηθεί η προεφηβική εποχή, τότε που ο άνθρωπος αρχίζει να εκφράζει πιο τολμηρά το εγώ του, και, βασισμένος στην επιστημονική παρατήρηση να αναπτύσσει τεχνολογίες και να μεταμορφώνει τη φύση.

Με την Αναγέννηση η ανθρωπότητα περνά το στάδιο της εφηβικής ηλικίας. Η αυτοπεποίθηση στις δυνάμεις του ανθρώπου, η πίστη ότι τα ξέρει όλα, η αμφισβήτηση της μητέρας-φύσης οδήγησαν την ανθρωπότητα στην εκμετάλλευση της φύσης η οποία συνεχίζεται έως σήμερα.

Τα εφηβικά προβλήματα που εμείς δημιουργήσαμε είναι δυνατό να επιλύσουμε μέσα από την ωριμότητα.

Η ανθρωπότητα βρίσκεται στο κατώφλι της ωριμότητας το πέρασμα του οποίου δεν θα πρέπει να αναβάλλεται αν θέλουμε να σωθούμε.

2. Η μεγάλη κρίση που περνάει σήμερα η ανθρωπότητα είναι στην ουσία της μια κρίση πολιτιστική, κρίση στάσης

που έχει διαμορφώσει η ανθρωπότητα ^{και} εξέλιξη της απέναντι στον κόσμο που την περιβάλλει και τον εαυτό της.

Ο τρόπος που η κοινωνία μέχρι τώρα χρησιμοποιούσε για να θεραπεύσει τις αρρώστιες της, ήταν η προσπάθεια ακύρωσης των συμπτωμάτων της και όχι η ουσιαστική θεραπεία της αιτίας τους.

Μας ζητείται η αυτοθεραπεία μας και ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης, είναι να δούμε την πραγματική αιτία της κρίσης, σε μια προσπάθεια κατανόησης ότι δεν είναι "εκεί πέρα", δεν είναι-έξω από εμάς, -αλλά είναι-"εδώ", είναι-μέσα μας.

Η ύβρις που διέπραξε ο σύγχρονος άνθρωπος πιστεύοντας ότι η φύση είναι ένας μηχανισμός προς εκμετάλλευση, επέφερε την τιμωρία, άτη' σήμερα ανακαλύπτουμε ότι μας τιμωρούν τα τεράστια προβλήματα που δημιουργήσαμε από κοινού με την τεχνολογία. Τώρα έφτασε η στιγμή να καταπιούμε την υπερηφάνεια μας, να αποκτήσουμε ταπεινότητα, να καταλάβουμε όπως λέει ο Ηράκλειτος ότι "πρέπει να σβήνει κανείς όπως τη φωτιά".

3. Η παρατήρηση και η προσπάθεια αυτοαξιολόγησης είναι το πρώτο βήμα, αλλά αυτό δεν είναι αρκετό. Χρειάζεται μια ουσιαστική, μια πιο ριζική αλλαγή: η καθημερινή βελτίωση πρέπει να γίνει πράξη στον καθένα.

Τόσο ο τρόπος ζωής, ηθική διάσταση της οικολογίας όσο και η πολιτική, ευθύνη και εμπλοκή του ανθρώπου στην διαμόρφωση του περιβάλλοντος, συνιστούν προτάσεις, η υιοθέτηση των οποίων δίνει αισιόδοξα μηνύματα για το μέλλον του πλανήτη.

4. Για το αν η ανθρωπότητα θα εξακολουθήσει να υπάρχει ή όχι, έγκειται κατά κύριο λόγο στον τρόπο ζωής που θα επι-

λέξει να υιοθετήσει ο άνθρωπος. Η ανθρωποκεντρική κοσμοθεωρία η οποία σαν βασικό χαρακτηριστικό της έχει την συμπεριφορά του ανθρώπου με βάση τις ανάγκες και τις επιθυμίες του, είναι επιτακτική ανάγκη να εκλείψει. Ο άνθρωπος δεν μπορεί πλέον να ενεργεί με βάση τη δική του θέληση, αλλά πρέπει να σκέφτεται και να ενεργεί με αφετηρία τα όρια της Γης.

5. Ο διαχωρισμός μας από τη φύση που τον επιβάλαμε οι ίδιοι στους εαυτούς μας μέσα από την υιοθέτηση της μηχανικής θεώρησης του κόσμου, οδήγησε στην επιστημονική γνώση που μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε και να επανενταχθούμε στην αυτοοργάνωση της φύσης.

Η ίδια τεχνολογία που μας απομάκρυνε από τη μητέρα-φύση παραφουσκώνοντας το εφηβικό εγώ μας, είναι εκείνη που μας έδωσε τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε τη ζωντανή φύση της και να προβληματιστούμε για το μέλλον της αφού μέχρι στιγμής την αντιμετωπίζουμε ως ένα θησαυροφυλάκιο προς λήστευση.

6. Η μόνη προσδοκία που απομένει στην ανθρωπότητα είναι το να συμβεί μια καταστροφή διαστάσεων, η οποία θα αφανίσει ένα σημαντικό τμήμα της. Μόνο μέσω ενός τέτοιου γεγονότος, είναι δυνατή η κινητοποίηση αυτών που θα επιβιώσουν.

Ένα θετικό σημείο που θα μπορούσε να σκεφτεί κάποιος, είναι ότι θα υπήρχε η δυνατότητα να αλλάξουμε τις συνήθειες και να κατοικήσουμε τον πλανήτη ποιοτικά. Όμως ακόμη κι αυτό δεν φαίνεται πιθανό, γιατί μετά από κάθε σημαντική καταστροφή αναμορφωνόμαστε για λίγο και μετά ξαναγυρνάμε πίσω στα επεκτατικά έθιμά μας.

Η πίστη για μια ενδεχόμενη παροδική αναμόρφωση δικαιολογείται, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι και παλαιότερα οι Έλληνες (8ος αιώνας), ενώ διδάχτηκαν από τα λάθη τους και πέρασαν από μια σκοτεινή περίοδο τιμωρίας, δεν άργησαν να παλινδρομήσουν στην αρχική εγωιστική στάση απέναντι στη φύση, πέφτοντας στην λήθη.

7. Η Ελλάδα σήμερα, με τον τρόπο της ανάπτυξης της, και τον τρόπο που οι πολίτες της αναζητούν την ευτυχία μέσα από την καθημερινή εντατικοποίηση στο τομέα εργασίας για την ικανοποίηση πλαστών αναγκών, έγινε κοινωνία των αδιεξόδων, της μοναξιάς, της παθητικότητας και της βίας.

Η βία που ασκούμε στον εαυτό μας, βία νούμερο 1, εκφράζεται μέσω των δραστηριοτήτων εκείνων που οδηγούν σώμα και ψυχή στη σήψη. Με τον ίδιο τρόπο που εισπράττουμε τον εαυτό μας, μεταχειριζόμαστε και τον κόσμο, βία νούμερο 2. Και το ερώτημα που γεννιέται είναι πως να μην δολοφονούμε τη φύση, αφού με τον ίδιο τρόπο ενεργούμε και για τον εαυτό μας. Αυτό που πρέπει να καταλάβουμε, είναι ότι η συνείδηση του εαυτού μας και το πως φερόμαστε σ' αυτόν ανακλώνται στην συνείδησή μας για τη φύση και στο πως φερόμαστε απέναντί της.

8. Η "κρίσιμη καμπή" που διέρχεται ο πολιτισμός μας μπορεί να ξεπεραστεί με μια "ολιστική και οικολογική άποψη", για τον άνθρωπο και το σύμπαν, που δεν μπορεί να κατανοήσει η παραδοσιακή θετικιστική σκέψη.

Η εφαρμογή αυτής της πρότασης ισχύει για κάθε επιστήμη που είναι βασισμένη στο μηχανιστικό υπόδειγμα. Μία απ' αυτές τις επιστήμες που επισημαίνεται συγκεκριμένα από τους μελετητές

γιατί αφορά άμεσα τον άνθρωπο, είναι η ιατρική. Για μια ουσιαστική θεραπεία προϋποτίθεται η κατανόηση της αλληλουχίας σώματος, πνεύματος και περιβάλλοντος. Η αναγνώριση αυτής της αλληλουχίας τονίζει την αναγκαιότητα διεπιστημονικής συνεργασίας για την καλύτερη αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων. Στην προκειμένη περίπτωση η συμβολή των κοινωνικών λειτουργών είναι πολύτιμη και θα πρέπει να αναζητείται προκειμένου να δίδεται έμφαση στην κοινωνική και ψυχολογική κατάσταση του ατόμου.

β. Δια την αλληλεπίδραση των δύο επιστημών Οικολογίας και κοινωνικής εργασίας:

- 9.- Η ανάδειξη των τοπικών προβλημάτων σε κύρια προτεραιότητα και θέμα δράσης από τους οικολόγους.
- Η διεύρυνση του οικολογικού προβληματισμού σε κοινωνικά ζητήματα.
 - Η ύπαρξη κοινών αρχών και αξιών μεταξύ των δύο χώρων Οικολογίας και κοινωνικής εργασίας.
 - Η βοήθεια που μπορεί να προσφέρει η κοινωνική εργασία στο οικολογικό κίνημα με τις γνώσεις, και τις μεθόδους της στην κινητοποίηση, συγκρότηση, ανάπτυξη των οικολογικών ομάδων, καθώς και στην προσέγγιση των μεγαλύτερων μαζών.
 - Ο εμπλουτισμός της κοινωνικής εργασίας από τη σκέψη και την πρακτική δράση των οικολόγων και κατά κύριο λόγο.

Η αναγκαιότητα διεπιστημονικής προσέγγισης των προβλημάτων για μια αποτελεσματική και αποδοτική ανάλυση και επίλυση των κοινωνικοοικολογικών προβλημάτων, δικαιολογεί την στροφή της κοινωνικής εργασίας από την επαγγελματική αποκλειστικότητα με προβλήματα κοινωνικής πρόνοιας, στην συνεργασία της με οικολογικές ομάδες για την θεώρηση και αναθεώρηση κοινωνικών προβλημάτων.

γ. Για την προστασία του περιβάλλοντος

10.- Προστασία του περιβάλλοντος σημαίνει όχι μόνο την ύπαρξη διατάξεων και νόμων, αλλά και την τήρησή τους. Για την τήρηση όμως αυτή δεν θα πρέπει να εφησυχάζουμε ότι θα την κάνουν οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς. Σημαντική είναι η ευθύνη του Έλληνα πολίτη που εμφανίζεται μαζί με την ανάγκη να γνωρίζει τα δικαιώματά του για προσφυγή ακόμη και σε ένδικο μέσα.

Το θέμα που τίθεται και απασχολεί τους μελετητές είναι το "πώς" θα γίνουν γνωστά στον Έλληνα τα δικαιώματά του αυτά.

"Η άγνοια μπορεί να είναι ευτυχία,
είναι όμως μια πραγματική μορφή
δουλείας".

Για να καταπολεμηθεί η άγνοια αυτή χρειάζεται η γνώση της Οικολογίας για δύο λόγους. Ο ένας είναι ότι όλοι καταστρέφουμε το περιβάλλον, συχνά εν αγνοία. Ένα μέρος αυτής της καταστροφής θα αποφευχθεί όταν ξέρουμε το νόημα του περιβάλλοντος. Ο δεύτερος είναι ότι η γνώση θα αποτελέσει το κίνη-

τρο για την άσκηση νόμιμης πίεσης ή τη συμμετοχή στην περιβαλλοντική πολιτική.

Ετσι οι μελετητές προτείνουν για τα άτομα εκείνα που είναι ενταγμένα στο σχολικό πλαίσιο, την εισαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Αλλά και το ευρύτερο κοινό πρέπει να εκπαιδευτεί οικολογικά προκειμένου να αφυπνιστεί για τα προβλήματα του περιβάλλοντος και να ενεργοποιηθεί για την διαφύλαξή του.

Ακόμη προτείνεται:

- Η δημιουργία κέντρου Οικολογικής Πληροφόρησης για ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση του κοινού.

- Η εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης και εμπλοκής του ενήλικα σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος.

Για την υλοποίηση των συγκεκριμένων προγραμμάτων, ο πολίτης είναι δυνατό να εντοπιστεί σε χώρους όπου είναι ενταγμένες προαιρετικά ή υποχρεωτικά. (Λαϊκή Επιμόρφωση, Πνευματικά Κέντρα, Κ.Α.Π.Η., Στρατός, Φυλακές, κλπ). σημαντική συμβολή, σε μια ενδεχόμενη περίπτωση υιοθετήσεων αυτής της πρότασης, θα ήταν αυτή των κοινωνικών λειτουργών, μιας και αναφερόμαστε σε χώρους όπου λειτουργεί μελλοντικά.

δ. Για την εισαγωγή του μαθήματος Οικολογίας στο τμήμα

Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ

Με αφετηρία,

- την διαπίστωση του κοινωνιοβιολόγου Κόνραντ Λόρεντς

ότι ο άνθρωπος δεν διαθέτει καν ένα ενστικτώδες πρόγραμμα που να τον υποχρεώνει να σέβεται το περιβάλλον της οικολογικής εκπαίδευσης για να ξεφύγουμε από την οικολογική κρίση

Και

- την αναγνώριση των δύο επιστημών Κοινωνικής εργασίας και οικολογίας, ως δύο χώρων με κοινούς σκοπούς και επιδιώξεις για την ανθρώπινη ευημερία, προτείνουμε την εισαγωγή του μαθήματος της οικολογίας στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών των Κοινωνικών Λειτουργιών. Για την αποτελεσματικότερη αφομοίωση της ύλης του προτεινόμενου μαθήματος, σε δύο ή τρία εξάμηνα, σε περίπτωση διαθεσης περισσότερων διδακτικών ωρών. Οι μελετητές όμως έχοντας σαν δεδομένο από την αρχή εκπόνησης αυτής της μελέτης, την προοπτική διάθεσης ενός και μόνο εξάμηνου, κατένημαν την ύλη σε δέκα-πέντε ενότητες, με την παράλληλη διατύπωση σκεπτικού ύπαρξης, σε διαφορετικό εξάμηνο, μαθήματος τους οικολογίας, σεμιναριακού τύπου, με εργαστηριακό μόνο μέρος, εργασίας. (Το σχεδιάγραμμα της ύλης του μαθήματος παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο).

Παράλληλα διατυπώνεται η πρόταση:

- ύπαρξης "παράλληλης εμπειρίας" οικολογικής ευαισθητοποίησης των σπουδαστών που θα μπορούσε να ποικίλλει από την εμπλοκή τους σε προγράμματα π.χ. ανακύκλωσης χαρτιού στον χώρο του ΤΕΙ έως και την συνεργασία τους

με τις οικολογικές ομάδες της πόλης για την διεκπεραίωση ενός συγκεκριμένου έργου.

- σύνδεσης του συγκεκριμένου μαθήματος και εμπειρίας με το ευρύτερο πρόγραμμα σπουδών.

Δεν διαφεύγει βέβαια της προσοχής των μελετητών, το θέμα του διδάσκοντα καθηγητή για το μάθημα της Οικολογίας. Λαμβάνοντας υπ' όψη την ποικιλία της ύλης του μαθήματος, κρίνεται απαραίτητη, για την καλύτερη μετάδοση των μηνυμάτων των συγκεκριμένων εννοιών, η ύπαρξη διεπιστημονικής ομάδας.

Στην προκειμένη όμως περίπτωση, βραχυπρόθεσμα, η διδασκαλία του μαθήματος θα μπορούσε να ανατεθεί σε καθηγητές Κοινωνικής Εργασίας που έχουν εμπλακεί στο συγκεκριμένο θέμα. Οι συγκεκριμένοι αυτοί καθηγητές αναμένεται να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν τις πηγές της κοινότητας με επιστήμονες π.χ. από τις οικολογικές ομάδες ή άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Τμήματα οικολογίας Πανεπιστημίων), οι οποίοι προσφέρονται ευκαιριακά, όταν είναι να προωθηθεί το θέμα της οικολογικής αφύπνισης, για το οποίο ήδη εργάζονται.

Μια άλλη πρόταση για διερεύνηση θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη:

Για την διδασκαλία των μαθημάτων της Οικολογίας, εφ' όσον αυτά δεν θα περιορίζονταν σε ένα, θα μπορούσε να προωθηθεί η διαδικασία μετάκλησης επισκεπτών καθηγητών, στην περίπτωση, που οι καθηγητές στο δικό μας χώρο δεν θα επαρκούσαν. Στην προκειμένη περίπτωση οι επισκέπτες καθηγητές, θα ήταν ενδεχόμενο να εμπλακούν και στον περαιτέρω σχεδιασμό της παράλληλης εμπειρίας οικολογικής αφύπνισης: στο σύνολο του χώρου

του Ιδρύματος, και στο σχεδιασμό της διασύνδεσης του Ιδρύματος με την ευρύτερη κοινότητα για θέματα περιβάλλοντος.

Και η τελευταία πρόταση που θα ήταν ίσως πιο εφικτή στην υλοποίηση της θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη: Για να αντιμετωπιστεί το ενδεχόμενο της δυσκολίας ανεύρεσης των συγκεκριμένων επιστημόνων-επισκεπτών θα ήταν καλό να διερευνηθεί η δυνατότητα της πρόσκλησης τους για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα π.χ. μιας ή δύο εβδομάδων, πριν ή μετά την έναρξη ενός εξαμήνου, σε συσχέτιση βέβαια πάντα με το υπόλοιπο πρόγραμμα. Στη περίπτωση αυτή τα μαθήματα θα γίνονταν με τη μορφή σεμιναριακού τύπου σε καθημερινή βάση.

Φτάνοντας οι μελετητές στο τέλος αυτής της εργασίας, κρίνουν σκόπιμο να αναφέρουν τον προβληματισμό που διατυπώνει η Ε.Σαχτούρη στο βιβλίο της "Γαία".

Τι θα είχε συμβεί αν ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος και ο Ηράκλειτος, οι οργανικοί φιλόσοφοι που έβλεπαν ολόκληρο τον κόσμο ζωντανό, είχαν κερδίσει στην αρχαία ελληνική διαμάχη, μεταξύ των δύο σχολών σκέψης σχετικά με τον κόσμο;

Με άλλα λόγια τι θα είχε γίνει, αν η σύγχρονη επιστήμη και η άποψή μας για την ανθρώπινη κοινωνία είχαν βασιστεί στην οργανική βιολογία και όχι στη μηχανική φυσική;

П А Р А Р Т Н М А А'

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1986

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΑΚΤΩ
160

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1650

Για την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Πρόσβαλε τον ακόλουθο νόμο που φέρθηκε η Βουλή:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Άρθρο 1.

Σκοπός.

1. Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και η καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υγιή και ασφαλή περιβάλλον, μέσα στο οποίο να πραγματοποιείται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη της κοινωνικότητάς του. Η προστασία του περιβάλλοντος, θεμελιώδης και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής, υλοποιείται κύρια μέσα από το δημοκρατικό προγραμματισμό.

2. Ειδικότερα, βασικό στόχοι του νόμου αυτού είναι οι ακόλουθοι:

α) Η αποτροπή της ρύπανσης και γενικότερα της υπερχείλισης του περιβάλλοντος και η λήψη όλων των αναγκαίων, για το σκοπό αυτόν, προληπτικών μέτρων.

β) Η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας από τις διάφορες μορφές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ειδικότερα από τη ρύπανση και τις οχλήσεις.

γ) Η προώθηση της πρόληψης ανάπτυξης του εθνικού χώρου συνολικά και των επί μέρους γεωγραφικών και οικιστικών ενότητων του και μέσα από την ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος.

δ) Η διασφάλιση της δυνατότητας ανανέωσης φυσικών πόρων και η ορθολογική αξιοποίηση των μη ανανεώσιμων ή πεπεσμένων σε σχέση με τις τωρινές και τις μελλοντικές ανάγκες και με κριτήρια την προστασία του περιβάλλοντος.

ε) Η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας των φυσικών οικοσυστημάτων και η διασφάλιση της αναπαραγωγικής τους ικανότητας.

στ) Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

3. Αναλυτικότερα, με τις διατάξεις του παρόντος νόμου επιδιώκονται:

α) Η προστασία του εδάφους και η λήψη των απαιτούμενων μέτρων ώστε οι χρήσεις του να γίνονται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του περιβάλλοντος.

γ) Η προστασία της ποιότητας.

δ) Η προστασία και διατήρηση της φύσης και του τοπίου και ιδιαίτερα περιοχών με μεγάλη βιολογική, οικολογική, αισθητική ή γεωμορφολογική αξία.

ε) Η προστασία των πηγών των θαλασσών, των οχθών των ποταμών, των λιμένων, του θαλάσσιου πλούτου και των νησιδών ως φυσικών πόρων, ως στοιχείων οικοσυστημάτων και ως στοιχείων του τοπίου.

στ) Ο καθορισμός της εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής ποιότητας των φυσικών προοδευτικών παιδιών και των νέων είδους εκπαιδευμένων εκπαιδευτικών αποβλήτων, με την καθιέρωση και χρησιμοποίηση κατάλληλων παρεμβάσεων και υφιστάμενων μέτρων, ώστε να μην προκαλείται υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με κριτήρια:

- την επιστημονική γνώση και εμπειρία
- την καλύτερη διαθεσιμότητα και οικονομικά εφικτή τεχνολογία
- τις τοπικές συνθήκες και ιδιομορφίες του περιβάλλοντος και του πληθυσμού καθώς επίσης και τις ανάγκες ανάπτυξης
- την προώθηση διαμόρφωση συλλογικής χρήσης μιας περιοχής
- τα υφιστάμενα χωροταξικά και αναπτυξιακά σχέδια.

ζ) Η ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των πολιτών στα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από τη σωστή πληροφόρηση και εκπαίδευση.

Άρθρο 2.

Ορισμοί.

Κατά την έννοια του νόμου αυτού νοούνται ως:

1. Περιβάλλον: το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις παιδαγωγικές αξίες.

2. Ρύπανση: η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συχνότητα ή διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωικούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή ολικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον απεχθές για τις επωφελέστες χρήσεις του.

3. Μόλυνση: η μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή διακτών που υποβιβάζουν την πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών.

4. Υποβάθμιση: η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες υποβάθμισης ή απεχθύνσης άλλων μερών του περιβάλλοντος.

των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες.

5. Προστασία του περιβάλλοντος: το σύνολο των ενεργειών, μέτρων και έργων που έχουν στόχο την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση διατήρηση ή βελτίωσή του.

6. Οικονομικά: κάθε στοιχείο διοικήτων και μη διοικήτων παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που θρουν σε ορισμένο χώρο και βρίσκονται σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους.

7. Φυσικές αποδέκτες: κάθε στοιχείο του περιβάλλοντος που χρησιμοποιείται για την τελική διάθεση των αποβλήτων.

8. Υγεία: η κατάσταση κλήρους φυσικής, βιοχημικής και κοινωνικής ευεξίας του ατόμου ή του συνόλου του πληθυσμού.

9. Οικολογική ισορροπία: η σχετικά σταθερή σχέση που διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου ανάμεσα στους παράγοντες και τα στοιχεία του περιβάλλοντος ενός οικοσυστήματος.

10. Φυσικοί πόροι: κάθε στοιχείο του περιβάλλοντος που χρησιμοποιείται ή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον άνθρωπο για την ικανοποίηση των αναγκών του και αποτελεί αξία για το κοινωνικό σύνολο.

11. Αποβλήτα: κάθε ποσότητα ρύπων (αερίων, θερμίδων, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας) σε οποιαδήποτε φυσική κατάσταση ή συγκεντρώση από τα οποία ο κάτοχος τους θέλει ή πρέπει ή υποχρεούται να απαλλαγεί, εφόσον είναι δυνατή να προκαλέσουν ρύπανση.

12. Διαχείριση αποβλήτων: το σύνολο των δραστηριοτήτων συλλογής, διαλογής, μεταφοράς, επιβίβασης, επαναχρησιμοποίησης ή τελικής διάθεσης αποβλήτων σε φυσικούς αποδέκτες, με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος.

13. Ουσίες: χημικά στοιχεία και οι ενώσεις τους όπως παρουσιάζονται στη φυσική τους κατάσταση ή όπως παρουσιάζονται διαφορετικώς.

14. Πρακτικότητες: μέγιστα ή ελάχιστα ποσά επιλύονται από τις ή περισσότερες ουσίες.

15. Επιβλαβείς ουσίες ή παρασκευάσματα: οι ουσίες ή τα παρασκευάσματα που είναι τοξικές, διαβρωτικές, φθοροστικές, εκρηκτικές, εύφλεκτες, καρκινογόνες, μεταλλαξιογόνες, ραδιενεργές ή άλλες ουσίες που έχουν την ιδιότητα να επηρεάζουν την υγεία, να αλλοιώνουν τη φυσική κατάσταση του νερού, του αέρα ή του γήινου ή να προσβάλλουν δυσμενώς τον άνθρωπο και όλα τα άλλα ζώα ή να βλάπτουν και το φυσικό περιβάλλον.

16. Τοπίο: κάθε συνολικό σύνολο διοικήτων και μη διοικήτων παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική αμειψία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΠΟ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Άρθρο 3.

Κατηγορίες έργων και δραστηριοτήτων.

1. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, τα δημόσια ή ιδιωτικά έργα και οι δραστηριότητες κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον. Ως κριτήρια για την κατάταξη αυτή λαμβάνονται:

- α) το είδος και το μέγεθος του έργου ή της δραστηριότητας.
- β) το είδος και η ποσότητα των ρύπων που εκπέμπονται καθώς και κάθε άλλη επίδραση στο περιβάλλον.
- γ) η δυνατότητα να προληφθεί ή παρασχεθεί ρύπων επί τη φεραμοζία, επεργαστική διαδικασία.
- δ) ο κίνδυνος σοβαρού ατυχήματος και η ανάγκη επιβίβασης περιορισμένων για την προστασία του περιβάλλοντος.
- ε) Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα έργα και τις δραστηριότητες που λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της κλίμακας τους είναι πιθανό να προκαλέσουν σοβαρού κινδύνου για το περιβάλλον. Στα έργα και τις δραστηριότητες της κατηγορίας αυτής πρέπει να υποβάλλονται κατά περίπτωση ειδικά όρια και προαίτια για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει έργα και δραστηριότητες που, χωρίς να προκαλούν σοβαρού κινδύνου ή οχλήσεις, πρέπει να υποβάλλονται για την προστασία του περιβάλλοντος σε γενικές προδιαγραφές, όρους και περιορισμούς που προβλέπονται από κανονιστικές διατάξεις.
- Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει έργα και δραστηριότητες που προκαλούν ιδιαίτερα μικρό κίνδυνο ή οχλήση ή υποβάθμιση στο περιβάλλον.
- Ο έργοι που να προστατεύονται (ιδιαίτερα το περιβάλλον) ή κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων μπορεί να διαφοροποιείται κατά περιοχή ή ανάλογα με το φυσικό περιβάλλον σύμφωνα με συγκεκριμένα χωροταξικά ή ρυθμιστικά σχέδια και προγράμματα και γενικά πολεοδομικά σχέδια ή σύμφωνα με τις ζώνες χρήσης γης ή με τομιακές μελέτες προστασίας του περιβάλλοντος. Η κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων μέσα στα όρια του ρυθμιστικού σχεδίου της Αθήνας γίνεται ύστερα από εισήγηση του Οργανισμού Αθήνας (ν. 1515/1985, ΦΕΚ 18) και μέσα στα όρια του ρυθμιστικού σχεδίου της Θεσσαλονίκης ύστερα από εισήγηση του Οργανισμού Θεσσαλονίκης (ν. 1561/1985, ΦΕΚ 148).

Άρθρο 4.

Έγκριση περιβαλλοντικών όρων.

1. Για την πραγματοποίηση νέων ή την επέκταση του υπάρχοντος ή τη μεταγκατάσταση υφιστάμενων έργων ή δραστηριοτήτων που περιλαμβάνονται στις κατηγορίες του προηγούμενου άρθρου, απαιτείται η έγκριση όρων για την προστασία του περιβάλλοντος, η οποία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης ή πραγματοποίησης της δραστηριότητας ή του έργου.

2α. Για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων για τα έργα και τις δραστηριότητες της πρώτης κατηγορίας απαιτείται υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

2β. Η έγκριση περιβαλλοντικών όρων για τα έργα και τις δραστηριότητες της δεύτερης κατηγορίας γίνεται με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και των κατά περίπτωση συναρμόδιων υπουργών. Με όμοια απόφαση είναι δυνατή η έγκριση περιβαλλοντικών όρων για ενοχλήσιμα έργα ή δραστηριότητες της κατηγορίας αυτής να ανατίθεται στο νομαρχικό ή νομαρχικό κοινοτικό συμβούλιο του Υπουργείου ΠΕΧΩ.Δ.Ε. και της κατά περίπτωση άλλης συναρμόδιας νομαρχιακής υπηρεσίας και γνώμη του νομαρχιακού συμβουλίου.

Για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων στα έργα και τις δραστηριότητες της τρίτης κατηγορίας αρμόδιος είναι ο δήμαρχος και ο περιφερειάρχης ή ο νομαρχιακός αρχηγός ή ο διοικητής του άρθρου 11 του ν. 1515/1985 και του άρθρου 11 του ν. 1561/1985.

3. Για τα έργα και τις δραστηριότητες της δεύτερης κατηγορίας, αρμόδιος υποβολή δικαιολογητικών που τεκμηριώνουν τη συμμόρφωση με τις διατάξεις που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων αυτής κατηγορίας γίνεται με απόφαση του νομαρχικού συμβουλίου ή της διοικήσεως της κατηγορίας αυτής είναι δυνατό να επιβάλλονται κατά την εφαρμογή διαδικασίας πρόσθετοι, κατά περίπτωση, ειδικοί όροι για την προστασία του περιβάλλοντος, εφ' όσον προκύπτει από την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων είναι πιθανό ή διαπιστώνεται μετά τη λειτουργία του έργου ή της δραστηριότητας κίνδυνος και οχλήσεις που δεν καλύπτονται από τις γενικές διατάξεις που αφορούν την κατηγορία αυτή.

4. Για τα έργα και τις δραστηριότητες της τρίτης κατηγορίας αρμόδιος υποβολή δικαιολογητικών που τεκμηριώνουν τη συμμόρφωση με τις διατάξεις που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Ο δήμαρχος και ο περιφερειάρχης αρμόδιος και ο νομαρχιακός αρχηγός ή ο διοικητής του άρθρου 11 του ν. 1515/1985 και ο νομαρχιακός αρχηγός ή ο διοικητής του άρθρου 11 του ν. 1561/1985.

των πριν από την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων είναι πιθανοί ή βεβαιωμένοι μετά τη λειτουργία του συγκεκριμένου έργου ή της δραστηριότητας είνδνοι και σγλήσεις που εν κίνηση από τις γινόμενες διατάξεις του άρθρου την κατηγορία αυτή, ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος της κοινότητας περιλαμβάνει το θέμα στον οικείο νομόρχη με απόφαση του οικείου το έργο ή η δραστηριότητα υπάγεται στη διαδικασία έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων της δεύτερης κατηγορίας.

5. Για τα έργα και τις δραστηριότητες των οποίων η έγκριση, λειτουργία ή πραγματοποίηση σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, εγκρίνεται από κεντρικές, διανομαρχιακές ή περιφερειακές υπηρεσίες και εφ' όσον αυτά δεν ανταθούν στην πρώτη κατηγορία έργων και δραστηριοτήτων του άρθρου 3, η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται από την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

6. Για νέα έργα και δραστηριότητες της πρώτης κατηγορίας απαιτείται προέγκριση που αφορά τη χωροθέτηση. Για τα έργα της δεύτερης κατηγορίας η προέγκριση αυτή είναι δυνστηκή. Η διαδικασία για την προέγκριση, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια καθορίζονται με την απόφαση της παρ. 10.

Προέγκριση δεν απαιτείται στις διοργανωτικές περιπτώσεις (ν. 4458/1965, ΦΕΚ 33, όπως τροποποιήθηκε με το νόμο 742/1977, ΦΕΚ 319) και στις περιπτώσεις που η χωροθέτηση προβλέπεται από συγκεκριμένο χωροταξικό ή πολεοδομικό ή ρυθμιστικό σχέδιο ή από τις ζώνες που καθορίζονται στο άρθρο 24 καθώς και στις βιομηχανικές μεταλλευτικές και λατομικές περιοχές που έχουν καθορισθεί σύμφωνα με την ισχύουσα σχετική νομοθεσία.

7. Η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων μπορεί να δοθεί για ορισμένο διάστημα που καθορίζεται στην εγκριτική πράξη, μετά την πάροδο του οποίου υποκείται σε επανεξέταση.

8. Αν εγκαθίστανται σοβαρά προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή αν παρατηρηθούν επιπτώσεις στο περιβάλλον, που δεν είναι προβλεπθεί από τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο Υπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων από κοινού με τον κατά περίπτωση συναρμόδιο υπουργό μπορεί να επιβάλλει πρόσθετους περιβαλλοντικούς όρους ή να μεταβάλλει τους αρχικούς.

9. Η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων για τα έργα και τις δραστηριότητες πρώτης κατηγορίας του άρθρου 3 γίνεται μέσα σε εξήντα (60) ημέρες από την υποβολή των απαιτούμενων δικαιολογητικών. Η προθεσμία αυτή μπορεί να παραταθεί για ένα χρόνο με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση συναρμόδιου υπουργού, αν λόγω της σοβαρότητας ή της δυσχερείας του έργου δικαιολογείται η παράταση.

Η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων για τα έργα και τις δραστηριότητες της δεύτερης και της τρίτης κατηγορίας του άρθρου 3 γίνεται μέσα σε τριάντα (30) ημέρες από την υποβολή των απαιτούμενων δικαιολογητικών.

Αν οι αρμόδιοι φορείς δεν απαντήσουν μέσα στις προθεσμίες αυτές, θεωρείται ότι οι όροι που προβλέπονται από τη σχετική μελέτη ή τα σχετικά δικαιολογητικά έχουν επιβληθεί.

10. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται η διαδικασία έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και η προθεσμία υποβολής τους και ο τοποθεσίας της έγκρισης αυτής με τις διαδικασίες χορήγησης άλλων αδειών που απαιτούνται για τα έργα και τις δραστηριότητες του άρθρου 3.

11. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού εφαρμόζονται αναλόγως και στα έργα και τις δραστηριότητες που υφίστανται ή θα υφίστανται στο στάδιο της κατασκευής κατά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι λεπτομέρειες εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Ζητούν ο αναγκαίος χρόνος προεργασίας των παραπάνω έργων και δραστηριοτήτων στις διατάξεις του νόμου αυτού και στις διατάξεις που θα εκδοθούν κατ' εξουσιοδότησή του, οι σχετικές μελέτες και η διαδικασία.

Άρθρο 5.

Περιεχόμενο και δημοσιότητα μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

1. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζεται το περιεχόμενο της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που μπορεί να διαφοροποιείται κατά κλάσεις ή ομάδες έργων και δραστηριοτήτων. Με ίδια απόφαση ορίζεται το περιεχόμενο της μελέτης ανάλογα με τα στάδια έγκρισης του έργου σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 6.

Η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων περιλαμβάνει τουλάχιστον:

α) περιγραφή του έργου ή της δραστηριότητας με πληροφορίες για το χώρο εγκατάστασης, το σχεδιασμό και το μέγεθός του,

β) εντοπισμό και αξιολόγηση των βασικών επιπτώσεων στο περιβάλλον,

γ) περιγραφή των μέτρων για την πρόληψη, μείωση ή αποκατάσταση των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον,

δ) εξέταση εναλλακτικών λύσεων και υποδείξη των κύριων λόγων της επιλογής της προτεινόμενης λύσης,

ε) απλή περίληψη του συνόλου της μελέτης.

2. Το οικείο νομαρχιακό ταμείο λαμβάνει γνώμη της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και πριν από την έγκρισή της ενημερώνει κάθε πολίτη και τους νομείς εκπαιδευτές του, για να εκφράσουν τη γνώμη τους. Ο τρόπος ενημέρωσης καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

Άρθρο 6.

Ελέγχος τήρησης περιβαλλοντικών όρων. Αναποδοτικά τέλη.

1. Ο έλεγχος για την τήρηση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται στα όργανα της υπηρεσίας που είναι αρμόδια, κατά τις οικείες διατάξεις, να εγκρίνουν την έγκριση, λειτουργία ή πραγματοποίηση έργου ή δραστηριότητας. Όπου, κατά την ισχύουσα νομοθεσία, ο έλεγχος για την τήρηση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται από διανομαρχιακές ή περιφερειακές υπηρεσίες, ανεξάρτητα από το αν έχουν ή όχι και την αρμοδιότητα για την έγκριση της έγκρισης, λειτουργίας ή πραγματοποίησης του αντίστοιχου έργου ή της δραστηριότητας, οι υπηρεσίες αυτές διατηρούν την παραπάνω αρμοδιότητα ελέγχου.

2. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων μπορεί αυτοτελώς να διενεργεί ελέγχους για την παρακολούθηση της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων σε ολόκληρη τη χώρα.

3. Ελέγχους για την τήρηση των περιβαλλοντικών όρων διενεργούν και τα κατά το άρθρο 26 Κλιμακία Ελέγχου Πολύτητας Περιβάλλοντος.

4. Με απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικιστικών, Περιβαλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και άλλου κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, ύστερα από εισήγηση του οικείου νομόρχη, είναι δυνατό να επιβάλλονται τέλη σε βάρος των επιχειρήσεων που ασκούν δραστηριότητα ή εκτελούν έργα που υπάγονται στις δύο πρώτες κατηγορίες του άρθρου 3, προκειμένου να κλυροθούν τα έξοδα παρακολούθησης και λειτουργίας συγκεκριμένων έργων και προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος που προβλέπονται από τους περιβαλλοντικούς όρους σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 3α και 3. Για πιο πάνω έργα ή προγράμματα προστασίας του περιβάλλοντος εκτελούνται από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.Α.Ε.Κ.Α.) και τους φορείς των δήμων, των κοινοτήτων και των δημοτικών διαμερισμάτων, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 26 Κλιμακία Ελέγχου Πολύτητας Περιβάλλοντος.

του έργου ή της δραστηριότητας και δεν μπορούν να υπερβαίνουν τα πιο πάνω όρια. Με την διασφάλιση καθορίζονται ο τρόπος και ο χρόνος εισπράξης των τελών και απόδοσης τους στον Ο.Τ.Α. ή φορέα που καταλαμβάνει ή έχει την ευθύνη λειτουργίας του έργου και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

Άρθρο 7.

Ποιότητα ατμόσφαιρας και δικτύο παρακολούθησης.

1. Με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου ύστερα από εισήγηση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων καθορίζονται οι καταδυνάμεις ή και ορισμένες τιμές παραμέτρων ποιότητας της ατμόσφαιρας, οι μέθοδοι δειγματοληψίας και ανάλυσης τους, η συχνότητα δειγματοληψίας, χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη των στόχων αυτών και οποιαδήποτε άλλη λεπτομέρεια σχετική με τον καθορισμό της ποιότητας του αέρα.

2. Με όμοια πράξη μπορεί να καθορίζονται ορισμένες παράμετροι ποιότητας της ατμόσφαιρας σε μια περιοχή συστηματικά από εκείνες που ορίζονται στην πράξη της προηγούμενης παραγράφου, ανάλογα με την ευαισθησία των οικοδομημάτων της περιοχής ή την ύπαρξη πολιτιστικών στοιχείων. Η παραπάνω πράξη είναι δυνατό να εκδίδεται σε εφαρμογή περιφερειακού ή νομαρχιακού χωροταξικού σχεδίου ή γενικού πολεοδομικού σχεδίου ή ζώνης οικιστικού ελέγχου βάσει του ν. 1337/1983 (ΦΕΚ 33) ή τομαζικών μελετών προστασίας του περιβάλλοντος.

3. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων επιχορηγεί σε αντιπροσωπευτικές θέσεις εθνικό δίκτυο σταθμών για την παρακολούθηση της ποιότητας της ατμόσφαιρας, σύμφωνα με όσα καθορίζονται στην πράξη της παραγράφου 1 και παρακολουθεί τη λειτουργία τους.

4. Γνωστοί είναι οι σταθμοί παρακολούθησης της ποιότητας της ατμόσφαιρας είτε του δημόσιου τομέα είτε άλλου φορέα που ελέγχεται από το Δημόσιο εντάσσονται στο εθνικό δίκτυο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, εφ' όσον έχουν τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στην πράξη της παραγράφου 1.

Οι φορείς αυτοί έχουν υποχρέωση να ενημερώνουν το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων για τις μετρήσεις τους καθώς και να συμμορφώνονται προς τις υποδείξεις του που αφορούν τη λειτουργία του δικτύου.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων μπορεί να παρέχει επιχορήγηση στους πιο πάνω φορείς για τη λειτουργία τους.

5. Νέοι σταθμοί για την παρακολούθηση της ποιότητας της ατμόσφαιρας τους οποίους εγκαθιστούν φορείς του δημόσιου τομέα ενταρμονίζονται ως προς τις προδιαγραφές λειτουργίας με το εθνικό δίκτυο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και εντάσσονται σ' αυτό, με τις υποχρεώσεις της παρ. 4.

6. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ενεργεί διαβιβασμούς (ενιαίο συντονισμό οργάνων) του εθνικού δικτύου και αποφασίζει για την καταλληλότητα, τις ανάγκες των σταθμών του εθνικού δικτύου και τις υποχρεώσεις των φορέων λειτουργίας του.

Άρθρο 8.

Μέτρα για την προστασία της ατμόσφαιρας.

1. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και των κατά περίπτωση αρμόσιων υπουργών επιβάλλονται σε κεντρικά και σε νέα έργα και δραστηριότητες, όπως ορίζονται στο άρθρο 9, καθώς και σε κάθε άλλη δραστηριότητα που είναι πιθανό να υποβαθμίσει την ατμόσφαιρα, περιορισμοί και μέτρα κατά

κατηγορία και περιοχή για την προστασία της. Οι περιορισμοί και τα μέτρα αυτά μπορεί να διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος και το μέγεθος των έργων ή δραστηριοτήτων, τη σημασία τους για την εθνική οικονομία και με το αν αφορούν νέα ή υφιστάμενα έργα και δραστηριότητες.

2. Οι περιορισμοί και τα μέτρα της προηγούμενης παραγράφου περιλαμβάνουν ιδίως :

α) Όταν πρόκειται για βιομηχανικές, βιοτεχνικές, λατομικές, μεταλλευτικές, γεωργικοκτηνοτροφικές, εμπορικές και τουριστικές δραστηριότητες, εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας, κάθε είδους κούρ ή ποικιλή φωτιά, αποθήκευσης και διακίνησης υλικών χυτών ή γενικά δραστηριότητες που προκαλούν σμύες : αποστάσεις ασφαλείας, εφαρμογή τεχνολογίας αντιρρύπανσης, χρήση συγκεκριμένων πρώτων και βοηθητικών υλών και κτισμάτων, ορισμένες τιμές αέριων αποβλήτων, ωράρια λειτουργίας, εγκατάσταση οργάνων ελέγχου της ποιότητας και ποσότητας των αέριων αποβλήτων, καυσίμων, πρώτων και βοηθητικών υλών, οργάνων ελέγχου της αέρας, καθαρισμό μεθόδων, συνθηκών και συστημάτων δειγματοληψιών και αναλύσεων παραμέτρων που σχετίζονται με την ποιότητα των χρησιμοποιούμενων καυσίμων, πρώτων και βοηθητικών υλών, και αέριων αποβλήτων, μεθόδους κατακλιμάτωσης οσίων, καθαρισμό ύφους κτισμάτων και πρώτων κατασκευαστικών διαδικασιών.

β) Όταν πρόκειται για οχήματα ή μηχανήματα : ορισμένες τιμές αέριων αποβλήτων, τεχνικές προδιαγραφές κατασκευής των οχημάτων ή μηχανημάτων που εφόσον είναι κατασκευάζονται στην ημεδαπή, ώστε να περιλαμβάνουν συστήματα για τη μείωση των εκπομπών κεντρικών, υποχρεώσεις εισαγωγών και εισόδων μεταλλευτικών και εξοικονομικού, υποχρεώσεις συνεργείων επισκευής και συντήρησης σχετικά με τον εξοπλισμό που χρησιμοποιούν και τα προϊόντα του προσωπικού που απασχολείται σε αυτά, χρήση γραμμών ή διελκυσμένων καυσίμων και περιορισμούς κυκλοφορίας.

γ) Όταν πρόκειται για εγκαταστάσεις και μέσα διακίνησης, αποθήκευσης, διανομής και εμπορίας καυσίμων ή ενεργειακών υλών, εφαρμογή συστημάτων για τη μείωση των αέριων αποβλήτων, αποστάσεις και μέσα ασφαλείας.

δ) Όταν πρόκειται για κεντρικές θέρμανσεις : ορισμένες τιμές αέριων αποβλήτων, συντήρηση - ρύθμιση των συστημάτων κεντρικής θέρμανσης, χρήση συγκεκριμένων καυσίμων, μόνωση λεβητών και σωληνώσεων, εφαρμογή συστημάτων συστημάτων ρύθμισης της λειτουργίας, καθαρισμό ύφους και κατασκευαστικών λεπτομερειών κλινοδόχων, χρήση ή απόρριψη κλινοσυλλεκτών και υποχρεώσεις και προσαρμογές εγκαταστάσεων για τη συντήρηση - ρύθμιση των συστημάτων κεντρικής θέρμανσης.

3. Οι ορισμένες τιμές αέριων αποβλήτων της παραγράφου 2 καθορίζονται με κριτήριο την εφαρμογή της κατά το δυνατό καλύτερης και οικονομικότερης τεχνολογίας και είναι δυνατό να αφορούν οποιοδήποτε ρύπο, είτε έχουν καθορισθεί είτε όχι ορισμένες τιμές ποιότητας της ατμόσφαιρας γι' αυτό.

Άρθρο 9.

Ποιότητα νερών και δίκτυο παρακολούθησης.

1. Με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου ύστερα από εισήγηση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας καθορίζονται οι καταδυνάμεις ή και ορισμένες τιμές των οργανοληπτικών φυσικών, χημικών, μικροβιολογικών, ραδιολογικών ή άλλων χαρακτηριστικών παραμέτρων ποιότητας νερών ή και στοιχείων υδατικού οικοσυστήματος, οι μέθοδοι δειγματοληψίας και ανάλυσης των παραμέτρων, οι συχνότητες δειγματοληψίας, χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη των στόχων, καθώς και οποιαδήποτε άλλη λεπτομέρεια σχετική με τον καθορισμό της ποιότητας των νερών.

2. Η ρύθμιση των θεμάτων της παραγράφου 1 μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος του φυσικού αποβλήτου,

που πρέπει να προσταθεί τις επιβατικές χρήσεις των
τις χρήσεις για τις περιοχές όπου βρίσκεται, το είδος να
την επικινδυνότητα της ρύπανσης.

3. Με όμοια πράξη είναι δυνατό να καθορίζονται οριστικές
τιμές ποιότητας νερών ποταμιακές από εκείνες που ορί-
ζονται στην πράξη της παραγράφου 1 με κριτήριο την ευα-
σθησία των οικισμοτήτων της περιοχής.

Η παραπάνω πράξη είναι δυνατό να εκδίδεται σε εφαρ-
μογή είτε περιφερειακού ή νομαρχιακού χωροταξικού σχεδίου
είτε γενικού καλυπτικού σχεδίου ή ζώνης οικιστικού ελέγ-
χου, βάσει του ν. 1337/1983, είτε τίτλος σε εφαρμογή ποτα-
μικών μελετών προστασίας του περιβάλλοντος.

4. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δι-
αμοσίων Έργων σχεδιάζει και εγκαθιστά σε αντιπροσωπευ-
κές θέσεις εθνικά δικτυα σταθμών μέτρησης των παραμέ-
τρων της ποιότητας των νερών, όπως καθορίζεται στην πρά-
ξη της παραγράφου 1 και παρακολουθεί τη λειτουργία τους
σε συνδυασμό με άλλους σταθμούς μέτρησης άλλων παραμέ-
τρων του νερού.

5. Οι διατάξεις των παρ. 4, 5 και 6 του άρθρου 7 εφαρ-
μόζονται αναλόγως και για την παρακολούθηση της ποιό-
τητας των νερών.

Άρθρο 10.

Μέτρα για την προστασία των νερών.

1. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας
και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας
και Δημοσίων Έργων και των κατά περίπτωση αρμόδιων
υπουργών επιβάλλονται οι οριζόμενες ή σε νέα έργα και
επισκευαστικότητα, όπως ορίζονται στο άρθρο 3, καθώς και
σε κάθε άλλη δραστηριότητα, που είναι πιθανό να υποβαθ-
μίσει τα νερά, κατά κατηγορία και περιοχή, περιορισμοί και
μέτρα για την προστασία τους.

2. Οι περιορισμοί και τα μέτρα της προηγούμενης παρα-
γράφου μπορεί να περιλαμβάνουν ιδίως: προστασίες παρα-
λίας, εφαρμογή τεχνολογίας αντιρρύπανσης, χρήση ασφα-
κρημάτων πρώτων και βοηθητικών υλών ή και κυρίων,
οριστικές τιμές υγρών αποβλήτων, χρησιμοποιούμενων νερών,
ωραρια λειτουργίες, εγκατάσταση οργάνων ελέγχου της ποιό-
τητας των υγρών αποβλήτων, κυρίων, νερών, πρώτων και
βοηθητικών υλών, καθορισμό μεθόδων, συνθηκών και τεχνι-
κότητων δειγματοληψιών και αναλύσεων παραμέτρων που σχε-
τίζονται με την ποιότητα και ποσότητα των χρησιμοποιούμε-
νων κυρίων, νερών, πρώτων και βοηθητικών υλών, υγρών
αποβλήτων, όρους και προϋποθέσεις συλλογής, μεταφοράς
και διάθεσης υλών, μεθόδους τελικής διάθεσης υγρών απο-
βλήτων, μήκος απορρίξιων αγωγών και πρότυπα παραγωγι-
κών διεδικασιών.

3. Η παράγραφος 3 του άρθρου 8 εφαρμόζεται αναλόγως
και για την προστασία της ποιότητας των νερών.

Άρθρο 11.

Μέτρα για την προστασία του εδάφους.

1. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Υγείας,
Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος,
Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Βιομηχανίας, Ενερ-
γείας και Τεχνολογίας καθορίζονται τα μέτρα και οι τρόποι
προστασίας των εδαφών από τις φυσικές ζημιές και ιδίως
από διάβρωση, έλλειψη περιθώριου, αποξήρανση, υπερξήρανση,
καταστροφή δομής, ελάτωση, αποκάλυψη δυσμενών οριζό-
ντων, χημική εξάντληση, υπερλίπανση ή ακατάλληλη λί-
πανση, προσθήκη τοξικών ουσιών από τη χρήση λιπασμάτων
και φυτοφαρμάκων, για τη διατήρηση και αύξηση της πα-
ραγωγικότητάς τους.

2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Υγείας
Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος,
Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Βιομηχανίας, Ενερ-
γείας και Τεχνολογίας, ύστερα από εισήγηση του Υπουρ-
γείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

και γνώμη των Ο.Τ.Α., καθορίζονται κατά περίπτωση οι χώ-
ροι όπου επιτρέπεται η τελική διάθεση τοξικών και επικι-
νδυνών αποβλήτων και άλλος. Με απόφαση του οικείου Ο.Τ.Α.,
ύστερα από γνώμη των Ο.Τ.Α., καθορίζονται κατά
περίπτωση οι χώροι όπου επιτρέπεται η τελική διάθεση το-
ξικών αποβλήτων. Ειδικά η διάθεση στερεών αποβλήτων από
μεταλλουργικές ή λιποτικές δραστηριότητες μέσα στους με-
ταλλουργικούς ή λιποτικούς χώρους γίνεται σύμφωνα με τη
ισχύουσα νομοθεσία.

3. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας και Περι-
βάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων μπορεί να
επιβάλλονται, κατά περίπτωση, η χρήση φυσικών λιπασμα-
τικών υλών ή μέτρων για την προστασία ζώων και φυτών
από ασθένειες και περιορισμοί ή απαγορεύσεις στην παρα-
γωγή, εισαγωγή και εξαγωγή φυτοφαρμάκων και λιπασμα-
των που δημιουργούν κίνδυνο ρύπανσης. Με όμοια απόφαση
είναι δυνατό να καθορίζονται μέθοδοι, όροι και περιορισμοί
για τη διάθεση στη γεωργία της άλλος που προέρχεται από
επιχειρήσεις αποβλήτων.

Άρθρο 12.

Στερεά απόβλητα.

1. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων γίνεται με τρέ-
πο ώστε:

- α) να μη δημιουργούνται κίνδυνοι για την υγεία και το
περιβάλλον και εννοχλήσεις από θόρυβο ή δυσοσμίες·
- β) να μην προκαλείται υποβάθμιση στο φυσικό περιβάλλον
και σε χώρους που παρουσιάζουν ιδιαίτερο οικολογικό, πολι-
τιστικό και αισθητικό ενδιαφέρον·
- γ) να αξιοοικονομούνται πρώτες ύλες και να μπορεί να
γίνει η μεγαλύτερη δυνατή επαναχρησιμοποίησή τους.

2. Υπόχρη οι φορείς για τη διαχείριση των στερεών απο-
βλήτων είναι οι Ο.Τ.Α. που μπορούν όμως να μη δέχονται τη
διαχείριση στερεών αποβλήτων που λόγω της σύνθεσής, του
είδους ή της ποσότητας και ποιότητάς τους δεν είναι δυνατό
να διατεθούν μαζί με τα οικιακά. Στην περίπτωση αυτή υπό-
χρη οι φορείς για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι τα
ρυσικά ή κοινά πρόσωπα από τις δραστηριότητες των οποίων
προέρχονται τα απόβλητα ή τρίτα πρόσωπα στα οποία μπο-
ρούν να ανατίθεται την εκτέλεση των σχετικών εργασιών, με-
τά από άδεια του χορηγείται, και στις δύο περιπτώσεις, από
τον οικείο νομαρχία.

Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωρο-
ταξίας και Δημοσίων Έργων και των συναρμόδιων Υπουρ-
γών Εθνικής Οικονομίας, Εσωτερικών, Υγείας, Πρόνοιας
και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Γεωργίας καθορίζονται οι
όροι, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία χορήγησης της ά-
δειας αυτής. Προτιμώμενος για μεταλλουργικούς ή λιποτικούς
χώρους, υπέχεται διαχείρισης είναι αυτοί που έχουν το δι-
καιωμα εκτελέσεως του οριστού στους χώρους αυτούς,
σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

3. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων σε εθνικό ή πε-
ριφερειακό επίπεδο γίνεται βάσει σχεδιασμού που απεικονίζει
στη μελέτη και τον καθορισμό των μεθόδων διαχείρισης κη-
δέας και στη χωροθέτηση των εγκαταστάσεων διάθεσης των
στερεών αποβλήτων. Κατά το σχεδιασμό λαμβάνονται υπόψη
οι κοινωνικές, οικονομικές, τεχνικές, περιβαλλοντικές και
άλλοι γίνονται οι ειδικές συνθήκες της περιοχής.

Με την ίδια απόφαση της παρ. 2 καθορίζονται οι αρμό-
διοι φορείς για την εκπόνηση του σχεδιασμού διαχείρισης
των στερεών αποβλήτων, οι όροι και η διαδικασία εκπόνη-
σής και εφαρμογής του σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

4. Οι υπόχρη για τη διαχείριση των στερεών αποβλή-
των φορείς σύμφωνα με το οριζόμενο στην παρ. 2 συντά-
σσουν σχέδια για τον τρόπο λήψης κατάλληλων μέτρων για
τον περιορισμό των στερεών αποβλήτων, την εφαρμογή με-
θόδων για την ανακύκλωση και την επεξεργασία τους, τη
λήψη από αυτά πρώτων υλών και ενέργειας και για κάθε
άλλη μέθοδο επαναχρησιμοποίησής τους.

Με την ίδια απόφαση της παρ. 2 καθορίζονται και τα περιεχόμενα του εν λόγω σχεδίου.

5. Απαγορεύεται η ανεξέλεγκτη, απίρριφτη, στερεών αποβλήτων εντός ή εκτός αστικών περιοχών και σε οποιαδήποτε φυσικό αποδέκτη. Ο κάτοχος στερεών αποβλήτων τα παραδίδει στον υπόχρονο διαχειριστή σύμφωνα με την παρ. 2.

6. Σε οικονομήματα παράγει ή κατέχει ή και διαχειρίζεται στερεά απόβλητα που λόγω του είδους της σύνθεσής ή της ποσότητας και κοπτερότητας τους είναι ιδιαίτερα επικίνδυνα για την υγεία και το περιβάλλον επιβάλλεται η τήρηση σχετικού βιβλίου.

7. Παλαιά μέσα μεταφοράς και μηχανήματα ή τμήματά τους που έχουν εγκαταλειφθεί, θεωρούνται στερεά απόβλητα και περιέχονται στην κυριότητα του οικείου δήμου ή κοινότητας. Η διαδικασία και οι προϋποθέσεις χαρακτηρισμού τους ως στερεών αποβλήτων καθορίζεται με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Με την επιφύλαξη των άρθρων 146 και 197—201 του Κώδικα Δημόσιου Ναυτικού Δικαίου (ΝΔ 187/1973, ΦΕΚ 26), πλοία, πλοίαρια και πλωτά γαλικά ναυπηγήματα ως και τμήματά τους που έχουν εγκαταλειφθεί, θεωρούνται στερεά απόβλητα και υπόκεινται στη ρύθμιση του παραπάνω άρθρου της παραγράφου αυτής είτε βρίσκονται στην ξηρά είτε στη θάλασσα.

8. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού μπορεί να απαγορευθεί η εισαγωγή και εμπορία οποιουδήποτε λειοτιμολογημένου στερεών αποβλήτων (κυκλοφορούντων) για την αποτροπή της διατάραξης της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος ή της σημαντικής εξάρτησης των εγκαταστάσεων εξορυκτικής ή άλλων αποβλήτων ή της ρύπανσης των νερών.

Άρθρο 13.

Συγκριτικά προϊόντων — Επιβάρυνση προϊόντων, Απόβλητα από μέσα μεταφοράς.

1. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, μπορεί να απαγορευθεί ή να περιοριστεί η χρήση ορισμένων τύπων συσκευασίας προϊόντων, εφόσον λόγω του ολικού κατασκευάσματος του όγκου ή της κοπτερότητας είναι πιθανή ή ιδιαίτερα δυσχερής ή επικίνδυνη η εφαρμογή των γενικών αρχών και περιορισμών της παραγράφου 1 του άρθρου 12 και ιδίως η ασφάλισή τους.

Με όμοια απόφαση μπορεί να επιβάλλεται απαγόρευση της διαφήμισης τέτοιων προϊόντων ή να τίθενται περιορισμοί για το υλικό και τα λοιπά χαρακτηριστικά της συσκευασίας καθώς επίσης και προδοσιμιά συμμόρφωσης.

2. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, είναι δυνατό να επιβληθούν με ειδικό τέλος επιχειρήσεως του παράγοντα και εισήγηση προϊόντα που προκαλούν ιδιαίτερα προβλήματα διαχείρισης των στερεών αποβλήτων τους και ιδίως ανακύκλωσης, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα κατασκευής και λειτουργίας τμηματικών έργων ή προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος που εκτελούνται από τους Ο.Τ.Α. Το τέλος αυτό καθορίζεται ανάλογα με το μέγεθος, το ρυπαντικό φορτίο και την κοπτερότητα των αποβλήτων του έργου ή της δραστηριότητας και περιέρχεται στους Ο.Τ.Α. για μελέτες και έργα διάδοσης ειδικών στερεών αποβλήτων. Η διαδικασία εισπράξεως του τέλους αυτού και απόδοσή τους στον Ο.Τ.Α. καθορίζεται με το πιο πάνω προεδρικό διάταγμα.

3. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού ρυθμίζονται οι τρόποι διαχείρισης στερεών αποβλήτων από τα μέσα συγκοινωνιών και μεταφοράς.

Προστασία από το θόρυβο.

1. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, καθορίζονται οι οριστικές τιμές στάθμης θορύβου και δονήσεων στους χώρους κατοικίας ή συνάθροισης κοινού και τα όρια θορύβου θορύβου σε αντιθρονοβικές ζώνες με κριτήριο τον περιορισμό της ενόχλησης και κατ'επίκταση την προστασία της υγείας, καθώς και οι τρόποι μέτρησής τους.

2. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται περιορισμοί στην παραγωγή, εισαγωγή, εμπορία και χρήση κάθε είδους μηχανημάτων ή οργάνων που κατά τη λειτουργία τους προκαλούν ηχητική ενόχληση ή που έχουν προορισμό την παραγωγή του ήχου. Με τις αποφάσεις αυτές μπορεί να ορίζονται ιδίως οι οριστικές τιμές στάθμης θορύβου και δονήσεων, οι τρόποι μέτρησής τους, η διαδικασία έγκρισής, οι όροι ή και η πλήρης απαγόρευση, παραγωγής, εισαγωγής, εμπορίας και χρήσης ή λειτουργίας.

Με όμοια απόφαση μπορεί να εξαιρούνται από τις ρυθμίσεις της απόφασης του προηγούμενου άρθρου οχήματα, μηχανήματα ή όργανα για την εκτέλεση μεγάλων ή ειδικών έργων.

Τέλος, με όμοια απόφαση λαμβάνονται μέτρα καταπολέμησης του θορύβου ή και δονήσεων και από τα οχήματα και μηχανήματα που έχουν ήδη εισαχθεί ή κατασκευασθεί στην Ελλάδα και λειτουργούν κατά το χρόνο επιβολής των περιορισμών.

3. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του Υπουργού Εμπορίου μπορεί να επιβάλλονται προδιαγραφές ποιότητας για την παραγωγή, εισαγωγή και εμπορία υλικών και εξαρτημάτων που προορίζονται για την καταπολέμηση του θορύβου ή των δονήσεων και να απαγορευθεί η πωλοφορία τους, αν δεν τηρούνται οι παραπάνω προδιαγραφές.

4. Έργα και δραστηριότητες που προκαλούν θόρυβο είναι ιδίως: διαμεταφορικές και βιομηχανικές, λατομικές ή μεταλλουργικές δραστηριότητες, εργοστάσια, εργοστάσια, κάθε είδους μηχανολογικές εγκαταστάσεις, αθλητικοί χώροι, κέντρα διασκέδασης, θέατρα, κινηματογράφοι και χώροι ψυχαγωγίας. Τα υφιστάμενα ή νέα έργα και οι δραστηριότητες της παραγράφου αυτής κατατάσσονται σε κατηγορίες σύμφωνα με το άρθρο 3.

5. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού μπορεί να επιβάλλονται περιορισμοί και μέτρα προστασίας στα έργα και στις δραστηριότητες της προηγούμενης παραγράφου, που προκαλούν ιδίως: οριστική ή στάθμη θορύβου στο περιβάλλον που επιβάλλεται από τα έργα ή τις δραστηριότητες, τρόποι μέτρησής τους, τεχνικά μέτρα μείωσης ήχου και δονήσεων, μεθόδους μέτρησής της κοπτερότητας τους, ώρες λειτουργίας, εγκατάσταση οργάνων παρακολούθησης της στάθμης θορύβου και ελάχιστες αποστάσεις από κατοικίες ή χώρους συνάθροισης κοινού.

6. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, ύστερα από εισήγηση της τοπικής αυτοδιοίκησης ή της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και γνώμη του νομαρχιακού συμβουλίου, είναι δυνατό να ορίζονται αντιθρονοβικές ζώνες γύρω από υφιστάμενα ή νέα περιοχές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, γύρω ή κατά μήκος χώρων όπου κινούνται μέσα μεταφοράς, ιδίως τρένων, λιμενίων, αεροδρομίων, γύρω από αρχαιολογικούς χώρους ή ιστορικούς χώρους και τοπία ή γύρω από χώρους κατοικίας, αναψυχής, νοσηλείας, εκπαίδευσης και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Η κοινή απόφαση καθορίζει επίσης τα γυμνάσια και τμήματα της ζώνης, τα αντι-θρομβωτικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν, ώστε να τηρούνται οι επιτηρηόμενοι φόρτοι φορτίων, όπως καθορίζονται με τα προαδικά διατάγματα της παρ. 1, τους μηχανικούς εφαρμογές των μέτρων, κριτικής χωροθεσίας, νέων εγκαταστάσεων ή δραστηριοτήτων, αρχών και προϋποθέσεις περαιτέρω ανάπτυξης άλλων δραστηριοτήτων μέσα στην αντι-θρομβωτική ζώνη και κάθε άλλη λεπτομέρεια που έχει σχέση με τον προορισμό της ζώνης.

Η απόφαση αυτή βασίζεται σε ειδική μελέτη, της οποίας οι προδιαγραφές καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Η εκπόνηση της μελέτης γίνεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ή άλλο φορέα του δημόσιου τομέα ή από τον οικείο οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης.

Άρθρο 15.

Επικίνδυνες ουσίες και παρασκευάσματα.

1. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Οικονομικών, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι επικίνδυνες ουσίες ή τα παρασκευάσματα καθώς και η μέγιστη έκταση ή κάθε άλλη παράμετρος που μπορεί να προκαλέσει υποδόθμιση του περιβάλλοντος.

2. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι όροι και η διαδικασία προστασίας του περιβάλλοντος από τη χρήση, μεταφορά, αποθήκευση, εξαγωγή, παραγωγή, συσκευασία, αξιοποίηση και εκπομπή των επικίνδυνων ουσιών και παρασκευασμάτων. Με έμμεση απόφαση μπορεί να απαγορευθεί η παραγωγή, εξαγωγή, εισαγωγή, διακίνηση και χρήση επικίνδυνων ουσιών, αν από τη χρήση της θα αποβληθεί ρύπανση των φυσικών αποθεμάτων.

3. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι βιοχημικές, βιοτεχνικές ή άλλες δραστηριότητες, κατά την άσκηση των οποίων μεταλλεύουν ή μπορεί να μεταλλεύσουν επικίνδυνες ουσίες και παρασκευάσματα, τα οποία είναι δυνατό να προκαλέσουν ατυχήματα μεγάλης έκτασης. Με τις ίδιες ή όμοιες αποφάσεις καθορίζονται:

- α) οι επικίνδυνες ουσίες και τα παρασκευάσματα.
- β) οι επικίνδυνες διεργασίες,
- γ) τα απαραίτητα στοιχεία και μελέτες, ο τρόπος υποβολής, η διαδικασία και τα όργανα έγκρισής τους. Η υποβολή των στοιχείων και η έγκριση των μελετών αυτών αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης ή πραγματοποίησης του έργου ή της δραστηριότητας.
- δ) το περιεχόμενο των σχεδίων για την αντιμετώπιση ατυχημάτων μεγάλης έκτασης, η διαδικασία πιστοποίησης τους με ανάλογα σχέδια έκτακτης ανάγκης κρατικών φορέων, συμπεριλαμβανομένης και της κατάλληλης κληρονομικής των ενδιαφερομένων, καθώς και οι υποχρεώσεις για τη στήλη, το σχέδιο και την εφαρμογή τους. Τα σχέδια σπάζονται επίσης απαραίτητα προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης ή πραγματοποίησης του έργου ή της δραστηριότητας.
- ε) ο ανωτάτος χρόνος προσαρμογής των υφιστάμενων ή εντασσόμενων στο πάθιο κατασκευής βιομηχανικών, βιοτεχνικών ή άλλων δραστηριοτήτων στις διατάξεις του παρόντος άρθρου.
- στ) η πραγματοποίηση ελέγχων για την τήρηση των όρων αυτών σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού μπορεί να καθορίζονται ειδικά προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα προστασίας της υγείας και του περιβάλλοντος από τις δραστηριότητες της παραγράφου 3.

Άρθρο 16.

Παρακολούθηση των φυσικών αποθεμάτων. Λειτουργία και συντήρηση εγκαταστάσεων επεξεργασίας αποβλήτων.

1. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων συντονίζει τη λειτουργία δικτύου εργαστηρίων που αναλύουν δείγματα των φυσικών αποθεμάτων και των αποβλήτων. Στο δίκτυο των εργαστηρίων αυτών περιλαμβάνονται το Γενικό Χημείο του Κράτους και τα σχετικά εργαστήρια του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, της Υγειονομικής Σχολής, των λοιπών υπουργείων και των δημόσιων φορέων.

Με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού ορίζονται ο τρόπος οι προϋποθέσεις και η διαδικασία αναρρίθωσης των χρησιμοποιούμενων εργαστηριακών μεθόδων, ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική λειτουργία των εργαστηρίων στον τομέα των περιβαλλοντικών αναλύσεων και η δυνατότητα σύγκρισης των αναλύσεων και ρυθμίζεται κάθε σχετική λεπτομέρεια.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων αρμόδιο για τη διακίνηση των αποτελεσμάτων της παρακολούθησης των φυσικών αποθεμάτων.

2. Έργα και δραστηριότητες που εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία του άρθρου 3 και διαδέχονται κάθε είδους πρόβλημα ύστερα από ανεπιτυχώς υποχρεούνται να εγκαταλείψουν κατάλληλο και επαρκές τεχνικό προσωπικό για τη λειτουργία και συντήρηση των εγκαταστάσεων.

Έργα και δραστηριότητες που εντάσσονται στη δεύτερη κατηγορία του άρθρου 3 και διαδέχονται κάθε είδους πρόβλημα ύστερα από ανεπιτυχώς, μπορούν, κατά την κρίση της αρμόδιας για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων αρχής, να υποχρεούνται να εγκαταλείψουν κατάλληλο και επαρκές τεχνικό προσωπικό για τη λειτουργία και συντήρηση των εγκαταστάσεων.

Η έγκριση περιβαλλοντικών όρων για την πρώτη και δεύτερη κατηγορία έργων και δραστηριοτήτων σύμφωνα με το καθοριζόμενα στο άρθρο 4, περιλαμβάνει τον καθορισμό του κατάλληλου και επαρκούς, κατά περίπτωση, τεχνικού προσωπικού για τη λειτουργία και συντήρηση των εγκαταστάσεων.

Με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται τα απαιτούμενα ουσιαστικά και τεχνικά πρόσωπα του προσωπικού αυτού, ανάλογα με τις κατηγορίες εγκαταστάσεων.

Άρθρο 17.

Μέτρα προστασίας από τη ραδιενέργεια.

1. Ραδιενεργές ουσίες ή απορρίμματα και συσκευές που εκπέμπουν ραδιενεργό ακτινοβολία μπορούν να χρησιμοποιούνται, εφόσον τηρούνται ειδικά όροι και μέτρα που καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, ύστερα από γνώμη του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος».

2. Επίσης ή ταχέως τους, στα οποία επιτελείται δραστηριότητα η οποία συνδέεται με τη χρήση ραδιενεργών ουσιών ή συσκευών που εκπέμπουν ραδιενεργό ακτινοβολία, σχεδιάζονται, γίνονται και χρησιμοποιούνται σύμφωνα με ειδικές

κα Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ύστερα από εισήγηση του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος».

Με όμοια απόφαση μπορεί να διακρίνεται η λειτουργία των παραπάνω δραστηριοτήτων, αν το κρίνει δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές αυτές.

3. Στα κτίρια ή τις εγκαταστάσεις από τις οποίες είναι δυνατή η εκπομπή ραδιενεργού ακτινοβολίας στο περιβάλλον, επιβάλλεται συνεχής παρακολούθηση και μέτρηση της ακτινοβολίας που εκπέμπεται απ' αυτές, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ύστερα από εισήγηση του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Άρθρο 18.

Αντικείμενα προστασίας και διατήρησης.

1. Η φύση και το τοπίο προστατεύονται και διατηρούνται, ώστε να διαφαλίζονται οι φυσικές διεργασίες, η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, η ισορροπία και η εξέλιξη των οικοσυστημάτων καθώς και η ποικιλομορφία, η διαφορετικότητα ή η μοναδικότητα τους.

2. Χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής γεωμορφολογικής, βιολογικής επιστημονικής ή αθλητικής σημασίας τους.

3. Οι περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα της προηγούμενης παραγράφου μπορούν να χαρακτηρίζονται σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 19, ως:

- Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης.
- Περιοχές προστασίας της φύσης.
- Εθνικά πάρκα.
- Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία και στοιχεία του τοπίου.
- Περιοχές οικοσυστημικής.

4. Αν, για την προστασία και διατήρηση των περιοχών, των στοιχείων ή των συνόλων της προηγούμενης παραγράφου, επιβάλλεται παράλληλα η εφαρμογή ορισμένων μέτρων με γειτονικές εκτάσεις, οι παραπάνω περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα αποτελούν κεντρικό τμήμα μιάς ευρύτερης περιοχής, στην οποία τα αναγκαία μέτρα προστασίας κλιμακώνονται κατά ζώνες.

5. Τα αντικείμενα προστασίας και διατήρησης της παραγράφου 3 με τις τυχόν ζώνες τους διέπονται από εκδιδόμενους κατά το άρθρο 21 παρ. 2 κανονισμούς λειτουργίας ή κανονισμούς λειτουργίας και διαχείρισης ή ειδικά σχέδια ανάπτυξης και διαχείρισης, όπου εξειδικεύονται τα αναγκαία μέτρα προστασίας, οργάνωσης και λειτουργίας και οι όροι και οι περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων.

6. Αντικείμενα προστασίας και διατήρησης, κατά την έννοια της παραγρ. 1, αποτελούν επίσης τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας.

Άρθρο 19.

Κριτήρια χαρακτηρισμού και αρχές προστασίας.

Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου:

1. Ως περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ενδιαφέροντα οικολογικά, βιολογικά ή οικολογικά σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν αποφασιστική θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της ά-

γριας πανίδας. Στις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να εκπρέπονται σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του οικείου κανονισμού, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και η εκτέλεση εργασιών που αποσκοπούν στη διατήρηση των χαρακτηριστικών τους, εφόσον εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός προστασίας.

2. Ως περιοχές προστασίας της φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας. Στις περιοχές αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που είναι δυνατό να μεταβάλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Κατ' εξαίρεση, μπορούν να εκτελούνται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του οικείου κανονισμού, η εκτέλεση εργασιών, ερευνών και η άσκηση σχολείων και δραστηριοτήτων, κυρίως εκπαιδευτικών, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς προστασίας. Στις περιοχές της κατηγορίας αυτής μπορεί να δίνονται ειδικότερες ονομασίες ανάλογα με το συγκεκριμένο αντικείμενο και το σκοπό προστασίας.

3. Ως εθνικά πάρκα χαρακτηρίζονται εκτεταμένες χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, οι οποίες χαρακτηρίζονται ανεκπλήρωτες ή έχουν ελάχιστη επηρεαστεί από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και στις οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός και ποικιλία αξιόλογων βιολογικών, οικολογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών στοιχείων.

Όταν το εθνικό πάρκο ή μεγάλο τμήμα του καταλαμβάνει θαλάσσια περιοχή ή εκτάσεις θαλασσίου χαρακτήρα, μπορεί να χαρακτηρίζεται ειδικότερα ως θαλάσσιο πάρκο ή εθνικός θρμός, αντίστοιχα. Ο χαρακτηρισμός περιοχών ως εθνικών πάρκων αποσκοπεί στη διαφύλαξη της φυσικής κληρονομιάς και στη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας ευρύτερων περιοχών της χώρας με παράλληλη παροχή στο κοινό δυνατοτήτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και φυσιοθεραπευτικών δραστηριοτήτων. Για την εκπλήρωση των σκοπών αυτών λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα, ώστε οι περιοχές αυτές να προστατεύονται επαρκώς τόσο από φυσικές αιτίες υποβάθμισης όσο και από ανθρώπινες ενέργειες, εκμετάλλευση και δραστηριότητες.

Στα εθνικά πάρκα επιτρέπεται να εκτελούνται έργα, να γίνονται έρευνες και να ασκούνται δραστηριότητες, κυρίως περιβαλλοντικού χαρακτήρα, με τους όρους και περιορισμούς που καθορίζονται ειδικότερα από τον οικείο κανονισμό λειτουργίας και διαχείρισης.

Τα εθνικά πάρκα είναι δυνατό να περιλαμβάνουν περιοχές των παρ. 1 και 2.

4. Ως προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί χαρακτηρίζονται λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματα της, που έχουν ιδιαίτερη επιστημονική, οικολογική ή αισθητική αξία ή επιβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών διεργασιών και στην προστασία φυσικών πόρων, όπως δέντρα, συστάδες δέντρων και θάμνων, προστατευτική ελάση, παρόδια και παράκτια ελάση, φυσικοί φαράγγες, καταρράχτες, πηγές, φαράγγια, δίνες, ύψηλα, σπηλιές, βράχοι, αποθέματα άσβεστη, δέντρα ή τμήματά τους, κλιμακοσυστήματα, κοραλλιογενείς και γεωμορφολογικοί σχηματισμοί. Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί που έχουν μνημείο από χαρακτήρα χαρακτηρίζονται ειδικότερα ως διατηρητέα μνημεία της φύσης. Ως προστατευόμενα τοπία χαρακτηρίζονται περιοχές μεγάλης αισθητικής ή πολιτιστικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συνβάλλουν στην προστασία ή αποδοτικότητα φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρώπινων χαρακτηριστικών τους. Στα προστατευόμενα τοπία μπορεί να δίνονται, με βάση τα κριτήρια χαρακτηρισμού και τους ειδικότερες ονομασίες, όπως αισθητικό, θέσος, τοπίο άγριας φύσης, τοπίο αγροτικό, αστικό ή διοικητικό. Ως προστατευόμενα στοιχεία του τοπίου χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου που έχουν ιδιαίτερη αισθητική ή πολιτιστική αξία ή επιβάλλουν την

προστασία ή αποδοτικότητα φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρώπινων χαρακτηριστικών τους. όπως αλιεία, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροτικές μελισσοκομία, πέτρινα φράγματα και πιασίδια, προστατευτικές φυτείες, κτίρια. Ενέργεια ή δραστηριότητες που μπορούν να εκτελεστούν καταστροφή, ρύπανση ή αλλοίωση των προστατευόμενων φυσικών σχηματισμών, των προστατευόμενων τοπικών ή στοιχείων του τοπίου απαγορεύονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις των οικείων κανονισμών.

β. Οι περιοχές οικολογικά χαρακτηρίζονται εκτεταμένες περιοχές που μπορούν να περιλαμβάνουν χωριά ή οικισμούς, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποσότητας των ερειπίων και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου. Στις περιοχές αυτές επιδιώκεται:

- α) Η προστασία και η βελτίωση των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους.
- β) Η ανίσχυση των παραδοσιακών σχολείων και δραστηριοτήτων που μπορεί να επιτευχθεί και με την ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων και των συνθηκών της τοπικής οικονομίας. Στις περιοχές οικονομικής ανάπτυξης μπορούν να αποκτώνται μικρές κλίμακας παραγωγικές δραστηριότητες, οι οποίες προσαρμόζονται στο φυσικό περιβάλλον και στην τοπική αρχιτεκτονική. Ιδιαίτερα αναδρύνεται η ανάπτυξη του αγροτουρισμού με χρησιμοποίηση αγροτικών κατοικιών, ξενώνων, κάμπιγκ και άλλων κατασκευών. Βιομηχανικές δραστηριότητες είναι δυνατό να εκτελούνται, εφόσον συνυπάρχουν την οικονομική αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών και δεν προκαλούν υποβάθμιση του περιβάλλοντος επιβιβάζονται με το χαρακτηρισμό των περιοχών αυτών.
- γ) Η εκπαίδευση και η μίση, του κοινού στους τρόπους και στις μεθόδους αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικών διεργασιών.
- δ) Η ανάκαμψη και η ανύψωση του κοινού.

Οι παραπάνω σκοποί πραγματοποιούνται με βάση ειδικά σχέδια ανάπτυξης και διαχείρισης.

Οι περιοχές οικονομικής ανάπτυξης είναι δυνατό να περιλαμβάνουν περιοχές των παραγράφων 1 και 2.

Άρθρο 20.

Προστασία και διατήρηση των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας.

1. Τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας προστατεύονται και διατηρούνται μαζί με τη βιοκοινότητα και το βιότοπο ή οικότοπό τους, ως βιογενετικά αποθέματα και ως τυστατικά στοιχεία των οικοσυστημάτων. Ιδιαίτερα προστατεύονται και διατηρούνται είδη που είναι σπάνια ή απειλούνται με εξαφάνιση, είδη των οποίων ο πληθυσμός, χωρίς να διατρέχει άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης, εξαφανίζεται λόγω μείωσης λόγω υποβάθμισης των βιοτόπων του είδους ή υπερεκμετάλλευσής του, καθώς και είδη που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, επιστημονική, γενετική, παραδοσιακή ή οικονομική αξία.

2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, η οποία εκδίδεται μέσα σε δύο χρόνια από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καταρτίζονται κατάλογοι των ιδιαίτερα προστατευόμενων ειδών κατά κατηγορία προστασίας και καθορίζονται περιορισμοί, απαγορεύσεις, όροι και μέτρα για την προστασία τους καθώς και οι όροι διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών πάνω στα είδη αυτά και ρυθμίζονται τα σχετικά με τη συναρμολόγηση των συναρμολογών τους. Ως και των ενδιαφερόμενων φορέων και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια. Με όμοια απόφαση μπορεί να τροποποιούνται ή να συμπληρώνονται οι παραπάνω κατάλογοι, περιορισμοί, απαγορεύσεις και όροι.

3. Η άσκηση της γεωργίας, της βιοτεχνίας, της θάλασσας...

...προστασία των ζώων αναρμονίζονται με τις ανάγκες προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας.

...απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι αναγκαίοι προς τούτο όροι και προϋποθέσεις και κάθε άλλη συναρμολόγηση με τα θέματα αυτά λεπτομέρεια.

Άρθρο 21.

Χαρακτηρισμός περιοχών, στοιχείων ή συνόλων της φύσης και του τοπίου.

1. Ο χαρακτηρισμός περιοχών, στοιχείων ή συνόλων της φύσης και του τοπίου, σύμφωνα με τα άρθρα 18 και 19 και ο καθορισμός των ορίων τους και των τυχόν ζωνών προστασίας τους γίνονται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού ύστερα από γνώμη του νομαρχιακού συμβουλίου, σε εφαρμογή περιφερειακού ή νομαρχιακού ή ειδικού χωροταξικού σχεδίου ή γενικού πολεοδομικού σχεδίου ή ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης. Σε κάθε περίπτωση η σύνταξη ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης είναι απαραίτητη για την τακτική της σημασίας του προστατευόμενου αντικείμενου και τη σκοπιμότητα των προτεινόμενων μέτρων προστασίας. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζεται η διαδικασία κατάρτισης και έγκρισης των ειδικών αυτών περιβαλλοντικών μελετών και το περιεχόμενό τους.

Ειδικά ο χαρακτηρισμός και ο καθορισμός των ορίων και των τυχόν ζωνών προστασίας, περιοχών, στοιχείων ή συνόλων της φύσης και του τοπίου, που περιλαμβάνονται σε Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.), γίνονται με την πράξη καθορισμού της Ζ.Ο.Ε. και με τη διαδικασία του άρθρου 20 του ν. 1337/1983, όπως ισχύει.

2. Με το παραπάνω προεδρικό διάταγμα καθορίζονται οι αναγκαίοι για την προστασία του συγκεκριμένου αντικείμενου γενικοί όροι, απαγορεύσεις και περιορισμοί, ρυθμίζονται τα σχετικά με την αρμοδιότητα και τη διαδικασία έκδοσης και το περιεχόμενο των κατά το άρθρο 18 παράγρ. 5 κανονισμών ή ειδικών σχεδίων ανάπτυξης και διαχείρισης και καθορίζονται οι κατά περίπτωση αρμόδιες για την εφαρμογή τους υπηρεσίες. Με το ίδιο ή όμοιο προεδρικό διάταγμα μπορούν να συνιστώνται ειδικές υπηρεσίες που έχουν την έδρα τους κοντά στα προστατευόμενα αντικείμενα με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία και διατήρησή τους και να προβλέπεται η υποχρέωση σύνταξης μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και για έργα ή δραστηριότητες που δεν περιλαμβάνονται στην πρώτη κατηγορία έργων και δραστηριοτήτων του άρθρου 3.

3. Τα σχέδια των προεδρικών διαταγμάτων που προβλέπονται στις παραγρ. 1 και 2 ανακοινώνονται πριν από την οριστική διατύπωσή τους στους ενδιαφερομένους. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων καθορίζονται οι όροι και η διαδικασία της ανακοίνωσης των σχεδίων και της υποβολής των προτάσεων ή αντιρρήσεων των ενδιαφερομένων και ρυθμίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια.

4. Οι αρμόδιες υπηρεσίες καταρτίζουν κάθε πενταετία μελέτη αξιολόγησης του αντικείμενου που χαρακτηρίστηκε κατά την παράγρ. 1 σε συνδυασμό με τα μέτρα προστασίας που εφαρμόστηκαν. Με βάση την αξιολόγηση αυτή και εφόσον υπάρχει επαρκής αποδόχνηψη, ο χαρακτηρισμός ή τα όρια του συγκεκριμένου αντικείμενου προστασίας, οι αναγκαίοι για την προστασία του γενικοί όροι, απαγορεύσεις και περιορισμοί και οι κατά περίπτωση αρμόδιες υπηρεσίες...

5. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Εσωτερικών, Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, μπορεί να μεταδίδεται στον οικείο κλάδο, η αρμοδιότητα χαρακτηρισμού, σύμφωνα με την παράγρ. 1, συγκεκριμένου αντικείμενου και καθήκοντος των ορίων και των τυχόν ζωνών προστασίας του, καθώς και η αρμοδιότητα καθορισμού, για το αντικείμενο αυτό, των όρων που αναφέρονται στην παράγρ. 2.

6. Για περιοχές, στοιχεία ή σύνολα της ρύθμισης και του τοπίου, για τα οποία έχει αρχίσει η διαδικασία χαρακτηρισμού τους και εφόσον εκδοθεί το προεδρικό διάταγμα, που προδίδεται στην παράγρ. 1, μπορεί να καθορίζονται, με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, απαγορευτικές, όροι και περιορισμοί για επεκτάσεις και δραστηριότητες που είναι δυνατό να έχουν αρνητικά αποτελέσματα για τις παραπάνω περιοχές, στοιχεία ή σύνολα. Η ισχύς της υπουργικής αυτής απόφασης δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη. Αν συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι, η προθεσμία αυτή μπορεί να παρατείνεται, με όμοια υπουργική απόφαση, για ένα ακόμη έτος.

Άρθρο 22.

Οικονομικές ρυθμίσεις.

1. Αν οι επιβαλλόμενοι κατά τα προηγούμενα άρθρα του παρόντος κεφαλαίου όροι, περιορισμοί και απαγορεύσεις είναι εξαιρετικά επαχθείς, με αποτέλεσμα να παρακωλύεται υπέρμετρα η άσκηση των εξουσιών που απορρέουν από την κυριότητα, εφόδει του χαρακτήρα και του περιορισμού της ιδιοκτησίας, το Δημόσιο, ύστερα από αίτηση των θυγομένων, μπορεί, κατά το μέτρο του δυνατού, να αποδεχθεί είτε την ανταλλαγή των ιδιωτικών εκτάσεων με εκτάσεις του Δημοσίου είτε την παραχώρηση κατά χρήση στους θυγομένους δημοσίων εκτάσεων σε παρακλήσιες περιοχές για ανάλογη χρήση ή εκμετάλλευση είτε την καταβολή εφάπαξ ή περιοδικής αποζημίωσης, για τον προσδιορισμό της οποίας λαμβάνεται υπόψη η υφιστάμενη χρήση της ιδιωτικής έκτασης, είτε τη μεταφορά συντελεστή έμμεσης σε άλλη ιδιοκτησία, κατ' ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του ν. 880/1979 (ΦΕΚ 58).

2. Εκτείνεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση ιδιωτικών εκτάσεων υπέρ του Δημοσίου, εφ' όσον είναι απόλυτα αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού των άρθρων 18, 19 και 20, ο οποίος αναγνωρίζεται ως σκοπός δημοσίου ωφέλιμου. Η απαλλοτρίωση κηρύσσεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Γεωργίας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ύστερα από εισήγηση των αρμόδιων υπηρεσιών των Υπουργείων Γεωργίας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, η οποία συνοδεύεται από μελέτη σκοπιμότητας της απαλλοτρίωσης. Η απαλλοτρίωση συντελείται με την επιμέλεια της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας, η οποία εδράζεται με την κριτική της ποιότητας και των άλλων δαπανών.

3. Για υλικές ζημιές που προκαλούνται σε γεωργικές, κτηνοτροφικές ή άλλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις ή εγκαταστάσεις ή σε αλιευτικά εργαλεία από είδη της άγριας πανίδας που έχουν χαρακτηρισθεί, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 20, ως σπάνια ή απειλούμενα με εξαφάνιση, μπορούν να χορηγούνται, με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας, αποζημιώσεις, εκδοθέντες ή άλλες κατά περίπτωση παροχές. Η εκτίμηση των ζημιών γίνεται από την αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας και η καταβολή των αποζημιώσεων από το Κεντρικό Ταμείο Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασών του ίδιου υπουργείου ή από άλλες πηγές χρηματοδότησης.

4. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομικών, Γεωργίας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ορίζονται οι προϋποθέσεις, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, η διαδικασία και οι λοιποί όροι για τη χορήγηση των οικονομικών αντικαταστάσεων,

των αποζημιώσεων ή εκδοθέντων που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 3.

5. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, που εκδίδεται ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση της αρμόδιας κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου, μπορεί να ορίζονται, λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους, παροχές της Χώρας, οικισμοί ή τμήματα οικισμών στα οποία, σε περίπτωση χρήσεων των ακινήτων διαφορετικών από εκείνες που προβλέπονται από τις ισχύουσες στην περιοχή πολεοδομικές διατάξεις, επιβάλλεται η σφράγιση τους μέχρι ένα χρόνο και σε περίπτωση υποτροπής οριστικά κέρτυ από την εκβολή άλλων κωλύσεων που προβλέπουν οι εκάστοτε ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις. Στις πιο πάνω περιπτώσεις για κάθε χρήση ή αλλαγή χρήσεως ακινήτου απαιτείται η βεβαίωση της οικείας πολεοδομικής υπηρεσίας ότι η συγκεκριμένη χρήση είναι σύμφωνη με τις προβλεπόμενες από τις ισχύουσες για την περιοχή χρήσεις. Η βεβαίωση αυτή είναι πέραν από τα τυχόν απαιτούμενα από άλλες διατάξεις σχετικά δικαιολογητικά.

6. Η σφράγιση επιβάλλεται με απόφαση της αρμόδιας πολεοδομικής υπηρεσίας και εκτελείται με μέριμνα της οικείας αστυνομικής αρχής.

7. Αυτοί που από πρόθεση ή αυτονημιόμως καταστρέφουν ή θάβουν σφραγίδα που τοποθετείται από την αστυνομική αρχή σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο, με σκοπό τη συνέχιση της λειτουργίας του ακινήτου ή όσοι με οποιδήποτε τρόπο μεταβιβάσουν τη σφράγιση ή θέτουν σε λειτουργία το ακίνητο μετά τη σφράγιση τιμωρούνται με τις ποινές του άρθρου 178 του ποινικού κώδικα.

8. Με απόφαση των Υπουργών Δημόσιας Τάξης και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, καθορίζονται ο τρόπος και η διαδικασία διαπίστωσης της παραβίασης, ο τρόπος και η διαδικασία σφράγισης του ακινήτου, η τυχόν υπεύθυνη ενστάσεων κατά της απόφασης σφράγισης, η εκδίκαση τους, τα όργανα κρίσεως και κάθε σχετική λεπτομέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

ΖΩΝΕΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΖΩΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Άρθρο 23.

Ζώνες ειδικών περιβαλλοντικών ενισχύσεων.

1. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, είναι δυνατό να χαρακτηρίζονται ως ζώνες ειδικών περιβαλλοντικών ενισχύσεων περιοχές με φυσικούς πόρους που παρουσιάζουν κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα και δεν πληρούν τις κατευθυντήριες ή και ορισμένες τιμές των παραμέτρων ποιότητας των άρθρων 7 παράγρ. 1 και 9 παράγρ. 1. Με το ίδιο προεδρικό διάταγμα γίνεται η οριοθέτηση των περιοχών αυτών και καθορίζονται ειδικοί περιορισμοί χρήσεων της και συμφωνημένο πρόγραμμα μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος και πέρα από τους ισχύοντες γενικούς περιορισμούς. Ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως ζώνης ειδικών περιβαλλοντικών ενισχύσεων γίνεται με βάση ειδική μελέτη που εκπονείται είτε από τη νομαρχία είτε από τους οικείους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, είτε από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων είτε, τέλος, προκειμένου για την περιοχή των ροδιστικών σχεδίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης, από τον Οργανισμό Αθήνας και του Οργανισμού Θεσσαλονίκης αντίστοιχα. Η μελέτη αυτή ταυτοποιεί την κρίσιμότητα του προβλήματος με μετρήσεις και στοιχεία συγκρίσιμα με εκείνα του εθνικού δικτύου παρακολούθησης της ποιότητας της ατμόσφαιρας ή των υδάτων και προτείνει τους ενδεδειγμένους ειδικούς περιορισμούς και μέ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Άρθρο 23.

Ενιαίος Φορέας Περιβάλλοντος.

1. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ιδρύεται νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Ενιαίος Φορέας Περιβάλλοντος» (Ε.Φ.Ο.Π.).

2. Ο Ε.Φ.Ο.Π. εδρεύει στην Αθήνα, έχει πλήρη διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και εφοδιάζεται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

3. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Εσωτερικών, Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, μπορούν να συνιστώνται περιφερειακά κεντραρχαλά του Ε.Φ.Ο.Π., διευμαρχιακού ή νομαρχιακού επιπέδου. Με το ίδιο προεδρικό διάταγμα ρυθμίζονται για τα ανωτέρω περιφερειακά κεντραρχαλά τα θέματα που αναφέρονται στην παράγραφο 15.

4. Στοιχοί του Ε.Φ.Ο.Π. είναι ιδίως:

- α) Ο καθορισμός, σε εθνικό επίπεδο, οριζών τιμών παραμέτρων ποιότητας περιβάλλοντος, οριζών τιμών ποσότητων, προτύπων για παραγωγικές διαδικασίες και κανονισμών, καθώς και η παρακολούθηση της εφαρμογής τους.
- β) Η εγκατάσταση εθνικών δικτύων μέτρησης και ανάλυσης των περιβαλλοντικών παραμέτρων.
- γ) Ο συντονισμός, η συλλογή και η διανομή σε εθνικό και διεθνές επίπεδο πληροφοριών, σχετικών με το περιβάλλον.
- δ) Η προώθηση της έρευνας για το περιβάλλον.

Ειδικότερα ο Ε.Φ.Ο.Π. :

- α) Εισηγείται στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων την έκδοση και το περιεχόμενο νομοθετημάτων και κανονιστικών πράξεων γενικού περιεχομένου που αφορούν θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και γνωμοδοτεί για το περιεχόμενο νομοθετημάτων και κανονιστικών πράξεων ειδικού περιεχομένου, για την πρόταση ή την έκδοση των οποίων είναι αρμόδιος ή συναρμόδιος ο Υπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.
- β) Εκτελεί μελέτες, σχέδια και προγράμματα προστασίας του περιβάλλοντος σε εθνικό, περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο, ετήσιες ή πενταετούς ισχύος, καθώς και μελέτες, σχέδια και προγράμματα για την αντιμετώπιση έκτακτων περιπτώσεων.
- γ) Συντονίζει τη δραστηριότητα των άλλων αρμόδιων φορέων στον τομέα της εφαρμογής σχεδίων και προγραμμάτων προστασίας περιβάλλοντος και κατέχει τη συνδρομή του, όταν απαιτείται.
- δ) Ψηφίζει, οργανώνει και εξοικονομεί εθνικά δίκτυα παρακολούθησης της ποιότητας του περιβάλλοντος και μεριμνά για τη λειτουργία τους.
- ε) Εισηγείται στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων προγράμματα σπουδών για την προστασία του περιβάλλοντος, προκειμένου να γίνει η σχετική χρηματοδότηση από το Δημόσιο ή διεθνείς οργανισμούς.
- στ) Συντάσσει ετήσια έκθεση για την κατάσταση του περιβάλλοντος της Χώρας, προς σύγκριση, τις καταστάσεις και τα μέτρα της περιβαλλοντικής πολιτικής.
- ζ) Γνωμοδοτεί στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ετήσια έκθεση παρατηρήσεων και αξιολόγησης της πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος σε εθνικό, περιφερειακό ή νομαρχιακό επίπεδο.
- η) Οργανώνει μηχανισμό ελέγχου τήρησης των όρων και προϋποθέσεων άσκησης των δραστηριοτήτων, οι οποίοι προβλέπονται από την αρμόδια νομοθεσία.

τρα για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος της συγκεκριμένης περιοχής.

2. Με το προεδρικό διάταγμα της προηγούμενης παραγράφου είναι δυνατή να προβλέπεται η παροχή οικονομικών κινήτρων ή η επιβολή ανταποδοτικών τελών στα νομικά ή φυσικά πρόσωπα που υπόκεινται στους παραπάνω ειδικούς περιορισμούς και μέτρα, να καθορίζονται οι σχετικές προϋποθέσεις και διαδικασίες, καθώς και ο τρόπος είσπραξης και απόδοσης των τελών και να ρυθμίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια.

3. Η παρακολούθηση της εφαρμογής των ειδικών περιορισμών και μέτρων που επιβάλλονται κατά την παρ. 1 ανήκει στις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Προκειμένου για την περιοχή των ρυθμιστικών σχεδίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης η παρακολούθηση αυτή ανήκει ειδικότερα στον Οργανισμό Αθήνας και τον Οργανισμό Θεσσαλονίκης.

Άρθρο 24.

Ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

1. Οι ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων χαρακτηρίζονται περιοχή ή εκτάσεις πρόσφορες για την ανάπτυξη βιομηχανικών, μεταλλευτικών, λατομικών ή τουριστικών δραστηριοτήτων ή για αγροτική εκμετάλλευση. Οι ζώνες αυτές είναι δυνατές να εξειδικεύονται κατά κλάδο βιομηχανικής ή μεταλλευτικής ή λατομικής ή τουριστικής δραστηριότητας και γεωργικής εκμετάλλευσης και να διακρίνονται σε ζώνες αποκλειστικής χρήσης στις οποίες απαγορεύεται κάθε άλλη δραστηριότητα, εκτός από εκείνη στην οποία αποδίδεται ο χαρακτηρισμός τους και σε ζώνες κύριας χρήσης, όπου επιτρέπονται και άλλες δραστηριότητες υπό όρους.

2. Οι ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων που προορίζονται για τουριστικές ή βιομηχανικές δραστηριότητες και βρίσκονται εκτός των ορίων γενικού πολεοδομικού σχεδίου, δύναται να πολεοδομούνται. Ο συντελεστής ζήμησης για τις βιομηχανικές δραστηριότητες δεν μπορεί να υπερβαίνει το 1,2 και για τις τουριστικές δραστηριότητες το 0,6.

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, καθορίζονται οι εισφορές σε γη και σε χρήμα που μπορεί να είναι διαφορετικές από τις προβλεπόμενες στα άρθρα 8 και 9 του ν. 1337/1983, οι λοιπές σχετικές υποχρεώσεις των ιδιοκτητών καθώς και οι όροι, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία κλινοδότησης των ζωνών αυτών και να ρυθμίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής.

3. Στις ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων μπορούν να καθορίζονται ειδικοί όροι και περιορισμοί για την εγκατάσταση και την άσκηση δραστηριοτήτων και να δεσφίζονται ειδικοί κανονισμοί διαχείρισης και λειτουργίας.

4. Ο χαρακτηρισμός παρ' όσον ή εκτάσεων ως ζωνών ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων και η οριοθέτησή τους γίνονται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, σε εφαρμογή περιφερειακού ή νομαρχιακού χωροταξικού σχεδίου ή τομιακής χωροταξικής και αναπτυξιακής μελέτης μετά από γνώμη του οικείου νομαρχιακού συμβουλίου. Με το ίδιο προεδρικό διάταγμα δεσφίζονται οι παραπάνω ειδικοί όροι και περιορισμοί, καθορίζεται το περιεχόμενο και η διαδικασία έκδοσης του ειδικού κανονισμού διαχείρισης και λειτουργίας και η αρμοδία για την εφαρμογή του υπηρεσία και ρυθμίζεται κάθε σχετική λεπτομέρεια.

Για τις περιοχές που περιλαμβάνονται σε Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.) ο χαρακτηρισμός και η οριοθέτηση ζωνών ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων γίνεται με την πράξη καθορισμού της Ζ.Ο.Ε. και με τη διαδικασία του άρθρου 20 του ν. 1337/1983, όπως ισχύει.

ψ) Γνωμοδοτεί σχετικά με την έγκριση από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων γενικών προγραμμάτων, σχεδίων και μέτρων που προτείνονται από άλλους φορείς για την προστασία του περιβάλλοντος.

ι) Γνωμοδοτεί σχετικά με την έγκριση από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ή το νομάρχη κατά περίπτωση, περιβαλλοντικών έργων για την άσκηση δραστηριοτήτων με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον ή για σκοπούς άλλο θέμα προστασίας του περιβάλλοντος, που παρτρείκεται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ή το νομάρχη.

ια) Συνεργάζεται με ξένες χώρες και διεθνείς οργανισμούς για την εφαρμογή κοινών προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος.

ιβ) Μεριμνά για την έκδοση προδιαγραφών και πρακτικών οδηγιών σχετικά με την έγκριση περιβαλλοντικών έργων και γενικά για τη διάδοση των ειδικών τεχνικών γνώσεων και της τεχνολογίας στα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος και παρέχει: τεχνικές υποδείξεις στις δημόσιες υπηρεσίες και στους οργανισμούς του δημόσιου τομέα.

ιγ) Μεριμνά, σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, για την εκπαίδευση στελεχών της διοίκησης σε τομείς σχετικούς με την προστασία του περιβάλλοντος.

ιδ) Μεριμνά για την εκπόνηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής ενημέρωσης των πολιτών και ιδιαίτερα των μαθητών και σπουδαστών όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης.

ιε) Χρηματοδοτεί εφαρμοσμένες έρευνες και μελέτες που εξυπηρετούν τους σκοπούς του, καθώς και έργα και προγράμματα περιβαλλοντικής προστασίας.

ιστ) Εισηγείται τις σχετικές με την περιβαλλοντική προστασία προδιαγραφές χωροταξικών και ρυθμιστικών σχεδίων και γενικών προγραμμάτων διαχείρισης φυσικών πόρων.

5. Το περιφερειακό κεντρικό όργανο του Ε.Φ.Ο.Π. σπουδών το έργο της παρ. 4, κατά τα οριζόμενα σύμφωνα με την παρ. 15, με την εποπτεία του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ή του οικείου νομάρχη, όταν πρόκειται για κεντρικό νομαρχιακό επίπεδο.

6. Ενώσπου υφάρξει ο Ε.Φ.Ο.Π. οι αρμοδιότητες της παρ. 4 ασκούνται από τον Οργανισμό Αθήνας για την περιοχή Αττικής, από τον Οργανισμό Θεσσαλονίκης για την περιοχή Θεσσαλονίκης και από τις κεντρικές, περιφερειακές ή νομαρχιακές υπηρεσίες του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων για την υπόλοιπη Ελλάδα.

7. Με το προεδρικό διάταγμα της παρ. 1 καθορίζονται τα κεντρικά και περιφερειακά όργανα διοίκησης του Ε.Φ.Ο.Π. στα οποία εκπροσωπούνται: κρατικοί και μη κρατικοί φορείς, καθώς και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης. Στα όργανα αυτά διατίθεται: α) ένας ή ευθύνη εκτήρησης της περιβαλλοντικής πολιτικής στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και α) έτερου η ευθύνη για την εφαρμογή των στόχων του Ε.Φ.Ο.Π. Με το ίδιο ή όμοιο π. δ/γμα καθορίζονται οι αρμοδιότητες των οργάνων διοίκησης του Ε.Φ.Ο.Π., ο αριθμός και οι ιδιότητες, οι γνώσεις και η εμπειρία των μελών των οργάνων αυτών, η διάρκεια της θητείας τους καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια.

8. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων καθορίζονται οι αποζημιώσεις των μελών των οργάνων διοίκησης του Ε.Φ.Ο.Π. σύμφωνα με το άρθρο 18 του ν. 1505/1984 (ΦΕΚ 194).

9. Με απόφαση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων ρυθμίζονται τα θέματα που αναφέρονται στη συγκρότηση και λειτουργία των οργάνων διοίκησης του Ε.Φ.Ο.Π. και ιδίως τα σχετικά με την απαρτία, την απαιτούμενη ελεγχόνοια για τη λήψη των αποφάσεων, τον τρόπο πρόσληψης

και την ανακλήρωση των μελών, τον τρόπο τήρησης των πρακτικών, την ημερήσια διάταξη, τη γραμματειακή εξυπηρέτηση και κάθε σχετική λεπτομέρεια.

10. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων μπορούν να μεταφέρονται στον Ε.Φ.Ο.Π. αρμοδιότητες που ασκούνται από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

11. Πόροι του Ε.Φ.Ο.Π. είναι:

α) Τακτική ετήσια κρατική επιχορήγηση που εγγράφεται στον προϋπολογισμό του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και αποδίδεται στο φορέα με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, όπως ειδικότερα ορίζεται σε αυτή.

β) Έκτακτη ετήσια κρατική επιχορήγηση από τον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων.

γ) Πρόσοδοι από την εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων, από επιχορηγήσεις ελληνικών και ξένων οργανισμών και από δωρεές ή κληρονομίες.

δ) Επιχορηγήσεις από το Εθνικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολυτομικών Σχεδίων (Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ.).

ε) Κάθε άλλο έσοδο από οποιαδήποτε αιτία.

12. Οι πόροι του φορέα διατίθενται για τις θανάσιες λειτουργίες του και για τη μερική ή ολική χρηματοδότηση μελετών, προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων, ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης με αποκλειστικό σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος.

13. Οι δαπάνες για την εκτέλεση του σκοπού του Ε.Φ.Ο.Π. πραγματοποιούνται σύμφωνα με τον οικονομικό κανονισμό του, ο οποίος καταρτίζεται από τον Ε.Φ.Ο.Π. και εγκρίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Κατά την έγκριση αυτή επιτρέπεται τροποποιήσεις και συμπληρώσεις ύστερα από γνώμη του Ε.Φ.Ο.Π.

14. Ο Ε.Φ.Ο.Π. έχει στα δικαστήρια και στις διοικητικές αρχές τα δικαιωματικά προνόμια του Δημοσίου. Τα προνόμια του Δημοσίου έχει και στην αναγκαστική εκτέλεση και ιδίως εκείνα που αφορούν την κατάσταση σε πλειστηριασμό ή πτώχευση.

15. Ο οργανισμός του Ε.Φ.Ο.Π. εφαρμόζεται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

Με τον οργανισμό ρυθμίζονται ιδίως:

α) Η οργάνωση των υπηρεσιών και οι αρμοδιότητές τους.

β) Οι κλάδοι του μόνιμου προσωπικού και ο αριθμός των οργανικών θέσεων κάθε κλάδου.

γ) Οι θέσεις του προσωπικού με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, η κατανομή του σε ειδικότητες καθώς και τα απαιτούμενα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα για την πρόσληψη.

16. Οι θέσεις του μόνιμου και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου προσωπικού του Ε.Φ.Ο.Π. καλύπτονται με μεταφορά προσωπικού και υπηρεσιών από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και από άλλα υπουργεία ή νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου.

17. Στον Ε.Φ.Ο.Π. συστατάται μία θέση υπαλλήλου των ειδικών θέσεων με 2ο βαθμό. Ο διοριζόμενος στη θέση αυτή έχει τον τίτλο του προϊστάμενου του οργανισμού και προτίθεται σε όλες τις υπηρεσίες του. Ως προϊστάμενος διορίζεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων πρόσωπο που έχει τουλάχιστον 10ετή πείρα και εξειδικευμένες γνώσεις για τα θέματα που εκπίτουν στους σκοπούς και στις αρμοδιότητες του Ε.Φ.Ο.Π. Η πείρα και οι γνώσεις αποδεικνύονται από τους τίτλους σπουδών και τη συνδρομή τους με τα παραπάνω θέματα.

18. Τα καθήκοντα προϊσταμένου του Ε.Φ.Π. μπορούν να ανατεθούν με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και σε υπάλληλο του δημόσιου τομέα που έχει τα απαραίτητα προσόντα. Ο χρόνος άσκησης καθήκοντων προϊσταμένου θεωρείται για κάθε συνέπεια ως χρόνος υπηρεσίας στην τακτική θέση του υπαλλήλου. Στην περίπτωση αυτή καταβάλλονται οι αποδοχές της μιας μόνο θέσης, κατ' επιλογή του υπαλλήλου.

19. Η μεταφορά αρμοσίων και προσωπικού, που προβλέπεται στην παράγραφο 18, γίνεται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού. Με τη μεταφορά του προσωπικού γίνεται και μεταφορά των θέσεων που κατέχουν. Αν πρόκειται για μόνιμο προσωπικό, απαιτείται για τη μεταφορά απόφαση των οικιστικών συμβουλίων των οικείων υπουργείων, ύστερα από ετήσια των ενδιαφερόμενων υπαλλήλων. Με τη μεταφορά του προσωπικού μεταφέρονται και οι σχετικές πιστώσεις του προϋπολογισμού. Για τα επίμαχα έτη οι πιστώσεις αυτές περιλαμβάνονται στην ετήσια τακτική επιχορήγηση. Οι μεταφερόμενοι υπάλληλοι διατηρούν το ασφαλιστικό καθεστώς για επικουρική σύνταξη και εφάπαξ βοήθημα που είχαν κερδίσει από τη μεταφορά και κερδίζουν σε αυτούς και τα μέλη της οικογένειάς τους η οικονομική περιθώριση των μόνιμων υπαλλήλων.

Άρθρο 26.

Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος.

1. Με απόφαση του νομάρχη συγκροτούνται Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος (Κ.Ε.Π.Π.Ε.) από το προσωπικό της νομαρχίας. Στη σύνθεση των κλιμακίων αυτών περιλαμβάνονται πάντοτε υπάλληλοι της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Τα κλιμάκια ελέγχουν την τήρηση των περιβαλλοντικών όρων και γενικά την εφαρμογή της νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος. Στα κλιμάκια μπορούν να μετέχουν και εκπαιδευτικοί του οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης στην περιοχή των οικείων γύρω από ελεγχος. Για την περιοχή των ρυθμιστικών σχεδίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 12 και ν. 1515/1985 και του άρθρου 11 παράγρ. 12 και ν. 1561/1985.

2. Τα κλιμάκια διενεργούν αυτοψία σε εγκαταστάσεις ή δραστηριότητες, όπως είναι πιθανολογείται ότι η λειτουργία τους υποβάθμίζει το περιβάλλον, κάνουν εις απαραίτητες συστάσεις και υποδείξεις για τα κατάλληλα να ληφθούν μέτρα, συντάσσουν σχετική έκθεση και εισηγούνται τις επιβλητέες κινήσεις.

3. Για τη διεύρυνση των ελέγχων που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2 τα κλιμάκια έχουν το δικαίωμα να εισέρχονται σε κάθε είδος εγκαταστάσεις σκοπούσε, τηρώντας τους όρους ασφαλείας, που ισχύουν για κάθε εγκατάσταση, είτε αυτές βρίσκονται σε λειτουργία είτε όχι, ακόμα και αν δεν παρουσιάζονται ο δικαίτηρς ή ο υπεύθυνος λειτουργίας και συνυπαίχονται, αρ' όσον είναι δυνατό, από αντιταλμένο εκπρόσωπο τους. Οι υπεύθυνοι λειτουργίας των εγκαταστάσεων έχουν υποχρέωση να παρέχουν όλα τα απαιτούμενα στοιχεία και πληροφορίες και γενικά να διευκολύνουν τον έλεγχο.

4. Οι αρμόδιες αρχές ελέγχου τήρησης των περιβαλλοντικών διατάξεων δημοσιεύουν κατά περιόδους πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με τους διενεργούμενους ελέγχους και τις επιβαλλόμενες κινήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος.

Άρθρο 27.

Μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στο νομάρχη.

Αρμοδιότητες, που σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου ασκούνται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, μπορούν να μεταβιβαστούν με απόφαση του Υπουργού

σε με τον κατά περίπτωση αρμόδιο υπουργό, όταν δυνατό να μεταβιβάζονται με αντίστοιχη υπουργική απόφαση στους νομάρχες ή, προκειμένου για τις υπηρεσίες των ρυθμιστικών σχεδίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης, στην Επαρχειοτική Επιτροπή του Οργανισμού Αθήνας και του Οργανισμού Θεσσαλονίκης αντίστοιχα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Σ'.

ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΕΓΘΥΝΗ

Άρθρο 28.

Ποινικές κινήσεις.

1. Με φυλάκιση τριών μηνών έως δύο έτη και χρηματική ποινή τιμωρείται όποιος:

α) προκαλεί ρύπανση ή υποβάθμιξη το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντίκειται στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων ή

β) ασκεί δραστηριότητα ή εκτελείται χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, άδεια ή άγκυριση, ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή άγκυρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβάθμίζει το περιβάλλον.

2. Σε περίπτωση τιμωσης των εγκλημάτων της παρ. 1 από αμέλεια επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ένα έτος.

3. Ειδικότερα όσον αφορά στα εγκλήματα της παραγράφου 1, αν από το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή από την έκταση και τη σημασία της υποβάθμισης του περιβάλλοντος δημιουργήθηκε κίνδυνος θανάτου ή βαρής σωματικής βλάβης, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή. Αν επιβληθεί βαρύτερη ποινή ή θάνατος, επιβάλλεται κλάυρωση έως δύο έτη. Αν η βαρύτερη σωματική βλάβη ή ο θάνατος αφορά έμβρυο, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή.

4. Αν η ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος προέρχεται από τη δραστηριότητα νομικού προσώπου, το δικαστήριο κινύσει αστικώς υπεύθυνο εις αλόκληρον για την καταβολή της χρηματικής ποινής και το νομικό πρόσωπο.

5. Οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι αντιταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανώνυμων εταιρειών, οι διαχειριστές εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος και διοικητικός και το εκτελεστικό συμβούλιο συνεταιρισμών, καθώς και τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση ή τη διαχείριση άλλων νομικών προσώπων του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Για κάθε πράξη ή παράλειψη του νομικού προσώπου, που επιτίται στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, τα πρόσωπα αυτά τιμωρούνται ως αυτουργοί, ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη του νομικού προσώπου, εφόσον από πράξη ή από αμέλεια δεν τήρησαν την ιδιαίτερη νομική τους υποχρέωση να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων αυτού του νόμου.

6. Αν ο δράστης των παραπάνω που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού οικειοθελώς και πριν εξεταστεί για την πράξη του από την αρχή περιορίσει οικειοθελώς τη ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος, ή με έγκληση αναγγέλλει στο προς την αρχή συντάλσει αποτελεσματικά στην ουσία μείωση των συνεπειών, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή μειωμένη, σύμφωνα με το άρθρο 85 του ποινικού κώδικα ή να τον απαλλάξει από κάθε ποινή.

7. Στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού ως πολιτικός ανάγων μπορεί να ποινιστεί και ο δημόσιος υπάλληλος που

...ελίστηκε το έγκλημα και το Γεγονός...
...από την αποκατάσταση των πραγμάτων...
...είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται.

8. Όποιος παραβιάζει τα μέτρα της απαγόρευσης...
...και τους περιορισμούς που επιβάλλονται...
...άρθρο 18 και 21 ή των δικαστηρίων...
...κατάχρησης που εκδίδονται...
...πρωτότυπο με φωτότυπο τουλάχιστον ενός μήνα...
...από πηλίνα, τιμωρείται με φυλάκιση...
...ή με χρηματική ποινή.

9. Τα κατά παράβαση των προδικαστικών μέτρων...
...απαγορεύσεων, όρων και περιορισμών...
...οι παρ. 2 και 3 του άρθρου 20...
...επιβαλλόμενα, ανευρέθησαν...
...αποδεικνύονται ή συλλεγόμενα είδη...
...κατάχρησης κατάχρησης είτε βρίσκονται...
...από τον παρ. 2 είτε τρίτου...
...Επίσης κατάχρησης τα εργαλεία...
...που χρησιμοποιήθηκαν για την...
...θανάτωση, τραυματισμό ή συλλογή...
...των κρατούμενων εσών. Τα...
...κατασχόμενα δημοσιούνται σύμφωνα...
...με το άρθρο 76 παρ. 1 του...
...παινικού κώδικα και παραδίδονται...
...ή σε άλλα κατά περίπτωση...
...δικασίου για σκοπούς εκπαιδευτικούς...
...ή άλλους. Διατάσσεται επίσης η...
...αφαίρεση της άδειας κυνηγιού...
...ή αλιείας του παραβάτη για...
...χρονικό διάστημα από τρεις...
...μήνες έως τρία έτη. Σε...
...περίπτωση υποτροπής η...
...αφαίρεση της άδειας επιβάλλεται...
...οριστικά.

10. Οι κυρώσεις και οι λοιπές ρυθμίσεις των παραγράφων...
...1, 2, 3, 4, 5 και 6 εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις...
...παράβασης των όρων και των μέτρων που...
...καθορίζονται με τις...
...Διοικητικές πράξεις που προβλέπονται...
...στις άρθρα 11 και 12 του ν. 1515/1985...
...και στα άρθρα επίσης 11 και 12 του ν. 1561/1985.

Άρθρο 29
Αιτική ευθύνη.

Όποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο...
...παραλείπει ρύπωση ή άλλη υποβάθμιση...
...του περιβάλλοντος ευθύνεται...
...αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει...
...ότι η ζημία οφείλεται σε...
...ανώτερη βία ή ότι προήλθε...
...από υπέρτατο γεγονός τρίτου...
...που ενόχλησε βολίως.

Άρθρο 30
Διοικητικές κυρώσεις.

1. Σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που προκαλούν...
...αποβάθμιση ή άλλη υποβάθμιση...
...του περιβάλλοντος ή παραβιάζουν...
...τις διατάξεις του νόμου αυτού...
...ή των κατ'εξουσιοδότηση...
...του εκδιδόμενων δικαστηρίων...
...ή υπουργικών ή νομαρχιακών...
...αποφάσεων, κωξέρηχτα από την...
...ποινική ή ποινική ευθύνη...
...επιβάλλεται ως διοικητική...
...κώρωση με πρόσβαση...
...του νομαρχη, πρόστιμο μέχρι...
...έξι εκατομμύρια 10.000.000...
...δραχμές, ύστερα από εισήγηση...
...από την κατά το άρθρο 5...
...παράγρ. 1 υπηρεσίας, είτε...
...της κατά την παρ. 2 του...
...άρθρου αρχής είτε, τέλος, του...
...κατά το άρθρο 26 Κληρικόν...
...Ελάγγου Ποιότητας Περιβάλλοντος...
...Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις...
...ο νομαρχη επιβάλλει το...
...πρόστιμο ύστερα από γνώμη...
...της κατά το άρθρο 5 παράγρ. 1...
...υπηρεσίας.

Σε περίπτωση εξαιρετικά σοβαρής...
...ρύπανσης ή υποβάθμισης του...
...περιβάλλοντος και ιδίως σε...
...περίπτωση που από το είδος...
...ή την ποσότητα των ρύπων ή...
...από την έκταση και τη...
...σημασία της υποβάθμισης του...
...περιβάλλοντος υπάρχει κίνδυνος...
...θανάτου ή βαρίας σωματικής...
...βλάβης ή ευρείας οικολογικής...
...διατάραξης ή καταστροφής...
...ο νομαρχης εκπαιδεύει την...
...υπόθεση των Υπουργό Περιβάλλοντος...
...Χωροταξίας και Δημόσιων...
...Έργων, ο οποίος από κοινού...
...με τον τυχόν συναρμόδιο...
...υπουργό επιβάλλει πρόστιμο...
...μέχρι εκατό εκατομμύρια...
...100.000.000 δραχμές.

2. Αν μια επιχείρηση ή δραστηριότητα...
...προκαλεί ρύπανση ή άλλη...
...υποβάθμιση του περιβάλλοντος...
...επιβάλλεται προσωρινή...
...απαγόρευση της λειτουργίας...
...της μέχρι ότου ληφθούν τα...
...απαιτούμενα μέτρα ώστε να...
...επιστρέψει η ρύπανση ή η...
...υποβάθμιση της δραστηριότητας...
...σε κανονικό επίπεδο.

...ή απαγόρευση της λειτουργίας...
...της μέχρι ότου ληφθούν τα...
...απαιτούμενα μέτρα ώστε να...
...επιστρέψει η ρύπανση ή η...
...υποβάθμιση. Μπορεί επίσης να...
...επιβληθεί η οριστική διακοπή...
...της λειτουργίας της, αν η...
...επιχείρηση ή η δραστηριότητα...
...παραλείπει να συμμορφωθεί...
...προς τα υποδεικνυόμενα μέτρα...
...ή αν η λήψη αποτελεσματικών...
...μέτρων είναι ανέφικτη. Η...
...διακοπή επιβάλλεται με...
...απόφαση του οικείου νομαρχη...
...Αν συντρέχουν εξαιρετικοί...
...λόγοι, και ιδίως σε περίπτωση...
...που από το είδος ή την...
...ποσότητα των ρύπων ή από την...
...έκταση και τη σημασία της...
...υποβάθμισης του περιβάλλοντος...
...υπάρχει κίνδυνος θανάτου...
...ή βαρίας σωματικής βλάβης...
...ή ευρείας οικολογικής διατάραξης...
...ή καταστροφής, ενόψει και...
...της αποδεδειγμένης της...
...επιχείρησης ή δραστηριότητας...
...ο Υπουργός Περιβάλλοντος...
...Χωροταξίας και Δημόσιων...
...Έργων από κοινού με τον...
...τυχόν συναρμόδιο υπουργό...
...δικαιούται να επιβάλλει τις...
...απαιτούμενες. Με την πράξη...
...επιβολής της απαγόρευσης...
...λειτουργίας μπορεί να προβλεπτεί...
...και πρόστιμο από δύο...
...χιλιάδες (10.000) έως ένα...
...εκατομμύριο (1.000.000)...
...δραχμές για κάθε ημέρα...
...παραβάσεως της απαγόρευσης.

Η παράβαση διαπιστώνεται με...
...πράξη του οργάνου που...
...επέβαλε την απαγόρευση...
...με την οποία και καταλογίζεται...
...το πρόστιμο.

Με απόφαση του οργάνου που...
...επέβαλε την απαγόρευση...
...λειτουργίας της επιχείρησης...
...ή δραστηριότητας μπορεί, σε...
...κάθε περίπτωση, να αίρεται η...
...απαγόρευση αυτή, αν η...
...επιχείρηση ή η δραστηριότητα...
...λάβει αποτελεσματικά μέτρα...
...ώστε να πάρει οριστικά η...
...ρύπανση ή υποβάθμιση του...
...περιβάλλοντος.

3. Τα πρόστιμα που επιβάλλονται...
...κατά την προηγούμενη παράγραφο...
...εισπράττονται σύμφωνα με το...
...νόμο για την είσπραξη των...
...δημόσιων εσών και αποδίδονται...
...στους οργανισμούς τοπικής...
...αυτοδιοίκησης της περιοχής...
...όπου προηγήθηκε η παράβαση...
...Ο τρόπος, τα όργανα και η...
...διαδικασία είσπραξης καθορίζονται...
...με κοινή απόφαση των...
...Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομικών...
...Περιβάλλοντος, Χωροταξίας...
...και Δημόσιων Έργων και...
...από κοινού υπουργό.

4. Η διαδικασία επιβολής των...
...διοικητικών κυρώσεων των προηγούμενων...
...παραγράφων αρχίζει με τη...
...δελτίωση της παράβασης από το...
...όργανο που τη διαπιστώνει...
...το οποίο συντάσσει σχετική...
...έκθεση, η οποία κοινοποιείται...
...μαζί με έγγραφη κλήτευση...
...προς τον παραβάτη να...
...υποβάλει τις απόψεις του...
...μέσα σε 5 ημέρες από την...
...κοινοποίηση της κλήτευσης...
...Η προθεσμία αυτή μπορεί να...
...καταταθεί, ύστερα από αίτηση...
...του ενδιαφερομένου, για 5...
...ημέρες.

5. Όπου, σύμφωνα με την...
...κείμενη νομοθεσία, επιβάλλεται...
...διοικητικό πρόστιμο από...
...διοικητική ή ποινική υπηρεσία...
...σε υπαίτιο, οι υπηρεσίες αυτές...
...εξουσιοδοτούν να έχουν την...
...αρμοδιότητα κατά για...
...πρόστιμο ένα εκατομμύριο...
...10.000.000 δραχμές είτε...
...έστω από καταπάνω έλεγχο...
...είτε έστω από εισήγηση...
...από τις υπηρεσίες που...
...επιβάλλονται στο πρώτο...
...επίπεδο της παραγράφου 1...
...Για την επιβολή...
...διοικητικού προστίμου πάνω...
...από δύο εκατομμύρια...
...10.000.000 και μέχρι εκατό...
...εκατομμύρια (100.000.000)...
...δραχμές οι παραπάνω...
...διοικητικές ή ποινικές...
...υπηρεσίες παραπέμπουν την...
...υπόθεση στον αρμόδιο...
...πρόστιμο τους υπουργό, ο οποίος...
...από κοινού με τον Υπουργό...
...Π.Ε. Χ.Ω.Δ.Ε. και τον...
...από κοινού άλλο...
...συναρμόδιο υπουργό, επιβάλλει...
...το παραπάνω πρόστιμο.

Όπου, σύμφωνα με την...
...κείμενη νομοθεσία, επιβάλλεται...
...ως διοικητική κώρωση ή...
...διακοπή λειτουργίας...
...δραστηριότητας, έργου ή...
...επιχείρησης από...
...διοικητική ή ποινική...
...υπηρεσία, οι υπηρεσίες...
...αυτές διακρίνουν την...
...υπόθεση αυτή.

Οι σχετικές αποφάσεις...
...της λαμβάνονται οριστικά...
...είτε ύστερα από...
...καταπάνω έλεγχο είτε...
...έστω από εισήγηση...
...από τις παραπάνω...
...υπηρεσίες.

6. Προκειμένου για...
...εγκληματικές, κατά τη...
...έννοια του άρθρου 1...
...περίπτωση στ' του ν. 743/1977...
...που ρυθμίζουν τη...
...βλάβη, η επιβολή...
...πρόστιμου που υπερβαίνει...
...τα ανώ-

τατα όρια του άρθρου 13 παρ. 1, κατηγορία 6, περίπτωση 1 του ίδιου παραπάνω νόμου και μέχρι δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχ. γίνεται από τον οικείο νομάρχη. Σε περίπτωση επιβολής προτίμου μεγαλύτερου από δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχ. εφαρμόζεται η διαδικασία του τρίτου σταθίου της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου.

7. Με τις υπουργικές αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τις εξουσιοδοτήσεις του νόμου αυτού, από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, και τον κατά περίπτωση συναρμόδιο υπουργό, είναι δυνατό να καθορίζεται κάθε αναγκαία πρόσθετη λεπτομέρεια σχετικά με τα έργα και τη διαδικασία επιβολής των διοικητικών κυρώσεων.

Άρθρο 31.

Τροποποίηση άλλων διατάξεων.

1. Το εδάφιο (β) της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 1032/1980 (ΦΕΚ 57) τροποποιείται ως εξής:

α) για τη χάραξη και έκφραση της γενικής πολιτικής σχετικά με τη χωροταξία και την προστασία του περιβάλλοντος, την κατάρτιση σχεδίων και προγραμμάτων για τον έλεγχο της εφαρμογής και το συντονισμό των ειδικών προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος των επί μέρους φορέων, καθώς και την κάλυψη θεμάτων περιβάλλοντος που δεν περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητες άλλου φορέα.

2. Η παρ. 1 του άρθρου 2 του α.ν. 2520/1940 (ΦΕΚ 237) τροποποιείται ως εξής:

α1. Τις υγειονομικές διατάξεις που προβλέπονται στο προηγούμενο άρθρο εκδίδει ο Υπουργός Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Στις περιπτώσεις που οι διατάξεις αυτές αφορούν και την προστασία του περιβάλλοντος, συνυπογράφονται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

3. Οι παράγραφοι 1α, β και δ του άρθρου 1 του προεδρικού διατάγματος 1180/1981 (ΦΕΚ 293) καταργούνται.

4. Η παρ. 9 του άρθρου 11 του ν. 1515/1985 (ΦΕΚ 18) τροποποιείται ως εξής:

α9. Για την πραγματοποίηση νέων, τροποποίηση, επέκταση ή κλινοχρονισμό υφιστάμενων έργων και δραστηριοτήτων, σύμφωνα με την υφιστάμενη νομοθεσία, με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, επιβάλλεται η υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Τα έργα και οι δραστηριότητες για τα οποία απαιτείται υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση συναρμόδιου υπουργού, ύστερα από πρόταση της εκτελεστικής επιτροπής του οργανισμού.

5. Η παρ. 9 του άρθρου 11 του ν. 1561/1985 (ΦΕΚ 148) τροποποιείται ως εξής:

α9. Για την πραγματοποίηση, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις, νέων και τροποποίηση, επέκταση ή κλινοχρονισμό υφιστάμενων έργων και δραστηριοτήτων με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, επιβάλλεται η υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Τα έργα και οι δραστηριότητες για τα οποία απαιτείται υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση συναρμόδιου υπουργού, ύστερα από πρόταση της εκτελεστικής επιτροπής του οργανισμού.

Με τις πιο πάνω κοινές υπουργικές αποφάσεις καθορίζεται και η έναρξη ισχύος της παραγράφου αυτής.

6. Η παρ. 1 του άρθρου 13 του ν. 1515/1985 (ΦΕΚ 18) τροποποιείται ως εξής:

α1. Στους παραπάνω των όρων και των μέτρων που καθορίζονται με τις διοικητικές πράξεις που προβλέπονται στα άρθρα 11 και 12 επιβάλλεται ως διοικητική κύρωση με απόφαση της εκτελεστικής επιτροπής του Οργανισμού της

Αθήνας πρόστιμο μέχρι δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχμής.

Σε περίπτωση εξαιρετικά σοβαρής ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ιδίως σε περίπτωση που από το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή από την έκταση και τη σημασία της υποβάθμισης του περιβάλλοντος υπάρχει κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ή υφείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, η εκτελεστική επιτροπή παραπέμπει την υπόθεση στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ο οποίος από κοινού με τον τυχόν συναρμόδιο υπουργό επιβάλλει πρόστιμο μέχρι εκατό εκατομμύρια (100.000.000) δραχμής.

Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων καθορίζεται η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων αυτών και κάθε σχετική λεπτομέρεια. Ειδικά για τη βιομηχανία, η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων αυτών και οι σχετικές λεπτομέρειες καθορίζονται με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τηλελογιστικής και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

7. Η παρ. 1 του άρθρου 13 του ν. 1561/1985 (ΦΕΚ 148) τροποποιείται ως εξής:

α1. Στους παραπάνω των όρων και των μέτρων που καθορίζονται με τις διοικητικές πράξεις που προβλέπονται στα άρθρα 11 και 12 επιβάλλεται ως διοικητική κύρωση με απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής του Οργανισμού Θεσ/νικής πρόστιμο μέχρι δέκα εκατομμύρια (10.000.000) δραχμής.

Σε περίπτωση εξαιρετικά σοβαρής ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ιδίως σε περίπτωση που από το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή από την έκταση και τη σημασία της υποβάθμισης του περιβάλλοντος υπάρχει κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ή υφείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, η εκτελεστική επιτροπή παραπέμπει την υπόθεση στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, ο οποίος από κοινού με τον τυχόν συναρμόδιο υπουργό επιβάλλει πρόστιμο μέχρι εκατό εκατομμύρια (100.000.000) δραχμής.

Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων καθορίζεται η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων αυτών και κάθε σχετική λεπτομέρεια. Ειδικά για τη βιομηχανία, η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων αυτών και οι σχετικές λεπτομέρειες καθορίζονται με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τηλελογιστικής και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

8. Η παρ. 9 του άρθρου 14 του ν. 1515/1985 (ΦΕΚ 48) τροποποιείται ως εξής:

α2. Η έναρξη ισχύος της παραγράφου 9 του άρθρου 11 του παρόντος νόμου καθορίζεται με τις προεπιδεχόμενες κυβερνητικές αποφάσεις του ίδιου άρθρου.

9. Από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, ό,τι έχει κηρυχθεί και προστατεύεται ως εθνικός θησαυρός, «αιθρική ύλη» και ως εθιστηρήτεο μνημείο της γύψης σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του ν.δ. 86/1969 «Αιθρικός Κώδικς» (ΦΕΚ 7), όπως αντικαταστάθηκε από τις διατάξεις του άρθρου 3 του ν.δ. 996/1971, ή ως «τοκίο» (άρθρου φυσικού κάλλους) σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1469/1950 αφερί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενεστέρων του 1830, εντάσσεται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, στις κατηγορίες του άρθρου 18 παρ. 3 σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 19. Με το ίδιο ή με έργο προεδρικό διάταγμα καθορίζονται ή υποδεικνύονται οι αναγκαίοι για την προστασία του γενικού έθνους, περιορισμοί και απαγορεύσεις κινδύνου και οι λοιπές ρυθμίσεις που προβλέπονται στο άρθρο 21 παρ. 2.

10. Ενώσπου εκδοθεί το προεδρικό διάταγμα της προηγούμενης παραγράφου 9 και οι οικείοι κανονισμοί λειτουργίας ή κινουμένων λειτουργίας και διαχείρισης που προβλέπονται στο άρθρο 18 παρ. 5, τα αντικείμενα προστασίας της παραγράφου 9 εξαιρούνται να διέπονται από τις προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 6 του ν.δ. 996/1971 ή του ν. 1469/1950 κατά περίπτωση.

11. Η παρ. 6 της παρ. 1 του άρθρου 4 του ν. 743/1977 περί προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων (ΦΕΚ 319) αντικαθίσταται ως εξής :

α(β) Παραβίδουν τα κατάλοιπα μεταφερόμενων τοξικών ουσιών σύμφωνα με τις υποδείξεις της αρχής. Πένταξ των ουσιών των οποίων απαγορεύεται η απόρριψη στη θάλασσα καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Εμπορικής Ναυτιλίας λαμβάνοντας υπόψη τις ισχύουσες διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις.

12. Το άρθρο 8 του ν. 743/1977 αντικαθίσταται ως εξής :

Άρθρο 8.

1. Με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Εμπορικής Ναυτιλίας είναι δυνατό να επιβάλλονται οι ελάχιστες απαιτήσεις διέλευσης εισερχόμενων ή εξερχόμενων διεξιμενόπλοιων από την πλησιέστερη ακτή, οι υποχρεωτικές πορείες αυτών και γενικά μέτρα αναφερόμενα στη θαλάσσια κυκλοφορία τους, με σκοπό την πρόληψη ρύπανσης περιοχών σημαντικού ενδιαφέροντος για την Εθνική Οικονομία.

2. Με αποφάσεις του υπουργού είναι δυνατό να επιβάλλονται :

α) Η απαγόρευση προέγχισης για εφόρων ή εκφόρων σε ελληνικό λιμάνι ή όρμη διεξιμενόπλοιου του οποίου η υποβίβαση ή η κατασκευή του εκφόρου δεν είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις της «Σύμβασης» ή άλλων διεθνών κανονισμών που έχουν κερωθεί από την Ελλάδα.

β) Η απαγόρευση προέγχισης μεγάλων διεξιμενόπλοιων σε περιχλωμένες περιοχές, εάν λόγω του όγκου τους είναι δυσχερές η ενέργεια ελιγμών ή εξίσυνται τεχνικώς οι κινήσεις πρόκλησης ρύπανσης από πύργια, καθώς και η υποχρεωτική ελιγμωση των διεξιμενόπλοιων κατά τον πλου προς και από τις παραπάνω περιοχές, για μεγαλύτερη ασφαλεία τους.

13. Το άρθρο 19 του ν. 743/1977 αντικαθίσταται ως εξής :

Άρθρο 19.

Έλεγχος καταλληλότητας ουσιών απορρόπησης.

Με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Εμπορικής Ναυτιλίας, ύστερα από γνωμοδότηση του Εθνικού Κέντρου Θαλάσσιων Έρευνών και του Κρατικού Εργαστηρίου Ελέγχου Φαρμάκων (Κ.Ε.Ε.Φ.) ή άλλου κρατικού εργαστηρίου καθορίζονται οι προδιαγραφές και ο έλεγχος της από άποψη δημόσιας υγείας και περιβάλλοντος καταλληλότητας των κάθε είδους ουσιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εξουδετέρωση της ρύπανσης της θάλασσας.

Άρθρο 32.

Μεταβατικές διατάξεις.

1. Κάθε διάταξη που αναφέρεται στις διατάξεις του νόμου αυτού ή ανάγεται σε θέματα που ρυθμίζονται ειδικά από το νόμο αυτόν καταργείται από την έναρξη της ισχύος του με

εξαιρέτως της διατάξεως των ν. 1515/1985, 1561/1985 και 743/1977, όπως τροποποιούνται με το άρθρο 31 παραγρ. 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12 και 13 του παρόντος νόμου. Όπου για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου αυτού ή για τη θεσπίση των ειδικότερων ρυθμίσεων είναι αναγκαία η έκδοση προεδρικών διαταγμάτων, πράξεων του Υπουργικού Συμβουλίου ή υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων για την εξειδίκευση ορισμένων θεμάτων, η κατάργηση των αντιστοιχών διατάξεων επέρχεται από την έναρξη ισχύος των κινουμένων αυτών πράξεων.

2. Οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στην εκτέλεση έργων και στην άσκηση δραστηριοτήτων, σύμφωνα με την υφιστάμενη νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, εξακολουθούν να ισχύουν ενώσπου αρχίσουν να ισχύουν τα προεδρικά διατάγματα, οι πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου και οι υπουργικές ή νομαρχιακές αποφάσεις που προβλέπονται από το νόμο αυτόν και ρυθμίζουν το ίδιο αντικείμενο.

3. Για θέματα που ρυθμίζονται από το νόμο αυτόν και δεν υπάρχει σχετική ρύθμιση ειδικά για τις περιοχές των ρυθμιστικών σχεδίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης από τους νόμους 1515/1985 και 1561/1985 αντίστοιχα και εφόσον για τα παραπάνω θέματα προβλέπεται από τον παρόντα νόμο αρμοδιότητα του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων να προτείνει την έκδοση προεδρικού διατάγματος ή να εκδώσει απόφαση, η προηγούμενη εισήγηση του Οργανισμού Αθήνας για την περιοχή του ρυθμιστικού σχεδίου της Αθήνας και η εισήγηση του Οργανισμού Θεσσαλονίκης για την περιοχή Θεσσαλονίκης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εκτέλεση των έργων του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

4. Από τις διατάξεις των παρ. 1 και 2 εξαιρούνται οι πράξεις κανονιστικού περιεχομένου που έχουν εκδοθεί για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στο κοινοτικό δίκαιο.

Άρθρο 33.

Έναρξη ισχύος.

Ο νόμος αυτός αρχίζει να ισχύει την πρώτη του μεθεπόμενου από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέρας.

Παραγγέλλουμε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 10 Οκτωβρίου 1986

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΤ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΕΙΣΠΡΕΤΙΚΩΝ
ΑΠ. - ΑΘ. ΤΣΟΧΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΓ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΩΡΓΑΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	ΥΓΕΙΑΣ, ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ
ΚΩΣΤΑΣ ΣΗΜΙΤΗΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΚΑΛΑΜΑΝΗΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΤΤΑΚΗΣ	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ, ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ
ΜΑΡΚΟΣ ΝΑΤΣΙΝΑΣ	ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ
	ΣΤΑΘΗΣ ΛΑΞΣΑΝΑΡΗΣ

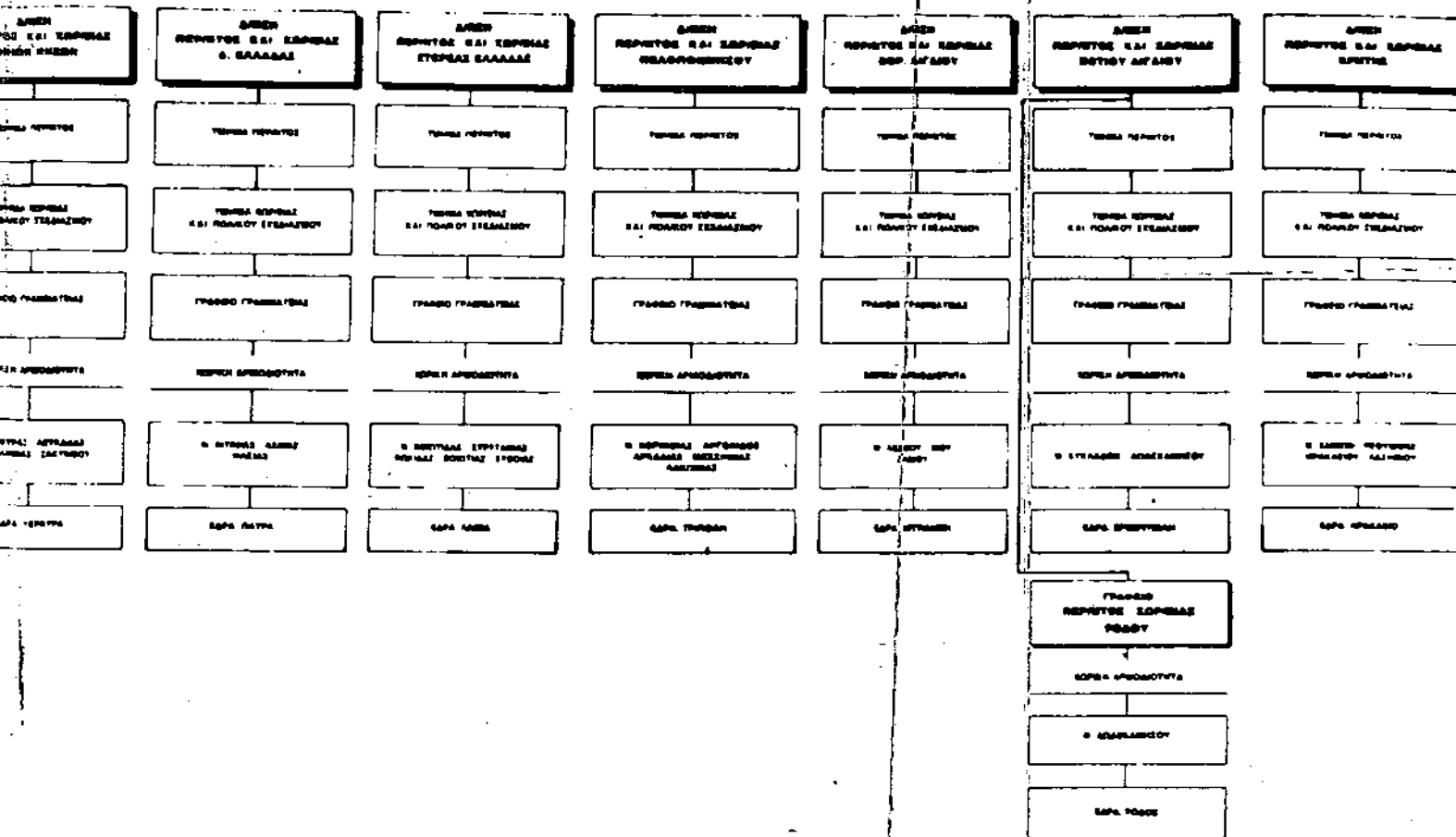
Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους.

Αθήνα, 15 Οκτωβρίου 1986

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΚΑΛΑΜΑΝΗΣ

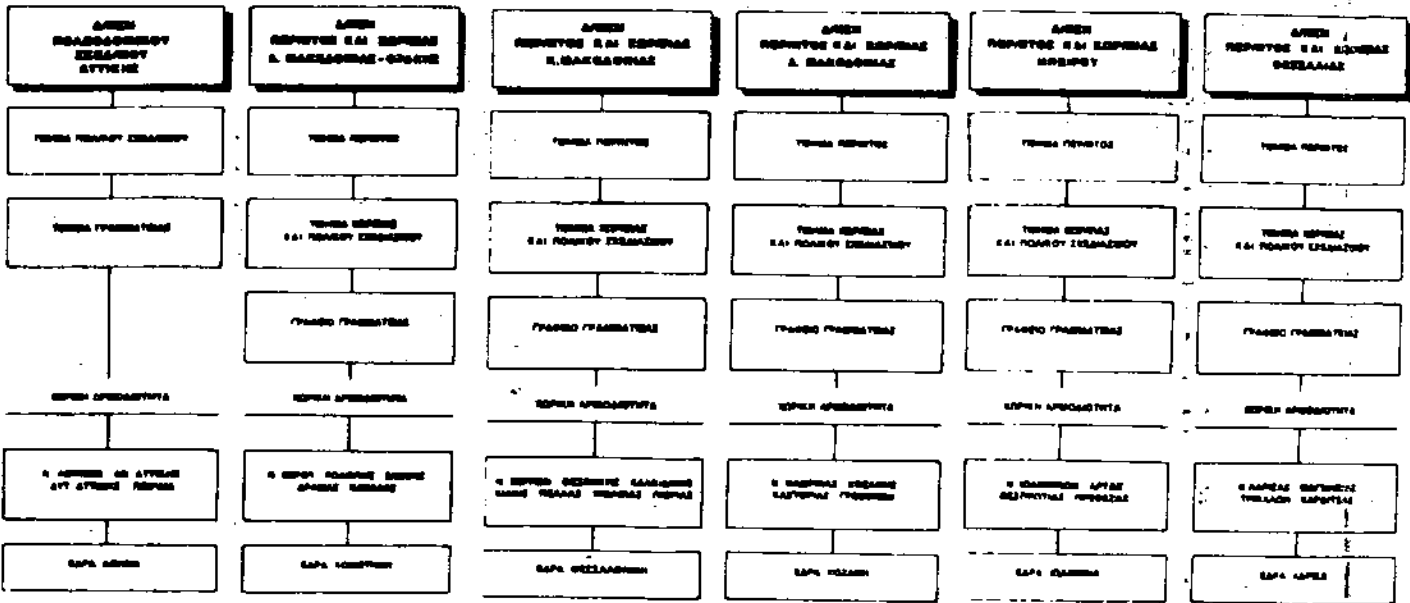
ΠΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ Χ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΕ

П А Р А Р Т Н М А В

ΤΕΙ - ΑΘΗΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

ΣΤ. εξάμηνο σπουδών.

Διάγραμμα ύλης μαθήματος

Καθηγήτρια: Χριστίνα Βάγια

Σκοπός μαθήματος:

- 1) Να ενημερωθεί πιά συστηματικά ο σπουδαστής για τις διάφορες στρατηγικές οι οποίες ακολουθούνται στην εφαρμογή της ΚΕΚ.
- 2) Να γνωρίσει ορισμένα βασικά είδη οργανώσεων και πλαισίων εφαρμογής ΚΕΚ.
- 3) Να αντιληφθεί πως εφαρμόζεται η θεωρία στην πράξη μέσα από την ανάλυση παραδειγμάτων εφαρμογής της μεθόδου.
- 4) Να συμμετάσχει μαζί με την διδάσκουσα στην διερεύνηση δυνατοτήτων εφαρμογής της ΚΕΚ στα ελληνικά συστήματα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Ανάλυση ύλης μαθήματος.

I. Ανάλυση των δύο βασικών προσεγγίσεων.

A. Κοινωνική Δράση: Η στρατηγική της σύγκρουσης.

- α) Ανάλυση της κοινωνικής σύγκρουσης (θεωρίες χαρακτηριστικά, μέθοδοι επίλυσης και περιορισμού).
- β) Μεθοδολογία Κ.Α: Προώθηση, νομοπαρασκευαστική διεργασία, συνηγορία, Lobbying.

B. Κοινοτική (τοπική) ανάπτυξη: Η στρατηγική της συναίνεσης.

1. Αγροτική κοινοτική ανάπτυξη
2. Αστική κοινοτική ανάπτυξη
3. Λαϊκή Επιμόρφωση
4. Δημόσιες σχέσεις-Επικοινωνία

II. Οργανώσεις και πλαίσια εφαρμογής της ΚΕΚ (σκοποί, οργάνωση, λειτουργία).

A. Κοινοτικά συμβούλια προνοίας: συντονισμός και αποφυγή επικάλυψης των παροχών.

B. Γραφείο εξυπηρέτησης πολιτών: εξυπηρέτηση και αξιοποίηση των υπηρεσιών.

Γ. Ο ρόλος του OMBUDSMAN: προστασία του πολίτη.

Δ. Προγράμματα κοινοτικής δράσης: καταπολέμηση της φτώχειας.

./.

Ε. Τοπική Αυτοδιοίκηση- αποκεντρωμένα δίκτυα κοινωνικών παροχών.

α. Κυπριακό μοντέλο οργάνωσης των κοινωνικών υπηρεσιών στο τοπικό επίπεδο.

β. Ελληνικό μοντέλο και η συμβολή της ΚΕΚ στην οργάνωση της τοπικής κοινωνικής πρόνοιας.

ΣΤ. Κοινοτική οργάνωση στον εργασιακό χώρο: εξανθρωπισμός της εργασίας.

III. Προοπτικές απασχόλησης κοινωνικών λειτουργών σε προγράμματα ΚΕΚ στην χώρα μας.

Μέθοδοι εργασίας

1. Διαλέξεις - συζητήσεις
2. Ανάλυση περιπτώσεων ΚΕΚ στα φροντιστήρια
3. Μελέτη- παρουσίαση βιβλιογραφίας
4. Φροντιστηριακές ασκήσεις
5. Διαγωνίσματα

Βαθμός προόδου

- α) Από την ενεργό συμμετοχή του σπουδαστή στα φροντιστήρια (50%).
- β) Από μία εργασία (50%).

Βιβλιογραφία (ΚΕΚ IV)

Υποχρεωτική:

1. Βάγια, Χριστίνα: Ελληνογαλικό Συμπόσιο Κοινωνικής Ψυχιατρικής Αθήνα 1984 σ. 422-24.

2. Βάγια, Χριστίνα: Ο συντονισμός του δικτύου υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας στην πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση: Συνοπτικές προτάσεις. (πολυγραφημένο) Αθήνα 1983.

3. Η Κοινωνική Εργασία στον Εργασιακό χώρο (Εισηγήσεις συμποσίου) ΣΕΚΕ. Αθήνα 1985 σ. 33-49, 53-80, 83-92, 109-123.

4. Κοινωνική Εργασία με την Κοινότητα (ομιλίες-πορίσματα σεμιναρίου) ΑΣΚΕ-ΕΠΑΑ, Αθήνα 1973, σ. 35-41, 68-73.

5. Κοινωνική Εργασία και Λαϊκή Επιμόρφωση Εκλογή (Τ.6-Αυγ. 1984) σ. 71-76, 77-90. 105-108.

6. MACK, RAYMOND " Τα συστατικά της κοινωνικής σύγκρουσης" Εκλογή (τ. 24, Δεκ. 1977) σ. 37-46.

7. Πολυχρονόπουλος, Πάνος "Κοινωνική Σύγκρουση: Μιά βασική έννοια της εργασίας με κορόμπες" Εκλογή (46, Αυγ. 1978) σ.64-74.

8. Τοπική Αυτοδιοίκηση: Μιά σύγχρονη ευρωπαϊκή έκφραση. Ταμασός, Αθήνα 1983 σ.27-70.

9. WAGNER, ANTONIN "Αποκέντρωση, ιδιωτικοποίηση και επαγγελματικοποίηση: Είναι το μικρό πάντα όμορφο;" Εκλογή (τ.59, Δεκ.1982) σ.173-179.

10. Σημειώσεις σπουδαστών από τις παραδόσεις.

11. φάκελλος τοπικής Αυτοδιοίκησης (Κυπριακά κοινοτικά συμβούλια, Τ.Α. σε άλλες χώρες, νομοθεσία περί Τ.Α. κλπ.). Ο φάκελλος υπάρχει στην βιβλιοθήκη του τμήματος.

Προαιρετική:

1. Αυγερινού-Δωμέναγα, Νίκη και Μ.Αργύρη "Η Κοινωνική πρόνοια στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης". Β' Παν/νιο Συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργών. ΣΚΛΕ. Αθήνα 1981 σ.189-196.

2. Γκρίτζαλης, Γ. "Ο εξανθρωπισμός της βιομηχανικής εργασίας" Εκλογή (34, Μαρ. 1975) σ.3-10.

3. "Ενοποίηση των Κοινωνικών υπηρεσιών στο τοπικό επίπεδο" Ο. Ζάρναση. Εκλογή (43, 1977) σ.53-54.

4. Κατσαρού, Φανή "Κοινωνική Εργασία και Λαϊκή Επιμόρφωση: Κοινές αξίες και επιδιώξεις". Εκλογή (64, Αυγ. 1984). σ.91-104.

5. Κοινωνική Εργασία με την Κοινότητα (Ομιλίες-συμπεράσματα) ΑΣΚΕ-ΕΠΑΑ. Αθήνα, 1973. σ.52-66.

6. Μαγκλιβέρας, Διον. Εγχειρίδιο Δημοσίων Σχέσεων εκ. Παπαρήση. Αθήνα 1982. (υπάρχει στο γραφείο μου.)

7. Νεοφωτίστου, Μαρία. "Ο ρόλος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στη διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικής για το περιβάλλον" Εκλογή (62, Δεκ. 1983) σ.138-140.

8. Παπαδόπουλος, Ανδ. "Επικοινωνία - Θεωρία και πράξη". Εργατική Επιθεώρηση Υπ. Εργασίας-Κοιν. Ασφαλίσεων Κύπρου. (Οκτ.-Δεκ. 1982. τ. 29) σ. 7-27.

9. Παπαδοπούλου, Δώρα. "Αντιδράσεις ατόμων και κοινοτήτων στις φυσικές καταστροφές" Εκλογή (63, Απρ. 1984) σ.21-28.

ΜΑΘΗΜΑ : Κοινων.Εργασία με κοινότητα IV

ΕΞΑΜΗΝΟ: ΣΤ'

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Ρ.Καλοδήμου

I. ΣΚΟΠΟΣ

Να προσεγγίσει το θέμα της Κοιν.Ανάπτυξης, με ειδική αναφορά στους παράγοντες που την καλλιεργούν, την στηρίζουν και την προάγουν,

- να δείξει τη διαφορά οικονομικής και σφαιρικής προσέγγισης, με έμφαση στην προσέγγιση που προάγει τη σχέση του Ανθρώπου με το περιβάλλον του, μέσα από τις δυνατότητες και περιορισμούς των σημερινών προγραμμάτων των φορέων Ανάπτυξης, της λειτουργίας της σημερινής Κοινότητας-τοπικής και περιφερειακής - την επιμέρους οργανώσεις και το επίπεδο συμμετοχής του πολίτη.

II. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Μετά την ολοκλήρωση του μαθήματος ο σπουδαστής-στρια, θα πρέπει να είναι σε θέση:

1. Να διατυπώσει το περιεχόμενο και τους στόχους της ανάπτυξης στην Αγροτική και Αστική Κοινότητα, στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
2. Να διατυπώσει το περιεχόμενο του κοινωνικού κόστους της Ανάπτυξης για κάθε είδους Κοινότητα, Αγροτική - Αστική, τοπική και περιφερειακή.
3. Να αναζητά προσδιορισμούς αποδοτικότητας των διαφόρων τύπων Ανάπτυξης και να διακρίνει τους τύπους ανάπτυξης από τη μικρή Ανάπτυξη και μικρό κοιν.κόστος μέχρι τη Μεγάλη Ανάπτυξη και μεγάλο κοιν.κόστος.
4. Να διατυπώνει ερωτήματα και να μελετά προτάσεις για εναλλακτικές λύσεις ανάπτυξης που προάγουν την αλλαγή από τη μεγάλη Ανάπτυξη με μεγάλο κοινωνικό κόστος στην Ανάπτυξη με το μικρό κοιν. κόστος.
5. Να είναι σε θέση να διατυπώνει τις θέσεις και αντιθέσεις υποστηρικτών της με κάθε τρόπο Ανάπτυξης και εκείνων της "ήπιας" προσέγγισης και Ολιστικού-Οικολογικού τύπου Ανάπτυξης. Μεταφράζοντας τον Έλιοτ (περιοδικό "Αντί", τεύχος 184/80) να μπορεί να ρωτά: "που είναι η Σοφία που χάσαμε προς χάριν των γνώσεων: που είναι οι γνώσεις που χάσαμε προς χάριν της πληροφόρησης".
6. Να μπορεί να ανιχνεύσει τη χρήση των στρατηγικών της συναίνεσης και της σύγκρουσης.
7. Να διατυπώσει προβληματισμούς για νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις.
8. Να μπορεί να διατυπώσει τη σημασία της λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως βασικού πλαισίου Αυτοδιοίκησης και Αυτοδιαχείρισης.

9. Να μπορεί να διακρίνει τις προτεραιότητες των επιλογών της τοπ. Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού.
10. Να μπορεί να διατυπώσει τον επαγγελματικό του ρόλο στη διεπιστημονική προσέγγιση θεμάτων Ανάπτυξης στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
11. Να μπορεί να διατυπώσει τις προσεγγίσεις για Οργάνωση υπηρεσιών Υγείας-Πρόνοιας και Ανάπτυξης Συμμετοχής των πολιτών σε κάθε Δήμο και Κοινότητα.
12. Να μπορεί να διατυπώσει τη σημασία που έχουν τα αποκεντρωμένα δίκτυα προγραμμάτων και να περιγράψει τους σκοπούς τους και τη λειτουργία τους για κάθε ένα απ'αυτά.
13. Να μπορεί να διατυπώσει και να διαφοροποιήσει τους ρόλους του Κράτους και Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας.
14. Να μπορεί να αναλύσει την χρήση των μεθόδων επικοινωνίας.
15. Να μπορεί να διατυπώσει τη σημασία των προσεγγίσεων χρηματοδότησης και Δημοσίων Σχέσεων.
16. Να μπορεί να διατυπώσει τη σημασία δημιουργίας κλαίσιων οργανώσεων για κοινοτική παρέμβαση.
17. Να μπορεί να αιτιολογήσει την ανάληψη Κοινωνικής Δράσης για την αντιμετώπιση προβλημάτων - επακόλουθων φτώχειας.
18. Να μπορεί να διατυπώσει τις ανάγκες για νέα οργανωτικά σχήματα και δυνατότητες αυτόνομης αυτοδιαχείρισης, σχήματα έκφρασης και δημιουργικότητας του πολίτη.
19. Να είναι σε θέση να διατυπώσει τις θέσεις και αντιθέσεις για τη σημερινή θέση και δυνατότητες των Κοινων.Επαγγελματιών για την Ανάπτυξη και παρέμβαση με ειδική αναφορά στο ρόλο του Κοιν.Διευθυνού στην υπηρεσία της Ανάπτυξης.

III. ΥΛΗ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- A. Η έννοια της Ανάπτυξης. Στόχοι και περιεχόμενο. Μέθοδοι προσέγγισης.
 1. Είδη Ανάπτυξης, Αγροτική, Αστική, Περιφερειακή, Τοπική.
 - Σχέση Ανάπτυξης με Οικονομικούς παράγοντες και υπολογισμούς - σε κάθε περίπτωση οικονομικής Ανάπτυξης του Κοινωνικού κόστους.
 - Τύποι Ανάπτυξης ανάλογα με τους δείκτες οικονομικής αποδοτικότητας και υπολογισμό κοινωνικού κόστους-μικρή ανάπτυξη και μικρό κόστος μέχρι μεγάλη Ανάπτυξη και μικρό κόστος.
 - Η σημερινή Οικολογική διάσταση της Ανάπτυξης.
 - Συμπληρωματικές και εναλλακτικές λύσεις Ανάπτυξης. Οι ήπιες μορφές Ανάπτυξης και η Ολιστική προσέγγιση.
 - Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις της Κοινωνικής εργασίας. Η στρατηγική

της συναίνεσης και η στρατηγική της σύγκρουσης. Ανάλυση καταστάσεων σύγκρουσης και μέθοδοι αντιμετώπισης: πρόωση νομοπαρασκευαστικών διεργασιών, συνηγορία, διαπραγμάτευση....

Β. Αποκεντρωμένη διοικητική δομή-πλαίσιο Ανάπτυξης

- Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ βαθμού . Κύτταρο τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Αποκλειστικές και συντρέχουσες αρμοδιότητες τοπ. αυτοδιοίκησης και οικονομικοί πόροι.
- προγράμματα Υγείας-Πρόνοιας και Ανάπτυξης. Δυνατότητες και περιορισμοί.
- Η διεπιστημονική προσέγγιση των θεμάτων της Τοπ. Αυτοδιοίκησης και η συμβολή της Κοιν.Εργασίας.

Γ΄. Άλλα Περιφερειακά Προγράμματα Ανάπτυξης και Μεθοδολογικές προσεγγίσεις στους χώρους τους.

1. Είδη προγραμμάτων:

- Δατική Εκμόρφωση. Η ειδική συμβολή της Κοιν.Εργασίας στο χώρο αυτό.
 - Οι Συνεταιρισμοί. Σε αναζήτηση μεθόδου και διεπιστημονικής συνεργασίας και προσέγγισης για την καλλιέργεια της συνεταιριστικής ιδέας και εκπαίδευσης.
 - Αγροτολέσχες και προγράμματα Οικιακής Οικονομίας, Υπουργείου Γεωργίας.
- Από την επιστημονική αποκλειστικότητα στην ανάγκη διεπιστημονικής συνεργασίας και προσέγγισης.
- Προγράμματα Ισότητας των Δύο φύλων. Η ειδική συμβολή της κοινωνικής Εργασίας.
 - Προγράμματα ειδικών, κοινωνικά ευπαθών ομάδων. Από την αποκλειστικότητα της προσέγγισης της Κοιν.Εργασίας, στη διεπιστημονική συνεργασία.
 - Προγράμματα Αντιμετώπισης της φτώχειας της ΕΟΧ. Η αναγνώριση της συμβολής της Κοιν.Εργασίας και της διεπιστημονικής συνεργασίας.

2. Προσεγγίσεις συνεργασίας φορέων για αλληλοσυμπλήρωση και συνύπαρξη:

β Ο ρόλος τους Κράτους και της Ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Από την επικάλυψη προγραμμάτων και τα κενά - στην παροχή υπηρεσιών - στην αλληλοσυμπλήρωση και συνύπαρξη. Η σημασία της ιδιωτικής δημιουργικότητας και η εφευρετικότητα στο Δημόσιο τομέα.

- Η εκπαίδευση εθελοντών
- Ο κοιν.λειτουργός στην προώθηση της σχέσης φορέων και οργανώσεων στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Η σημερινή αποκλειστική συμβολή της κοιν. Εργασίας.

- Μέθοδοι επικοινωνίας και Δημόσιες σχέσεις. Διεπιστημονική συμβολή.

- Μέθοδοι χρηματοδότησης προγραμμάτων. Διεπιστημονική συνεργασία και συμβολή.

Δ. Οργανώσεις - πλαίσια παρέμβασης Κοιν.Εργασίας

- Κοινοτικά συμβούλια Κοιν.Πρόνοιας. Συντονισμός και αποφυγή επικάλυψης των παροχών.

- Γραφεία εξυπηρέτησης πολιτών. Γραφεία Νομικής προστασίας και Συμβουλευτικής, Κοινοπραξίες.

-Κέντρα "Ανοιχτής Πόρτας" για κοινωνική δράση - καταπολέμηση συνεπειών φτώχειας.

Β. Προοπτικές κοινωνικής δράσης ή παρέμβασης της Κοιν.Εργασίας.

- Η σημασία της τεκμηρίωσης και συλλογής στοιχείων σε κάθε τομέα Ανάπτυξης και δημιουργική χρήση τους. Διεπιστημονική συνεργασία.

- Διερεύνηση εναλλακτικών σχημάτων κοινοτικής ζωής, συνύπαρξης και δημιουργικότητας. Από την οικονομική στην πνευματική ανάπτυξη. Ο κοιν.Δειτουργός μέλος διεπιστημονικής και προσωπικής συμμετοχής σε νέα Κέντρα Ανάπτυξης.

- Τα κινήματα των πολιτών και η παρέμβαση για σφαιρική - ολιστική Ανάπτυξη. Ο κοιν.Δειτουργός μέλος σαν πρόσωπο.

- Δίκτυα επικοινωνιών μικρών ομάδων. Διασύνδεση και προσωπ.αφύπνιση.

Σχέση προσώπων μέσα και πέρα από την εθνική Κοινότητα. Προγράμματα επίσημα και ανεπίσημα για αυτοανάπτυξη και επικοινωνία. Ο Κοιν.Δειτουργός μέλος σαν πρόσωπο.-

IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Κύρια Βιβλιογραφία

1. Τσενές Ηλίας Γ. Τοπική Αυτοδιοίκηση θεωρία και Πράξη - Εκδόσεις "Φοίβος" (Τοσίτσα 19 - Αθήνα) 1986

2. Φάκελος, Δατικής Επιμόρφωσης -ανασκευάζεται

3. Η φτώχεια στα πλούτη των εθνών. Έκθεση ομάδας Κ.Α. ΕΟΚ 1983

4. Φάκελος Συνεταιρισμός σε επεξεργασία.

5. Βαλασίδης Ι. Δημόσιες Σχέσεις. Σημειώσεις από επιμορφωτικό πρόγραμμα " ΕΛΚΕΠΑ Αθήνα (δεν αναφέρεται έτος).-

П А Р А Р Т Н М А Г'

"Οικόπολη DAVIS "

Ενας καινούργιος πολιτισμός βρίσκεται υπό σχηματισμό. Είναι η θεμελιακή πολιτισμική επανάσταση που αναθεωρεί όλες τις προηγούμενες υποθέσεις. Απρηχειομένοι τρόποι σκέψης. Παλιές θεωρίες, δόγματα και ιδεολογία, όσο κι αν έχουν υμνηθεί στο παρελθόν, δεν προσαρμόζονται τώρα πιά στα δεδομένα. Ο κόσμος που αναδύεται μέσα από την σύγκρουση των νέων αξιών και τεχνολογιών, των νέων γεωπολιτικών σχέσεων, του νέου τρόπου ζωής και μέσων επικοινωνίας, απαιτεί εξ ολοκλήρου διαφορετικές ιδέες και αναλογίες, ταξινόμηση και έννοιες. Δεν είναι δυνατόν να εντάξουμε τον εμβρυακό κόσμο του μέλλοντος μέσα στα συμβατικά στεγανά του παρελθόντος.

Άλβιν Τόφφλερ "Το τρίτο Κύμα".

Εδώ και 5 χιλιετίες αυτός ο πλανήτης βίωσε την άνθιση και την παρακμή εναλλασσόμενων πολιτισμών.

Ο καθένας απ' αυτούς επέβαλε την τεχνολογία, τον πολιτισμό και τα πιστεύω του, κι όλοι ανεξαιρέτως παρήκμασαν όταν η βιολογική τους βάση και διαχείριση εξάντλησαν τα όριά τους, θύματα της εξωτερικής επίθεσης ή της εσωτερικής αποσύνθεσης.
Η δυναμική πίσω απ' όλους τους παλιούς ή συγχρόνους πολιτι-

Απομαγνητοφωνημένη κασσέτα- Ραδιοφωνικής εκπομπής - "Το Κοινό μας Μέλλον" της Μαρίας Καστρισιανάκη ΕΡΑ 1.

τισμούς ονομάζεται πόλις - το πολιτισμικό κέντρο, που αντικατοπτρίζει τις ύψιστες αλλά και τις ταπεινές ανθρώπινες επιδιώξεις.

Η ανθρωπότητα χτίζει πόλεις από τότε που κατόρθωσε να τιθασεύσει το ποτάμιο υγρό στοιχείο και να αποξηράνει αποτελεσματικά τις χρυσοφόρες κοιλάδες της Αιγύπτου, της Μεσοποταμίας και της Κίνας....

Από τα πρώτα οργανωμένα αστικά κέντρα, η Ιεριχώ τοποθετείται χρονολογικά πριν από την ανακάλυψη της γεωργίας. Η Ιεριχώ είναι η πρόδρομος της σύγχρονης πόλης και σφραγίζει την ολοκλήρωση της βιολογικής μας εξέλιξης εγκαινιάζοντας παράλληλα την χιονοστιβάδα της πολιτισμιστικής μας εξέλιξης.

Στην διάρκεια των αιώνων και των εποχών οι πόλεις, συχνά χτισμένες στρατηγικά στα εμπορικά σταυροδρόμια, μετετράπησαν σε πολιτιστικά και φυλετικά χωνευτήρια.

Η πίεση των ανθρώπινων αριθμών στις πόλεις έχει δημιουργήσει μεγάλα και δυσεπίλυτα προβλήματα. Φτώχεια αντάμα με πλούτο, έγκλημα με τιμωρία, αρρώστεια με θεραπεία, τεχνολογία με περιβαλλοντικό θάνατο. Οι πόλεις του κόσμου πλήττονται από σοβαρά οικολογικά και κοινωνικά σύνδρομα, ατμοσφαιρική ρύπανση, οικοδομικό αλαλούμ, ηχορύπανση, ανεργία, περιθωριοποίηση, ανθρώπινη αθλιότητα, διαχειριστική ανεπάρκεια.

Επιπλέον η πόλη είναι από φύση της παρασιτική, με αδηφάγο όρεξη για τροφή, ενέργεια, πρώτες ύλες και εργατικά χέρια.

Πριν από την ανάπτυξη και εξάπλωση του εμπορίου, η οικονομία της πόλης συνδέονταν άμεσα με την παραγωγικότητα της

υπαίθρου. Η αποικιοκρατία και οι εμπορικές διασυνδέσεις διόγκωσαν την επήρροή και τους ανθρώπινους αριθμούς των αστικών κέντρων κυρίως στον Τρίτο Κόσμο.

Αντιθέτως, οι σύγχρονες πόλεις είναι οι κόμποι στον ιστό του παγκόσμιου επικοινωνιακού συστήματος, εξαρτώμενες τόσο από τις τοπικές όσο και από τις παγκόσμιες αγορές αγαθών.

Το σύγχρονο κολαστήριο της πόλης εξισώνει το έμψυχο δυναμικό της με την άψυχη μηχανή. Η αστική κοινωνία είναι η κοινωνία της διαφυγής. Δραπετεύουμε σε κάθε ευκαιρία από τα αστικά μας κελιά για να βρεθούμε έστω και για λίγο σε επαφή με τη φύση, έστω και με την υποβαθμισμένη ύπαιθρο του βιομηχανικού μας παραδείσου.

Υπάρχει, όμως, και ευτυχώς, μια πόλη στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ, που οι κάτοικοί της δεν επιθυμούν αλλά ούτε χρειάζονται διακοπές μια και είναι απόλυτα ευτυχισμένοι στο αστικό τους περιβάλλον.

ΓΙΑΤΙ;

Τι είναι αυτό το κάτι άλλο σ' αυτή την πόλη της Αμερικάνικης Δύσης, με το όνομα DAVIS κοντά στο Σακραμέντο;

Τον προηγούμενο χρόνο η Γερμανική Τηλεόραση προέβαλε ένα ντοκουμαντέρ με τίτλο "Οικο-πόλις DAVIS".

Πρόκειται για ντοκουμέντο υψίστης σημασίας και θα έπρεπε να διανεμηθεί σ' όλα τα τηλεοπτικά δίκτυα του κόσμου για να αφυπνίσει συνειδήσεις και ενδιαφέροντα και να επηρεάσει τις επιλογές μας για τον τρόπο ζωής και σκέψης.

Το DAVIS είναι έδρα της Γεωργικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια και σαν ακαδημαϊκό κέντρο γνώρισε

μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση στη διάρκεια των δεκαετιών '50 και '60, και φυσικά σημαντική περιβαλλοντική μεταβολή. Προβληματισμένοι φοιτητές και ανήσυχoi πολίτες ενωμένοι ίδρυσαν στα τέλη του '60 την ομάδα Έρευνας και Σχεδιασμού του Δήμου DAVIS, με στόχο την διατήρηση της ταυτότητας της πόλης και τον έλεγχο της αστικοποίησης.

Αμέσως μετά την σύστασή της η ομάδα επεξεργάζεται ένα εναλλακτικό πρότυπο τοπικής ανάπτυξης. Είναι το "πράσινο εισιτήριο" εκλογής για τρία από τα μέλη της ομάδας στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Ένας από εκείνους τους τρεις φοιτητές ο Μπιλ Κάρτερ, είναι ο σημερινός δήμαρχος του DAVIS.

Από την εποχή εκείνη έγιναν πολλά, μοναδικά επιτεύγματα που χάρισαν στην πόλη μια ξεχωριστή θέση στον χάρτη, θέση που προσελκύει το αδιάλειπτο ενδιαφέρον πολεοδόμων και την περιγραφική πέννα των περιβαλλοντιστών, που έρχονται από κάθε πλευρά του πλανήτη για να μελετήσουν μια "εναλλακτική πόλη" σε λειτουργία.

Ο οικολογικός σχεδιασμός και η επιτυχημένη εφαρμογή του έχει αποφέρει στο DAVIS δύο δεθνείς διακρίσεις. Είναι η μοναδική πόλη στον κόσμο χωρίς κοινωνικό περιθώριο, δίχως γκέττο, δίχως ανεργία με τον μικρότερο ρυθμό κατανάλωσης και με μηδενικά ποσοστά εγκληματικότητας. Είναι θα ισχυριζόμαστε η ιδανική πόλη της οποίας οι κάτοικοι έχουν περάσει σε ένα μετακαταναλωτικό τρόπο ζωής.

Η παγκόσμια ενεργειακή κρίση του 1974, γίνεται έναυσμα για την νομοθετική αναθεώρηση όσον αφορά την κατανάλωση και χρήση ενεργειακών πόρων.

Τότε φυτεύονται 17.000 πυκνόφυλλα δένδρα έξω από τα κτίρια, τα σπίτια και τους κοινόχρηστους χώρους στάθμευσης για σκιά και φυσική δροσιά. Περιορίζεται έτσι αισθητά η χρήση κλιματιστικών μηχανημάτων σε σπίτια και εμπορικά κέντρα. Η δενδροφύτευση των χώρων στάθμευσης μεταβάλλει μια ακόμη συνήθεια του Αμερικάνικου νότου: τη συνεχή λειτουργία της μηχανής των αυτοκινήτων για τη μετατροπή του θερμού αέρα σε ψυχρό. Αυτό περιορίζει τη ρύπανση της ατμόσφαιρας και την συστατική της αλλοίωση και παράλληλα προστατεύει τον άνθρωπο από τις αρρώστειες που συνδέονται με τη συνεχή έκθεση σε κλιματιζόμενο αέρα.

Επόμενη κίνηση είναι η βελτίωση του οικοδομικού κανονισμού. Απαγορεύεται η ανέγερση κτιρίων που υπερβαίνουν σε ύψος τα δένδρα. Τα κτίρια της πόλης γκρεμίζονται και οικοδομούνται εκ νέου με δυο ή τρεις ορόφους. Ο νέος οικοδομικός κώδικας επιβάλλει σχολαστική μόνωση, διπλά παράθυρα, και γενικευμένη χρήση της ηλιακής ενέργειας. Με αυτά τα μέτρα η οικιακή κατανάλωση μη ανανεωσιμικών ενεργειακών πόρων περιορίζεται στο 1/3.

Αρχικά, εκδηλώνεται αντίδραση από την πλευρά των κατασκευαστών που προτάσσουν ως επιχείρημα τους τη σε βάρος του προϋπολογισμού, μεταβολή του κόστους δόμησης. Η πραγματικότητα όμως τους διαψεύδει γιατί οι νέες κατασκευές είναι ίσως πιο ακριβείς στην αγορά τους αλλά ασυναγώνιστα οικονομικότερες στη συντήρησή τους.

Το Ντέϊβις ξεπέρασε ανώδυνα την ενεργειακή κρίση του 1974, σε αντίθεση με την υπόλοιπη Αμερική και το γεγονός αυτό θωράκισε την πολιτική βούληση για μια ευρύτερη και σε

βάθος αναμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου.

Οι πολίτες πείθονται ότι η εξοικονόμηση ενέργειας χωρίς ιδιαίτερες θυσίες είναι δυνατή και έτσι μέσα σε λίγα χρόνια η κατανάλωσή της μειώνεται στο μισό.

Πρωτοποριακές τεχνολογικές καινοτομίες έχουν προάγει την εκμετάλλευση της ηλιακής ενέργειας έτσι ώστε αυτή τη στιγμή σχεδόν το ήμισυ των ενεργειακών αναγκών της πόλης καλύπτεται από την ηλιακή θερμότητα.

Το ενεργειακό πρόβλημα είναι θέμα ευρείας κατανάλωσης και συζητείται απ' όλους ανεξαιρέτως τους κατοίκους, στα καφενεία, τα μπαρ, στις λέσχες και στις ανοιχτές συγκεντρώσεις. Στην Αμερική της φτηνής τεχνολογίας, το στέγνωμα των ρούχων στον καθαρό αέρα είναι και πάλι στη μόδα εδώ στο Ντέϊβις.

Η επιλεκτική χρήση της γης είναι κυρία αρωγή της τοπικής αρχής. Η οργανική γεωργία εφαρμόζεται εδώ και χρόνια και αποδίδει δυο και ακόμα και τρεις σοδιές κάθε χρόνο. Οι κήποι των σπιτιών χρησιμεύουν για καλλιέργεια λαχανικών και φρούτων κι όχι σαν διακοσμητικό και άχρηστο στολίδι. Στους ιδιοκτήτες διαμερισμάτων παρέχονται μικρά κομμάτια γης για την καλλιέργεια των φρούτων και λαχανικών της οικογένειας. Το οικολογικό μόττο του Ντέϊβις είναι "Η τοπική παραγωγή προωθεί την τοπική ανάπτυξη". Οι κάτοικοι του Ντέϊβις τρέφονται αποκλειστικά με τα δικά τους αγροτικά προϊόντα, φρέσκα φρούτα και λαχανικά.

Η Ανακύκλωση είναι άλλη μια προτεραιότητα στην πόλη αυτή. Τα ανακυκλούμενα υλικά συλλέγονται σε ειδικά σχεδιασμένες καρτότσες ενώ όλοι ανεξαιρέτως οι πολίτες είναι εθελοντές στη συγκέντρωση υλικών προς ανακύκλωση.

Η ανακύκλωση καλύπτει έναν σημαντικό αριθμό θέσεων εργασίας και αποφέρει ένα μεγάλο μέρος των εσόδων του Δήμου. Το ταμπού των αμερικανών ενάντια σε κάθε τι μεταχειρισμένο, έχει εδώ και χρόνια καταριφθεί σ' αυτή την πόλη όπου τα είδη ένδυσης κυκλοφορούν από χέρι σε χέρι, από οικογένεια σε οικογένεια.

Το ορατό χαρακτηριστικό, που έχει αναγάγει το DAVIS σε οικο-πόλη του αιώνα, είναι η βιωματική σχέση των κατοίκων με το ποδήλατο. Ολοι κυκλοφορούν πάνω σε δύο ρόδες, οι ποδηλάτες έχουν πάντα την προτεραιότητα και υπάρχει ειδική αστυνομική μονάδα επιφορτισμένη με την κυκλοφοριακή τους προστασία. Διαμορφώθηκαν 42 χλμ. ελεύθερου διαδρόμου ειδικά για ποδήλατα μέσα στην πόλη και 28 χλμ. στα προάστεια.

Οι επικίνδυνες και κυκλοφοριακά φορτωμένες διακλαδώσεις έχουν επαναχαραχθεί με κύριο δεδομένο το ποδήλατο.

Στο DAVIS επετεύχθει το οριστικό διαζύγιο του πολίτη από τον δαίμονα της εποχής: το αυτοκίνητο.

Η πιο επαναστατική όμως καινοτομία είναι και η λιγότερο φανερή, και δεν είναι ούτε η ενέργεια, ούτε το κυκλοφοριακό ούτε τα επιτυχημένα συστήματα ανακύκλωσης. Είναι μια ολοκληρωτικά νέα αντίληψη, μια άλλη θεώρηση στις ανθρώπινες σχέσεις, που έχει διαπεράσει τον κοινωνικό ιστό. Η τοπική αυτοδιοίκηση εφαρμόζει το σύνθημα "Λιγότερη γραφειοκρατία - περισσότερη δημοκρατία".

Δεν λαμβάνεται καμιά απόφαση δίχως τη συλλογική σύνομο και σύμφωνο γνώμη των πολιτών. Ο κάτοικος του DAVIS έχει συμμετοχή και λόγο στις αποφάσεις. Ολοι έχουν κατοχυρωμένο το δικαίωμα στην ελεύθερη πληροφόρηση γύρω από τα μεγάλα ή μικρά προβλήματα της κοινότητας και αναλαμβάνουν την συλλογική ευθύνη

για την αντιμετώπισή τους. Το δημοτικό συμβούλιο συνεδριάζει ανοιχτά με την συμμετοχή των πολιτών και τον διάλογο. Οι κάτοικοι διαθέτουν υψηλό ποσοστό δημοκρατικής και οικολογικής εγρήγορσης και διαφυλάττουν ως κόρη οφθαλμού αυτή τη δημοκρατική διαδικασία αποκλείοντα **για**θε εξωγενή αλλοτριωτικό πράγοντα.

Το DAVIS έχει πληθυσμό 40.000 και στόχος των αρχών είναι μην ξεπεράσουν τις 50.000 τα επόμενα 50 χρόνια. Οι πολίτες είναι πεπεισμένοι ότι το σύστημα ανοιχτής διακυβέρνησης θα πρέπει να διαδοθεί και σε εθνική κλίμακα. Πιστεύουν ότι η σωτηρία της χώρας τους αλλά και ολοκλήρου του πλανήτη βρίσκεται στη δημιουργία και ανάπτυξη οικο-πόλεων όπως η δική τους.

η οπτική των αλλαγής έχει ριζικά διαφοροποιηθεί. Η **έμφυτη φοβία μπροστά σε εντελώς πρώτόγνωρα δεδομένα έχει υποχωρήσει** για να μας ανοίξει το πεδίο προς τολμηρούς πειραματισμούς. Στο DAVIS η έμφαση δίδεται στη βελτίωση των οικολογικών προτάσεων χωρίς μεμψημοιρία και αναστολές.

Η πρακτική απέδειξε ότι η περιβαλλοντική αναβάμιση είναι δυνατή χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο.

Οι κάτοικοι του DAVIS δεν περιορίζονται μόνο στα οικολογικά τους επιτεύγματα. Κι αυτό γιατί το είδος ανθρώπου που ελκύει η πόλη δεν διέπεται από το γνωστό επαρχιωτισμό του τόσο κοινό στις μικρές κοινωνίες της Αμερικής.

Η πόλη διέπεται από ασυνήθιστο διεθνισμό, διατηρεί μορφωτικές σχέσεις με αρκετές χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Σοβιετικής Ένωσης. Το πολιτιστικό επίπεδο των κατοίκων είναι **εξ'ίσου** υψηλό χωρίς πνευματικούς δογματισμούς. Όλοι συμμετέχουν στη δημιουργία: Συναυλίες, καλλιτεχνικές εκθέσεις, θεά-

ματα, δημιουργίες πολιτών είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής. Κι αυτή η ομαδική αφοσίωση στην οικολογία, την δημοκρατία και την κάθε είδους έκφραση αντικατοπτρίζεται στο ανύπαρκτο ποσοστό εγκληματικότητας. Γιατί η οικολογική συνείδηση και δημιουργία πάνε μαζί. Και η πορεία του Ντέϊβις το αποδεικνύει αυτό στην πράξη κάθε μέρα.

Σ η μ ε ί ω μ α

Μέλος του μαθήματος της Οικολογίας, εσύ που είσαι ένα άτομο με ανησυχίες για το τι συμβαίνει γύρω σου και πιθανόν να θέλεις να αναζητήσεις τρόπους με τους οποίους θα είναι χρήσιμος στο άμεσο και ευρύτερο περιβάλλον σου ζητάμε:

- A. Να έχεις διαβάσει τα παρακάτω βιβλία με την μελέτη των οποίων θα κάνεις την εισαγωγή σου στο μάθημα της Οικολογίας.
1. Ο Παπαλάνγκ, εκδόσεις Υψιλον
 2. Ερνστ Κάλλενμπαχ, "οικοτοπία", εκδόσεις Κομμούνα
 3. Ράκελ Κάρσον, Σιωπηλή Ανοιξη, εκδ. Κάκτος
 4. Η οικολογία για αρχάριους, Εικονογραφημένη, εκδ. Επιλογή.
(θα τα δανειστείς από την βιβλιοθήκη της σχολής)
- B.1. Να έχεις διαβάσει το βιβλίο του Εριχ φρομ Να έχεις ή να είσαι.
(θα το δανειστείς από την βιβλιοθήκη).
2. Αφού διαβάσεις το βιβλίο και έχεις επισημάνει τη διαφορά της στάσης "έχειν" από τη στάση "είναι"
- α. να παρακολουθήσεις επί μια βδομάδα το βραδινό πρόγραμμα της Ελληνικής τηλεόρασης σ' ένα από τα κανάλια που σ' ενδιαφέρει και να επισημάνεις ένα παράδειγμα της στάσης είναι που ενδεχομένως να πέσει στην αντίληψή σου.

β. να παρακολουθήσεις μια ταινία που μπορεί να δίνει ένα παράδειγμα της στάσης είναι.

ή

γ. να θυμηθείς ή να διαβάσεις ένα βιβλίο ή ένα κείμενο που δίνει ένα παράδειγμα της στάσης είναι.

Εχοντας κάνει την παραπάνω προετοιμασία πιστεύουμε πως θα είσαι σε θέση να λάβεις μέρος στην τέταρτη συνάντηση.

Γ.1. Να ενημερωθείς από εγκυκλοπαίδειες και λεξικά που θα βρεις στην Δημοτική βιβλιοθήκη Πατρών για τις έννοιες "ύβρις" και "άτη", όπως αυτές συναντώνται στην αρχαία ελληνική σκέψη.

ή

2. Αφού μελετήσεις ένα από τα έργα του Αισχύλου, "Πέρσες", "Επτά επί Θήβας", "Ορέστεια", "Ικέτιδα", να εντοπίσεις την ύβρη στην οποία υποπίπτει ο ήρωας, και την τιμωρία αυτού, μέσω της άτης.

Εχοντας κάνει την παραπάνω προετοιμασία, πιστεύουμε πως θα είσαι σε θέση να λάβεις μέρος στην τρίτη συνάντηση.

Αναφορικά με τις προτάσεις για εργασία Β και Γ έχεις την δυνατότητα να επιλέξεις όποια από τις δύο επιθυμίες, αρκεί να ενημερώσεις για την επιλογή σου, τον αρμόδιο καθηγητή του μαθήματος στα πλαίσια της πρώτης συνάντησης.

Δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης από οικολογικές ομάδες

Στο σημείο αυτό οι μελετητές θα αναφέρουν δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης από δύο οικολογικές ομάδες που δρουν σε διαφορετικές πόλεις:

Την Κίνηση Συνειδητοποίησης και Αυτοπροστασίας πολιτών Πάτρας (ΚΙ.Σ.Α.Π.)

Τον Σύλλογο Εθελοντικής Δασοπροστασίας και Δασοφυλάξεως Θεσσαλονίκης (Σ.Ε.Δ.Α.Π)

Ας επισημανθεί πως η επιλογή των συγκεκριμένων δειγμάτων των ομάδων αυτών είναι τυχαία, και δεν σημαίνει πως άλλες ομάδες δεν έχουν να δείξουν αξιόλογα και ενδιαφέροντα δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης.

Για κάθε ομάδα ξεχωριστά θα γίνει αναφορά στους σκοπούς, το έργο και το δείγμα οικολογικής ευαισθητοποίησης, της.

Οι σκοποί της ΚΙ.Σ.Α.Π. είναι:

A. Η απόκτηση αυτοσυνειδησίας: Συνειδητοποίηση των: διατάραξη οικολογικής ισορροπίας, άκρατος επιβαλλόμενος καταναλωτισμός, η κενότητα που δημιουργεί στον σύγχρονο άνθρωπο ο καθημερινός τρόπος ζωής, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ανάγκη αντιμετώπισης πλύσης εγκεφάλου που επιβάλλει η κάθε μορφή εξουσία, Προαγωγή και ωρίμανση των μελών.

B. Η αυτοπροστασία μας ως πολίτες.

Ενας βασικός τρόπος επίτευξης των σκοπών της κίνησης, είναι η ανεύρεση τεχνικών μη βίας ώστε να γίνει πράξη η αντίθεση στις μαζοποιήσεις και αλλοτριώσεις του σύγχρονου ανθρώπου.

Πάντως οι αδικίες είναι βία. Και μπορούμε και χρωστούμε να πούμε ότι είναι παντού η πρώτη απ' όλες τις βίες: Η βία νούμερο 1.

Η κατεστημένη βία, η βία νούμερο 1 γεννά τη βία νούμερο 2: την επανάσταση ή των ίδιων των καταπιεζομένων ή της νεότητας που είναι αμετάκλητα αποφασισμένη να αγωνισθεί για έναν κόσμο πιά δίκαιο και πιά ανθρώπινο (Χέλντερ Καμάρα, 1972, σελ. 28, 29).

Όταν η αμφισβήτηση κατεβαίνει στα πεζοδρόμια, όταν η βία νούμερο 2 προσπαθεί να αντισταθεί στη βία νούμερο 1, οι αρχές αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σώσουν την δημόσια τάξη ή να την αποκαταστήσουν κι αν ακόμη χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν καταναγκαστικά μέσα: πρόκειται για τη βία νούμερο 3 (Χέλντερ Καμάρα, 1972, σελ.31).

Έτσι το συμπέρασμα που προκύπτει, καταλήγει ο Χέλντερ Καμάρα, 1972, σελ. 38, είναι ότι υπάρχει μια πραγματική απειλή να δούμε τον κόσμο να μπαίνει σε μια κλιμάκωση βίας και να πέφτει σε φαύλο κύκλο.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της κίνησης, έχοντας σαν ερέθισμα το βιβλίο του Χέλντερ Καμάρα "ο φαύλος κύκλος της βίας", θεωρείται υψίστης σημασίας η υιοθέτηση ήπιων τρόπων δράσης, ειρηνικών δηλαδή τρόπων διαμαρτυρίας στην διεκδίκηση των αιτημάτων απ' την πλευρά των πολιτών.

Πιθανές τεχνικές μη βίας μπορεί να είναι μια καθιστική διαμαρτυρία ή μια ανθρώπινη αλυσίδα απαρτιζόμενη από συνειδητοποιημένου πολίτες που αποσκοπούν στο ποθητό αποτέλεσμα.

(Ευαισθητοποίηση των συμπολιτών τους, κινητοποίηση ιθυνόντων), μεταδίδοντας τα μηνύματα τους με ήπιες ενέργειες και όχι μέσω άλλων τρόπων διαμαρτυρίας που ενδεχομένως θα προκατέβαλαν τους ιθύνοντες να τεθούν αρνητικά απέναντι στα αιτήματά τους. Τεχνική μη βίας μπορεί να είναι οποιοσδήποτε άλλος τρόπος στον οποίο καταφεύγει ο πολίτης για να διεκδικήσει κάποια πράγματα που δικαιωματικά του ανήκουν.

Η εφαρμογή της τεχνικής μη βίας, ποϋποθέτει πριν απ' όλα την συνειδητοποίηση του προβλήματος για το οποίο καλείται ο πολίτης να χρησιμοποιήσει τη τεχνική μη βίας, κάτι που αποτελεί και το πρώτο βήμα παθητικής αντίστασης, καθώς και την όσο καλύτερη επικοινωνία σώματος και ψυχής.

Η χρησιμοποίηση της μη βίας δεν είναι απλή υπόθεση κι αυτό γιατί αυτή βασίζεται σε ολόκληρη φιλοσοφία η οποία πρέπει να κατανοηθεί.

Η επικοινωνία σώματος και πνεύματος του καθενός θεωρείται απαραίτητο βήμα στην εφαρμογή της μη βίας, ώστε να καθυποτάξει τα επιθετικά του ένστικτα και να προβάλλει έναν ειρηνικό τρόπο διεκδίκησης αιτημάτων, διαθέσης συνεργασίας και όχι συμπλοκής.

Το πρόγραμμα των ασκήσεων, στο οποίο είναι αναγκαίο, να υποβληθεί κανείς προκειμένου να κατανοήσει τη φιλοσοφία της ειρηνικής βίας, είναι το εξής:

Μυϊκή χαλάρωση: Το κάθε άτομο προσπαθεί, συγκεντρώνοντας την προσοχή του σε διαφορετικό κάθε φορά κομμάτι του σώματος, να χαλαρώσει ώστε να μην αισθάνεται το σώμα του ξεκινώντας από τα δάκτυλα των ποδιών του και ανεβαίνοντας σιγά-σιγά προς το

κεφάλι.

Αναπνευστική χαλάρωση: Για 4-5 φορές γίνονται βαθιές εισπνοές από τη μύτη και εκπνοές από το στόμα.

Νοητική χαλάρωση : Το κάθε άτομο προσπαθεί να χαλαρώσει νοητικώς σκεφτόμενος κάτι ευχάριστο.

Αφού επιτευχθεί πλήρως η χαλάρωση ο καθένας επαναλαμβάνει εσωτερικώς την φράση "Συγχωρώ τον εαυτό μου και τους άλλους", ενώ σε πιό προχωρημένα στάδια επαναλαμβάνεται η φράση "αγαπώ τον εαυτό μου και τους άλλους". Επειτα ακολουθεί η τεχνική της κραυγής ή η τεχνική της επίθεσης.

Στην τεχνική της κραυγής ο καθένας αρχίζει να χτυπάει οτιδήποτε βρεθεί μπροστά του ώστε να εξωτερικευτεί η καταπιεσμένη επιθετικότητα. Το καλύτερο βέβαια θα ήταν να φτάσει ο καθένας στο σημείο να κραυγάσει, στάδιο στο οποίο δύσκολα φτάνει κανείς.

Στην τεχνική της επίθεσης τα άτομα χωρίζονται ανά δυάδες, όπου ο ένας είναι ο αμυνόμενος και ο άλλος ο επιτιθέμενος. ο τελευταίος αποδίδει υβριστικές κουβέντες στον αμυνόμενο ώστε να προκαλέσει την οργή του, ενώ ο αμυνόμενος επαναλαμβάνει εσωτερικά τη φράση "Συγχωρώ τον εαυτό μου και τους άλλους". Το πρόγραμμα κλείνει με την ανταλλαγή συναισθημάτων.

Ένα παράδειγμα οικολογικής ευαισθητοποίησης απ' την ομάδα της ΚΙΣΑΠ σε συνεργασία με την Οικολογική κίνηση Πάτρας (ΟΙ.ΚΙ.ΠΑ) είναι το εξής:

Τα μέλη των δύο ομάδων οργάνωσαν κινητοποίηση στον μώλο της

Πάτρας, με σχηματισμό ανθρώπινης αλυσίδας. Ο σκοπός της κινητοποίησης ήταν η διαμαρτυρία για το χάσιμο των ακτών μας. Τα μέλη έφεραν μεγάλες ταμπέλες με γράμματα οι οποίες σχημάτιζαν ένα σύνθημα που στο σύνολό του έγραφε "Πατριτικός SOS". Στη συνέχεια προβλήθηκαν οσάϊτος στους περαστικούς; Μια άλλη προσπάθεια οικολογικής ευαισθητοποίησης απ' τα μέλη της ΚΙΣΑΠ ήταν η προσέγγιση των λουόμενων σε παραλίες των Πατρών με στόχο την ενημέρωση και την κινητοποίηση τους για δράση. Ένα σκεπτικό δράσης απ' την πλευρά της ΚΙΣΑΠ σε συνεργασία με τους πολίτες, σε περίπτωση ανταπόκρισής τους κάτι που τελικά δεν συνέβη ήταν η πραγματοποίηση καθοριστικής διαμαρτυρίας των πολιτών στις παραλίες, πιέζοντας τις αρχές για την προώθηση εφαρμογής του προγράμματος βιολογικού καθαρισμού.

Ο στόχος της δεύτερης ομάδας καθώς και το δείγμα οικολογικής ευαισθητοποίησης που θα παρατεθούν στη συνέχεια έχουν παρθεί απ' την πτυχιακή εργασία των Κολυζα, Μπασδάρης (1991, σελ.240-242).

"Στόχος του Συλλόγου Εθελοντικής Δασοπροστασίας και Δασοπυρόσβεσης Θεσσαλονίκης είναι η όσο το δυνατόν πλήρης προφύλαξη του δάσους του Σειχ-Σου από πιθανές πυρκαγιές καθώς και η άμεση επέμβαση των μελών του συλλόγου σε ενδεχόμενη πυρκαγιά...

Με την έναρξη της θερινής περιόδου όπου άρχισε και η δασοφύλαξη κρίθηκε σκόπιμη η προσέλκυση νέων μελών και η επαναδραστηριοποίηση των ήδη υπάρχόντων. Στα

ήδη συμμετέχοντα μέλη, στάλθηκε, στο καθένα ονομαστικά, μια επιστολή που καλούσε τα μέλη σε ένα γλέντι πάνω στο δάσος, όπου θα υπήρχε ζωντανή μουσική, άφθονοι μεζέδες και καλό κρασάκι (η πρόσκληση εκτίθεται στη συνέχεια). Τονίζονταν ιδιαίτερα πως καλό θα ήταν να έφερνε το κάθε μέλος και κάποιον-ους γνωστούς του για να γνωρίσει το σύλλογο και το μέρος που γίνεται η δασοφύλαξη.

Κατά τη διάρκεια αυτής της πρώτης συνάντησης στις αρχές Ιουνίου και πριν αρχίσει για τα καλά η διασκέδαση, οι υπεύθυνοι του συλλόγου έκαναν μια αναδρομή στην δράση του, είπαν τις προτάσεις τους για τη νέα περίοδο και ζήτησαν από τους παρευρισκόμενους να συμμετέχουν στην δασοφύλαξη και να δηλώσουν τις μέρες και τις ώρες που ήθελαν να φυλάξουν.....

Με την ενεργεια αυτή κατόρθωσε και να δραστηριοποιήσει τα παλιά μέλη αλλά και να προσελκύσει νέα εφ' όσον μέσω του γλεντιού δημιουργήθηκαν σχέσεις, αναπτύχθηκε επικοινωνία και έγιναν διάφορες χρήσιμες συζητήσεις σχετικά με την αναγκαιότητα της δασοφύλαξης συνοδεία κρασιού....

Σε σύντομο χρονικό διάστημα τα μέλη του συλλόγου - συμπεριλαμβανομένων και των νέων μελών

και φίλων - έλαβαν μια νέα επιστολή που τους καλούσε σε νέα συνάντηση - γλέντι υπό το φως της πανσελήνου του Αυγούστου. Μ' αυτό τον τρόπο θα γιορταζόταν η επιτυχής παρέμβαση του συλλόγου και αυτό το καλοκαίρι....

Σε μια απ' αυτές τις συναντήσεις προσκλήθηκε και συμμετείχε ο νομάρχης της Θεσσαλονίκης, που λόγω της συμμετοχής στη διαδικασία αυτή και ερχόμενος σε επαφή με το δάσος και τα ζώα του (Είχε..... "προκληθεί" ειδικά η αλεπουδίτσα που επισκεπτόταν το συγκεκριμένο σημείο) απαγόρευσε για χρόνια το κυνήγι".

Τόσο η ΚΙΣΑΠ όσο και ο ΣΕΔΑΠ όπως φάνηκε απ' τους σκοπούς και τα δείγματα οικολογικής ευαισθητοποίησης τους διακρίνονται από μεθοδικότητα και πρωτοτυπία στη δράση τους.

Το βασικό σημείο διαφοροποίησης τους είναι ότι η μεν ΚΙΣΑΠ παράλληλα με την παρέμβαση δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην διαδικασία συνειδητοποίησης του πολίτη για την εμπλοκή σε αντίθεση με την ΣΕΔΑΠ του οποίου η έμφαση δίδεται στην αποτελεσματικότητα ενός συγκεκριμένου έργου.

Όπως και νά 'χει όμως και οι δύο ομάδες δρουν για το πολύποθητο αποτέλεσμα της ενεργοποίησης των πολιτών για την προστασία της φύσης.

**ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗΣ
ΔΑΣΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ & ΠΥΡΟΣΒΕΣΗΣ**
Τ.Θ. 10285, 541 10 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Θεσσαλονίκη 20 Αυγούστου 1991

Αγαπητοί φίλοι και φίλες

Για μια ακόμη φορά επικοινωνούμε μαζί σας για να σας ενημερώσουμε για τις δραστηριότητες του συλλόγου μας.

1. Συνεχίζονται μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου οι καθημερινές βάρδιες στο Σείχ-Σου. Παρ' όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε λόγω διακοπών πάνω από 70 άτομα έχουν συμμετάσχει μέχρι στιγμής. Μπορούμε λοιπόν και φέτος να ανταποκριθούμε στα καθήκοντα που αναλάβαμε αν συνεχίσετε να συμμετάσχετε στις βάρδιες. Μην διστάσετε λοιπόν, τηλεφωνείτε μας, και δηλώστε την συμμετοχή σας όποια μέρα το επιθυμείτε.
2. Για να γνωριστούμε μεταξύ μας αλλά και για να περάσουμε ένα ευχάριστο βράδυ, διοργανώνουμε **πάρτυ, στην Αυγουστιάτικη Πανσέληνο, την Δευτέρα 26 Αυγούστου**. Θα γίνει στο Σιβρί-Τεπέ, τον λόφο δηλαδή που φυλάμε, στο Σείχ-Σου. Θα υπάρχουν σπιτικοί μεζέδες, κρασάκι, τσίπουρο και ζωντανή μουσική - έκπληξη. Για όσους δεν έχουν αυτοκίνητο θα υπάρχουν τρία ραντεβού στις 8.30, 9 και 9.30 στο τέρμα των λεωφορείων της Ακροπόλεως. Σας περιμένουμε λοιπόν μαζί με την παρέα σας.
3. Ως γνωστόν ο σύλλογός μας δεν έχει πάρει ούτε μία δραχμή επιχορήγηση από κρατικούς φορείς. Μοναδικός του λοιπόν πόρος είναι οι συνδρομές των μελών, που είναι 2.000 δρχ. τον χρόνο, όπως αποφάσισε η Γενική Συνέλευση. Για να αντεπεξέλθουμε λοιπόν στα μεγάλα έξοδα που έχουμε, για να μπορέσουμε επιτέλους να νοικιάσουμε ένα γραφείο και για να πραγματοποιήσουμε τα σχέδιά μας για πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε μαθητές Γυμνασίων τον χειμώνα, σας παρακαλούμε να μας στείλετε την συνδρομή σας με ταχυδρομική επιταγή στην διεύθυνση του συλλόγου Τ.Θ. 10285, 541 10 Θεσσαλονίκη.

Για κάθε περίπτωση σας υπενθυμίζουμε ότι μπορείτε να επικοινωνείτε μαζί μας στα τηλέφωνα 273.483 (Σταύρος Υφαντής) και 271.827 (Δώρα Σκαρτσή).

Συντροφιά με τις αλεπούδες

Από το ενημερωτικό
δελτίο του Σ.Φ.Δ.Α.Π.
"Χάλια δένδρα"
τ.2 Δεπτ.1990, σελ. 16-
17.

Μια ευχόριστη έκπληξη περιμένε στις αρχές Αυγούστου τα μέλη του Συλλόγου Εθελοντικής Δασοπροστασίας και Πυρόσβεσης, που φυλάνε το Σείχ-Σού. Μερικές (3-4) αλεπούδες, από τις λίγες που απέμειναν, άρχισαν δειλά-δειλά να κάνουν βόλτες γύρω τους. Λίγο πριν τη δύση του ήλιου. Ο λόγος της ξαφνικής εμφάνισης ήταν η αφαίρεση ενός υδροστομίου από τη δασική υπηρεσία που δημιούργησε μια μικρή λιμνούλα στο ίδιο σημείο. Διψασμένες λοιπόν οι αλεπούδες, η λειψυδρία βλέπετε ταλαιπωρεί εκτός από τους ανθρώπους και τα άγρια ζώα, περίμεναν να φύγουν τα μέλη του Συλλόγου για να ξεδιψάσουν. Γρήγορα όμως οι αλεπούδες κατάλαβαν τις φιλικές διαθέσεις των εθελοντών μια και κάθε βράδυ τις άφηναν τροφές και το ραντεβού έγινε πλέον καθημερινό. Πλησιάζουν μάλιστα σε πολύ κοντινή απόσταση παρ' όλο που κάποια σπότομη κίνηση τις απομακρύνει. Και όσα μέλη του Συλλόγου μένουν μέχρι αργά το βράδυ, πίνοντας και κονά κρασάκι διαβεβαιώνουν ότι είναι συναρπαστικό να συντρώγεις με τις τόσο χαριτωμένες αλλά και τόσο παρεξηγημένες αλεπούδες.

Παρεξηγημένες λοιπόν οι αλεπούδες μια και στο μυαλό κάποιων διεστραμμένων ενγκεφάλων του υπουργείου Γεωργίας θεωρούνται επιβλαβή ζώα και είναι επικηρυγμένα μάλιστα με 1.000 δραχμές η μια. Βέβαια στη φύση δεν υπάρχει τίποτα το επιβλαβές (εκτός ίσως από τον άνθρωπο) και όλα τα ζώα έχουν τη δική τους θέση στο οικοσύστημα, ο λόγος όμως της επικήρυξης είναι οι πιέσεις του κυνηγετικού λόμπυ που υποστηρίζουν ότι τρώει άλλα ζώα όπως λαγούς, πέρδικες, φασιανούς, ορτύκια,

πάπιες τα οποία όπως φαίνεται μόνο αϊζαί έχουν δικαίωμα να τρώνε. Κι όμως τα είδη αυτά αποτελούν μόνο το 5-10% του διαιτολογίου των αλεπούδων που επιπλέον περιορίζονται συνήθως στα ασθενικά, τραυματισμένα ή ψόφια έτσι ώστε να βοηθούν στη φυσική επιλογή και τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας. Αντίθετα η τροφή τους αποτελείται κυρίως από αρουραίους και ποντίκια (τουλάχιστον πέντε την ημέρα) ενώ το καλοκαίρι τρώνε και μεγάλα έντομα (σκριδες και σκαθάκια) και φρούτα. Συμβάλλει λοιπόν ευεργητικά η αλεπού στον έλεγχο της αύξησης των τρωκτικών που προκαλούν σημαντικές ζημιές στη γεωργία, όπως διαβεβαιώνει ο καθηγητής θηραματολογίας του Α.Π.Θ. κ. Ν. Παπαγεωργίου στο βιβλίο του "Μαθήματα Θηραματοπονίας".

Φωτεινή εξαίρεση στάθηκε μόνο ο νομόρχης Χίου που δεν υπέκυψε στις πιέσεις των κυνηγών και απαγόρευσε το κυνήγι των αλεπούδων στο νησί. Στο νομό Θεσσαλονίκης όμως παρ' όλο τα μεγάλα προβλήματα που προκαλούν τα τρωκτικά στη γεωργία το κυνήγι τους επιτρέπεται (ευτυχώς όχι στο Σείχ-Σού που έχει χαρακτηριστεί καταφύγιο θηραμάτων, αν και κάποιοι δοκιμάζουν και εκεί τις καραμπίνες τους).

Εμείς προσκαλούμε το νομόρχη Θεσσαλονίκης κ. Χαϊτίδη το βράδυ της Παναέληνου, την Δευτέρα 3 Σεπτεμβρίου, σε γεύμα μέσα στο δάσος. Κι αυτό για να γνωρίσει καλύτερα τις αλεπούδες, πέρα από μύθους και προκαταλήψεις, και να απαγορέψει το κυνήγι τους στο νομό Θεσσαλονίκης. Οι αλεπούδες θα είναι σίγουρα πιστές στο ραντεβού τους. Ελπίζουμε και ο κ. νο-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'

Π ρ ο ς
Το Συμβούλιο Τμήματος Κοινωνικής
Εργασίας
Σ.Ε.Υ.Π. Ενταύθα

Επανερχομαστε στην ανάγκη επανέγκρισης της εκπαιδευτικής εκδρομής του ΣΤ' εξαμήνου, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 1990- όπως είχε σχεδιασθεί και εγκριθεί.

Οι σκοποί και το περιεχόμενο παραμένουν τα ίδια και τους επαναδιατυπώνουμε.

Για την υλοποίηση ζητούμε έγκριση 3 εργάσιμων ημερών, 9,10 και 13 Μαΐου 1991 μαζί μεαυτές θα χρησιμοποιήσουμε και τις 2 αργίες του Σαββατοκύριακου.

Το συνολικό κόστος των ημερών δεν υπερβαίνει εκείνο των 3 ημερών, λόγω περιορισμένων χιλιομέτρων που θα διανύσουμε αφού φτάσουμε στον Ολυμπο.

Ευχαριστούμε

Ρίτα Καλοδήμου

Εκπαιδευτική Εκδρομή τελειοφοίτων σπουδαστών του Τμήματος Κοινωνικής εργασίας.

ΣΕΥΠ

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

I. Το Σκεπτικό:

Με τη νεά δεκαετία, την τελευταία του αιώνα μας, έχει γίνει πλέον αντιληπτό ότι προχωρούμε σε μια αυξανόμενη αφύπνιση των λαών πάνω στην ποιότητα ζωής και των δικαιωμάτων τους να την διεκδικούν.

Η "ανάπτυξη" όταν είναι μόνον οικονομική συσσωρεύει μαζί με τα υλικά αγαθά και πλήθος προβλημάτων, τόσο στην τομέα του Φυσικού Περιβάλλοντος όσο και στον Τομέα των Ανθρωπίνων Σχέσεων. Τα προβλήματα αυτά είναι πλέον ιδιαίτερα αισθητά στην περιφέρεια και αγγίζουν τους πολίτες μικρών και μεγάλων κοινοτήτων με τους οποίους εργάζονται οι Κοινωνικοί λειτουργοί για την "Κοινωνική" επίσης ανάπτυξη.

II. Σκοπός :

Στα πλαίσια των αντιστοιχων μαθημάτων, "Κοινωνικής εργασίας" με την "Κοινότητα" επιδιώκεται, παράλληλα με την διδασκαλία στην τάξη, η επιτόπου μελέτη προβλημάτων "Ανάπτυξης" σε χώρους όπου υπάρχουν ιδιαιτερότητες Φυσικής πολιτιστικής ή άλλης κληρονομιάς.

Ειδικά : Διερευνάται η δυνατότητα συνδιασμού της οικονομικής ανάπτυξης με εκείνην της διατήρησης της κληρονομιάς μιας Κοινότητας μικρής ή μεγάλης.

Για το σκοπό αυτό επιλέγονται χώροι που προσφέρονται ιδιαίτερα για διερεύνηση. Μέχρι σήμερα και από τις πιο πρόσφατες διερευνήσεις μας ήταν αυτές στο χώρο των Πρεσπών, του Δέλτα του Νέστου και Ορεινού όγκου της Ροδόπης και της Δυτικής Πίνδου με τα χωριά του Ζαγορίου.... Ολοι δε οι πιο πάνω χώροι,

έχουν απασχολήσει φορείς και είναι γνωστοί πλέον στο Πανελλήνιο.

Επιμέρους σκοποί της εκπαιδευτικής εκδρομής:

1. Να γνωρίσουν οι σπουδαστές τα προγράμματα "Ανάπτυξης" που έχουν σχεδιασθεί από την πολιτεία και εφαρμόζονται στην περιοχή Πιερίας.
2. Να προσεγγίσουν άλλους φορείς πολιτών και οργανώσεων και να ακούσουν από κοντά, εάν υπάρχει σύμπλευση στην επιχειρούμενη "ανάπτυξη" ή μη.
3. Να αποκτήσουν μια προσωπική αντίληψη ενός χώρου ιδιαίτερα φυσικού κάλους και κληρονομιάς και να "αγγίξουν" το "Βουνό των Θεών".

Σημείωση: Η επιτόπια μελέτη των αντιστοιχων θεμάτων στην περιοχή Δυτικής Ελλάδας - εξαντλείται με εργασίες - ομάδων σπουδαστών που έχουν γίνει και βρίσκονται ήδη στην πορεία τους και σ' αυτό το εξάμηνο.

II Το Πρόγραμμα της εκδρομής

3 εργασίμων ημερών - 2 αργίες (Σάββατο Κυριακή) 9-13 Μαΐου 1991.

Πέμπτη 9 Μαΐου 1991 :

ώρα 6 π.μ. Αναχώρηση από Πάτρα για Λιτόχωρο.

- ώρα 8.30 π.μ. Πρωινό στη Γραβιά
- " 2-3 μ.μ. Στάση υπαίθριου φαγητού στα Τέμνη
- " 5 μ.μ. Αφιξη στο Λιτόχωρο, τακτοποίηση στο Κέντρο Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ)
- " 6-9.30μ.μ. Συνάντηση με φορείς της περιοχής Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Διεύθυνσης Δασών, Διεύθυνσης Γεωργίας, Διεύθυνση εκπαίδευσης, Πολιτιστικούς φορείς, Φισιολατρικούς, Οικολογικές Ομάδες και πολίτες.
- ώρα 10 μ.μ. Λήξη προγράμματος ημέρας με γεύμα ομαδικό.

Παρασκευή 10 Μαΐου 1991 :

- ώρα 9 π.μ. Αφιξη στη Νομαρχία Κατερίνης Πιερίας. Ενημέρωση από τους υπεύθυνους για τα προγράμματα "Ανάπτυξης" της περιοχής με ειδική αναφορά και στην υλοποίηση προγραμμάτων για τον Εθνικό Δρυμό Ολύμπου.
- ώρα 1 μ. Λήξη πρωϊνού προγράμματος
- ώρα 1-2 μ.μ. Γεύμα
- " 4 μ.μ. Συνάντηση με εκπροσώπους φορεών - που θα συνοδεύσουν την ομάδα στη διήμερη μελέτη του Εθνικού Δρυμού - αναχώρηση για το καταφύγιο του "Σταυρού - Ολύμπου".
- ώρα βραδυνή : Αφιξη στο καταφύγιο - Διανυκτέρευση.

Σάββατο 11 Μαΐου 1991 :

- ώρα 8 π.μ. Αναχώρηση για τη θέση "Πριόνια" και στη συ-

νέχεια πορεία στο τμήμα του Διεθνούς μονοπατιού E4, με οδηγούς μέλη του ορειβατικού και άλλων συλλόγων.

Μεσημέρι : Ανάπαυση στο καταφύγιο "Σπήλιος Αγαπητός".
Ανταλλαγή εμπειριών.

Βράδυ : Επιστροφή στο καταφύγιο του σταυρού και διανυκτέρευση εκεί. Το βραδινό πρόγραμμα, στη συνέχεια είναι ευθύνη των επιμέρους ομάδων των σπουδαστών.

Κυριακή 12 Μαΐου 1991 :

ώρα 8 π.μ. Αναχώρηση για το Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου, προσκύνημα και τελετουργική δενδροφύτευση του "Δένδρου" της ομάδας.

Μεσημέρι : Επιστροφή στο καταφύγιο Σταυρού. Ετοιμασία ομαδικού γεύματος και ανάπαυλα.

Απόγευμα : Ελεύθερη διερεύνηση - περιουλλογή.

Βράδυ : Οργάνωση βραδιάς "Εναλλακτικής - οικολογικής ψυχαγωγίας" στο καταφύγιο - Διανυκτέρευση εκεί.

Δευτέρα 13 Μαΐου 1991 :

ώρα 8 π.μ. Αναχώρηση από το καταφύγιο "Σταυρού" για την επιστροφή στην Πάτρα.
Ενδιάμεσοι σταθμοί στον Τύρναβο και στα Μετέωρα.

ώρα 10 μ.μ. Αφιξη στην Πάτρα. Τέλος εκδρομής.

III Εξάμηνο σπουδαστών : ΣΤ'

Αριθμός " : 60

IV Υπεύθυνοι Συνοδοί των σπουδαστών:

Οι καθηγήτριες Κοινωνικής εργασίας:

- Ρούλα Ζαγούρα και

- Ρίτα Καλοδήμου

V Χιλιομετρική κάλυψη

Μάρτιος 1991

Ρίτα Καλοδήμου

П А Р А Р Т Н М А Е

Ἡ οὐσία τοῦ λόγου

Ποτέ δέν τό ξνιωσα τόσο πολύ, ἀλλά σήμερα
ἔχουμε ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι νά μιλήσουμε.
Νά βροῦμε ξανά τήν ἄρθρωση τῆς ψυχῆς.

Ἄπλά πράγματα θᾶθελα νά εἰπῶ: καθημερινά.
Ν' ἀντιγράψω τό λόγο μου ἀπ' τό δόσιμο τῶν χειρῶν,
τ' ἀντιμέτωπα δάκρυα, τό φιλημα.

Ἡ τελευταία σπουδή

Ὅλοι μου οἱ δάσκαλοι ὑπῆρξαν φτωχοί,
κ' ἐκεῖνοι πού ἄκουσα κ' ἐκεῖνοι πού διάβασα.
Τώρα ὁμως ἐδῶ μέ διδάσκουν τὰ δέντρα
πού εἶναι σοφά.

Καί δέν

θέλω ἄλλο: Παράτεινε μόνο
τό χρόνο μου ὅσο θά χρειαστεῖ
νά τελειώσω τό σχολεῖο μου, Κύριε.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

A/ ΒΙΒΛΙΑ

1. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσσούρης Σ.Θεόδωρος, Κονταράτος Ι.Σάββας Οικολογία και περιβάλλον, Β' τάξη ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου, Αθήνα 1988.
2. Αθανασάκης Μ.Αρτέμης, Κουσσούρης Σ.Θεόδωρος, Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1987.
3. Ακο Πασκάλ, Η ιστορία της Οικολογίας, εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, 1991.
4. Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά, Μετάφραση Αν.Δαλεζίου, Αθήνα 1953-54, εκδόσεις δεν αναφέρονται, ούτε και έτος.
5. Αριστοτέλης, Φυσικά, Μετάφραση Κ.Κυργιόπουλος, εκδόσεις Οφέλιμου βιβλίου, Αθήνα 1980.
6. Γεωργούλης Κ.Δ., Ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας, εκδόσεις Δ.Παπαδήμα, Αθήνα 1975.
7. Γκρούλ Χέρμπερτ, Ενας πλανήτης λεηλατείται, εκδόσεις Νότος, Αθήνα 1982.
8. Δερμιτζάκης Μπάμπης, Περιβάλλον - διατροφή και ποιότητα ζωής, εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1988.
9. DOMINIQUE SIMONNET, Τι είναι οικολογία, εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1985.
10. Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 7,41.
11. Εγκυκλοπαίδεια 2002, τόμος ΙΙ.
12. Εγκυκλοπαίδεια Υδρία τ. Ανανέωση.

13. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης 1988-92 - 1988.
14. Ένωση για την ανάπτυξη και το περιβάλλον, Για μια άλλη ανάπτυξη, εκδόσεις Πενταδάκτυλος, Αθήνα 1981.
15. Ερμηνευτικό Λεξικό οικολογικών και συναφών όρων.
16. Ηλίτσεφ Α.Φ. Φεντοσέγιεφ, Φιλοσοφικό και εγκυκλοπαιδικό λεξικό, εκδόσεις Καπόπουλος.
17. Ημερολόγιο 1991, Η Ελληνική φύση που χάνεται, εκδόσεις ΚΟΑΝ, έτος δεν αναφέρεται.
18. Ιστορία Ελληνικού έθνους, Θέατρο, Τόμος Γ2, εκδόσεις εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα 1972.
19. Ιατρίδης Δημήτριος Σχεδιασμός Κοινωνικής πολιτικής εκδόσεις GUDENBERG: Αθήνα 1990.
20. Καμάρα Χέλντερ, Ο φαύλος κύκλος της βίας, εκδόσεις Μήνυμα, 1972.
21. Κάπρα Φριτζοφ, Η κρίσιμη καμπή, εκδόσεις ωρόρα- Αθήνα 1984.
22. Κάρσον Ράκελ, Σιωπηλή Ανοιξη, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1981.
23. Κατσιμάνης Κυριάκος, Ρούσσος Ευάγγελος, Φιλοσοφία Γ' Λυκείου, εκδόσεις και έτος δεν αναφέρονται.
24. KAHN CHARLES, Ο Αναξίμανδρος και οι απαρχές της Ελληνικής κοσμολογίας, Μετάφραση: Νίκος Γιανναδάκης, εκδόσεις Πολύτυπο, 1982.
25. Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Η ανάπτυξη της Ελλάδος παρελθόν, παρόν και προτάσεις πολιτικής, Αθήνα 1990.

26. Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Θέματα προγραμματισμού Ε7 - προστασία και αναβάθμιση του περιβάλλοντος, εκδόσεις Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1986.
27. LESKY ALBIN, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, Μετάφραση: Αγαπητός Τσοπανάκης, εκδόσεις αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988.
28. LONG A.A. Η ελληνική φιλοσοφία, στωϊκοί, επικούρειοι, σκεπτικοί, Μετάφραση: Στ. Δημόπουλος, Μυρτώ Δραγώνα, εκδόσεις Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1987.
29. Μοδινός Μιχάλης, Από την Εδέμ στο καθαρτήριο, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 2988.
30. Ντήτερ Ντομ, Το άγχος στον καπιταλισμό, εκδόσεις Πύλη 1987.
31. Οικολογικό ημερολόγιο 1990, εκδόσεις οικολογική κίνηση Θεσσαλονίκης 1990.
32. Ομηρος, Οδύσσεια, Μετάφραση: Γ.Δ. Ζευγωλή, εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1954-1960.
33. Σάμουελ Πιέρ, Οικολογία, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1973.
34. Σάμουελ Πιέρ, Οικολογικό μανιφέστο, εκδόσεις Κομμούνα, 9/90.
35. Σαμιώτης Γιώργος, Τσάλτας Γρηγόριος, Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990.
36. Σαχτούρη Ελισάβετ, Γαία, εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1990.
37. Σιούτη Γλυκερία, Η συμμετοχή των πολιτών στην προ-

- στασία του περιβάλλοντος, εκδόσεις Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1988.
38. SNEFF BRUNO, Η ανακάλυψη του πνεύματος, Μετάφραση: Δανιήλ Ι. Ιακώβ, εκδόσεις μορφωτικού ιδρύματος εθνικής Αθήνα 1984.
39. Σταθόπουλος Π., Κοινοτική εργασία, εκδόσεις ΙΩΝ, 1990.
40. Τσάλτας Ι, Γρηγόρης, Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος, Μέρος πρώτο, εκδόσεις πανεπιστημιακές παραδόσεις, Αθήνα 1987.
41. Τεγόπουλος Φυτράκης, Λεξικό της ελληνικής γλώσσας, εκδόσεις Αρμονία ΑΕ, 1988.
42. Τσένες Ηλίας, Τοπική αυτοδιοίκηση, εκδόσεις Φοίβος 1986.
43. Φίλης Γιάννης, Η τελευταία πνοή του πλανήτη Γη, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1988.
44. Φιλοσοφική και πολιτική βιβλιοθήκη, Η φιλοσοφία: Από τον Γαλιλαίο έως τον Ζ.Ζ. Ρουσσώ τ.Β΄, εκδόσεις Γνώση.
45. Φρομ Εριχ, Να έχεις ή να είσαι, Μπουκουμάνη 1978.
46. Χάφλεϋ Αλντος, Θαυμαστός καινούργιος κόσμος, εκδόσεις Κάκτος, 1990.

Β/ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. Νέα Οικολογία
2. Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας
3. Ψυχολογικό σχήμα
4. Οικολογία και περιβάλλον

Γ/ΑΡΘΡΑ

1. Αθανασάκης Αρτέμης "Οικολογία, περιβάλλον και εκπαίδευση", Ψυχολογικό σχήμα, τ.8 5/91.
2. CHRISTION SCHUTZE "Ο θεμελιώδης νόμος της καταστροφικής εξέλιξης" Νέα Οικολογία, τ.84, 10/91.
3. Εφημερίδα της κυβερνήσεως της ελληνικής δημοκρατίας, τ.1, 10/86, Αθήνα 1986, αρ.φύλλου 160.
4. Κατσουγιαννόπουλος Βασίλειος "Η παγκόσμια δημογραφική έκρηξη και οι επιπτώσεις της", Θεμέλιο στην έρευνα ιδεών, τόμος 4ος 1985.
5. Μοδινός Μιχάλης "Η εποχή των ρήξεων και το αίτημα της καθολικότητας", Νέα οικολογία, 1/90.
6. Μπουρατίνος Αιμίλιος, "Ιερότητα και περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα", Νέα οικολογία, τ.73, 9-10/90.
7. Μπουρατίνος Αιμίλιος, "Η επιβίωση του σοφότερου", Νέα Οικολογία, τ. 81-82, 7-8/91.
8. Οικονομίδου Ε. "Οικολογική θεώρηση του περιβάλλοντος" Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας τ.62, 12/83.

9. Παπαγεωργίου Ευάγγελος, "ERICH FROM:διαλεκτικός ανθρωπισμός", εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας, 10-11-12/90.
10. Ρήβερς Πάτρικ "Γαία: η ζωή σε ισορροπία" Νέα οικολογία, 1/90.
11. Σέρροντ Φιλίπ, "Οικολογική κρίση και αίσθηση του ιερού", Νέα οικολογία, τ.73, 9-10/90.

Δ/ΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Κόλυζα Αθανασία, Μπασδάρης Γιώργος, με σύμβουλο την καθηγήτρια την Ρίτα Καλοδήμου.
Σκέψου συνολικά, δράσε τοπικά - Μια διερευνητική μελέτη της πορείας αυτοοργάνωσης των πολιτών στον οικολογικό χώρο, πτυχιακή εργασία, τμήμα Κοινωνικής εργασίας σχολής ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας 1991.
2. Καραμάνη Βλάσια, Παπαγιάνναρου Βασιλεία με σύμβουλο καθηγήτρια την Ρίτα Καλοδήμου.
Εμπειρίες και αποτελέσματα από την εφαρμογή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της Μέσης εκπαίδευσης στην Αττική, πτυχιακή εργασία, τμήμα Κοινωνικής Εργασίας Σχολή ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας 1987.
3. Μπούρου Παρασκευή, Τσαρτσαράκη Κατερίνα με σύμβουλο καθηγήτρια την Ρίτα Καλοδήμου.

Περιβαλλοντική εκπαίδευση: Μελέτη εφαρμογής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε σχολεία Μέσης εκπαίδευσης του νομού Θεσσαλονίκης, πτυχιακή εργασία, τμήμα Κοινωνικής εργασίας, Σχολή ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας 1988.

4. Δερβίση Δώρα, Καμπάκου Μαρία, Μπιλιάνη Μαρία με σύμβουλο καθηγήτρια την Ρίτα Καλοδήμου.

Το "Ιερό Τοτέμ", CARETTA-CARRETTA: Ως παρακαταθήκη αξία και κίνητρο για ανάπτυξη στις κοινωνότητες της περιοχής Λαγανά-Ζακύνθου, πτυχιακή εργασία, τμήμα Κοινωνικής εργασίας, Σχολή ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Πάτρας 1984.

Ε/ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Κέντρο Κοινωνικών ερευνών, Σοφοκλέους 1 τηλ. 01-3212
611-14
2. Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
3. Δημοτική βιβλιοθήκη Πατρών, Μαιζώνος 110.
4. Βιβλιοθήκη του ΤΕΙ Πάτρας.
5. Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών.
6. Βιβλιοθήκη της Χ.Α.Ν.Θ.
7. Οικολογική συνεργασία Πάτρας, Αλεξάνδρου Υψηλάντη 100.
8. Γραφεία της "Νέας οικολογίας", Μαυρομιχάλη 39, τηλ,
3619837.
9. Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) τηλ: 01-7244536.
10. Κίνηση συνειδητοποίησης και αυτοπροστασίας πολιτών
Πάτρας (ΚΙΣΑΠ), Δημητρίου Υψηλάντη 46, τηλ.
321374.

ΣΤ/ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ - ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ :

1. Αντώνιο Μάρκο, Λέκτορα Πανεπιστημίου Πατρών και καθηγητή Φιλοσοφίας στο τμήμα Κοινωνικής εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας.
2. Βελόπουλο Β., Περιβαλλοντολόγος.
3. Ζερβάκη Μαρία, νομικό μέλος της οικολογικής συνεργασίας Πάτρας.
4. Δούμας Χρήστος, Βιολόγος.
5. Οικονομίδου Ε., Βιολόγος-Οικολόγος του Πανεπιστημίου Πατρών.
6. Μουζακίτη Χρίστο, Δρ.καθηγήτριας κοινωνικής εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας.
7. Παπαθανασοπούλου Ελένη, Κοινωνική λειτουργός της κίνησης συνειδητοποίησης και αυτοπροστασίας πολιτών Πάτρας.
8. Καστρισιανάκη Μαρία, ειδικός σε θέματα ανάπτυξης, υπεύθυνη της ραδιοφωνική εκπομπής "Το κοινό μας μέλλον" ΕΡΤ 1 - Κάθε Σάββατο 4.30 μμ.-

Ζ/ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α/ΒΙΒΛΙΑ

1. Αναγνωστόπουλος Αυγουστίνος, Η ρύπανση του περιβάλλοντος, εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1989.

2. Βότσης Πέτρος, Οικολογία-Μόλυνση και ρύπανση περιβάλλοντος, εκδόσεις Δωδώνη 1981.
3. BOSQUET MICHEL, Οικολογία και Πολιτική, εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1984.
4. BOURNE ARTHUR, "Ο φλοιός της Γης, εκδόσεις Ωρόρα 1988.
5. Γιανναρά Αναστάσιος, Μαθήματα Εισαγωγής στη φιλοσοφία και φιλοσοφία της φύσης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976.
6. GROAL STEPHEN, Η οικολογία για αρχάριους, εκδόσεις Επιλογή, έτος δεν αναφέρεται.
7. Γκόρτζ Αντρέ, Οι δρόμοι του παραδείσου, εκδόσεις Κομμούνα, 1987.
8. Για μια λαϊκή παιδεία, εναλλακτικοί θεσμοί και πολιτικές, κέντρο μελετών και αναμόρφωσης, Αθήνα 1986.
9. Γρήφαν Μόνικα, Αγωνιζόμαστε για ένα περιβάλλον στο οποίο μπορούμε να ζούμε, εκδόσεις GREENPEACE 1983.
10. DIEFLS HERMAN, DIE FRAGMENTE DER VORSOKRATIKER, HERANS GEGEBEN VON WATTER KRANZ, Τόμος τρεις (I, II, III) 1974.
11. HOLDREY CHRILICH, W.H. FREEMAN AND COMPANY, SAN FRANCISCO 1973.
12. Κάλλενμπαχ Ερνστ, Οικοτοπία, εκδόσεις Κομμούνα, Αθήνα 1990.
13. Κάρσον Ράκελ, Σιωπηλή Ανοίξη, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1981.
14. Καστοριάδης Κορνήλιος, Από την οικολογία στην αυτονομία, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1981.
15. Κιρκ, Προσωκρατικοί φιλόσοφοι, Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ, Μορφωτικό Ίδρυμα εθνικής τραπεζής, Αθήνα 1988.

16. Κόντι Λάουρα, Τι είναι οικολογία, εκδόσεις Αστέρι έτος
δεν αναφέρεται.
17. Λόρεντς Κόνραντ, Τα 8 θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτι-
σμού μας, εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1979.
18. Λουλούδης, Πολιτικολογία, εκδόσεις στοχαστής 1986.
19. Λούκου Λάμπης, Παγκόσμιος συναγερμός, Πάτρα 1989.
20. Λυκάκης Ιωσήφ, Οικολογία, Πάτρα 1989.
21. Μάργαρης Νίκος, Οικολογικά εκδόσεις Κάκτος 1986.
22. MARTZ: Προστασία του περιβάλλοντος, εκδόσεις Μ.Γκιούρ-
δας, Αθήνα 1977.
23. Μοδινός Μιχάλης, Ο μύθος της ανάπτυξης στους τροπικούς
εκδόσεις στοχαστής 1986.
24. Μπούντσιν-Ρόμπερτς, Η οικολογία και η επαναστατική
σκέψη, εκδόσεις ελεύθερος τύπος 1986.
25. Ντίξον Ντ. Εναλλακτική τεχνολογία και η πολιτική της
εκδόσεις Κάλβος 1985.
26. Ντυμόν Ρενέ, Μόνο μια σοσιαλιστική οικολογία, εκδόσεις
Δωδώνη, Αθήνα 1978.
27. OATES JOHN, Η αλυσίδα της ζωής, δεν αναφέρονται ούτε
εκδόσεις ούτε έτος.
28. Ορφανίδης Χριστόφορος, Καλημέρα οικολογία, εκδόσεις
Μετά τη βροχή, 1986.
29. Παπαλάνγκι, Μετάφραση: Δημοσθένης Δασκαλόπουλος, Κα-
τερίνα Λιάπτη α' έκδοση Υψιλον 4/81.
30. SEMPLER K. S. CROALL, Η πυρηνική ενέργεια, Εικονογρά-
φηση, εκδόσεις επιλογή 1980.
31. Σελλ Τζόνθαν, Το πετρωμένο της γης, εκδόσεις Ωρό-
ρα 1982.

32. SKOLIMOWSKI Η, Οικοφιλοσοφία, εκδόσεις Κάλβος 1984.
33. Σουμάχερ Ε.Φ. Το μικρό είναι όμορφο, εκδόσεις γλάρος, δεν αναφέρεται έτος.
34. Σραμ Ενγκελμπερτ, Αλφαβητάριο της Οικολογίας εκδόσεις Αίολος, Αθήνα 1986.
35. Συλλογικό Το παρόν και το μέλλον του Οικολογικού Κινήματος στην Ελλάδα, εκδόσεις Μετά τη βροχή 1987.
36. Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα, εκδόσεις Μετά τη βροχή, Αθήνα 1987.
37. TOMMN CARL'STEIN, TIME RESOURCER, SOCIETY AND ECOLOGY-VOLUME I, DEICHUSTRIAL SOCIETRE, GEORGE ALLEN, BELTEN-SICHNEY, LONDON 1982.

Β/ΑΡΘΡΑ

1. Αθανασίου Κυριάκος, "ΟΙ γενετικές επιπτώσεις του νέφους της ραδιενέργειας στον ελληνικό πληθυσμό", Νέα οικολογία, τ.21-22, 7-8/86.
2. Αλμπάνης Τριαντάφυλλος "Η εποχή των φυτοφαρμάκων, οι επιπτώσεις από την χρήση τους," Νέα οικολογία, τ.43, 5/88.
3. Αρχαίοι και Ρωμαίοι έλληνες περιβαλλοντολόγοι, Νέα οικολογία, τ.1, 11/84.
4. Βαλαβανίδης Αθανάσιος, "το όζον στην στρατόσφαιρα," Νέα οικολογία, τ. 44, 6/88.
5. Βαλαβανίδης Αθανάσιος "Τοξικά και επικίνδυνα απόβλητα", Νέα οικολογία, τ. 57-58, 7-8/89.

6. Βαλαβανίδης Αθανάσιος "Αυτοκίνητο και ρύπανση" Νέα οικολογία τ.2, 12/84.
7. Βαλαβανίδης Αθανάσιος "Περιβάλλον και υγεία σε παγκόσμια κλίμακα" Νέα οικολογία, τ.62, 12/89.
8. Βαλαβανίδης Αθανάσιος "Ίχνη φυτοφαρμάκων στο πιάτο μας", Νέα οικολογία τ.61, 11/89.
9. Βαλαβανίδης Αθανάσιος, "Ατμοσφαιρική ρύπανση και υγεία" Νέα οικολογία, τ.73, 11/90.
10. BEBIN JEAN, Ο βιολογικός καθαρισμός του νερού, Νέα οικολογία, τ.54, 4/89.
11. Βοϊκλής Γιώργος "Μια παπαρούνα στην άσφαλο", Νέα οικολογία, τ.55, 5/89.
12. Βούγιας Σπύρος "Ατμοσφαιρική ρύπανση στη Θεσσαλονίκη" Νέα οικολογία τ.12, 10/89.
13. Γάσπαρης Αιμίλιος "Ένας άσος απειλείται στο νομό Ρεθύμνης", Νέα οικολογία, τ.67, 5/90.
14. Γεράκης Π.Α., "Ρύπανση και υπανάπτυξη", Νέα οικολογία τ.60, 10/89.
15. Γκαίτλιχ Μαρτίνος "Αχελώος: το δεύτερο ημίχρονο" Νέα οικολογία, τ.12, 10/89.
16. Δεκερτζής Π.Γ. "Τρόφιμα και πλαστικά συσκευασίας" Νέα οικολογία, τ.60, 10/89.
17. Δημόπουλος Νίκος "Περιβάλλον και υγεία", Νέα οικολογία, τ.59, 9/89.
18. ΕΠΟΙΖΩ "Συμμετοχή των πολιτών στην δασοπροστασία" Νέα οικολογία, τ.30, 5/87.
19. Ευθυμίουπουλος Ηλίας "Μεσόγειος: η ρύπανση της θάλασσας", Νέα οικολογία, τ.56, 6/89.

20. Ευθυμίδου Ηλίας "Διαλυτήριο πλοίων στον υγροβιότοπο της Κεράμωτης", Νέα οικολογία, τ.9-10.
21. Ευθυμίδου Ηλίας "Ο πόλεμος των γονιδίων", Νέα Οικολογία, τ.2, 12/89.
22. Ευθυμίδου Ηλίας "Τα τρόφιμα μετά το Τσερνομπίλ" Νέα οικολογία, τ.25, 11/86.
23. Ευτυχίδης Γιώργος "Η διάβρωση στον ελληνικό χώρο" Νέα οικολογία, τ.36, 10/87.
24. Ευτυχίδης Γιώργος "Τα δάση δεν κινδυνεύουν μόνο από τις πυρκαγιές", Νέα οικολογία, τ.21-22, 7-8/86.
25. Ευτυχίδης Γιώργος, "Δασοπροστασία: δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις" Νέα οικολογία, τ.27, 1/87
26. HEARFING DENNY "Η απειλή της βιοτεχνολογίας", Νέα οικολογία, τ.52, 2/89.
27. Θεοδωράτος Θεόδωρος "Οργανική Γεωργία, ένας βιβλιογραφικός οδηγός" Νέα οικολογία, τ.79, 5/91.
28. Κάπαρη Μαρία "Βιοτεχνολογία, περιβάλλον, κοινωνία", Νέα οικολογία, τ.67, 5/90.
29. Κατσαδωράκος Γιώργος "Πρέσπα" Το ενδιαφέρον υπάρχει μόνο στα χαρτιά", Νέα οικολογία, τ.20, 6/86.
30. Κιούση Ιωάννα "Αντιρύπανση: Νέες τεχνολογικές επεξεργασίες αποβλήτων", Νέα οικολογία, τ. 33-34, 7-8/87.
31. Κουτρούμπας Θωμάς, "Στροφυλιά η δύσκολη επιβίωση του δάσους" Νέα οικολογία, τ.32, 6/87.
32. GREENPEACE: "Πατώντας ελαφρά πάνω στη γη", Νέα οικολογία, τ.60, 10/89.

33. Λουλούδης Λεωνίδας "Χημικός ή γεωργικός γεωργός",
Νέα οικολογία, τ.79, 5/91.
34. Μητράκης Γιάννης "Θανατώνοντας τον ιστορικό Ευρώτα",
Νέα οικολογία, τ.67, 5/90.
35. Μοδινός Μιχάλης "Εθνικά θέματα και οικολογικό κίνημα"
Νέα οικολογία, τ.8, 6/85.
36. Ξηρός Γιάννης, "Απαράδεκτα σχέδια και εναλλακτικές
προτάσεις για τον Ολυμπο", Νέα οικολογία
τ.12, 10/85.
37. Οικολογική κίνηση Θεσσαλονίκης "Ανακύκλωση απορριμμά-
των: η ατελής ελληνική εμπειρία" Νέα Οικολο-
γία, τ.36, 10/87.
38. Παντσόγλου Χρήστος "Υδροβιότοποι σε κίνδυνο " Νέα
Οικολογία, τ.4, 2/85.
39. Παντσόγλου Χρήστος "Υδροβιότοπος της Θράκης", Νέα οι-
κολογία, τ.21-22, 7-8/86.
40. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Η παγκόσμια θέρμανση" Νέα Οι-
λογία, τ.64, 2/90.
41. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Όξινη βροχή, φταίνε τα πυρηνι-
κά εργοστάσια", Νέα οικολογία, τ.15, 1/86.
42. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Ρεαλισμός ή Ουτοπία", Νέα οικο-
λογία, τ.3, 10/84.
43. Παπαϊωάννου Δημήτρης "Νέφος και καρκίνος", Νέα οικο-
λογία, τ. 9-10, 7-8/85.
44. Παπαγεωργίου Απόστολος "Σουηδία: Όταν η ανακύκλωση
δεν μένει στα λόγια", Νέα οικολογία τ.8,
6/84-85.

45. Παπαγιάννης Θύμιος "Δέλτα Νέστου: Δυναμική πίεση και αδύναμη άμυνα", Νέα οικολογία, τ.29, 3/87.
46. Παπαματθαϊάκης Γιώργος "Το φαινόμενο του θερμοκηπίου και οι ενεργειακές ανάγκες στη γη", Βιαννήτικα Νέα, αρ.φύλλου 162, 2/91.
47. Παρασκευόπουλος Γιάννης "Η πόλη και το παιδί", Νέα οικολογία, τ.76, 2/91.
48. Παρασκευόπουλος Γιάννης "Υπάρχει οικολογικός εκσυγχρονισμός" Νέα οικολογία τ.80, 6/91.
49. Περγαντής Φώτης "Η τσιμεντοποίηση του Αμβρακικού", Νέα Οικολογία, τ.68, 6/90.
50. Πλαγιανάκος Πάνος "Η αλλαγή του κλίματος" Νέα οικολογία, τ.64, 2/90.
51. Πολίτης Γιώργος "Το μέλλον της ανακύκλωσης" Νέα οικολογία, τ.49, 11/88.
52. Πολίτης Γιώργος "Λίμνη Αραλή: Ένας αργός θάνατος", Νέα οικολογία, τ.69-70, 8/90.
53. Πολίτης Γιώργος "Η ανακύκλωση στην Ελλάδα", Νέα οικολογία, τ.51, 1/89.
54. Πολίτης Γιώργος "ΗΠΑ: Μια νέα γενιά επιχειρηματιών κερδίζει ήδη πολλά χρήματα από την ανακύκλωση", Νέα οικολογία, τ.52, 2/89.
55. Ριτζούλης Γιώργος "Το νέο πρόσωπο των πρασίνων", Νέα οικολογία, τ.53, 3/89.
56. Σταματόπουλος Λευτέρης "Κοινωνικές οι αιτίες των πυρκαγιών" Νέα οικολογία, τ.17, 3/86.

57. Σχίζας Γιάννης "Η ρύπανση διαμέσου των αιώνων", Νέα οικολογία, τ.52, 2/89.
58. Σχίζας Γιάννης "Πυρηνική ρύπανση", Νέα οικολογία τ.5, 2/88.
59. Σχίζας Γιάννης "Βιοτεχνολογία: Οι ορμόνες και η αμηχανία των οικολόγων", Νέα οικολογία, τ.37, 11/87.
60. Σχίζας Γιάννης "Ας ξεκινήσουμε από την αρχή" Νέα οικολογία, τ.62, 12/89.
61. Σπαθάρη Ελλη "Η χαμένη αρμονία της φύσης", Νέα οικολογία, τ.59, 9/89.
62. Σφήκας Γιώργος "Φυτά, θάμνοι και δέντρα", Νέα οικολογία, τ.61, 11/89.
63. TIFFT SUSON "Ο θάνατος του δάσους" Νέα οικολογία, τ. 14. 12/85.
64. Τριχόπουλος Δημητριος "Περιβάλλον και υγεία", Νέα οικολογία, τ.5, 3/85.
65. ΥΠΕΧΩΔΕ, μελέτη, "Η οικολογική αξία του υγρότοπου", Νέα οικολογία, τ.29,3/87.
66. Φωλντερμάγιερ Εντμοντ, "Νέες προφυλάξεις για την πυρηνική ενέργεια", Νέα οικολογία, τ.78, 4/91.
67. Χαλιώτης Βασίλης "Τα απορρίμματα δεν είναι σκουπίδια", Νέα οικολογία, τ.81-82, 78/91.
68. Χατζημπίρος Κίμων "Το διοξείδιο του άνθρακα και το μέλλον της γης", Νέα οικολογία, τ.35, 9/87.
69. Χατζημπίρος Κίμων, "Θερμοκήπιο Γη: Αλλάζουν οι ισορροπίες"; Νέα οικολογία, τ.37, 11/87.

70. Χατζημπέρος Κίμων "Δόση: η ύστατη στιγμή ευθύνης",
Νέα Οικολογία, τ.24, 10/86.
71. Χατζημπέρος Κίμων "Η ανακύκλωση των υλικών", Νέα οικολογία, τ.16, 2/86.

